శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపబడిన గ్రంధములు

—: నాటకములు :—

1	పాండవజననము	1	4
2	పాండవప్రవాసము	1	8
3	పాండవోద్యోగము	1	12
4	పాండవ విజయము	1	12
5	పాండవాశ్వమేధము	1	8
6	పాండవరాజసూయము	0	8
7	దంభవామనము	0	10
8	అనర్ఘనారదము	0	10
9	సుకన్య	0	10
10	పండితరాజము	1	0
11	ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము	1	4
12	చవితి చంద్రుడు	0	10
13	వ్యసన విజయము	0	10
14	ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేకము	1	0
15	మృచ్ఛకటికము	2	0
16	ముద్రారాక్షసము	1	8
17	బాలరామాయణము	3	8
18	సౌవర్ణసాత్రికము	0	8

—: ప్రహసనములు :—

19	రసాభాసము	0	4
20	త్రిలోకీవిజయము	0	12
21	పల్లెటూళ్ళ పట్టుదలలు	0	12
22	అపూర్వ కవితావివేచనము	0	8
23	కవి సింహగర్జితములు	0	8

—: లఘుకావ్యములు :—

24	ప్రీతకధలు	2	0
25	పురాణగాధలు	2	0
26	శనిగ్రహము	0	2
27	రసికానందము	0	2
28	గ్రామసింహము	0	4
29	సంగదోషము	0	4
30	బిడాలోపాఖ్యానము	0	4
31	వ్యాసనిష్కాసనము	0	4
32	వైరాగ్య శతకము	0	4
33	దైవతంత్రము	0	8
34	శుకరంభాసంవాదము	0	8
35	శివశంకర విజ్ఞప్తి	0	4
36	రాసభకుమారుడు	0	4
37	దివ్యతిరుపతి	0	4

—: సంస్కృతగ్రంధములు :—

38	కాశీసహస్రమ్	1	0
39	ధాతురత్నాకరమ్	2	8
40	శృంగార శృంగాటకమ్	1	0
41	క్షమాపణమ్	2	8
42	పిష్టపేషణమ్	0	8
43	శలభాలభనమ్	0	8

—: పరిశిష్టము :—

44	కవితా వివేచనము	1	0
45	అత్యద్భుతవిమర్శనము	1	0

వలయువారు:

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి సన్సు

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం P. O.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా. అని వ్రాయుడు.

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

బాలరామాయణము

— రాజశేఖర మహాకవి కృతికి తెనుఁగు —

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు

శతావధానులు

మూడవ కూర్పు — వెయ్యి ప్రతులు.

ప్రాప్తిస్థానము:

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి సన్సు,

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం P. O.

తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

1955

★

ఇందు వచ్చు పాత్రలు

సూత్రధారుడు
పారిపార్శ్వకుడు
శునశ్శేపుడు
రాక్షసుడు
రావణుడు
ప్రహస్తుడు
జనకుడు
శతానందుడు
భృంగిరిటుడు
నారదుడు
ప్రతీహారి
మాయామయుడు
పరశురాముడు
మాఠరుడు
ఋచీకుడు
పులస్త్యుడు
శిష్యులు
చిత్రశిఖండుడు
కోహలుడు
రాముడు
లక్ష్మణుడు
విశ్వామిత్రుడు
ఉపాధ్యాయుడు
దశరథుడు
మాతలి

మాల్యవంతుడు
ప్రభంజనికుడు
వామదేవుడు
సుమంత్రుడు
రత్నశిఖండుఁడు
సీత
చెలులు
పుష్పకము
సువేగ
హేమ
సౌదామిని
చామరగ్రాహిణి
సిందూరిక
శూర్పణఖ
కైకేయి
కౌసల్య
సుమిత్ర
గంగ
యమున
త్రిజట
వేత్రవతి
చారిణి
లంక
అలక
లోపాముద్ర

వైతాళికుడు
కర్పూరచండుడు
సుగ్రీవుడు
విభీషణుడు
హనుమంతుడు
సముద్రుడు
కపిత్థుడు
దధిత్థుడు
సింహనాదుడు
సముఖుడు
దుర్ముఖుడు
కరంకుడు
కంకాళకుడు
ఇంద్రజిత్తు
యమకింకరుడు
చిత్రగుప్తుడు
పురందరుడు
చారుణుడు
రత్నశేఖరుడు
అగస్త్యుడు
వసిష్ఠుడు
భరతుడు
శత్రుఘ్నుడు
....
....

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

ప్రథమాంకము

చం. వెలయు నిలన్ శ్రుతిప్రస్మృతి పేయమధుచ్యుతిమై రుచించు వ
స్తులకు మొదల్కళాత్మకము సూక్తివిభూష్యము సుప్రసత్తికిన్
నెల వభిధేయకాయరమణీయము నైన వచోనిగుంభ మా
జలనిధిచంద్రతారకము సత్కవిగోపతిసేవ్యమానమై.

సూత్రధారుఁడు—(నాంద్యంతమందు సంరంభముతోఁ బరిక్రమించి సవినయముగఁ బుష్పదోసిలియొగ్గి) సకలకళాప్రవీణులగు నోసభాసదులారా! ఈగుణనిధి మీ కించుకు నొక విన్నప మాచరించుచున్నాఁడు. నాట్యాచార్యుండగు ధూర్తిలుం డొనరించిన ప్రతిన తమ రెంద తెలింగినదియేకదా.

గీ. తెలుపు వీరరసంబద్భుతరస మున్న
రూపకములందు మిగులఁ నేర్పుఁన జెలంగు
నతఁడె గేయంబునందు నృత్యంబునందు
వలఁతియగు నాకొమార్తకు వల్లభుఁడని.

అంచుదక్షిణాపథమునుండివచ్చిన రంగవిద్యాధరుఁ డను భరతపుత్రుండు మీ చేతఁ బరీక్షితుఁడై నిర్వాహమందఁడయ్యెఁగదా! ఇఁక నన్నును బరీక్షింపుఁడు. (ఆకసముదెసకుఁ జెవియొగ్గి) ఏమనుచుంటిరి? విలక్షుండగునా కర్ణాటునటుండు, కర్ణాటకుల పౌరుషంబు లెందును వెనుదీయునవి కావుగాన, నిర్మర్యాదముగ నిట్లుపలికె;

గీ. ఎదుటఁ బరిణేత యుండుఁగా కేన దాని
నపహరించెద నిజముగా శపథ మిదియ
వెలఁదిబన్నంబులను సైచుఁవిధముగల్గు
చదువులను దాక్షిణాత్యులు చదువలేదు.

అని యనుచుంటిరా? (దోసిలియొగ్గి) అయిన నాపల్కు పల్కులఁగూడ నవధరింపుఁడు. నేన పెండ్లియాడినయెడల

గీ. కడలి నడిమిటి తిన్నెకై కడఁగివాఁడు
తీసికొనిపోయినను నేను దిరిగి తేర
నపుడు, వర్ణవలంఘనం బనఁగ నెంత?
యనుఁగుఁ బెండ్లము నింకొక్కఁ డపహరింప.

ఏమంటిరి? అయిననిఁక నుపక్రమింపుమనియా? (ఆలోచించి యెదుటికిఁ జూచి) అదియేమి?

పారిపార్శ్వకుఁడు—(ప్రవేశించి) ఇదే అది.

సూత్ర—ఇదేమిటి?

పారి—సభాసదు లొసంగిన పత్రము. చదువుము.

సూత్ర—(స్వగతము) ఎండ కావలయువానికి మబ్బు తటస్థించినగతి నుపక్రమించి నది యొకటియుఁ దటస్థించినది. మఱియొకటియు నాయెఁగదా! (విచారముతో) సత్కార్యారంభములకు విఘ్నపుతుపర లడ్డుదగులుచుండును. (నిరూపణముతో) అవును. అనిర్వేదము కార్యసిద్ధికి మూలము (నిశ్చయించి) ఇట్ల వునుగాక, (ప్రకాశముగ) మారిషా? రసాంతర తిరస్కారముచే నాడెందమునకు స్వస్థత కానరాకున్నయది, కావున నీపత్రము నీవేచదువుము.

పారి—(తానేచదువుచున్నాఁడు.)

గీ. పూర్వకవులు రచించిన పుణ్యచరిత
మెద్దియేనియు రూపకం బెవరుగాని
మించుగతిదోఁప నాంధ్రీకరించిరేని
శ్రేష్ఠమగుఁగాన దాని దర్శింపవలయు.

సూత్ర—(విని, ఆలోచించి, స్మృతికిందెచ్చుకొని) దైవమనుకూలించిన నందఱికిని శుభము రాఁగలదు, సభాసదుల యానతియు నాతలంపును నేకీభవించుట తటస్థించినది, మున్ను భుజస్తంభాలానితలక్ష్మీకరేణుండును రఘువంశైక భూషణంబును నగు మహేంద్రపాలమహారాజుచే నియోగింపఁబడిన సభాసదులయెదుటఁ బ్రదర్శింపఁబడినదియు రాజశేఖరకవికృతమును బాలరామాయణనాటకము తెనిగింపఁబడియున్నది, అయ్యదిప్రయోగించి యీసభాస్తారుల యుల్లంబులు రంజిల్లఁజేసెదనుగాక, (పరిక్రమించుచున్నాఁడు.)

పారి—బావా! బాలరామాయణ మాంధ్రీకరించినవా రెవరు?

సూత్ర—ఇంతదనుక నీవెఱుంగవాయేమి?

సీ. తనకు వేంకటశాస్త్రి తగిన సహాధ్యాయిగాఁ బాణినీయాబ్ధి కడచి, రెండు
భాషలలోఁ దత్కృపం గవియయ్యు ననేకముల్కృతలేఖినీకవిత్వ
తంత్రముల్ పెక్కుగ్రంథమ్ము లాతనిసహాయమునఁ గావించి యయ్యనఘుఁగూడి
శ్రీపోలవరపురీభూపాలుఁ డాంగ్లేయభాషాప్రవీణుండు బహుకళాధు

గీ. రంధరుఁ డతిశాంతుండు సరసుఁడునునగు
రామచంద్ర వేంకటకృష్ణరాయచంద్రు
నొద్ద బుధుఁడును గవియు మాన్యుండునై చె
లంగుతిరుపతిశాస్త్రి తెలుంగుఁజేసె.

పారి—బావా: నీనుడివలన నిది గావించినవా రొకరో లేక యిరువురో నాకుఁ దెలియ
కున్నది గాన నేర్పఱచి చెప్పుము.

సూత్ర—ఎవరేదిరచించినను నాసహాధ్యాయు లిర్వురును రచించినట్లె గ్రంథాంత గద్యం
బునం దుదాహరించుకొందురు.

పారి—మున్నుమహర్షియగు వాల్మీకిరచించిన రామాయణముకంటె నీరాజశేఖరకవి
యీనాటకమునఁ బ్రదర్శించిన విశేషమేమి ?

సూత్ర—ఒక్కొకచో నొక్కనికి మిగులఁబౌఢిమ వాటిల్లుఁగాని యందఱకు నన్నిటి
యందును నేర్పుగలుగదు.

పారి—బావా! దివ్యదృష్టికతంబున నఖిలప్రాపంచికశబ్దార్థంబులు కరతలామలకంబులు
గానుండు మహామునులకుఁ బెక్కువగా నీచర్మదృష్టియగు కవికిఁ దెలియునే ?

సూత్ర—మారిషా! అట్లుగాదు,

తే. గీ. కిల్వరేకులచేత సంఘటితమైన
నేత్ర మబలలమొగముల న్నెలలయందుఁ
గ్రాలుగతి సుకవీంద్రుల రసనలందుఁ
దనరు సారస్వతంబు నేత్రంబొకండు.

అదియునుంగాక యీకవిమిగులఁ బ్రాజ్ఞుండు తుల్యావస్థ్వాంతరముల నతిక్ర
మించుటేకదా ప్రజ్ఞాప్రకర్షము ; యీసూక్తిని మహామంత్రి పుత్రుఁడగు
నాకవియే వక్కాణించె.

చ. పుడమికినాల్గుప్రక్కల సముద్రముహద్దు, సముద్రమన్న నా
మడలోకనూఱు, మింటిపరిమాణము గొల్చుచునుండు ద్వాదశా
త్ముఁడు దినమంతటం బఖిసపోలిక, నిట్లు సమస్తవస్తువుల్
పడయును మేర, సత్కవులప్రజ్ఞకుమాత్రము మేరలేదిలన్.

పారి—అట్లైన నమస్కరింపుము.

సూత్రి—ఆమహాకవియే నమస్కరించినాడు.

గీ. పుట్టఁబుట్టినవాఁడు ప్రఖ్యాతసుకవి
యగుచుఁ గావించినాఁడు రామాయణంబు
యోగి ఛందఃప్రణేత ప్రాచ్యుండుమౌని
చెలఁగుఁగావుత మెపుడుఁబ్రాచేతసుండు

మఱియునమ్మహాకవి ప్రబంధారంభమున నిట్లుపలికినాఁడుఁ

చ. పనివిని చెప్పుచుంటిమొక వస్తువుమేలగు మీకు బ్రాహ్మణుల్!
వినిగ్రహియింపుఁడయ్య! యిదె పెట్టితి దోసిలి యోగ్యులార! హా!
వినయములేలనాకుఁ? గృతివిన్ననువైనఁ దదుక్తిమాధురిన్
దనియకపోరు పండితులు దైన్యముఁదేదొకొ యాఙ్ఞ యేరికిన్?

అన్నిభాషలను నేర్చిన యక్కవియే మఱియునిట్లుపలికినాఁడు.

ఉ. వేలుపుబాస వీనులకు విందగుచుండు స్వభావమాధురీ
లాలితమల్ల ప్రాకృతము లాల్యము మిక్కిలి సూతభాషయున్
జూరికమున్నుగాఁ గలుగుసూక్తుల త్రోవలు వేఱువేఱు; భా
షాలలితుండివన్నియును సత్కవిసత్కృతులందుఁ జేరుచున్.

వెండియు నేతత్ప్రబంధ గౌరవముంగుఱించి యతండ యిట్లువాక్రుచ్చె.

చ. ఇదియొక పెద్దకబ్బమని యీరసమాదెదరేని, శయ్య యె
ట్టిది, రసమెట్టిదంచు నొకచేపలుకద్దెవ; లెన్సయంటిరేఁ
జదువుఁడు షట్ప్రబంధముల చాడ్పునదీనిని; చెట్టయంటిరే
నదుకులబొంత యిద్ది యడఁగాఱుత నట్టువునాల్కపట్టునన్.

పారి—బావా! నీకును మహేంద్రపాల మహారాజునకును గడువిశ్వాసపాత్రుఁడగు నిమ్మహాకవి యేగోత్రమందు జనించినవాఁడో?

సూత్రి—ఓరీ, తెలివితక్కువవాఁడా! గగనాలంకారమణియగు సూర్యునిగూర్చి కూడ వితఁడెవ్వరని యడుగుదువు కాఁబోలును,

గీ. మూర్తసద్గుణ గణమన మొదలఁ గాల
జలదుడాపై సురానందుఁడలఘుబుద్ధి
తరళ కవిరాజముఖు లనంతరము పుట్టు
వంటెనకులంబు దనరు యాయావరంబు.

తత్కాల సంభవుండును నకాలజలదునకుఁ జతుర్థ పురుషుండును మహారాష్ట్ర చూడామణియును శీలవతీదుర్దుక తనయుండును నగునుపాధ్యాయ రాజశేఖరకవి యను నది గొప్పప్రతిష్ఠకాదా! (ఏదోవినినట్లభినయించి) ఆహా! కవి తనకుఁదా నాశీర్వదించు కొనిన యాశీర్వాద మెంతబాగుగనున్నది!

గీ॥ వేదవిద్యాలతలకెల్ల నాదికంద
మింకనాల్కపై ననిమేషదృష్టి కవుల
కెవ్వరేదికోరిన నదియిచ్చుదేవి
చెలఁగి వాఙ్మూర్తి ననుఁగటాక్షించుఁగాత.

వెండియు నిట్లుపలికినాఁడు

శా. ప్రాజ్ఞుండగు రాజశేఖరుఁడు నిన్బ్రార్థించుచున్నాఁడు దే
వీ! జిహ్వా! ధరియింపు నీపయిగుణప్రీతన్ వచోదేవతన్
రాజన్యుల్ నిజవంశశేఖరుని శ్రీరాముల్ ద్విషద్భీము నెం
తేఁజెప్పం దొరకొన్న మత్ప్రతిభ కుద్దీపించె సంకోచముల్.

పారి—ఇటులు ప్రార్థించినవాఁ డేల పొగడ్త కెక్కఁడు?

సూత్రి—పొగడ్తగాంచినాఁడుగదా యిట్లుదైవజ్ఞునిచే.

గీ. మొదట వాల్మీకి కవియయి పొల్పుగాంచె
భర్తృమేంఠుఁడై పిదపఁబేర్వాసికెక్కె
నవలభవభూతియయ్యె నేయతఁ డతండె
రాజశేఖరుఁడై నేఁడు రాణకెక్కె.

మఱియు సభ్యుఁడగు శంకరవర్మ యతని వర్ణించిన వర్ణనము వినలేదా!

చ. శ్రుతులరసాయనంబు చవిచూడ, సదుక్తులకూర్పొనర్ప, న
ప్రతిహతయౌ రసాపగకుఁ బారముగన్గొన, జీవితాహ్వయ
క్షితిజపు సత్ఫలంబుల భుజింపఁ దలంపగునేని, చేయుఁడీ
జతనము రాజశేఖరుని సత్కవితల్ విన నార్యసోదరుల్!

శా. ఆపన్నార్తిహరుండు విక్రమధనుం డౌర్జిత్యవారాశి ధూ
తాపాయుం డతిదాత సత్యజలధిప్రాలేయభానుండు స
ద్వ్యాపారుం డతనిన్ నుతింపఁ దరమౌనా? యేమిచెప్పఁగావలెన్
భూపాలుండు మహేంద్రపాలుఁ డతనిం బూజించు శిష్యాకృతిన్,

(నేపథ్యమందు ధ్రువాగానముఁ జేయుచున్నారు.)

క. విధుమండలసాన్నిధ్యము బుధవిబుధోత్కరము విడిచిపుచ్చి మఱి తమో
విధురుఁడగు గగనమణిసన్నిధికేఁగి సముల్లిఖించె నింగిం గనుమా.

సూత్ర—సభాసదుల యానతి విని కుశలులగు కుశీలవు లుపక్రమించినట్లున్నది. లేనియెడల శునశ్శేపుని ప్రవేశసూచకంబగు ధ్రువయేలవినఁబడు (విమర్శించి) ధ్రువయనఁగా నాటకమునకుఁ దొలిప్రాణము.

గీ. వస్తుభూమిక లెల్లను వ్యక్తపఱచు
సభ్యులమనంబునకుఁ జేయు సంతసంబు
సకలరసములఁ గూర్చు నాటకములందు
ధ్రువకుఁజాలినగీతి లే దవనియందు.

మనమును ననంతర కర్తవ్యంబునకై యత్నింతము రమ్ము.

(ఇదిప్రస్తావన.)

(అంతట శునశ్శేపుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

శున—ప్రాతస్సవనమందు యజమానునిఁ జూడవలయునని తలచితిని. సంధ్యావందనముఁజేయుచుఁ గూరుచున్న నాకుఁ గాలాతిక్రమణంబు కాలేదుకదా? (యాకసమువంకకుఁజూచి)

గీ. ముజ్జగము మేడ మొగసాల మొనయు హస్త
దీపికలు, ప్రొద్దుఁబవడపుఁదీవెలేఁత
చిగురుటాకులు, పవలేన్గుచెవుల కరుణ
చామరము లినకాంతులు కోమలములు,

గీ. ముందునడచుచు నాకసమందుఁ జెలఁగు
తేజమిదియే పురాణమూర్తి యగుతరణి
యాజ్ఞ్యవల్క్యుండు శిష్యుఁడీయనఘమూర్తి
కెతనిశిష్యుండు జనకుఁడు నృపుఁడు యోగి.

రాక్షసభీతిందొలఁగించు మందగురామచంద్రుని వెంటంగొనిరా నయోధ్యకుం జనినవిశ్వామిత్రుండు తన్నుం జన్నంబునకుఁ బిలిచిన శ్రోత్రియ క్షత్రియుండును మిత్రుండును నగుజనకభూపాలుని సత్రిసంపూర్తికై తనకుం బ్రతినిధినిగానన్ననిపె. అధ్వరకాలంబున కవ్యవధిగాఁ బయనమైతి. నేఁబోవునాఁటి కవభృధంబు మిగులుగా నుండునేమో! అవభృథపుసుస్నానమడిగియైనను గురువులదెస నపరాధంబుఁ జేయవివాఁడనవుదు. (పరిక్రమించున్నాఁడు,)

(అంతట విప్రవేషంబున నొకరాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

గీ, రాచపాఱుని వార్తనరయుమటంచు
మాల్యవంతుఁడు పంప నమ్మదముమీఱ
నేను పోనుంటి మిథిలకు నిమిపురంబు
నకు నయోధ్యకు రాఘవనగరమునకు.

కులధురంధరుండ ననికదా యేను నియోగింపఁబడితి. సీతయను నయోనిజాత యగుకన్యను జనకుండు గిరీశధనురారోపణంబు పణంబుఁగాఁ బెండ్లిసేయుదునని యొనర్చిన ప్రతిన దశాననుండు వినియె. అతనికి, మర్త్యలోకసంచారమున కానతి యీఁబడిన, శూర్పణఖ యనుచెలియ లనుదిన మిటువంటిరాచపనులు నెఱవేర్చుటకు వలంతి. అయ్యది యుచితత్వముగూడ నెఱిఁగినదియే. సేవకజనంబునకు ప్రభుచిత్తాను వర్తనంబు సిద్ధవిద్యకదా. దశాననమహారాజును సీతకొఱకు మిథిలాపురికి రానున్న వాఁడు. వేయేల? గండముమీఁదఁ బిండిక జనించినగతి నొకయకార్యము సైతము జరగినది. పయనంబగుచున్న యన్నిశాచరచక్రవర్తి శివశిష్యుండును పార్వతీధర్మపు త్త్రుండును భగవంతుఁడునగు పరశురామునిగండ్రగొడ్డలి నపహరించుటకై మాయామయుండను రక్కసు నక్కడకుంబనిచెనఁట. ఇదిపనికిమాలినపని యని తలఁతును. ఏలన:—

ఉ. పౌరుషశాంతులన్ బఱపి పాలనతంత్రముసల్పు నేని చె
ల్వారును జేఁడు సిక్తతరువట్లు; బహూచ్చలముల్ ప్రభుత్వముల్
చారులు లేనివారల కసాధ్యములేల్పడు లెప్డుఁ. జంచలా
చారనృపాలలక్ష్మి మతిచాలనివానిని మోసగించెడిన్.

(ఆలోచించి) అమాత్యులమీఁద కార్యసిద్ధిని నిలువని జేనిదగ్గఱ మంత్రిత్వము కాల్పనా?

గీ, ఏవియోకొన్ని దుష్కృతులెందుకొఱకొ
చేయుచుందురు తమయిచ్చఁ జెనఁటిరాజు
లకట యవి సపరింపఁగా నతకుతలయి
మంత్రి లెంతేని సంకటంపడవలయును,

గీ. కలుగనున్న యాపద దీర్పఁగడఁగుకంటెఁ
గలిగినట్టిదానిన తీర్పఁగడఁగవలయుఁ
గాన నేమొట్టమొదట సీతానిమిత్త
మునకె ప్రతికారమును జేయఁబూనవలయు.

మాల్యవంతుండు నన్నుంబిలిచి "భద్రముఖా! నీవు మేనకాకాముకుండును ద్రిశంకుయాజియు క్షత్రియబ్రాహ్మణుండు నగువిశ్వామిత్రుని యుదంతంబు మా కుంజెలుప వలయు. అతండు సిద్ధాశ్రమమునుండి వెడలెనని వింటి. అతనికి జనకుం డును దశరథుండును సమానమిత్రులే. దశరథునిఁజూడ నేగిన యెడల నే నొకకప టంబుఁబన్ని దశకంఠుని మిథిలానగరప్రయాణంబు మాన్పింతు. ఆవిశ్వామిత్రుఁడు రాక్షసులకు సహజవిరోధి. వ్రతచర్యకును వీరవ్రతచర్యకుంగూడఁ జాలినవాఁడు. దశరథుండును నట్టివాఁడే. యోగియగుజనకుండును శమదమాదిగుణసంపన్నుండు సుమీ. యని యానతిచ్చె. కావున నేనును ముందు మిథిలాపురంబున కేగి పదపడి రఘురాజధానికింబోయెద. (యాలోచించి) మునులదెసకుంబోవు చారుండును మునియె కావలయునని యేనును గృతతాపసవేషుండనయ్యు ఋషులవలని భయంబునం గలఁగుచుంటిని. (ఎదుటకుం దృష్టివఱపి) ఓహో! ఎవరో బ్రాహ్మణుఁడు! (గుర్తించి) విశ్వామిత్రధర్మపుత్రుండగు శునశ్శేపుండు కాఁబోలును. అగుఁగాత. ఇతనివలననె యవ్వార్తనరసెద. (వెనుకకుందిరిగి) భగవానుఁడా! నమస్కారము.

శున—నీమనోరథము సిద్ధించుఁగాత.

రాక్ష—సాప్తపదీనంసఖ్య మనువచనము నన్నుంబ్రేరేచుచున్నదిగాన, నేదియో యొక పిచ్చిమాటడుగుట కుద్యుక్తుఁడనయితి.

శున—అడుగుము.

రాక్ష—విద్యార్థివలెనున్నా విట్లు విద్యావిఘ్నంబుఁ జేసికొన నీకేమివచ్చె?

శున—మాగురువుగారియాదేశము.

రాక్ష—మీగురువెవ్వరు?

శున—భగవంతుం డగువిశ్వామిత్రుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) అవుఁగాక యితనిం గోపింపఁజేయుదు, నిద్రయును మదమును గోపంబును జెందినవారి యింగితము సులభముగఁ దేటపడును.
(ప్రకాశముగా) విశ్వామిత్రుఁడనెవరు?

శున—ద్వీపాంతరమునుండి వచ్చితివా యేమిరా? భగవంతుండగు విశ్వామిత్రుని సైత మెఱుఁగకున్నావు!

చ. జమునిదెసఁ జటొక్కఋషిసప్తకముం దివి నన్యతారకా
సముదయ మాహవిష్యము ద్యుసత్తతి మ్రుచ్చిలినట్టి యధ్వరాం
గములు వసిష్ఠశాప మడఁగార్చి త్రిశంకునికోస మొండు స్వ
ర్గమును రచించె నెవ్వఁడు సురప్రభునైనఁ దృణీకరించుచుఁజ.

చ. తపమునఁ బ్రాభవంబున నుదారమునీంద్రుల రాజచంద్రులన్
గృపణులఁ జేసె నెవ్వఁ, డిరుగేల నృపంబును విల్లుఁబూను భూ
మిపముని యెవ్వఁ, డాభువనమిత్త్రుని గాధిజుఁగాదె యవ్విరిం
చి పటుమతిన్ రచించె నల చిత్రశిఖండులయందు నొక్కఁడిన్.

జన్నంబొనర్చువాఁడై యమ్మహానుభావుఁ డనుపదంబు రాక్షసులవలని భయంబున రక్షకుఁడగు రామచంద్రునిఁ గొనిరా నయోధ్యాపురంబునకుంజనియె.

రాక్ష— (భయముతో) మహాత్మా! కోపింపకుము. బ్రహ్మచారిస్వభావసులభంబగు చాపలంబ యిట్టియపరాధం బొనరించెఁగాని యమ్మహానుభావు నెఱుఁగమి కాదు. రంభనుగూడ స్తంభింపఁజేసిన యయ్యనఘు నెఱుంగని వారెవరు? (తనలో) ఆ. చేయఁదగినది చేసితి, నింక చారవ్యాపారమునకుఁ దఱివచ్చినది (పైకి) మహాత్మా! ఒజ్జలపనుపు నిన్నెచటికిఁ బంపుచున్నదో?

శున— మిథిలానగరంబునకు.

రాక్ష— అచటంగల కార్యమేమి?

శున— ఉపాధ్యాయమిత్త్రంబగు సీరధ్వజుని జన్నంబునం దార్త్విజ్యము. మహాత్మా! పరదేశివలెనుంటి వెటనుండి యేతెంచుచున్నావు?

రాక్ష— (తనలో) ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశముగా) రోహణాచలపతిసరారణ్య భూషణం బగు నగస్త్యాశ్రమమునుండి వచ్చుచుంటిని.

శున— (కొంచెమనుశయముతో) అగస్త్యుఁడన నెవరు?

రాక్ష— (నవ్వి) మహాత్మా! ఏను జేసినదానికిఁ బ్రతిచేసితివి. తనపొడుపుననెల్ల యుదకంబులను స్వచ్ఛంబులుగఁ జేయునగస్త్యు నెఱుఁగనివారెవరు?

మ. గరువం బేదఁగఁజేసె వింధ్యగిరికిం, గండూషమాత్రంబ సా
గర మాచాంతముఁజేసె, నాపదకుఁ బాల్గావించె వాతాపి నె
వ్వ రగస్త్యుం దెలియంగఁబో రతఁడె లోపాముద్రకున్ భర్త వే
దరసంబుం జవిఁగొంచు రోహణముచెంతం గ్రాలు మౌనీంద్రుఁడై.

శున— అన్యోన్యగురుతిరస్కారంబునంజేసి యిరువురము ను బ్రాయశ్చిత్తార్హులమైతిమి.

రాక్ష— అట్లైన నఘమర్షణబుగ్జపంబుకొఱకు నాకానతియిమ్ము.

శున— గురునానతి యొనర్చినపిదప నేనును బ్రాయశ్చిత్తార్థంబు యత్నింతుఁగాని యిపుడు నిన్నొకమాట డుగనుంటిని.

రాక్ష— ఆజ్ఞాపింపుము.

శున— లంకకు సమీపంబున నుండు మీయాశ్రమపదంబున దశకంఠునివృత్తాంత మేమియుం దెలియలేదుగదా.

రాక్ష— శివధనురారోపణంబొనర్చి యదియ పందెముగాఁగల సీతను బెండ్లియాడునని మాత్రము తెలిసినది.

శున— (తనలో) చులుకఁదనంబుగల మనంబున నింగితంబు వెలువరింపు నితఁడు రక్కసుఁడై యుండునా ! ఆఁ, రాక్షసుఁడే.

క. కడుపునఁబుట్టినికన్యం గడు జగములనెల్ల గెల్వఁగాంచిన దశకం
ఠుఁడు పురహరుచాపం బెక్కిడి పెండ్లాడఁడొకొ యెట్టికీడు కటకటా.

(ప్రకాశముగా) ఏనింక మిధిలానగరంబునకుం బోయెద.

రాక్ష— నేను మత్కర్తవ్యంబు నిర్వర్తించి పిదప బ్రాయశ్చిత్తంబుఁ జేసికొనియెద.

(ఇర్వురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[ఇది శుద్ధవిష్కంభము.]

(పిదపఁ బుష్పకముతో రావణుఁడును బ్రహస్తుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— శా. ఏవిల్లెక్కిడలేక తూలిరి ధరిత్రీశుల్ మదంబేది వీ
రావేశంబు లయోనిజాత యగుకన్యారత్నముంగోరు నా
కా విల్లెక్కిడఁగావలెం దొడిశరం, బాచేతమై వేడ్క ని
చ్చోవర్థిల్లుతఁ గన్నులిర్వదియు విచ్చుందమ్మిపూఁదోఁటయై.

ప్రహ— ఇదిగో దశాననమహారాజదర్శనాకాంక్షంజేసి వేల్పులమూఁక యాకసంబునం గిటకిటలాడుచున్నది. (ఆక్షేపముతో)

శా. నీరుం జిమ్ముచుఁ బోవుమబ్బుదరి కగ్నీ చేరుమా ! వేఁడి చ
ల్లాఱున్, గ్రీష్మమ ! యూష్మవాయు నటు పొమ్మా ! శీతుతోఁగూడ నో
సూరా ! నీవును నాడిఁజల్లనగు మిచ్చో నిల్వరాఁబోకు మా
రౌరా ! వీరుఁడు రావణుండు పరుశౌర్యంబోర్చునే యెన్నఁడున్,

రావ— నభస్తరుపుష్పమా ! పుష్పకమా ! ఒకమాట:

శా. నాకైంకర్యము సేయవచ్చిన మరున్నావిమానంబులున్
జీకాకై యెడమీయ వేగమున మచ్చిత్తంబు నిర్జించి సీ
తాకాంతాపురపై రిచాపములచేతన్ వింతవిందౌ నిమి
క్ష్మాకాంతాగ్రిజే రాజధానికి సముత్సాహంబుతో నేఁగుమా !

ప్రహ— ఆకసంబను సంద్రంబునం దిరుగు పుట్టియగు నీ విమానంబెక్క యితండు

జనకునిపురంబుఁ జేరియు నేలొకో తొందరపడుచున్నాఁడు. అవుఁగాక యీతనిరాక సీరధ్వజున కెఱింగించెద. (బిగ్గరగా)

శా. శ్రీకంఠుం దగఁదన్నఁగాఁ బదితలల్ రెట్టించు పెంజుట్లతో
డాకేల్గుంపు పదింటఁబట్టుకొని వెంటన్ శస్త్రముల్ దాల్చి క
న్నాకై వర్తిలు లాఁతిచేతులు పదింటం గోయుచోఁ జేసె బ
ల్వీఁకన్ బాహుదశద్వయీదశముఖీవేషంబు లెవ్వానికిన్.

ఉ. అట్టిఁడు రావణుండు తనయంతన బల్మినిఁ బట్టువాఁడు నీ
పట్టిని బందెముంగెలిచి పట్టఁదలంచెడుఁ; గన్యనిచ్చుటం
బట్టి విదేహరాట్కులము పావనమౌ ధరయుండునంతకున్
బట్టపుదేవి నీయనుఁగుపత్నయనుమ్ము విదేహభూపతీ.

(ఆకసమువంకఁజూచి) "పురాణబ్రహ్మవాదియు యాజ్ఞవల్క్యశిష్యుండును రాజహర్షియు నగుజనకుండు పురోహితుండగు శతానందునితోఁగూడ వచ్చుచుండెఁ గాన నందనుక నాస్థానమండప సమీపమునం గూరుచుండుఁ" డనుచున్నారాయేమి ?

(పిదప శతానందుఁడును జనకుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

జన— ఉ. యోజనసేయుచున్ శతపథోపనిషత్తులు దెల్పు బ్రహ్మమున్
రాఁజరియింతు మాకుశికరాట్సుతు నెమ్మది కేనియుం దురా
భోజికషాయపానపరిపూతమయైన సమాధి వీడి యి
ప్డోజ నటించు మామన మహో ! తగు గానము తోడులేకయున్.

శతా— సూర్యప్రశిష్యుండవగు రాజర్షీ ! మీగుర్వాశిషమ్ము లమోఘమ్ములు; ఏలన ? భగవంతుడగు విశ్వామిత్రుఁడును నీయందు వాత్సల్యంబు వాటించుచున్నాఁడు.

ప్రహ— (మరల వెనుకటి పద్యములు రెండును జదువుచున్నాఁడు.)

జన— అన్నా ! తపోధనులకుఁగూడ సుఖప్రత్యయము నిరాటంకముకాదుగదా ! ఏమన, సీతార్థియై దశకంఠుఁడుగూడ నగరికేతెంచుచున్నాఁడు !

శతా— ఆహాహా ! ఆశ్చర్యము ! ఒక్కటైనను గొప్పతప్పిదము గుణసముదాయమును పాడుచేయును ! అంతేకదా !

సీ. ఎవనియాజ్ఞాపనం బెల్లవేల్పులనేలు దేవేంద్రుతలమీఁది పూవుదండ
ఎవ్వానికాఁపురం బివ్వసుంధర సాటిచూఁపగారాని లంకాపురంబు
ఎవనిభక్తిపరత్వ మీశ్వరేశ్వరునందుఁ బార్వతీపతియందుఁ బాయకుండు
ఎవనికొంగన్నులు వివిధశాస్త్రంబు, లుత్పత్తి యేనికి బ్రహ్మవంశమందు

గీ. వాఁడు వరుఁడౌట మెచ్చఁగావలయు నదియ,
కాని రావణుఁడనుమాట కానిమాట,
ఉర్విలో నెందునేఁగాని సర్వగుణము
లొక్కచోఁగూడియుండుట చిక్కదుగద॥

జన— మహాత్మా! ఉతథ్యనందన! సీత నిమ్మనుచు నింటికివచ్చిన లంకేశ్వరున కేమి ప్రత్యుత్తరము సెప్పుదును?

శతా— ప్రత్యుత్తరమిచ్చి చిరకాలమాయెనుగదా!

జన— ఎవరిచ్చిరి?

శతా— ఈశ్వరుఁడు.

జన— ఏమని?

శతా— తనవిల్లని.

జన— (నిట్టూర్పు నిగుడించి)

క. హరువిల్లితఁ డెక్కిడు, బల్గిరిరాజం బతని దెత్తలేదే? యిది దు
ష్కరమే? నిముల కితని పొత్తురువేయని చిత్త మెఱియుచుండె మహాత్మా!

శతా— రాజర్షీ! విచారింపకుము. తనకేలంగలచాపము మనకుం బ్రసాదంబుగా నిచ్చినపార్వతీపతి కథిమతుఁడగు సీతావరుం డెవ్వఁడో యెఱుంగము. కాని దశకంఠుండయ్యనఘుమనోరథంబున కన్యధాకరణంబుఁ గావింప నేరఁ డని మాత్రము చెప్పఁగలము. కనుక దుర్వృత్తుండయినను నామునిపుత్రుని సంభావింతము రమ్ము. (తిరుగుచున్నాఁడు.)

జన— (ఎదుటికింజూచి) మాయదృష్టంబునఁగదా పులస్త్యసంతానముం గనుఁగొనుట లభించె. లంకేశ్వరా! యిటురమ్ము. ఈపీఠం బలంకరింపుము.

శతా— లంకేశ్వరా! ఋషిపుత్రుండ వదియుంగాక దివ్యుండవు కావున నీకేతెఱఁగున నతిథిపూజ గావింతుము,

గీ. శ్రోత్రియుం డింటికేతెంచుచో వృషభము
నొండె మేఁకనొండెను గోయు టుచితమగును
దివ్యుఁ డేతేర సుస్రక్సుగంధినిధియగు ని
వేదనము సేయఁదగు నిది విధిహితంబు.

రావ— బ్రహ్మర్షీ శతానంద! మాకీపని యొనర్చితిరే నిదియే యతిథిపూజ.

చ. సురుల గురుస్థిరాంశముల సూతివహించి, వసుంధరాసుతన్
పరిణయ మౌటకుం గ్రియధనం బయి, మున్ను ధరాత్మజాకుచాం

బరహాకకర్షణక్రియల మాన్యత గాంచిన చేతులందు వ
త్సరములు వేయునున్న పురదాహకుచాపముఁ దేరఁబంపుఁడీ.

ప్రహ— అయోనిజాతయగు సీతతోఁగూడఁ దీసికొనిరండు.

రావ— మ. తొగ నిర్మాల్యముఁ టంబకచ్ఛవికిఁ గాంతుల్ మేనికింగోటఁ ట
త్తొగజేఁ దాననకింకరుండఁట జగద్భూరుండు పౌలస్త్యుఁ డిం
పుగ నీకిర్వదిచేతులున్ మొగిడిచెంబో! చిత్తమా! యగ్గజేం
ద్రగతిన్ సీతను జూచువేళ నయనద్వారంబులం దుండుమా.

శతా— దశాననా! ఇదిగో! మహేశ్వరచాపంబుఁ దేరఁబంపుచున్నాము.

రావ— (మనమునుద్దేశించి) ఓమనమా! హరచాపం బావిర్భవించుచున్నదికాని
మన్మధచాపంబు వచ్చుట కాన్పింపదు.

శతా— (విలాసముగఁజూచి)

మ. పవిచే నుగ్గగు పైడికొండ పొడితేవన్మించు కాంతిచ్ఛటా
నివహంబుల్ నలుదిక్కులం గవిసి వన్నెందేఁగ ఘోరాత్మకం
బవు నీ ముమ్మొనవాలుదాల్పు ధనువాహో! నేఁడుగావించుఁ గాం
తివడిన్ లోకమువారి కన్నులకు దౌస్థిత్యప్రదానత్వమున్.

(తెరవంకఁజూచి) కంచుకులలో నెవఁడురా అక్కడ? కన్యాంతఃపురంబున
కేగి జనక రాజకన్యకం దోడితెండు.

(తెరలో) ఇదిగో? వచ్చుచున్నది. వచ్చుచున్నది.

(పిదప సీతయు నిరువురు చెలులును ప్రవేశించుచున్నారు)

సీత— రక్కసుఁడని తెలిసి భయప్రమోదంబుల సందునఁబడి తందరఁజెందుచుంటిని.

ఒకచెలి— కుమారికా! రక్కసుఁడని వీనిం దిరస్కరింపకుము. రాక్షసచక్రవర్తిసుమీ.

సీత— అట్లయిన నెక్కువగా భయపడఁదగినవాఁడు.

రెండవది— ఏమి యాలోచించుచుంటిరి? ఇతం డిచటికి వచ్చినపనియేమి!

మొదటిది— శివునివిల్లెక్కువెట్టుటకఁట.

రెండ— అట్లుచెప్పుము. సీతను పెండ్లిచేసికొనుటకా?

మొద— ఓసి! చంచలచిత్తురాలా! శంకరుఁడో శంకరప్రసాదపాత్రుఁడోతక్క
నితరులం దాచాపం బెక్కుపెట్టువారలెవరే!

సీత— అమ్మయ్యో; బ్రతికితిని. మబ్బులేని వర్షమువంటి దీనిమాటచేత. (ఎదుటికిఁ
జూచి) ఒకపీఁటమీఁదనే కూరుచున్నారు, వీరెందతో!

చెలులు— ఒక్కఁడే రక్కసుఁడమ్మా. వీనికిరువదిచేతులును బదితలలును గలవు.

సీత— శతానందులవారికి, నాయనగారికి నడుమగూర్చుండును.

రావ— (వేడుకతోఁ జూచి తనలో) మన్మథు నుజ్జీవింపఁజేయఁజాలు దీనిచక్కఁ
దనము ముజ్జగంబుల నతిశయించుచున్నది. ఓహోహో !

చ. మసి యొడలెల్లఁ బూసికొనుమాడ్కి విధుండును, జింకమాడ్కి యుకా
ససి విడివడ్డరీతి, నరుణత్వముఁ బాసినభాతి విద్రుమం
బు, సిరిఁదొఱంగి నల్లఁబడుపోలిక బంగరు, నెమ్మిపింఛముల్
పసచెడిన, ట్లడంగుపడుభాతి పికధ్వని యయ్యె సీత రాన్.

తనచేసినపను లన్నిటియందును వివేచకుం డగుకర్త కేదియో యొకటి రుచిం
చునుగాని యన్నియును రుచింపవు. ఏలన,

గీ. తనమదికిఁ దోఁచినట్ల విధాత యీ వి
శాలలోచనరూపు సంసారసార
కలితముగఁజేసి మదనుఁ బైగాఁపువెట్టఁ
బోలు; లేకున్న మరుఁడు న న్నేల యేఁచు.

శతా— పులస్త్యనందనా ! చూడు మిదిహరునిచాపం బిది జనకునికూఁతురు.

రావ— ఆఁ, చూచితిని నిదిహరునిచాపంబు. నేరావణుండ, ఏమిది యసంభావనాగర్భ
ముగా దశకంఠునికిం దగని పలుకాడితివి ! చూడుము.

మ. హరుఁడుం దేవియు నేకదంతుఁడుఁ గుమారాదు ల్మహోక్షంబు భృం
గిరిటాదిప్రమథుల్ గలట్టి సభతోఁ గేళీగతిన్ వెండికొం
డ రయంబొప్పఁ గదల్చినట్టి దశకంఠస్వామికిం బ్రీఁతవి
ల్లురువే రావణుదోర్బలంబు గనుఁగో నూహింతువే దీనిచేన్.

ప్రహ— (తనలో) ఈవిల్లలపురాసురభంజనునకుందక్కఁ దక్కినజోదుల కనారో
పణీయంబు (ప్రకాశంబుగా) మామహారాజుదోర్బలం బరయుటకు మహా
దేవుండును సమర్థుండుకాఁడు.

గీ. సురలసారంబుఁదీసి యీహరుశరాస
నంబుఁ గావించె మున్ను వనజభవుండు
సురలు మాదేవునింటి కింకరులుగా రె
యీశరాసన మెక్కుడు ఏమిలెక్క.

రావ— (రోషముతో విల్లుకేలంబూని)

శా. వీఁకన్ నే బిగ లాగ నల్లెముడితో వేవంగు రెండంచులన్
బైకై నడ్మికి రెండుగా విరుగుచూపన్ మ్రోఁగు నీవిల్లు ఘో

రాకారుం డగుశూలిచే డమరునం బ్రాపించు రావంబునా
నాకౌకసల్ భయమందు టాంకృతుల దిజ్నాళంబులన్ నిండుతన్.

శతా— (చాటుగాఁదిరిగి) అహో! అపూర్వంబులగు లంకానాథు గర్వాలాపంబులు విని రాజశేఖరచాపంబు దురారోపంబగుటయు రావణభుజంబు లనివార్యంబు లగుటయు నాలోచింపఁగ శతానందుడనగు నాకును భవిష్యత్కార్యంబు తోఁచకున్నది.

జన— (తనలో) భగవానుఁడా! పురారీ! నీచాపంబునం బ్రవేశించి నాకూఁతుం జనకకులాలంకరణంబుగ నొనర్పుము. జగజ్జేతయగునను రావణుండల్లుఁడగు నేమో యని లజ్జించుచున్నాను.

సీత— (వినయముతో) తల్లీ భూదేవీ! అనుగ్రహించి సీతవిన్నపమాలించి ముందుఁగ నీలోనికిం గొంపొమ్ము పిదప రావణుఁడు ధనురారోపణంబుఁ జేయుఁగాత.

చెలు— భగవంతుఁడా! మారుఁడా! నీకు నమస్కారము, వలదు వలదు. సుకుమారునిమీఁదికింబలె నీరాకాసిపైఁగూడ మృదుప్రహరణంబులు ప్రయోగించుచున్నావేమి?

ప్రహ— సర్వదా యొకరీతిగఁ గాలమెవరికిని జరగదుకదా.

చ. కలితరణచ్ఛలద్వలయకం బగుడాపలిచేత గౌరియున్
వలయితసర్పమైన కుడిబాహున శూలియు లాగ సైఁచి, త
ట్టులిపుడు గాదు రావణుఁ డటుల్ రజతాద్రినదల్చినట్టి చే
తుల నినునెక్కు–వెట్టు నెటు తూలక తాళెదొ! చాపరాజమా.

అవునుగాక (ఆలోచించి) పాతాళచరులును ద్రిదివసంచారులును సావధానులు కావుటకై యత్నింతు.

చ. కదలకుమమ్మ భూమి! కడఁకన్ దలఁదాల్పుమ దీనిఁ గుండలీ!
బెదరక మోయుమిర్వురను వీపునఁగూర్మమ! వీరిముప్పురన్
బదిలముగాఁగ మోయుఁడు సమంబుగ దిగ్గజవర్యులార! యీ
త్రిదశులసూడు నేఁడు హరదేవునికార్ముకమెక్కు పెట్టెడున్,

(ఆకసమువంకకుంజూచి)

ఉ. లాలనసేయుమీ హయములం దగఁ బిచ్చుకకుంట! నీవు స్వః
పాలక! తెల్లయేన్గు మెడపట్టునఁ గట్టిగఁ బట్టుకొమ్ము మీ
వ్రేళులఁ జొన్పుఁడీ సురలు! వీనుల; రావణపాణిపీడనో
చ్చాలనమాత్రభగ్నహరచాపరవంబు దివంబుఁ బర్వెడిన్.

రావ— ఆహా! దశాననునియాజ్ఞ౹ యీనాస్వావయవంబులకు సైతమిట్లు జితగగన
చాటుకారంబగు వ్యాపారంబు సెల్లునే.

చ. అనుపమ మైనపట్టుదల యబ్బుటఁజేసి పరస్పరంబుఁ ద
ర్జన మొనరించుకొంచు నొకసారిగ వామభుజాదశాగ్రిముల్
ధనువుఁ బరిగ్రిహింపఁ బదితక్కినచేతులు నేననేన యం
చును దివిఁబెన్నులాడు పనిసుంత గుఱెంచియు నారి లాగఁగన్.

(జుగుప్సాపశ్చాత్తాపాతిశయముతోఁ దనలో) ఏపనియేనియు నాలోచింపక
చేయువానికిఁ బరాభవంబువచ్చును. పాకృతునివలె నపాకృతుఁడగు రావణుండును
ధనురారోపణంబు పణంబుగా సీతం బెండ్లియాడుటకై యత్నింపఁ గూడదు.

(ప్రకాశముగా)

మ. రజతాద్రిం గదలించు టాత్మదశమూర్ధచ్ఛేదనం బ్యుతా
గ్రిజుఁ గారాగృహబద్ధుఁజేయుట మొదల్గాఁ బెక్కుకార్యంబులన్
భుజశక్తిన్ బొనరించినట్టి దశకంఠుం దేవయానాపహా
రు జనంబెన్నునె పాిఁతవిల్లొకటి యారోపించినన్ దుంచినన్.

(తిరస్కారంబభినయించుచుఁ జాపంబుఁ గ్రిందఁబడవేయుచున్నాఁడు)

చెలి— భర్తృదారికా! నీయదృష్టము మంచిది. భవత్పరిణయాశతోఁగూడ రావణుఁడు
శివచాపంబు వదలినాఁడు.

సీత— హృదయమా! నీకు దైవంబును మన్మధుండును ననుకూలించినగతినున్నారు.

శతా—ఓలంకేశ్వరా! పరమశైవుఁడవైతి, విదియేమి కొనియాడుటకుందగని పనిజేసితివి?

జన— (కోపముతో లేచి)

మ. ఆపంజాలరు నామనంబు గురుఁడౌ నాయాజ్ఞవల్క్యుండు దు
ష్కోపావేశ విగర్హణంబు బహుళశ్రుత్యర్థవేత్తృత్వమున్
బాపంబౌ శివచాపధిక్కరణమోర్వన్ లేక యుద్రేకియై
చాపంబెత్తుదు శాపమిత్తునను హస్తం బీజరా జీర్ణతన్.

(ఆలోచించి తెరవంకకుంజూచి) ఎవఁడురా! అక్కడ. విల్లు విల్లు విల్లు.
(పిదప నొకపురుషుఁడు ధనువిచ్చి మగుడిపోవుచున్నాఁడు. జనకుండును. నడికట్టు
గట్టి గ్రిహించుచున్నాఁడు.)

రావ— (కోపహాసములతో)

శా. వ్రాలుంగన్బొమ లెత్తి. జందెము భుజావస్థాయిఁ గావించుచున్,
గేలందాల్చిన యక్షమాల చెవిపైనింజుట్టి, చేలంబు డా

కేలం బట్టి పిఱుందుఁగప్పుచు నొగిన్ గేల్సాచి విల్వాను శాం
త్యాలంబున్ జనకుఁడ విరక్తుఁగని యాహా చెందితిన్ నేఁటికిన్.

శతా— ఆహా! మహాప్రభావుఁడగు మాయాజ్యాని ప్రభావము.

మ. ముదిమిన్ జెప్పినయట్లు రాఁదగని యాభూపాలుపాణిద్వయం
బుదితాహంకృతిఁ జాపమెత్తుటకు నుద్యోగింపఁగా మౌర్వి య
య్యదియే యంచులపైఁ దగుల్కొనె, శరంబా మధ్యముంజేరె; వి
య్యది తద్దివ్యతపఃప్రభావమవు నాహా! యెన్నఁగాశక్యమే.

సీత— హా! ఎంతకష్టము! ఎంతకష్టము! ఉపశమైకధనులగుతండ్రిగారు విల్వానియుద్ధ
సన్నద్ధులగుట చంద్రికాంత మగ్ని నార్పఁబూనుటకదా!

ప్రహ— ఓవృథావృద్ధగుదుష్టక్షత్రియుఁడా! దశానను నుద్దేశించి చాపమెత్తుచున్నావు
నిన్ను రావణశస్త్రంబగు చంద్రహాసము సైరింపదు సుమీ.

రావ— (బిగ్గరగానవ్వి పరిహాసముగా)

గీ. శిథిలమై తుప్పువట్టిన శివునిప్రాఁత
ధనువు పఙ్క్తిముఖుఁడు దోర్మదమున విడిచె
జనకుఁ డిదిసైఁప కనికిఁజొచ్చునఁట! పోరు
తగదనుచు నవ్వుఁ దొకపెట్ట మొగములార.

జన— పులస్త్యపుత్ర! శస్త్రంబు కరంబునంబూని రమ్ము. పరమశైవుండగు జనకుఁడు
నీయపరాధంబు సహింపఁడు.

రావ— ఆహా! సీతాస్నేహం బెంతగాఁ బీడించుచున్నదో! కాదేని దశవదనుం డెన్నఁ
డేని యిట్టిపల్కులు సహించెనే!

ఆ॥ వె॥ సోమయాజి వృద్ధు మామయో వేదాంతి
యోగ్యుఁడన్న గుణము లొక్కటొకటె
నన్ను శాంతుఁజేయుచున్నవి చంద్రహా
సంబు దాల్పకుఁడు కరంబులార!

జన— రావణా! ఇటు మగుడుము. శరంబుఁ బ్రయోగించుచున్నాను. (అనిబాణంబు
సంధించుచుండఁగాఁ దెరలో)

శా. శాంతింజెందుము కోపమాగు జనకా! సన్యస్తశస్త్రుండ వీ
వంతంబే లలయాజ్ఞవల్క్యుఁడు శమోపాధ్యాయుఁ డా నీవు దుః
ఖాంతంబుం బరిణామహీనమగుయుద్ధాటోపముం బూనెదే?
చింతంబాయుము చాపమున్ విడువుమా సిగ్గయ్యె నీచేఁతకున్.

జన— బాలర్షీ శునశ్శేఫ! నీ చెప్పినయట్ల శస్త్రంబు విడుచుచున్నాను. (అనిచాపంబును శరంబులును విడిచి) జగం బరాక్షసం బగుట కీశాపోదకంబులు విడుచుచున్నాను. (అని కమండలువు పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు.)

శతా— ఇదియేమి? సూర్యశిష్యుఁడును భగవంతుఁడునగు యాజ్ఞ్యవల్క్యునివలన సంప్రాప్తమయిన తత్త్వవిద్యను, నాజన్మసంభృతంబగుతపంబును వ్యయమొనరించుచున్నావు. (అని శాపోదక ముపసంహరించుచున్నాఁడు)

జన— భగవంతుఁడా! విశ్వామిత్రధర్మపుత్ర! కులగురూ! శతానందా!

గీ. హరశరాసనపరిభవ మాచరించె
నట్టె దుర్గర్వుఁడైన యీయసురరాజు
గురువు లిం దానతీ నెఱుంగుదురు తగవు
నాకు నీమాటజవదాఁట న్యాయ్యమగునె!

రావ— మిథిలేశ్వరా! ఎందుకీయాటోపము? రభసనిర్జితైరావణుండగు రావణుండు సుమీ వీఁడు !

గీ. తలలు తెగఁగోసికొని పురాంతఁకుని దృప్తి
పఱచినట్టిదశాస్యుని భక్తిబాహు
బలము లరసి మునుల్ భూమిపులుఁ దపములు
శస్త్రములు వంతురనుట కసంశయంబు.

నీవు సంబంధజ్యేష్ఠుండవనియు వేదాంతవిద్యావరిష్ఠుండవనియు సైరించితిని.

చెలు— చచ్చినవాఁడా! నీమాటలు మాజనకకులదేవతలు పరిహరింతురుగాక.

శతా— నిశాచరచక్రవర్తీ! మిన్నక పొగడుకొనకుము. హరధనురారోపణంబొనరించినవాని కీపొగడ్త శోభించును గాని నీకుశోభింపదు.

రావ— (కోపముతో) ఏమంటి వేమంటివి! హరధనురారోపణం బొనర్చినవానికే గాని నాకుశోభింపదా? (ఆలోచించి) ఏమిచేయుదు!

గీ. ఋషులసభ, రాజు ముదుసలి, యేను సీత
యందుబద్ధానురాగుఁడ; నంద ఱిచటి
వారు దోర్మదమత్తులై మీఱువార;
లైనను దశాస్యుఁ డేరీతి ననియొనర్చు?

(ఆటోపముతో) వినుండయ్యా నిశాచరపతి ప్రతిజ్ఞను.

చ. ధరణియు నింగియుం బగిలి దారుణమౌగతి డాంకరింపఁగా
హరునిశరాస మెక్కిడి ధరాత్మజ నెవ్వఁడుగొన్నఁగాని నేఁ

గరకరఁ దద్గళాస్థికలు గ్రంథియుఁ గోయఁగ మోఁత మోఁయు భీ
గురువగు చంద్రహాసమునకుం బలియిచ్చెద వానిరక్తమున్.

(నేపథ్యమందుఁ గలకలంబు పుట్టుచున్నది.)

రావ— ప్రహస్తా: విస్తీర్ణజలధరధ్వానతానవకారి యగునీరొద యేదెసనుండి వచ్చినదో కనుఁగొనుము.

ప్రహ— దేవరవారి ననుసరింపుటకువచ్చిన మనరాణువల కోలాహలంబు.

(తెరలో వైతాళికుఁడుప్రవేశించి.)

జయజయ దశాననమహారాజా! మాధ్యందినసంధ్య దేవరకు సుఖమొనరించుసుగాత.

సీ. చమరీమృగంబులు నెమరువేయుచు నమేరుల యాకుఁగొమ్మనీడలకుఁ జేరెఁ
జల్లఁదనంబుకోసము మంచిగంధపుఁ జెట్టున ఫణి చుట్టచుట్టుకొనియె
ఖండితయగుకాంత ఘర్మితుండగుకాంతుఁగాంచి యీసునఁగౌఁగిలించుకొనియెఁ
గస్తూరిలేఁడి చక్కఁగఁ బిల్లకాల్వలోఁ జీరంబుద్రవ్వి భక్షింపఁదొడఁగెఁ

గీ. గానరంబులు నదుల మున్కలువొనర్చెఁ,
గోటరంబులఁ దూఱెఁ బక్షులును, బాంధ
చయము చలివేంద్రవంకకుఁ జనియె నతుల
చండమార్తాండమండలచండిమమున.

రావ— అట్లైన మేమును నిసర్గరమణీయంబు లగు మిథిలాపురీ పరిసరారామంబుల కేగి క్రీడించుచు రెండుమూఁడుదినంబు లాత్మకు వినోద మాపాదించుకొనియెదము గానవో సైనికులారా?

మ. లవలీ నాగలతావృతక్రముకమూలప్రస్తరచ్ఛాయలన్
స్వవధూసంఘముతోడఁగూడి కదళీపత్రంపుఁ బాత్రంబులన్
దవులందాఁవుఁడు నారికేళజలముం దాత్యూహకేళీసము
ద్భవకోలాహలభాసురంబు లగు కాంతారప్రదేశంబులన్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వరప్రణీతంబగు నాంధ్రీకృత
బాలరామాయణ నాటకమునం
బ్రథమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

ద్వితీయాంకము

(అంతట భృంగిరిటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

భృంగి— (పరిక్రమించుచుఁ దనవంకఁ జూచికొని) అహో! వికృతరూపమునకు సైత మొక్కొకచోట నెక్కువసన్మానము సంప్రాప్తమగును. ఏలన:—

మ. నరముల్ పట్టుగ నున్న యెమ్ములగు నీనామేను చాముండికా
కరతాళంబుల నర్తనంబు లయగాఁ గావించుట ల్చూచి యీ
శ్వరుఁడుం దేవియుఁ బెండ్లివేళనె త్రపాసంకోచముల్ వీడి న
వ్విరి; దానం దయమానఁ దప్ప్రభుఁడు నాపేరెత్తినన్ నేఁటికిన్.

(మరలఁజూచికొని యెకసక్కెముగా) అహో! త్రిభువనాధిపతి యనుచరుండ నగు నాకీగొప్పవేషము.

గీ. గోచి యుత్తరీయంబు నొకొటియె వల్క
లంబు రుద్రాక్షమాల జడలు సటలును
భస్మపుండ్రంబు నుదుటిపైఁ బాణి శూల
మిట్టివేషముగలవాఁడు భృంగిరిటుఁడు.

(ఆలోచించి) నాస్వామియగు నీశ్వరునకును నాకును వేసమం దిసుమంతయు విశేషంబు లేదు.

గీ. కట్టఁబుట్టంబు లేదు నాగములు నగలు
పాణిఁ బునుక గళంబునఁ బాడదండ
బూది మైపూఁత వార్వ మాఁబోతు హరుని
చరితమిది యిందుఁ గతము విచార్యమెందు.

మఱియును లింగంబునం జనించె. భైరవాకారంబు వహించెఁ, దుంబురుం డయ్యెఁ, బార్వతిం బెండ్లియాడి యామె కర్ధశరీరంబొసంగెఁ, జందమామనుదలపై ధరించె, యమునికొ్రొవ్వడంచెఁ, గాలకూటంబుఁద్రావె. జంభారిభుజస్తంభనం బాచరించె, దక్షయాగధ్వంసంబుసేసె, మన్మథునిం దహించెఁ,ద్రిపురంబులుగాల్చె.

మఱియుం బెక్కు దుర్ఘటకార్యంబులొనర్చె నిట్టి పరమేశ్వరుని చరిత మిదమిద్ధమని వచింపఁగ హరివిరించులు నైతము సమర్థులు గారిఁక భృంగిరిటుండన నెంతవాడు. అయినను నమ్మహాత్ముని యనంతకల్యాణగుణంబులలోఁ గొన్ని వక్కాణించెద.

ఉ. పుట్టముఁ గట్టఁ డట్లయిన మ్రొక్కుదురెల్లరు వేలుపుల్ జరీ
పట్టులుగట్టువారు; వృషభంబును నెక్కును నేను నెక్కనా
జెట్టియె మ్రొక్కెడుఁ; నగలు చిల్వలెయైనను మెచ్చుశ్రీదుఁడే
యిట్టులు గల్మిలేములకు నీశ్వరుఁడొక్కఁడె యీశ్వరుండహో !

అసమయమందేల యీస్తోత్రప్రపంచ మమ్మహాత్మునియానతి యొనర్చెదను గాక. (పరిక్రమించుచు నెదుటికిఁజూచి) ఓహోహో ! నారదుఁడా ! ఈముని కలహకుతూహలిగదా !

గీ. ఎదురుగా వచ్చె నీతఁడు కదనమొకటి
యెవరితోనైన జరగు నిక్కువము నాకు
లింగముదయించునాఁడు పోరంగనయ్యె
ధాతకు హరికి నితనికత మునఁగాదె.

అవుఁగాక ! ఇతనివలనన రామరావణులయుదంతంబు సాంతంబుగాఁ దెలిసికొనియెద. (పరిక్రమించుచున్నాఁడు)

(పిదప నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

నార— నిజము నిజము ! ఎవ్వరికైనను సహజంబగు గుణంబు విడువదు.

గీ. పోరెనెవ్వం డెవండింకఁ బోరుచుండుఁ
బోరనున్నాఁడెవండను తీరుగల్గు
పోరుచింతతో నువ్విళులూరు నాకు
నేఁగె నేఁగుచుండెను గాల మేఁగనుండె.

మ. నరముల్ దెగ్గిళ్లనవారువంబులుఁ గృపాణధ్మాతధారానికృ
త్తరణత్కర్వదనేకపంబులు సదాధావత్కబంధోద్ధత
త్వరదాట్యంబులు గల్గు భీషణపుయుద్ధంబుల్ దివారాత్రమున్
సరిగాఁ జూచుటకై జగత్త్రితయసంచారంబుఁ గావించెదన్.

(ఆలోచించి) అందఱును దనకుఁ దనకుఁ బ్రియం బగుపని నగ్గించుచు లాఁతి పనుల నిరసింతురు.

క. యుద్ధంబ పరబ్రహ్మము యుద్ధంబ తపంబునాఁకు యుద్ధమ జపమా
యుద్ధమ యాగాదికమగు నుద్ధతయుద్ధంబ చూచుచుండెద నెపుడున్.

ఏదియో యొకదానియందు వ్యసనముగల మనజున కది తటస్థింపనియెడలఁ దత్ప్రతినిధియును వినోదకరంబగుఁ గావున నేనును;—

గీ. వీరయుద్ధంబు దొరకనివేళలందుఁ
జేతులాడఁగ గోరులఁ జెనకుకొనుచుఁ
గవిసి కామినులొనరించు సవతిపోరు
వినియుఁ గాంచియు నానందవిధముఁగాంతు,

మఱియును,

గీ. లావుకంబులు తీతువుల్ మహిషములును
గుక్కుటంబులు మేషముల్ గూర్చుపోరు
సంతతామోదకరముగా సంచరింతు
హరికి బ్రహ్మకుఁ బోర్వెట్టినట్టియేను.

గీ. వీరులకుఁ గత్తిపోట్లు చేకూరెనేని
కరులకును దంతములురాల విఱిగెనేని
బలులగోరులు వగిలి చేటొలసెనేని
సంతసముఁజెందుఁ గలహభోజనుఁడు మఱియు.

చ. హరిగనెఁ నాడురూపము, బురారి యడంచెఁ బ్రసూనబాణు, ని
ర్జరపతి పోరిలో నురుఁగు శస్త్రముగాఁ గొని వృత్రుఁజంపె, భూ
ధరనుత కాళినాఁ బరమదారుణరూపముఁ దాల్చెఁ బోర మే
ల్చిరమర గల్గు నారదునిచెయ్వు లివన్నియు నెంచిచూడగన్.

ఇప్పుడే నామనోరథసిద్ధి కాఁబోవుచున్న దని తలంచుచున్నాను. తనగండ్రి గొడ్డలి యాచించుటయుఁ బరమేశ్వరు నధిక్షేపించుటయు మున్నగు నకార్యంబు లొనర్చిన దశకంఠు నెదిరి జయించుటకై పరశురాముండు మిధిలాపురంబున కరిగె నని యతని శిష్యుండగు మాతరుండు నాకుందెలిపె. (ఆలోచించి) కావున నేనును జనకపురంబునకేగి రామరావణుల కిర్వురకును నలుకలు రెట్టించి నామనోరథంబు సఫలీకరించుకొనియెద. (అని పరిక్రమించుచున్నాడు.)

భృంగి— (వేగముగాఁ గొన్నియడుగులు నడచి) సురమునియగు నారదునకు స్వాగతము.

నార— ఓహోహో ! మహాదేవానుచరుండగు భృంగిరిటుఁడా ? (ఒద్దకుఁబోయి) భృంగిరిటా ! నీకు శుభమగుఁగాక. ఎచటికిఁ బ్రయాణము ?

భృంగి— విక్రమాగ్రగణ్యులగు పరశురామరావణు లున్నయెడకు.

నార— ఓప్రమథప్రథమా! బాగుబాగు. మంచిమాట స్మరింపఁజేసితివి. పరాక్రమ మందు రామరావణులలో నెవ్వ రెక్కుడో చెప్పుము.

భృంగి— మునీంద్రా! హెచ్చులొచ్చులు చాలఁగలవు.

చ. ఇరువదియొక్కమాఱు ధరణీంద్రులగెల్చిన జెట్టి తాపసే
శ్వరుఁ డఖిలాగమంబులకుఁ జక్కనిభావముఁదెల్ప వీధికా
గురువు స్వమాతృఘాతకుఁడు కోరినమౌనికి భూమియెల్ల న
ధ్వరియయి యిచ్చినట్టి యతిదాత నుతింపఁగ రాముఁడల్పుఁడే.

నార— ఈశ్వరానుచరా! విక్రమంబున రావణుండును లాఁతియోధులచే వంచింపఁదగిన వాఁడు కాఁడు సుమీ.

ఉ. పుట్టిరి పుట్టఁబోవుదురు పుట్టియయుండిరి కాని యట్టిమే
ల్దట్టులు మూఁడులోకముల దబ్బఱ, రావణు మీఱెఱుంగరే
గట్టితపంబునందుఁ దనకంఠము లన్నియు నిచ్చినట్టి యా
జెట్టికి శూలి సుంతయని సిగ్గరె లోకము లన్ని యిచ్చియున్.

భృంగి— మునీంద్రా! నీవనినమాట సత్యమేకాని —

శా. కైలాసంబుఁ గదిల్చెనొక్కఁ డొకఁడా క్రౌంచాద్రి భేదించి స్వః
పాలుం గెల్చె నొకండు హైహయునిఁ జల్పాసించె నన్యుం డొకం
డాలంకంగొనె శ్రీదుగెల్చి యితరుం డాకొంకణంబందె మే
ల్మేలా యిర్వురకుం జయేందిరయు సామీప్యంబునం గ్రాలెడున్.

నార— (సంతసముతో హస్తంబెత్తి)

ఉ. కంటికివిందు నిర్జరతఁగైకొన పెద్దశుభంబు ముత్తిపే
రింటికి దల్పులేనితెరు వేను ముదంబు వహించుభేషజం
బొంటరి రామరావణులయుద్ధము క్రొంబతులన్ వరించు వా
ల్గంటులతోడ వచ్చి సురలార! కనుంగొనుఁ డేను జెప్పెదన్.

భృంగి— యుద్ధైకరుచీ! నారద! ఊరక లేనిపోని సంతసముఁ జెందకుము. మహా దేవుండు తనవిల్లు నిరసించె ననియుం దలంపక రామరావణుల సంగరంబు మాన్పింపుఁడని ఋచీకపులస్త్యసహితంబుగా నన్నుం బనిచెఁ గావున నీమనో రథమునకు విఘ్నంబుకలిగె.

నార— (విషాదముతో తనలో) అయ్యో! అతికష్టముగ మొలచిన సంతోషవృక్షంబు వెనువెంటనే నశియించె. అవుఁగాక రావణున శ్రీరామునితో పోరుట లేక పోయినను మఱియొకరామునితో నైనను గయ్యంబుఁ బుట్టింపక కాదేని

యీరామునికి మఱియొకరామునితోనైనను జగడంబు వెట్టవఁగావున నిప్పుడే
యయోధ్య కేగవలయును (ప్రకాశముగా) భృంగిరిటా! ముల్లోకంబులవారి
కైనను శివుని యాజ్ఞ దాఁటరాదు. నేను మాతండ్రియింటికిఁ బోయెద.

భృంగి— నేనును బ్రస్తుతకార్యంబు నెఱవేర్చుటకై యత్నింతు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు,)

(పిదప రావణుఁడును బ్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— చ. చిఱునగవున్నచో సుధ రుచింపదు, నెమ్మొగ మున్నచోట పెం
పఱు శశి, కన్ను లున్నఁ దొగ లందముఁ దక్కును, బల్కులున్న నే
డ్తెఱచెడుఁ దేనె, మేనిపస డించును బంగరుతేజు నిక్క మ
త్తెఱవ సృజించి ధాత సరితీరు సృజింపఁగ నేరఁడయ్యెడున్.

ప్రతీ— ఈదశాననుం డిప్పటికి నాగోడయందే యాచిత్తరువేవ్రాయుచు గాఢాభి నివి
ష్టుండై యున్నాఁడు. మదనుండుమాత్ర మితనియెడ శతమన్యుపక్ష పాతంబున
జూపించుచున్నాఁడు. ఓమన్మథా! సకలజననిందనీయుండ వగు నీవు దశాననుః
కనుగ్రహంబురాఁదగిన సమయమందును నింద్రపక్షపాతంబువిడువక రావణునిం
దాడించుచున్నావు. సీతపై దయఁబూనుచున్నావు. చాలుఁజాలు. ఇదినీకుం దగిన
పనియే (ప్రకాశముగా) దేవా! మాయామయుఁడు ద్వారమందున్నాఁడు.

రావ— (వినక) ఓమదనా! యెంతదుర్మార్గుండ వైతివి.

గీ. నన్నుఁ బీడించుచుంటివైనను సమస్త
సురలలో నాకు నీవ యిష్టుండ వో మృ
గాంకబాంధవ! రావణునం దమర్చు
బాణములు సీతపైఁగూడఁ బఱపుచుంటె?

ప్రతీ— దేవా! మాయామయుఁడు ద్వారమం దున్నాఁడు

రావ— (వినక) అయ్యో! మదనునిచెయ్వు లనేక విధంబులుగా నున్నవిగదా! ఏలన,
నే నావైదేహిని జూచినది మొదలు——

మ. వికసించు న్ముకుళించు నున్ముఖునగున్ వీక్షించు మూయున్ నగుఁ
జికిలించు న్మరలుఁ భ్రమించుఁ గదలుఁ క్షేపించుఁ గుందుఁ సము
త్సుకమౌ మించు హరించుఁ బ్రేమలుదయించు న్నీరునించుం జలిం
పకయుండుఁ బొమలెత్తు లోచనము లవ్వైదేహిపైఁ బేరిమిఁ.

ప్రతీ— (తనలో) మండోదరీస్నేహంబును గూడ వదలిన యీతని యుల్లాపంబు
లన్నియు సీతామయంబులుగా నున్నవి. అవుఁగాక, నిసర్గదుస్సహం బగు

పరశురాముని పేరు తలంచి యీసీతావేశంబు మరల్చెద. (ప్రకాశము) దేవా! పరశురాముని యొద్దనుండి వచ్చినాఁడు.

రావ— మాయామయుఁడా? అట్లైన శీఘ్రముగఁ దీసికొని రమ్ము.

(అంతట మాయామయుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రావ— మాయామయా! గండ్రగొడ్డలి యడిగినఁ బరశురాముండేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చె

మాయా— ఓత్రైలోక్యమాణిక్యమా! రావణ! పరశురాముండు నిన్నుద్దేశించి నాతోడం బల్కిన పల్కు లాకర్ణింపుము.

చ. పరశువు గోరనంపితివి పల్మఱుఁ బేర్మి నటంచు మోదముల్,
హరునిప్రసాద మీఁదగనిదంచు విచారముఁబుట్టె నాకు; భూ
సురులకు మున్నె యిచ్చితి వసుంధర; స్వర్గము నాగలోకముం
దిరముగ గెల్చి యిచ్చెదను నీ కవి కావలెనేని రావణా.

రావ— ఏమీ! పరశురాముఁడు రసాతలత్రిదివంబులు జయించి యిచ్చువాఁడును రావణుండు పరిగ్రహించువాఁడునా! తరువాత నీవేమంటివి?

మాయా— నక్తంచరచక్రవర్తీ! యిదె యిదె చెప్పుచున్నాను.

చ. హరునకు శిష్యుఁడైతి వటులైనను నిర్వదియొక్కమారు భూ
వరులజయించి తట్లయినఁ బల్కెదనొక్కటి విన్ము నీవు కం
ధరమున నీకుఠారమునె తాలిచి మాదశకంఠుమ్రోలకున్
గరములు మోడ్చి వచ్చుటది గాంచఁగలన్ భృగువర్ణసత్తమా.

రావ— (అనుగ్రహముతో) మాయామయా! యిట్టిపల్కులు పల్కుటకు నిన్ను వదలిన మఱియెవ్వరు సమర్థులు, తరువాత తరువాత?

మాయా— (ఊరకొనుచున్నాడు)

రావ— ఒక రన్నపల్కులకు నీకింత సందేహమేల చెప్పుము.

మాయా— నోటికివచ్చినట్లు ప్రేలుట బ్రాహ్మణులకు నైజము. అట్టిమాట లుచ్చరింప రాని పైనను దేవరయానతింజేసి మనవిచేయుచున్నాను.

క. "ఈఁరానిదనక గొడ్డలి గోరితి వనికిం, బురారి గురుచాపతిర
స్కారముఁ జేసితివి పరశుధార నిను సహింప దోరి దశవదన యిఁకన్."

రావ— (కోపహాసములతో) గట్టివాఁడవు చక్కనిమాట చెప్పితివి. "ఇచ్చవచ్చినట్లు ప్రేలుదురు బ్రాహ్మణు" లని. క్షుద్రక్షత్రియవిజయు యగు నయ్యధమ మునీంద్రుఁడిఁకఁ దనచాపల్యంబునకు ఫలం బనుభవించునుతే.

మాయా— ముజ్జగంబులం దనకుం దగిన వీరుండు లేఁడని యాబ్రాహ్మణవీరుఁడు పొగరుకొని యున్నాఁడు.

రావ— ఎక్కడ నున్నాఁడవురా ! బ్రహ్మవీర !

మాయా— (తనలో) మన ప్రభువుగారు కోపించుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అవుఁగాక. ప్రాణముపోయినను భృత్యు లనుచితాలాంపబు లాడఁగూడదు.

చ. క్రతువిధి ఋత్విజుండయిన కాశ్యపమౌనికి భూమియెల్ల యి
చ్చి తివిరి చండమార్గణవిశీర్ణజలంబగు సాగరాంతర
క్షితి నలభార్గవుం డనఁటిచెట్టులు గొబ్బెరచెట్టులున్ ఫణి
వ్రతతులు పోఁకలేలకులుఁ బండెడుదేశమునందు నుండెడున్.

రావ— అటులేని మన మీ మిథిలనుండి లంకకుం బోవునపు డుత్తరమువైపునఁ దట స్థించును.

మాయా— సహజక్రోధుండగు నారేణుకాపుత్రుం డిచ్చటికే వచ్చినట్లు తోఁచుచున్నది.

రావ— అట్లయిన మిగులఁ బ్రియంబు. మిగులఁ బ్రియంబు.

(తె ర లో)

చ. చిలువలతాల్పు దేవతకు శిష్యుఁడు భార్గవమౌని గండ్రగొ
డ్డలిమొన నిప్పుమంటల హుటాహుటి రాజులనెల్ల వేల్చి పే
ర్వెలసినవాఁడు వచ్చె గురువిల్ నిరసించె నటంచుఁ గిన్కమైఁ
గలఁగుచు: రావణుండెచటఁ గ్రాలెనొ హూనుతఁ జంద్రహాసము౯.

రావ— (విననియ ట్లభినయించి) మాయామయా! హాస్యంబులకై యనుచుంటివాయేమి?

మాయా— మహారాజా ! అసత్యముగాదు.

రావ— మదనతాపంబున నసిమిరియెత్తిన యీభుజదండమండలమునకుఁ గొంత వినోదంబుఁ గావించునుగాక.

మాయా— ఇదిగో ! పరశురాముఁడు సహహస్తాస్ఫాల్యమానమార్జనామనోహరంబగు రవంబుతో వచ్చుచున్నాఁడు.

(పిదపఁ జేత నమ్ము లాడించుకొనుచుఁ జాపధరుండగు పరశురాముఁడును శిష్యుండగు మాఠరుండును బ్రవేశించుచున్నారు)

మాఠ— (తనలో)

గీ. భృగుకులంబునఁ బుట్టి పెంపెనసినట్టి
యితఁడెపో పుణ్యమూర్తి యదేల యనిన

నుపనిషద్వేదవేద్యుఁడైన పరతేజ
మింబుమీఱఁగ నాచార్యకంబుసేసె.

మఱియును మహాత్ములు తమసత్వసంరంభమును బ్రకటింపనివారగుకతంబున భీషణంబును రమణీయంబునగు నాకారంబు కలవారు గదా.

గీ. సర్పరాజంబుగల క్షీరజలధిమాడ్కి-
ఘర్మమునమండుచుండు భాస్కరునిపగిదిఁ
దాపసుండయ్యు వీరుఁడై తనరునితని
భవ్యరూపంబు ముదమును భయముఁ జేయు.

(ఆలోచించి ప్రకాశముగా) భగవంతుఁడా ! భార్గవ ! చ్యవనాదిమునీంద్రవచశ్శృంఖలావిసంస్థులంబగు నుపక్రమం బుపక్రమించినా వేమి ?

పర— (వినక మఱియొకవృత్తాంతము స్మృతికిం దెచ్చుకొని) ఆహా ! గురుకులంబునఁ బార్వతి నాయందుపచరించిన వాత్సల్యము !

గీ. తండ్రి వలదన్న మానక తల్లి పెంచి
నట్టి కైశ్యంబు స్నాతకం బైనపిదప
హరునిసేవయు మాని భూధరకుమారి
జటలు గాకుండ వేణిగా సంతరించె.

మాత— ("భగవంతుఁడా ! భార్గవ ! " యనునది మరలఁ బఠించుచున్నాఁడు)

పర— మహాబ్రాహ్మణ ! వీరవ్రతాచార మెఱుంగనివాఁడ వగుటచే నిట్లనుచుంటివి: ముక్తిమార్గ మెఱింగినవారికి వీరవ్రతమునందును బ్రహ్మానందము కలదు సుమీ ! ఇట్టిసమయంబునను నేను వీరవ్రతం బనుష్ఠింపక యుంటినేని——

శా. తా విల్విద్దియ నేర్చునాఁడు కచబంధం బూడఁగాఁ గట్టఁ బ్రే
మావేశంబున గౌరి షణ్ముఖుఁ డసూయంజూడ: నాభార్గవుం
దేవెంటఁగనె పక్షివక్త్రకృతగుర్విష్వాసభంగం బనం
గా వింతౌనని యగ్గణంబులు నగంగా శూలి లజ్జింపఁడే.

మాత— అట్టి శిష్యానుగ్రహమే నన్నును బ్రేరిలించుచున్నది: అందుల కాచార్యులే ప్రమాణము.

పర— ("చిలువలతాల్పుదేవతకు") అనుపద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు"

రావ— ఓభార్గవా! బాగు: బాగు! నిజంబుగఁ బురారికి శిష్యుఁడవే యగుదువు.

ఉ. వారక యింద్రదంతికటభాగము నొయ్యన వ్రియ్యనేసి పెం
పారిన చంద్రహాసమునునైన గణింపక పోరవచ్చు బ

ల్వీరుని నిన్ను లోకనుతు విశ్రుతచిత్రచరిత్రుఁ గాంచుటన్
జేరిమి వీరమాతయని పేర్కొనఁగా నుచితంబ రేణుకన్.

పర— పులస్త్యగోత్రాపత్యమా! విఫలీకృతకృతాంతక్రోధహాసంబగు నీచంద్రహాసము మున్ను నీలకంఠసంతుష్టికై నీకంఠదశకంబుం దెగనరకుటంజేసి మాకతర్కిత వీరవ్రతప్రఖ్యాపకం బయినదోయీ.

రావ— అవును! జమదగ్నిపుత్ర! సహజకరాళం బగు నీకరవాలమేసుమీ భూర్భువస్సువర్లోకములనుగూడ నాపాదపీఠికయందుం దొర్లుచున్నట్టుఁ జేసినది.

పర— నిజముగా నీచంద్రహాస మట్టిదే.

గీ. చంద్రహాసంబుఁ గన్గొన్న సమయమందు
మరలఁదెగఁగొట్టునని భ్రాంతిఁ గెరలిపడెడు
నీతలల కట్లు శాత్రవనికరమూర్ధ
ములకు సైతము కంపంబు పొడముచుండు.

రావ— భార్గవా! భార్గవా! వలదిటువలదు. ఇప్పుడు ఏమన్న నేమున్నది. అతీతవ్యవహారంబులు సాక్షిప్రత్యయపరతంత్రములు గదా!

చ. రమణగఁ జంద్రహాసము శిరాతతి తస్సునాదుగా మొదల్
గుమిగ బుజంబుదాఁకఁ దెగఁగొట్టిననాఁ డొకకంఠమేనిఁ గ
న్బొమలను వంప దేద్వదు కనుంగవకుం దడితేదు గద్గదిం
బ్రిమయదు నవ్వుమానదు ప్రమాణము శర్వుఁడె దీనికంతకున్.

పర— అహో! ఆత్మహత్య పాతకములలో మొదటిది. దానికే నీవింతఁగాఁ బొగడుకొనుచున్నావు! నీకు శాస్త్రముల యందుం గలపాండిత్య మింతదని తేటపడినది.

గీ. సూర్యతేజంబులేని యసుర్యములన
కటికచీఁకట్లుగ్గ్లు లోకములు గలవు
ఆత్మహత్యయొనర్చువా రందుఁజొత్తు
రనివచించుట యెఱుఁగవే యాప్తవాక్కు.

రావ— ఓరీ క్షత్రియాపుత్ర! బ్రాహ్మణుండవుంబోలె వేదార్థము మీమాంసించుచు వేదత్రియమును బాడుచేయుచున్నావేమిరా! యీయపరాధంబునకై రాజగు రావణుఁడు నిన్ను దండించుఁజుమీ!

పర— (నవ్వి) అబ్బో! రాజుగారికింగలవర్ణాశ్రమధర్మవివేకము!

గీ. సకలలోకమువారికి జననిజాతి
తమకు ఘటియించు నంచు వేదములు సెప్పు;

నిగమవేత్తలు స్వాధ్యాయనిరతులునగు
తాపసులకెల్లను ఘటించుఁ దండ్రిజాతి.

రావ— నీవనినట్లయినఁ గావచ్చును.

పర— బడబానలంబునందుఁ గాష్ఠానలం బ స్తమించు టాశ్చర్యమాయేమి?

చ. హరునికరంబునం దునికియైనకతంబునఁ బూతమైగజా
సురుని వధించె నెద్ది పరశుప్రవరం బది సర్వశస్త్రికా
గురువగు దానితేజమునకుఁ సరిగాన జగానఁ గాన న
బ్బురముగఁ జంద్రహాసముఖముల్ తదురుప్రభ న స్తమించెడున్.

రావ— ఓకుఠారమా! మాచంద్రహాసంబునకు విలయంబుఁ జేయునది! భగవంతుండగు ఖండపరశుండు విరిగి ముక్కయిన యిది తనయొద్దనుండుట యమాంగల్యకరంబనియెంచి కదా నీకొసంగె. తపంబుఁ జేసికొనువాఁడవు గాన సమిత్కుశాదిహరణంబునకైన నుపయోగించునులే.

పర— ఔనురా! రావణ! భగవంతుండగుభర్గుని యనుగ్రహంబు స్మరింపంజేసితి వీకుఠారంబు తపంబుఁ జేసికొనుతటి సమిత్కుశాదిహరణంబునకే కాదు యుద్ధం బొనర్చుతటి దుర్మదరిపుకంఠకాండఖండనంబునకుం గూడ నుపయోగించును. చూడుము దీనిప్రతాపము.

రావ— శివునికరంబునం దున్నసమయమందు మాత్ర మీకుఠార మటువంటిదే. ము త్తెపుఁజిప్పలయందుం బడిననీటిబిందువులు ముత్తెములుగా మాఱున ట్లాధారము ననుసరించి యాధేయమునకును గుణాధిక్యము లభించునులే.

పర— నిశాచరచక్రవ ర్తీ! నీవన్నమాట సార్వత్రికముగాదు. సలిలగర్భంబునం బ్రతిఫలించినను సూర్యమండలంబు దురాలోకం బగుగతిఁ బరశురాముని చేతంబడి నను నీపరశువు సారవంతమే యనుకొనుము.

రావ— అట్లే యొప్పుకొనియెద, దుర్నిషేధము కాదేనిఁ దల్లియగు రేణుకాదేవి తల యెట్లు ఖండింపఁగలదు ఓరీ! బ్రహ్మబంధువా!

గీ. ధరణీధరపుత్రి సొబగుటద్దంబు దంతి
దైత్యమౌళిమణీశాతధారము నగు
గండ్రగొడ్డలి రేణుకాకంఠరుధిర
శాదితంబుగఁ గని యేరు జాలిపడరు?

కటకటా! చంద్రశేఖరస్వామీ! తనశౌర్యంబు తల్లియెడంగూడఁ జూపునీక్షత్రియధర్మం బితని కేగురు వుపదేశించె! భార్గవా! మాతృవధంబొనరించినను నీవు నవ్వ

జనాదరణీయుండ వైతివి ఔరా! లోకయాత్రయెంత స్వతంత్రమయినది! లేక దుర్మార్గులకేనియు సత్పురుషసేవ యెంత ఫలప్రదము!

గీ. అమరవందితచరణాబ్జుఁ డైనచంద్ర
శేఖరుఁడు గౌరవము దయసేయకున్న
బ్రహ్మవర్చసవంతులు వజ్జనైన
నుండఁగానీరు పరశురాముండ! నిన్ను.

ఐనను నీతో నిట్లు పల్కుచున్నాను.

మ. ధనురాచార్యుఁగ నప్పురాసురనిహంతం జేరి, తత్కార్తవీ
ర్యుని జక్కాడితి. వుంటి పమ్ములను నీరుంజిమ్మి మున్నీటిభూ
మి నిదెల్లన్ శుభమైన రేణుకతలం బీడించి తాగంటుఁజెం
దిన నీగొడ్డలితోడఁ బోరు త్రపగాదే చంద్రహాసాసికిన్.

పర— నిసర్గదుస్సహంబగుపరశురాముని కుఠారముతోడ మార్కొంటకుఁ దలపెట్టిన నీచంద్రహాసంబునకు సిగ్గెక్కడిది?

శా. రేవాతీర్థమునందు నైకవిధనారీహస్తయంత్రోఘ్ఝితాం
భోవల్లీతతినాడు హైహయుఁడు నిన్మన్నేమిగావించెనో
యావార్తల్ స్మరియింతె? రామభుజవాహ్యం బీకుఠారంబు త
ద్గ్రీవాబాహువు లేమిచేసె నదియెంతే కైకసీపుత్రకా?

ప్రతీ— (తనలో) రాక్షసులకుఁగూడ రాక్షసుఁ డున్నాఁడనుట యిదియే కాఁబోలును.

రావ— (నవ్వి) మనుజుండు రావణునకుఁ బరాభవంబుసేయువాఁ డనుటమాత్రము చాల దొడ్డమాట. ప్రతీహారీ! ఋచీకపౌత్రుండగు పరశురాముఁడు యుద్ధముఁ జేయఁదగినవాఁడుగాని వృథాదోషంబు లారోపింపఁదగినవాఁడు కాఁడు (ఆలోచించి) శాత్రవులు దండమునకుం దగినవారుగాని సామముఁ బ్రయోగింపఁ దగినవారు కారు (చేయెత్తి) భార్గవా! భార్గవా! నిశాచర చక్రవర్తి యస్త్రములు దాల్పనివారిపై బాణము విడువఁడు. పీరవ్రతచరి త్రోత్కర్ష కంత రాయంబు లేదేని—

ఆ. వె. కరమునందు ఖండపరశుపరశ్వధం
బేని హరిశరాసమేని యిపుడు
తాల్పు; మంతదనుకఁ దాల్పదు నాచేయి
చంద్రహాస మోయి జామదగ్న్య!

పర— ఏమిది! సముద్రోదక పానంబునకై బడబానలంబుం బ్రార్థించునట్లు పరశు రాముఁడు సైతమిట్లు వచింపఁబడుచున్నాఁడు.

మ. అమరుల్ వజ్రియు వెండికొండతలపైయం చెక్కి దర్శింప మ
ధ్యమునం భర్గుఁడు పుత్రశిష్యకుల యుద్ధౌచిత్యముంజూడ దం
తిముఖుండుం బ్రమథుల్ సహాయులగువానిన్ స్కందు నోడించిన
ట్టి మహావీరునితోడఁ ద్వాదృశు లనిం డీకొందురే రావణా.

రావ— ఇయ్యది గురువున కొసంగందగిన గురుదక్షిణ గురుపుత్రున కొసంగితివి! గురువునందుంబలె గురుపుత్రునియెడ నడచుకొనవలయు ననునీతిఁ జక్కఁగాఁ జదివితివి కాఁబోలును.

పర— నీవెఱిఁగినట్లు శ్రీత్యర్థ మితరులెఱుఁగరు. గురువునందుంబలె గురుపుత్రుని యందుఁ బ్రవృత్తి నీకేకలదు. మేము శాస్త్రవాసన లేనివారము. మాపలుకిట్టివి.

ఉ. నీవును రాజరాజువలెనే నలకూబరుతండ్రివౌదు, రం
భావనతాంగి కీవు నలకాధిపుఁడుంబలె మామవౌదు; విం
కావలిమాట నాకు హృదయంబున నుండియు బైటరాదు పా
పావహమౌట నిట్టు లనినందులకే శివు సంస్మరించెదన్.

రావ— ఒరులవిక్రమంబుసహింపలేనివా రేదియోయొకయపవాదయెదిరిపై మోపుచుందురు

గీ. గజముఖుండును నందియుఁ గమలవైరి
యును సహాయులుగాఁ గలరని కుమారుఁ
డకట నినుఁ దండ్రిశిష్యుండ వనియు వదలి
నంతనే నీవు విజయంబునందితోయి.

పర— దశకంఠా! అన్నా! పరశురామునివాక్కులయందును సత్యా సత్యవిచారము సేయు చున్నావు! నీశ్నభేదింపని వస్తువులును దురాత్ములదూషింపని మహాత్ములునులేరు.

గీ. హరుఁడు జనకుండు జనయిత్రి గిరికుమారి
వారితో నేమి మద్బాణదారితాగ్ర
చంద్రికంబగు నెమ్మిపింఛంబు బర్హి
వాహనుం డోడె ననుట కిప్పటికి సాక్షి.

రావ— ప్రత్యక్షప్రమాణమునే పరిగణింపని బుద్ధిమంతున కనుమానప్రమాణమున నా యాదరముండును! (కరమునందు ఖండపరశుపరశ్వధం బను పద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు)

పర— అపకారంబు సేయఁదలఁచియు నుపకారంబే యొనర్చితిః వేలన నీసంగతి స్మృతికి వచ్చినది.

మ. పతిచాపంబుఁ దిరస్కరించితని కోపస్వాంతయై యున్నపా
ర్వతివక్త్రంబున నైజకాంతి మగుడం బర్వంగఁ దచ్చాపధి
క్కృతిఁ గావింపఁగ మేటియైన కరమేదీ తెల్పు మీ గొడ్డటఁ
గ్రితుభుగ్బందిక లందఱున్ భొగడఁగా ఖండించెదన్ రావణా.

అట్లుఁగాదేని యొక్కఁడపకారంబు సేసినఁ దత్సహచారు లందఱును నప చారంబు సేసినవారే కావున—

శా. కైలాసాచలచాలకంబులును సంగ్రామస్ఫురచ్చంద్రహా
సాలంబంబులు యుద్ధసంచకితరంభాలింగనానందధా
రాళంబుల్ భవదీయబాహులు కుఠారచ్ఛిన్నహస్తాగ్రముల్
గాలించుం దనువల్లి నిష్కమలనాళంబైననీరేజినిన్.

రావ— అట్లేని నిన్నుం జేరఁదీసిన పర్మథనాథుండు దిక్కుమాలినవాఁడు కాఁడు భవా నియు నవమానంబుచే వంచినతల నీఁక నెత్తగలదు. (ఆలోచించి)

ఉ. యక్షపతిం జయించి సురయానముఁ దెచ్చినజెట్టి దేవతా
ధ్యక్షుని బందిపెట్టిన మహాభుజుఁ డమ్ములసంచి వల్కలం
బక్షపుమాల గొడ్డలి శరాసనముం గల మౌనితోడనే
కక్షవహించెనా యని పకాలున నవ్వు దశాననంబులున్.

పర— బలివధూపరీక్షితపరాక్రముండ వగునీవు మావంటివారలను మౌనులని యాక్షే పింపవలసినదే.

మ. మునుపాతాళమువంక కేగుతఱి నాముం బాపఁగా న వ్విరో
చనుకోడండ్రు రు పేడ్క సీతలలపైఁ జప్పట్లు వాయించుచుఁ
నిను నాడించిరి చేతులంద వికసన్నీలోత్పలాకారలో
చనలై జ్ఞప్తికివచ్చునే యిపుడు తత్సందర్భముల్ రావణా.

రావ— ఆఁ, అంతయును యథార్థమే. భార్గవునిపగిది రావణుఁ డాఁడువాండ్రపై భుజ శక్తిఁ గనఁబఱచువాఁడు కాఁడు.

పర— రావణునిపగిదిఁ బరశురాముఁడును జతుష్పాజ్జంతువులపైఁ బౌరుషంబుఁ జూపఁ జాలినవాఁడు కాఁడు.

ఉ. కోఁతిగదా సురాధిపునకుం దనుజుండగువాలి చంకలో
నీతలలన్నియుం దిగిచి నీరధు లన్నిటియందు వార్చునాఁ

దూఁతములేక యూర్పెడల కుక్కురిబిక్కురియౌ మొగాలతో
నేతడవుంటివోరి రజనీచర యెవ్వరెఱుంగ రింతయున్.

రావ— (క్రోధహాసములతో) మూఢబుద్ధులు చెప్పినసంగతియే తెలిసికొనలే రిఁక సత్యా సత్యము లెట్లు వివేచింపఁగలరు.

క. నగమూఁడుది నగము మగండగు శంభునివిల్లె విఱచు టనభిమతం బీ
జగతీవీరున కింక వడుగుపయి వానరముపయిఁ బడునె యంపగముల్.

పర— దశాననా ! యిట్టి యద్వాతద్వావాక్యంబులతో నేమిప్రయోజనము ! భార్గవుండు వీరులవిషయమై జాతిపరీక్ష సేయఁడు.

క. పురుషునకెపుడుఁ బ్రతిష్ఠాకర ముత్తమచరిత మగునుగాని కులముగా
దరయుము కుంభభవుఁడు సాగర మాచమనంబుసేసి కనఁడేకీర్తిన్.

రావ— ఓరీ ! దుర్ముఖ బ్రహ్మచారీ ! వైఖానసపక్షీ! ప్రతారితపురాంతకాచార్య ! పరశుధారానికృత్తజననీకంఠసీమా! మూర్ధాభిషిక్తమూర్ధరుధిరజలనివాపాంజలి తర్పిత పితృకా ! క్షత్రియాగర్భపాతనమహాపాతకీ ! ఇదిగో! దశాననుండ స్వదోర్దండసామర్థ్యముం జూపించుచున్నాఁడు.

గీ. మాతఁ జంపినయట్టి నీమస్తకంబుఁ
దూఁడు నఱికినరీతిగా నూదనఱకి
నిష్కృతిఁ గావించుకొను మరున్నేతృమౌళి
శాతధారము చంద్రహాసము కడంగి.

చ. కలితజయాంకవర్ణములుగా సురదంతిశిరంబునంద యే
టులిడిన చంద్రహాసము వటున్ నిను పాఱుని జంపునే? యటు
ల్నిలుపుము వామపంచకకనిష్ఠకలాంగుళులం గనిష్ఠికాం
గుళినఖమే భవచ్ఛిరముఁ గూల్చు రణన్నిగమంబు వంచకా.

పర— రేరేపునరుక్తాకార ! దురాచార ! నిశాచరాధమ ! విరించికులకలంక! బంకోపపతీ! కుబేరశాత్రవా! పాతకీభూతకరాసీ ! అభిలషితరంభాపరీరంభా! దాక్షాయణీప్రణామపరిహారీ! ఏదీ నీదోర్దండమండలీ సామర్థ్యముఁ జూపుము.

రావ— (నవ్వి) భార్గవుఁడు రావణునిబలంబును దనబలమువంటిదే యనుకొను చున్నాఁడు కాఁబోలును (తెరవంకఁజూచి) పుష్పకమా! యిటురమ్ము

పుష్పకము— (ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని

రావ— (నగమెక్కుయు నగమెక్కునిగతి నభినయించుచు) అహాహా! వీరులకు ధర్మము గాని యాచారము నవలంబించుచున్నామే (అని దిగఁబోవుచున్నాఁడు.)

పర—

ఉ. ఈయన పాదచారి యయియే యనిసేయఁగ నే నిటుండుటల్
న్యాయముగా దటంచు సురయానము డిగ్గకుమో దశాస్య! క
ర్ణాయతనేత్రి లప్సరస లందఱుఁ గ్రిందికిఁ బైకిఁ గ్రిందికిన్
దాయు శరంబులం గని ముదంబువహించుచు నుంద్రుగావుతఱ.

రావ—నీకు యుద్ధ మభ్యస్తమైనదిగాదని యిట్లు రావలఁచితినిగాని వేఱొండుగాదు

పర— పశుపతియు నమగ్రహింపనినన్ను నీ వనుగ్రహించెద వేమీ, నీకరుణః నా కభ్యాసములేదని యేల నుడివెదవు.

గీ. నీవు నేర్చినకోలఁదిగ నీశరంబు
లేగు నంతకు హెచ్చుగా నేగలేవు
హరునిశిష్యుండ నైన నాయంబకములు
సకల దిక్కుల కేగు నిస్సంశయంబు.

రావ— అట్లైన యుద్ధంబుసేయుతజేఁ బురారి నీకుసాహాయ్యం బొనర్చును గాఁబోలు ! చేయనీ. (ఇరువురును శరములు ప్రయోగించుటకు నుద్యుక్తులగుచున్నారు. అంతట సశిష్యులగు ఋచీకపులస్త్యులతో భృంగిరిటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

శిష్యు— (ఎదుటఁజూచి) అఖండపిండితశిఖా సంఘాతచండీకృతచిత్రభానుబింబంబులును దక్షణోపనతదాహోత్తరణతారతరజాత్య కాంచనమయకేతుదండంబులును నమందస్వచ్ఛందసంపతితజటిలజ్వాలావళీ ప్రక్షాలన సవిశేషసముజ్జ్వల దగ్ని రాశిచయసంస్థితధ్వజపటాడంబరంబులును వివిధోష్మప్రాగ్భారభారపరిగమంబునందును నమ్లాయమానసరసోత్పలావిచ్ఛిన్న కోకనదపరికరంబుచే విరాజమానంబులు నగువిమానంబు లట్టిటుసంచరించుచున్నవి: ఇది యేమీవింతః

ఋచీ— నాయనా! దాక్షాయణః

చ. గగనము సర్వమున్ మెఱుపుగచ్ఛొనరించినభాతి నుండె నిం
పుగ మణిదేవయానముల మోసల మేల్కిటికీలలో మెడ
ల్దగిలిచి చూచుచుండిరి బుధప్రమదల్ మనకుట్టు లిర్వురుఱ
జగడములోన నగ్నిమయశస్త్రములం బరఁగించిరేమొకో.

పుల— (బాగుగఁజూచి) సఖా!, ఋచీక! నాయూహాయు నీయూహానే యనుసరించినది.

చ. ఒలసెడు నొక్కచో నొకఁ డిఁకొక్కయెడం బది, యిట్లులోకము
ల్గలఁచుచు నేకమై పదునొకండు ధనుర్ధ్వను లాలికించితే

కలనువొనర్ప రాముదశకంఠులు చొచ్చిరటంచు నెంతుఁ బే
శలకుశనిర్జరీకుచ కచగ్రహచంగములైన చేతులన్.

శిష్యు— అమందసిందూరసుందరిత కుంభస్థలప్రాగ్భారభాసురంబులును బ్రచండముం డమండలీమండితశుండాదండ డంబరోద్దామరంబులును బ్రవృత్తమదధారా ధోరణీ నిరుద్ధరేణురమణీయమార్గంబులును గళగుహనికుంజపుంజితనిర్జితజలద జాల స్తనితవిస్తారంబులును నగుగజసముదాయంబు లట్టిటు సంచరించుచున్నవి.

భృంగి— భద్ర! దాక్షాయణ! బాగుగ నిరూపించితివి! రావణుండు వారణాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించినాఁడు. ఏలన!

చ. గులగులలాడు పెంగళపుఁగూఁతలు మ్రోఁగఁగ డిండిమధ్వనిం
దలఁకుచు దర్పహేలలు సదా చెలువారఁగ మావటీండ్రతో
మొలయుచు నంకుశద్విగుణమూర్ధములం దనరారు దంతిప
జ్క్తులొచవె లోలకేతువులతో జలశీకరపూరితాశలై.

శిష్యు— ఉత్తుంగలాంగూలాగ్రసమాలింగిత గగనోత్సంగంబులును ఘనఘోణఘుర ఘురాఘోషఘూర్ణితగళగుహాకుహరస్ఫారపుల్లగల్ల వ్యతికరంబులునువిద్యుత్పుం జపింజరితదృష్టిచ్ఛటా కటాక్ష దుష్ప్రేక్షంబులును నగుసింగంబు లివిగో వచ్చు చున్నవి.

పుల— వారణాస్త్రప్రతిద్వంద్వియగు పంచాననాస్త్రమును భార్గవుండు ప్రయోగించె నని తోఁచుచున్నది.

చ. గురిజపుఁగాంతి కన్గవలకుం జెలువీఁగ సటాచయంబు గం
ధరముపయి న్నటింప మెయి నాణెపుఁబింగళకాంతి మీఱ ఘు
ర్ఘురఘుర మ్రోఁగు పెన్రొదలకుఁ జగమూఁగఁగవచ్చుచుండె భీ
కరనఖరాళితో గజహకాండము నిండుచు నంతరిక్షమున్.

(భావగర్భితముగా నందఱును) ఇట్టిటు రండు! వీరాగ్రగణ్యులగు నీవీరుల యిరువుర మధ్యమున వసింతము.

ఆ. వె. వింట్లు పదియుఁగూడ విడువు మోదశకంఠ?
దురము మానుమయ్య పరశురామ!
యుద్ధభూమి మీర లొండొరుల్మార్కొంట
కొదఁబడఁగఁబోఁడు చుఁడు పురారి.

రావ— అక్కటా! యిది దహించుచున్న దావాగ్నికి వానజడి గదా.

గీ. భార్గవుం డనియును దశవదనుఁ డనియు
రెండు తెఱఁగులఁ బాఱు కీర్తిప్రవాహ
మేకముఖముగఁజేయ నేనీహసేయఁ
జంద్రఖండధరుం డెటుసమ్మతించు?

పర— (తిరస్కారముతో)

మ. గురుచాపంబుఁ దిరస్కరించె ననుమం గోపంబురామాన దీ
శ్వరుఁడే నందిముఖంబునం దురము మాన్పంగా నియోగించె మ
త్కరణీయం బిఁక నేది? నీయెడకు మార్గం బిచ్చి కొంపోఁగదే
ధరణీ! గొడ్డలి నన్నుఁగాల్పుము మహాత్మా! కాలవైశ్వానరా!

రావ— ఈశ్వరనియోగంబునంజేసి మనము మిత్రులమైతిమి. కావున మహాత్మా!
సెలవొసంగుము.

(తె ర లో)

భగవంతుఁడా! భార్గవ! పరబ్రహ్మధ్యానము సేయుచున్న పూజ్యురాలగు నాతేత్రియితోడను లోకయాత్రాపరతంత్రాత్మయగు కాత్యాయనితోడను సూర్యశిష్యుండు నిన్నిట్లు ప్రార్థించుచున్నాఁడు.

గీ. హరునిశిష్యుండ! మాయింటి కతిథివైతి
దారలును మేము నగ్ని లేదాఁపునంద
గాఁపురంబుంటిమయ్య! రాఁగదవె వటుచ
యంబునకు నేఁ దనధ్యయనంబుగాఁగ

పర— సూర్యాంతేవాసి యానతిచ్చినట్లే యొనర్చెద.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇ ది

శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం

బగునాంధ్రీకృత బాలరామాయణమునందుం

ద్వి తీ యాం క ము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

తృతీయాంకము

(పిదప సువేగా చిత్రశిఖండులను గృధ్రమిధునము ప్రవేశించుచున్నది)

చిత్ర— ప్రియురాలా ! సువేగా ! భగవంతుఁడగు తామరకంటికి సిడంబును బాములకుఁ బగవాఁడును సుధాహరణవిదితపరాక్రముండును బతత్రికులసార్వభౌముండును మనకుఁ గూటస్థుండునగు వైనతేయుని యేల్బడికి లోఁబడిన పక్కికోలంబులలో నెక్కువ యశంబు నిక్కువంబుగా గాంచఁదగువానిఁ గుమారునిఁ గడుపున భరియించి యుంటివిగానఁ దదనుకూలంబుగ రక్కసుల హాలయును నెత్తురును నీకు దోహదం బగునమయంబు తటస్థించినది.

సువే— ఓచిత్రశిఖండా ! ముల్లోకంబులు జయించి మించుచున్న రక్కసులఱేఁడగు దశకంధరుండు జీవించియుండగానేనా !

చిత్ర— అది దొరకుట సామాన్య మయినపనియా ! ఏమి ! నిజముగా నతనిపేరే రావణుఁడు.

ఉ. ఆఁడుదియంచు హైమవతికైన నెవండు నమస్కరింపఁడీ
రేడుజగంబు లెవ్వనియహీనవిభూతికి సాక్ష్యమిచ్చు నె
వ్వాఁడు జగద్విధాతయగు బ్రహ్మకు ముమ్మనుమండఁ డేరి నో
రాడును వాని నెన్నియుఁ దదన్యుల నెన్నుటకై పతత్రిణీ.

ముత్తెంబులు లతలయం దుదయించు ననుకాలము గతించి యాలిచిప్పలయం దుదయించు ననుకాలము తటస్థించినది ! ఏలన, రామభద్రుండు, తాటకనుసంహరించె నని వినియు నాదశాననుం డింకను దనబాహుమదంబునకుం దగిన పను లాచరించుచునే యున్నాఁడు.

సువే— పతత్రికులాలంకారమా ! రామచంద్రుం డానుందసుందరి నెట్లు వధించెనో యాయుదంతము రవంత చెప్పుము.

చిత్ర— ప్రియురాలా ! ఒకానొకనాఁడు విశ్వమిత్రుండగు విశ్వామిత్రుండు మఖ

సంరక్షణార్థంబుగా దశరథకుమారులగు రామలక్ష్మణులను సాకేతపురినుండి సిద్ధాశ్రమమునకుంగొంపోయి యొకవంక సుద్గాత సామవేదపారాయణం బొనర్చుచుండ నొకచెంత హోత హోమం బాచరింప నొకవంక నధ్వర్యుఁడు సప్తతంతువిధానంబు నెఱవేర్ప నొకయోర యజమానుఁడు యాజమాన్యంబు లుచ్చరింప నొకదెస బ్రహ్మ కర్మలోపంబు గాకుండఁ బరీక్షించు చుండ జన్నం బొనర్చునప్పుడు సూర్యాచంద్రమోవీతిహోత్రరమ్మదవ్యతి రిక్తంబగు నొక పెనుమంట పుట్టినది.

సువే— ఏమివింత యేమివింత ! తరువాతఁ దరువాత ?

చిత్ర— పుత్రమిత్రకళత్రంబుతోఁ బెక్కుదెసలనుండి వచ్చినజడదారు లిదియేమి యనుభయంబునఁ బాఱిపోవ నచ్చటిజను లిట్లుఘోషించిరి.

సీ. పొలదిండివేళను సెలవుల జాఱిననెత్తురు కెడల ఘనీభవింప
గండదేశవ్యతికరమున మిగులు ఫీత్కారంబుచేత జగంబు లదరఁ
జిఱుతలగతి రెండుచేతుల మ్రోఁగించుశవమాలరొద చటచ్చటని వెడలఁ
గండనంజుడు నోటఁగఱచి మెసవువేళఁదల్పులగతిఁ గాకుదములు కదల

గీ. ఘటితదంష్ట్రాంకురచ్ఛటాకషణజనిత
రణరణత్కారభయదసంరావముఖర
తాళవృక్షోపమాకార తాటకాభి
ధానరక్కసి చనుదెంచె దండకదిగొ.

సువే— హా ! హా ! ఈవచ్చినది భయంకరులకుఁగూడ భయంకర యనవలయు. తరువాతఁ దరువాత ?

చిత్ర— అట్లు చనుదెంచిన తాటకం గాంచి విశ్వామిత్రుండు దానిం జంపుటకై రామభద్రునే నియోగించెను.

సువే— అయ్యో ! భగవంతుఁడయ్యు విశ్వామిత్రుఁడు చేయరానిపని చేసెను గదా.

చిత్ర— పిదప రామచంద్రుండును స్త్రీవధంబునకై సంశయించుచు నమ్మునిచంద్రున కిట్లనియె.

చ. ననుఁ గరుణింపుమా ! కుశికనందన ; దాఁసుద నాఁడువాండ్రఁ జం
పను శరమెత్తికోలు రఘువంశ్యుల ధర్మము గాదు; మంత్రివే
దిని జడదారి నొక్కని సతీర్థజలాక్షతపాణి నిందుఁ బం
పిన నతఁ దేపుమాపు నడపీనుఁగురక్కసి నొక్కద్రెళ్ళిడిఁకా.

ముపే— ఏమి! ఈరఘువంశకుమారుని యౌచిత్యము!

చిత్రి— ఇట్లు నుడివిన రామభద్రునిం గని శిరంబు మూర్కొని చిబుకంబెత్తి ముద్దు వెట్టుకొని రాచపాపఁ డిట్లుపదేశించె.

గీ. కాలమునఁగాని ఘోరంపుఁగాళరాత్రి
గాని యాఁడుదిగా దాటకంబుఁదొడిగి
సంశయింపక నాతండ్రి! చంపుమయ్య
ముజ్జగంబులు సంతోషమునను బొంగ

చిత్రి— పిదప మునివచనంబులు త్రోయలేక జగదేకవీరుండగు నారఘువంశకుమారంబు క్రూరంబగు నాటకంబు వింటం బూరించి పఠపినంతట సౌమిత్రి థామున కిట్లనియె:

గీ. ధ్వస్తహస్తంబు దళితాంత్రితంత్రిచయము
గళితరక్తంబు ఖండితకాలఖండ
మగుచు ధరఁగూలె జడదారు లద్భుతపడఁ
దాటకాదేహ మార్యసంతాడితంబు.

ముపే— పసితనమైనను బహుమఁదనపురాఘవుం డొనరింపఁదగిన పనిచేసెను రామభద్రుఁడు! తరువాత?

చిత్రి— పదంపడి త్రిశంకుశోకశంకుపరిహర్త సుందాసురసుందరీ వధంబున కాశ్చర్యపడి—

గీ. తనకుమున్ను కృశాశ్వుఁడత్యంత మోద
మొదవనిడిన ధనుర్వేదమది సమంత్ర
కములుగా వెల్గు జృంభకాస్త్రములతోడఁ
గరుణనప్పుడు రామలక్ష్మణుల కొసఁగె.

ముపే— దేశకాలపాత్రంబు లెఱిఁగి తగినకార్య మొనర్చుటకు నీభరతమాతామహానకే తగును.

చిత్రి— తాటకం జంపినకతంబునం దేటతెల్లంబయిన పరాక్రమంబుగల రాఘవునకుఁ దనధనుర్వేదమంతయు నుపదేశించిన యాశకుంతలాజనకుండు జన్నంబు యథోక్తముగా నిర్వర్తించి హరుశరాసనంబు గూడ వీక్షింపించి సీతం బెండ్లి చేయింపఁ దలంచి యానిసువుల నిరువురఁ దోడ్కొని మిథిలాపురంబున కరిగె.

ముపే— తరువాతఁ దరువాత.

చిత్రి—ఇట్లమ్మువ్వురును మిథిలాపురంబున కరుగుచుండ మధ్యేమార్గంబునఁ దాటక కొడుకులు మారీచసుబాహులనువార్దంబువచ్చి యుద్ధంబునకుందలపడిరి.

సువే— దుష్టులగునాతాటకేయులు మంచివానితో వైరంబు పూనిరిలే పదంపడి వారికి జరిగిన మహోత్సవ మేమిటి?

చిత్రి— తల్లికిజరిగిన మహోత్సవమే జరిగెను.

క. పదితేరులదొరకొమరుఁడు వదలినశర మాసుబాహు వ్రక్కలుసేసెన్ దదనుజు మారీచునిఁ బడఁబొడిచెన్ దనపక్షవాతముల నక్కడలిన్.

సువే— ఇఁక రామ యనునక్షరంబులు రాక్షసవినాశకరము లనవలయు.

చిత్రి— ఆహారం దొరకిననెత్తురును బొలయు నీకు దోహదం బగుఁగాత.

సువే— నాథా! ఇట్లుపలాలించుచు మదీప్సితం బొడఁగూర్చుచున్న నీవలన సకల పతత్రి సీమంతినీమాననీయ సౌభాగ్యగౌరవ నయితినిగాని నామది నొండొక సంశ యంబు బాయకున్నది.

చిత్రి— ప్రియురాలా! ఆజ్ఞాపింపుము.

సువే— దశాననుం డిట్టిరాక్షసావమానంబు సైఁచి యెట్లున్నాఁడో!

చిత్రి— పతత్రిణీమణీ! సీతావిషయికం బగువిరహంబు వానిం బట్టుకొని పీడించుచు న్నది. లేకున్న నెన్నఁడును సర్వావమాని యగురావణుం డిట్లూరకుండెఁడు మంచులేకున్న సూర్యుండు చల్లఁబడునే.

సువే— అట్లైన వాఁడాసీతావిరహదుఃఖంబు బాపుకొన నేమేమి వినోదోపాయము లాచరించుచున్నాఁడో?

చిత్రి— త్రికూట పర్వతమునం గలపక్షులకు రాజై సర్వదా లంకయందుండు నీ మఱఁది యగురత్నశిఖండుఁడు నిన్ననేకదా చెప్పిపోయెను.

సువే— ఏమి చెప్పిపోయెనో నేను వినలేదు.

చిత్ర— అట్లైనఁ జెప్పెద నాలింపుము.

చ. అవనిజమోముతోడ సరియైన శశాంకుఁ డొకండు సీతక న్గవ కెనయైన యుత్పల మొకండును మైథిలి నవ్వుతో సమం బవుబిసజాల మొండును దశానను నూరడఁబల్కుఁ దత్తరు ణ్యవయవసామ్య మందినపదార్థము లన్నియు వేయు నేటికిన్.

మఱియును సీతావిరహపీడితుల మగుమాకు వినోదాంతరమిదియొకటి యిపుడిపు లభించినది. భగవంతుఁడగు దేవేంద్రుని యానతిచొప్పున భరతాచార్యులవారు సీతాస్వయంవరకథాసంబంధిగా నొకనాటకమును గ్రొత్తరచించిరట. దేవసభలో దానియాటకూడ జరిగినదట! అదితెలిసి రావణుఁడు మాకుఁగూడ దానిఁ జూపవల

సినదని యాజ్ఞాపింపఁగా భరతాచార్యులవారు తమ పుత్త్రుల నూర్వురనుగూడ నప్స
రసలతో లంకకుఁ బంపిరి.

సువే— అట్లైన రమ్ము. మనమును మనరాజధానియగు వింధ్యగిరికింబోయి యట
సురక్షితంబగు నీడంబునం బ్రవేశించి మఱియును దోహదము సంపాదించు
కొందము. (యాగృధ్రమిథునము నిష్క్రమించును.)

(పిదప రావణుఁడును బ్రహస్తుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— (విరహతాపం బభినయించుచు) హృదయమా! నీయదృష్టము మంచిది.
సీతాప్రతిబింబ విలోకనం బైనను నీకుఁ దటస్థించినది.
(తెరలో) త్రిజగత్పతీ మహారాజ! దశానన! నీకు జయము. నీకుజయము.
సాయంసంధ్య దేవరకు సుఖప్రద మగుఁగాత.

మ. ఎఱు పద్దించిన పట్టునూలువలె నెంతే మీఱు నుసాంద్రశితో
నెఱసంజం గుడిగూర్చుకొంచుఁగనుఁగొంటే పూష యస్తాద్రిపెం
జటియజ్ఞా వ్రాలె నొకింతమున్గెఁబయిఁ దేజంబాఱ వారాశి గ్ర
చ్ఛుఱ వాత్యాదళితాంబుజాతజరజశ్చక్రాయమాణాకృతిన్.

రావ— నాపుణ్యవశంబున నేఁటికిఁ బవలు గడచినది! ఓప్రహస్తా! భరతాచార్య
పుత్త్రులను నాటక ప్రదర్శనంబునకై రప్పింపుము.

ప్రహ.(తెరవంకంజూచి) ఓభరతపుత్త్రులారా! నాటకముఁ గనుంగొన మా చక్రవర్తి
గారు సన్నద్ధులైనవారు గాన వేగ రండు.

కోహలుఁడు— (ప్రవేశించి)

గీ. మండిపోయియుఁ గర్పూరఖండమట్టు
జనులయందెల్ల నెవఁడు వాసనలుగొల్పు
నతని శృంగారరసమున కాదికార
ణం బయినవానిఁ గుసుమధన్వునుదలంతు.

రావ— ఇది నాంది. ఇంకఁ బ్రస్తావింపగలఁడు.

కోహ— పూజ్యుఁడగు విధాత మానససంభవులలో మొట్టమొదటివాఁడగు భరతా
చార్యుండు రచించిన సీతాస్వయంవరమను నూతననాటకముం బ్రయోగించు
చున్నారము! పరమేష్ఠివలన నాట్యవేదంబును స్వపౌరుషసంతోషితుం డగు
హరునివలన లాస్యతాండవంబులను నేర్చుకొనిన దేవర మాన్యత్యాభినయం
బులు చక్కఁగ నవధరించుగాక యని వేఁడుకొనుచున్నారము.

క. వినఁబెక్కు చెవులుఁ, జూడ గ్గనులెన్నో వలయునట్టి నాటకమిది చే
సెను భరతుఁడు దేవరకొఱకనియే మే మెల్లఁ దలఁపనగు దశవదనా.

రావ— ఏమిది ! అసంబద్ధప్రలాపములాడెదవు ! రావణుఁడిక్కడ నుండఁగా నింక సీతను బెండ్లియాడువాఁడు వేఱొకఁడెవ్వఁడురా. (ఆలోచించి) కానీ ! కవివాక్కులు నిరంకుశంబులు.

కోహ— (అంతటఁజూచి) ఔరా ! రాక్షసచక్రవర్తిపాత్రభవము త్రిభువనశిరశ్శేఖ రాయమాణమై ప్రకాశించుచున్నది.

సీ. రిక్కమొత్తము తేజరిల్లుచొందొంటితో ముత్యాలజాలలై పొల్చెనిచట
నిల్వుటద్దంబులై విల్చిరిం దందందు ద్వాదశాదిత్యులు తైక్ష్ణ్యముడిగి
చంద్రమోబింబంబు చలువలల్లార్చుచు నుల్లాభమైమీఁదనొప్పుచుండె
సంజకెంజాయలు సాంద్రసిందూరరేఖలఁ దీర్చుచుండెరంగస్థలమున

గీ. నందపవనంబులెల్లెడ మలసి మలసి
శ్రమజలంబెల్ల నల్లంతఁజల్లనార్చు
గొప్పతాలవృతంబులై యొప్పుచుండె
బాగురేవాఁగు రావణేశ్వరునిబాగు !

ఓరావణసభాసదులారా ! పూజ్యుఁ డగుభరతాచార్యుం డిట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

శా. మాధుర్యంబును గర్ణపేయముగ నిర్మాణించు వైదర్భియున్
సాధుస్వాంతమనోహరం బగుకథం జాటించుసూక్తుల్ రసా
ర్ణోధిన్ నించెడుసుప్రసాదగుణచందుృిండుం జెలంగం బ్రమో
దాధారం బగుకైత శారదకు నిత్యావాసమై యొప్పదే.

క. శ్రవణంబునకుం దగినది సువర్ణబద్ధంబు కలితసుచ్ఛాయం బీ
కవనము దా ముత్తెపుజంపువిధంబునఁ బ్రమద మొసఁగు బుధులకు నెందుఁ

(తెరలోఁ బాడుచున్నారు.)

క. ప్రకటితరామాబ్జము కౌశికవంతము లక్ష్మణప్రసిద్ధంబుఁ బురాం
తకచాపదమనకారణ మకలంకము వచ్చె శరద మతిసుఖమొదవన్.

ఇదిగో, రామలక్ష్మణసహితవిశ్వామిత్రప్రవేశసూచకంబగుధ్రువాగానముచేయు చున్నారు గానసేనును దక్కినపనులకై యత్నింతు (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(ఇ ది ప్ర స్తా వ న.)

(పిదప రామలక్ష్మణులతో విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

విశ్వా— అహా! జనకునిమనంబు సర్వదా పరబ్రహ్మానుసంధానమే చేయుచున్నది. ఇది యంతయు యాజ్ఞ్యవల్క్యుని సామర్థ్యము. నెలఱాలు కరంగెనను టకుఁ గారణము చందురునిసామర్థ్యముగాని యన్యంబు గాదు గదా.

రామలక్ష్మణులు— భగవంతుఁడా! ఉపాధ్యాయ! ఇతఁడేనా జనకమహారాజు? సూర్య శిష్యునివలన శుక్లయజుర్వేదము సైతముఁ జదువుకొని విరక్తుండయ్యును నేల వనమునకుఁ బోలేదో

విశ్వా— నాయనా రామచంద్ర! తంఁడ్రీలక్ష్మణ! రాజ్యాశ్రమమహాముని యీతఁడు దీని నిట్లు సమర్థించుకొనుచున్నాఁడు.

చ. అడవులనుండఁగావలె మృగాదులతోడఁ జరింపగావలెన్
గుడువవలెఁ ఫలాదులను గొండలనీళులు గ్రోలఁగావలెఁ
బడుకొనఁగావలెఁ గఱకుబండలఁ గామములూడ్పఁగోరువా
రుడిగినవారి కిల్లయిన నొక్కటె కాననమైన నొక్కటే.

రామ— ఇది నిజమే. ఇట్టివారుగాని యట్టిరహస్యమును దెలిసికొనలేరు.

రావ— (సాక్షేపముగా) వీఁడె! దశరథపుత్రుఁడు రాముఁడు! వీఁడు తాటకను, దాటక కొడుకులను జంపినవాఁడు! (మునివంకఁజూచి) అన్నా! ఈరాచపాఱుని యభిచారచాతుర్యము! అస్మత్పరిజనులందుఁగూడ సాగింపఁ దొడఁగినాఁడే! అవురా! యీరాచకుఱ్ఱఁడు గూడనా! ఏమి! వీని కుఱ్ఱవనపుఁ బొగరు!

లక్ష్మ— ఇదిగో! హరశరాసనము. అప్పుడే సీతాస్వయంవరమండపములోనికి వచ్చినాము.

ఉ. బంగరుమువ్వ లెల్లెడ నభంగుర మౌగతి మ్రోఁగ గోపురో
త్తుంగవిచిత్రరత్నరుచితోఁ దులఁదూఁగుచు వేల్పు తేనివి
ల్బంగిఁ జెలంగి నింగి సురలం గనుఁదమ్ములు వ్రాల్చునట్లు చే
యంగల మంచసౌధములయందు వసించిరి రాజపుంగవుల్.

విశ్వా— (అన్నివంకలకుం జూచి)

గీ. దేవదేవునివిల్లిది త్రిపురవిజయి
యితఁడు జనకుండు భోగి యోగీశ్వరుండు
నితఁడు జనక పురోహితుం డీవెలంది
పుణ్యయజనసముద్భవ పుడమికొమ్మ.

(అంతటఁ బురోహితునితో జనకుండును జెలులతోసీతయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

శతా— ఓ సీరధ్వజా! నేఁడు తాటకావిపాటనుండగు రామభద్రునిం జూచిన నతని తండ్రి బాల్యావస్థ స్మృతికి వచ్చుచున్నది సుమీ! ఏలన నాదశరథుండును.

గీ. గడ్డమును మీసలును రానికాలమంద
పవిధరుండగు దేవతావల్లభునకుఁ
జెలి యగుచు దానవులనెల్లఁ జెండి దైవ
తంబు రాజ్యంబు నిష్కంటకంబు సేసె.

జన— అవును! ఇక్ష్వాకులవిక్రమంబులు వయఃపరిక్రమంబుల నపేక్షించునవి కావు.

శతా— హేమప్రభా! స్వయంవరసమయ మాసన్నమగుచున్నది గాన జానకిని హర శరాసనసమీపమునం గూర్చుండఁ బెట్టుము.

(అంత హేమప్రభ యట్లు చేయుచున్నది.)

విశ్వా— వత్సా! లక్ష్మణ! అదిగో జనకునిసమీపమునం గలమంచముపై రామభద్రు నెక్కించి నీవును గూర్చుండుము.

(అంత సౌమిత్రి యట్లు చేయుచున్నాఁడు)

రామ— (తనలో) పుడమి తల్లియు యాగస్థలంబుపుట్టిల్లును శివధనుర్భంగం బోలియు గాఁగల కన్యక యీమెయే కాఁబోలును.

చ. నలుదెసఁ బూర్తిగానురమునం గుచయుగ్మము నిండలేదు, క
న్నుల కొకవింత పుట్టియుఁ గనుంగొనుదాఁకన యుండ దౌ, పిఱుం
దులును నితంబలక్ష్మిని నెదుర్కొనుచున్నటు లున్న విప్పుడే
యలముచునుండెఁగా ప్రథమయౌవన మీచిగురాకుఁబోఁడికిన్.

(ఆలోచించి) హృదయమా! ఇఁక మన్మథుం దస్ఖలితశాసనుండు కాఁగలఁడు.

గీ. ఇం చయిననేమి వెదురైననేమి చాప
మాయసము లైననేమి పూలైననేమి
తూపు లీముజ్జగములందుఁ దుంటవింటి
వాఁడె విల్కాఁడు సీతకు వయసు వచ్చె.

(బాగుగ నాలోచించి) నూతనాలంకారరచనావిలాసవ్యగ్రభావయగు నీలతాంగియే జవ్వనము నలంకరించుచున్న దని తలంచుచున్నాను.

మ. కబరీపాశము దిద్దునేర్పులును వక్రింబుల్ కురుల్ తిన్నఁగాఁ
గ బనాయించు తెఱంగు దంతచయముం గైసేయుసామగ్రి ప
ల్కుబహూకారము నీవిసన్న హనముల్ మున్నైనచెయ్దంబు లీ
యబలల్ నేర్తురుగాదె శైశవము పోనైయున్న కాలంబునన్.

రావ— ఇదిగో! నాహృదయతాపముం బాపుమందు! ఈలతాంగి నిరువదికన్నులతోఁ గూడనొక్కసారి చూచెద. (చిరకాలమా మెవంకకుంజూచి కన్నులనుద్దేశించి)

సీ. కటికిచీకటివంటి కబరికాభారంబుఁ దఱపివెన్నెలవంటి చిఱుతనగవు
నతివిశాలాకారమైన కన్నుందోయిఁ గడుఁగుటిలములైన కన్నుబొమలుఁ
బురిగదించినపాశములఁ బోలువీనులు నరచందురుఁడుఁబోని యలికతలముఁ
గరఁగించినట్టి బంగరుఁబోలుకంఠమ్ము సాచీకృతంబు వక్షస్థలంబు

గీ. జక్కవకవను బుకణించు చన్నుదోయిఁ
గొండచఱివంటి జఘనపుమండలంబుఁ
గవకవలుగాఁగ మిగులు నైక్యంబు గల్గి
కనుఁగొనుం డాసదీఱఁగఁ గన్నులార!

(ఆకసమువంకకుం జూచి సీతను దలంచుకొని)

సీ. నల్లగల్వలసౌరు నశియించి పోఁగాక గుబ్బుఁజూపులు చిమ్ము కోమలాంగి
పగడంబునకు వెల్లఁబాటు చేకుఱుఁగాక గెమ్మోవి ప్రకటించు మెమ్మెలాఁడి
బంగారమున కున్నవన్నెతగ్గునుగాక మైలీల వెలిపుచ్చు మోలతాంగి
వింటఁ జంద్రయుగంబు విభ్రాజిలునుగాక మొగము పైకెత్తు మో ముద్దుగుమ్మ

గీ. పంచదారకుఁ జేఁదు చొప్పడునుగాక
గొనబుమాటల నించు మోవనజగంధి
రామణీయకశాలి యీరావణుండు
మనవి గావించుకొనుమాట వినుము తరుణి,

ప్రతీ— ఆహా! సహజసౌందర్యవతుల సహాయ్యకంబునం దుంటవిలుకాఁడీబొజుంగు రాయల నెంతగా నెల్లిదము చేయుచున్నాఁడో?

సీ. మధురంబుగ నొకండుమాటాడునొక్కఁడుసొగియింపఁగాఁజూచునగునొకండు
నునుఁదమ్మిఁ గేలఁద్రిప్పు నొకండు మెడలోరహించుహారంబులాడించునొక్కఁ
డంగభంగము లీల నాచరించు నొకండు చేత గల్లంబు స్పృశించు నొకఁడు
లలితసంగీత మాలాపించు నొక్కఁడు మించుఁబూదండలెక్కించు నొకఁడు.

గీ. చిట్టమిడుచు నొకండు కెంజేతినడుమఁ
దలఁ గదల్చుచు నొకఁడు వర్ధిలెడుకోర్కి
కనుగుణంబుగ నిరుగేల నభినయించుఁ
గాముకుల నేమిచేయఁగఁ గారు చెలులు.

(కొంచెము బిగ్గరగా)

గీ. రాజులందఱు వినుఁడయ్య రావణుండు
విరువఁజాలని ముక్కంటివిల్లు విఱుచు
టోలిగాఁగ విదేహభూపాలు మెప్పు
వడయువానికళత్రి మీపుడమికాన్పు.

రావ— (క్రోధహాసములతో) ఓరీ ! మూర్ఖ ! కైలాసాద్రి నిట్టట్టుఁ గదల్చినదశకంఠుని చేతులకటరా, ముక్కంటివిల్లు విఱువఁజాలనివను నప్రతిష్ఠ !

అయినను—

మ. రజతాద్రింగదలించు టాత్మదశమూర్ధచ్ఛేదనం బమ్యుతా
గ్రిజుఁ గారాగృహబద్ధుఁజేయుట మొదల్గాఁ బెక్కుకార్యంబులన్
భుజశక్తిం బొనరించినట్టినశకంఠుం దేవయానాపహా
రు జన్నం బెన్నునె పార్తిఁత విల్లొకటి యారోపించినన్ ద్రుంచినన్.

హేమ— చెలీ ! జానకి ! రాజు లందఱును హరశరాసనం బెక్కిడుట కారంభించు చున్నారు. నీసౌందర్యమును నిర్మించిన విధాతపరిశ్రమంబు సఫలంబగుఁగాక. తుంటవిలుకాని ధనుర్విద్యాపరిశ్రమంబుగూడ సఫలంబగుఁగాక.

ప్రతీ— (తనలో) ఓహో ! ముందుగా నరకాసురుఁడే ధనుర్భంగంబునకు సన్నద్ధుం డగుచున్నాఁడె (ప్రకాశముగా)

మ. అమరస్త్రీలు సుగంధిగంధహరణవ్యాలోలకృష్ణాగరు
ద్రుమమూలంబులఁ బాడుచుం ద్రెవనికీర్తుల్ నాఁడు భూమీకళ
త్రమునం దాదికిటీంద్రి మెవ్వని గనెం బ్రాగ్జ్యోతిషాధీశ్వర
త్వముఁ గైకొన్నతఁ డెవ్వఁ డానరకుఁ డీతండే సుమీ జానకీ.

హేమ— చెలీ ! జితఖంజరీటంబులును దులితబాలతమాలంబులు నగు కీగంటి చూపులఁ జూడుము.

సీత— సురవిరోధి యసురుఁడే కాఁడు?

హేమ— చెలీ! విచారింపకుము! శంకరశరాసనము రక్కసు లెక్కిడ దగినది కాదుతే.

ప్రతీ— ఏమీ! ముక్కంటివింటి దిట్టతనము! జగజెట్టియగు నరకుండును—

క. ముక్కంటిచాప మిదియని వెక్కసముం బడుచుఁ బోయి విఱుచుటయును న
మ్మెక్కిడుటయు నటులుండఁగ జిక్కికిఁ జనలేక మరలి చతికిలఁబడియెన్.

రావ— ఛీ ఛీ వసుంధరాకుమార! ఇసీ! నీయభిమానము కాల్పనా! ఆరంభించిన కార్యము సమాప్తి నొందింపకపోవుట యపయశస్సు కాదా.

ప్రహ— అందఱును రావణాసురు లగుదురా యేమి!

ప్రతీ— (మఱియొక వంకకుఁజూచి తనలో) ఇదిగో! ఇఁకఁ బాండ్యరాజుగారు బయలు దేఱినారు (ప్రకాశముగా)

ఉ. గందపుఁగొండ నెత్తముల గందపుమోకల నుండుసర్పపుం
జందనగంధు లందఱకు సారెకు బోయెత లేగి విన్నవిం
పం దమతేని నిండుసభ వారు యదీయయశంబు నెంతు రా
నందమయాత్ముఁ డాధరణినాథుఁడు పాండ్యుఁ డితండు వచ్చెడున్.

సీ. ఎవనిపుట్టువుకల్మి నెసకంబు నసమును నధిగమించె మదన్వదన్వయంబు
వేల్పుటావుంబోలి వెలలేసముత్యాలధన మెవ్వనికొసంగుఁ దామ్రపర్ణి
యెవనిపో రప్సరోయువతీమణులకెల్లఁ గొ్రంగొ్రత్తమగలను గూర్చుజాణ
యందకత్తెలకెల్ల నరుసుపుట్టించు దివ్యౌషధి యెవ్వాని యొడలిసాము

గీ. హస్తచేయంబు లెవ్వానియశము లతఁడు
పాండ్యభూపాలకుఁడు నుతింపందగండె
ధనము సర్వము నిచ్చుచోఁ దనకుఁ బాత్ర
తయు నపాత్రతయును లేనిదాత గాని.

హేమ— కపోలకాంతిజితముగ్ధమధూకకుసుమచ్ఛవీ! నెచ్చెలీ! యితఁడు పాండ్డీఁడు. తుమ్మెదబారులఁ దూలించుకటాక్షంబు లితని మోమునమ్మిపైఁ జిమ్ముము.

సీత— ద్రవిడచూడామణి గదా!

ప్రతీ— (ఎవరికిని దెలియకుండ నవ్వి)

గీ. విఱుచువానివిధంబున వేగఁబోయి
చేతఁజేకొని యల్లంత సిగ్గువడుచు
మస్తకము వంచి విల్లు నమస్కరించి
వీడుచున్నాఁడు పాండ్యపృథ్వీవరుండు.

రావ— (నవ్వి) ఆహా! యీపాండ్డీఁడు విఱువలేక విడుచుటకు మఱియొక కారణమును సూచించుచున్నాఁడే! ఏమి! చాకచక్యము!

ప్రతీ— (మఱియొకవంకకుఁజూచి) ఇతఁడు మాహిష్మతీనాథుండగు శత్రుంతపుఁడు (ప్రకాశముగా)

ఉ. హైహయవంశ మొప్పఁగద యత్రివిలోచనశుక్తిమౌక్తికం
బౌహిమరశ్మి వంశకరుఁడై తగ; నందు జనించె నర్మదన్
బాహుల నాచిపట్టి తలవంపులొనర్చెఁ బులస్త్యసూతికిన్
వాహవ! యర్జునాహ్వయుఁడు వాని కుమారుఁ డితండు వచ్చెడున్.

చ. కరమను మానికన్ వకుళకంబులతావులు కొల్చునట్టినే
ర్పరియును దంపతిప్రణయభంగులపొంగుల లెక్కవెట్టు నే
ర్పరియును బండువెన్నెలఁ గరంబులఁ బుక్కిటఁబట్టిత్రాగు నే
ర్పరియు గణింపఁజాలును సరాసరి నీతనికీర్తిసంపదల్.

హేమ— చెలీ! యీతఁడు దశార్ణదేశాధిపతి. ఇతనిఁ దిర్యగ్గర్వనలీనకాలిమంబు
బును దులితచంద్రఖండపాండిమంబులు నగుకటాక్షంబుల వీక్షింపుము.

సీత— దశార్ణదేశ మనఁగా నర్మదప్రవహించినదేశమే కాదు?

ప్రతీ— క. మానిని సుమా యీతండీశానుధనువుమీఁద దృష్టిసారించియుఁ దో
ర్మానిమురుకొనెఁ గా నిభృతంబౌనటు తనభుజవిజృంభితానత ముఖమున్

ప్రతీ— (మఱియొక్క ప్రక్కకుఁ జూచి తనలో) ఇదె సింహశేంద్రమహారాజు వచ్చు
చున్నాఁడు (ప్రకాశముగా)

క. వననిధియు రోహణాద్రియు ధనగృహములు వచనములు మదనమంత్రము ల
య్యనురోధనగరి కాఁపుర మిననముఁ దగుసింహశేంద్రుఁ డీతండవురా!

చ. ఎవని కరాసి శత్రుధరణీంద్రశిరంబులు గోయ నప్సరో
యువతులతో క్షణంబునకె యుప్పరమందుఁ జెలంగువార ల
య్యవనిని గూలకుండ నడయాడెదు నాత్మకబంధరాశిపైఁ
బువుజడి నొల్కుచుం దిరిగెడెవో యితఁ డద్భుతదోర్బలుం డనిశా.

హేమ— అనమగ్రియౌవనారంభ యగువైదేహీ! క్షణవికచకమలచ్ఛవికరంబితంబు
లగువిలోచనాంచలంబుల నాలోకింపు మితండు రోహణగిరిపరమేశ్వరుండు.

సీత— కౌస్తుభవంశజాతంబు లగురత్నంబులఁ దలఁ దాల్చువాఁడే కాఁడు?

ప్రతీ— (తనలో) ఇతఁడు మందబుద్ధివలె నున్నాఁడే! ఏపనికిని మనంబుఁ జొరనీ
కున్నాఁడు.

గీ. చండికానాథు మేటికోదండమందుఁ
దనభుజాదండమందును దారుమారు
గాఁగ నూరేసిసార్లు గతాగతంబు
లాచరించుచున్నవి వీనిలోచనములు.

రావ— సింహశేంద్రా! ఏమి సందియపడెదవు? సంశయగ్రస్తు లెన్నండును వీర
వ్రతంబు నిర్వహింపఁ జాలరు.

ప్రతీ— (ఒకప్రక్కకుంజూచి తనలో) ఇతఁడే మధురాపురమహారాజు బయలు
దేఱినాఁడు.

గీ. కంసముఖులైన దుష్టరాక్షసుల నెల్ల
జన్మ మెచ్చుట వహియించి శార్ఙ్గపాణి
మాపఁగలఁడంచుఁ దొల్లిటిమౌనివరులు
వ్రాసి రవ్వీడు మధురకు రాజితండు.

చ. కలనులపైన మాఁగఁ బువుకల్కుల నీపములూఁగ నెమ్మి కే
కలు చెలరేఁగ లేమొగులు కన్నులకుం దివిఁదోఁచినంతనే
కిలకలలాఁడుచుం దృటితకంచుకబంధములైన సంబరం
బులఁ దిలకింతు రీతని రిపుప్రముదల్ చెలికాండ్రికాంతలున్.

హేమ— నిసర్గసర్వాంగసుందరీ! జానకీ! ఇతఁడు మధురాపురమహారాజు. చక్కఁదనముఁ జూడఁ దలంచినచో నితనినే చూడవలయుఁ జుమీ.

సీత— బృందావనవిహారదుర్లలితుఁడే కాఁడు?

ప్రతీ— అధిగతకోదండపాండిత్యుఁడయ్యు నీతఁడూరకున్నాఁడేమి?

గీ. శశధరునిచాప మెక్కిడఁజాలుఁ గాక
చాలకయపోవుఁగాక యీనేల తేని
బుజములందలి జ్యాకిణంబుల పసందు
తెలుపుచున్నది విల్కాఁడిదీమసంబు.

రావ— మహాధన్వియయ్యు మధురాధిపతియీశ్వరచాపారోపణమున నేల యోజకుఁడయ్యెను!

ప్రతీ— (మఱియొకవంకకుం జూచి తనలో) అవంతీరాజగు సత్యవ్రతుండు చున్నాఁడు (ప్రకాశముగా)

చ. శమితమనస్కుఁడైన పురశాసనుఁడుం బహువిభ్రమోపదే
శి మరుఁడు వైరముల్ వదలి శీఘ్ర యనంజనునే అగ ద్దగాఁ
గ మనము నించు నేనగరి కాఁపుర ముండిరి యిర్వు రేకపీ
ఠము ఘటియించి దానిఁ బ్రకటక్రముఁడీతఁడు ప్రోచుచుండెడున్.

సీ. వీరలక్ష్మికిఁ గొప్పు త్తవేణికాబంధంబు భుజపణాధర రాజమునకుఁ బడగ
ప్రేతాధినాథచమూతటినికి వీచి పొగరుఁబోతులకుసుభూప్రపతాక
యమరకాంతాకటాక్షములకు సంకెల గడితంపుసిరికిఁ గ్రిఁగంటిచూపు
సరికామినీతతి కస్రప్రవాహంబు తొలఁకుకోపాగ్నికి ధూమవర్తి

గీ. యగుచు నెవ్వనితరవారి పగఱ నన్ని
సమరములయందు నోడించి జయముగాంచు

నతని నుతియింపఁ దరమె సమస్తనృపతి
వందితశ్రీసనాథు నవంతినాథు.

హేమ— చెలీ! యితఁడు విశాలాపురీనాథుఁ, డితనియెడ నీ కటాక్షపాండిత్యమును దేటపఱచుము.

సీత— మహాకాళుఁ డనునామముగల యీశ్వరుఁ డున్న పట్టణమునకు రాజేకాఁడు?

ప్రతీ— (తనలో) విల్లెక్కిడకయే యూరకున్నాఁ డేమో? (ప్రకాశముగా)

గీ. కంటిలోని తృతీయభాగమ్ముచేత
హరశరాసనమును జూచి యంతమరలి
యవలిమో మయి చెలికానియందు దృష్టి
పఱపి మాటాడుచున్నాఁ డవంతిరాజు.

రావ— ఓయీ! అవంతీనాథ! పురాతనశీర్ణశంకరశరాసనారోపణంబునకుఁ గూడ నాలోచించుచున్నావేమి?

ప్రతీ— (మఱియొకవంకకుఁ జూచి తనలో) ఇతఁడె! క్రథకైశికాధిపతి వచ్చుచున్నాఁడు (ప్రకాశముగా)

గీ. సరసమగుకైత కేపీడు జన్మభూమి
యేపురము తుంటవిలుకాని కాఁపురంబు
రాజమార్గచరదప్రమణీజనంబు
కుండినం బది యేలు నితండు సీత,

ఉ. రూపసి జాణ వేత్త చతురుండు మనోహరుఁ డిక్షుధన్వకుం
గా పపవర్గి యీనృపశిఖామణి పేర్విని శత్రువుల్ మృతిం
జేపడుటఁగా సురత్యమును జెందర దాన సురాంగనల్ వృథా
రూపులు దిద్దుటయ్యెనఁట క్రొత్తవరుల్ లభియింపకుండుటన్.

హేమ— స్నిగ్ధశ్యామలకుటిలకుంతళా! జానకి! యితండు కుంతలేశ్వరుం డితనిం జూచి చేరలఁగొల్వం దగునీనేత్రనిర్మాణమును సార్థకమును జేసికొనుము.

సీత— మహారాష్ట్రచూడామణియే కాఁడు?

ప్రతీ— (తనలో) ఇతనిచరిత్ర ప్రకృతిపరాధీన మనితోఁచుచున్నది (ప్రకాశముగా)

గీ. రెండు పిల్లెక్కిడుండని రెంక లంద
జేపుకల్పించి తన్ను బ్రేరేపుచుండఁ
దనదురూపంబుతోడ శస్త్రప్రభావ
మెన్నుకొనుచుండె నీకుంతలేశ్వరుండు.

రావ— ఈతఁడు బాలఁ బిల్లతనపుఁజేష్ట చేసినాఁడుసుమీ!

ప్రతీ— (మఱియొక వంకకుం జూచి తనలో) ఇదిగోఁ గాంచీపురపరమేశ్వరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు (ప్రకాశముగా) ఓ విదేహరాజనందనీ! యిటుఁజూడుము.

ఆ. కంతువైరి చిచ్చుకంట జన్మించిన
కొలమువాఁ డితండు కొమరుఁ డితని
కీర్తు లఖిలభువనకీర్తనీయంబులు
కాఁపురంబు కాంచికాపురంబు.

మ. పగగొంచుం బలవంతు నీతని ననిం బాటింప కత్యద్భుతం
బుగఁ బోరన్ సురలంద ఱెవ్వరిపయిం బూలొల్కిరో వారిలో
విగతాసుత్వముఁజెందువారు సురలై వింటం బ్రవేశించి యిం
పుగ శేషించినవారి ముంతురు యథాపూర్వంబుగాఁ బూవులన్.

హేమ— నవకాంచనకాంచీదామాలంకృతకాంచీమండలయగు జానకీ! ఇతండు కాంచీపురీపరమేశ్వరుం, డితనివదనచంద్రికల భవన్నయనచకోరంబు లానుఁగాక.

సీత— చంద్రశేఖరవరప్రసాదీకృతమును కులక్రమాగతమునగు వృషభలాంఛనము గలవాఁడే కాఁడు?

ప్రతీ— (తనలో) ఇంద్రాణీశాపమును లెక్కచేయనట్లున్నాఁడే (ప్రకాశముగా)

ఆ. వె. హరునివిల్లు విఱువ కట్టిట్టుగదలక
యీతఁడూరకుండె నేమి యిట్లు
ఉదయదరుణరుచుల నొప్పారుచూపులఁ
గనలి లాఁతినృపులు కాంచుచుండ.

రావ— ఓరీ! మర్యాదహీనుఁడా! విల్లువిఱువకపోయిన నీవు కాంచీపురాధీశ్వరుండవు కావు. (అని యాలోచించి సిగ్గుతో) అగుదువు, ఇదిగో! ఉంటివిగదా!

ప్రహ— (నవ్వి)

చ. అవనికుమారి పెండ్లికత యందును గొంటుగతిం జరించు నీ
యవనిపతిం జలత్పులకితాంగుని జూచి దశాననుండు కో
పవశముఁజెందియుం దననెపంబునఁ జూపఱకెల్ల లోచనో
త్సవము శమించునేమొ యని శాంతముదాఁలిచి యుండె నెంతయున్.

ప్రతీ— (తనలో) శృంగారవీరరసలంపటుం డగులాటేశ్వరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా)

ఆ. వే. జగమునే స్తికాఁడు జలజాతభవుఁడు మున్
సంచెవార్చునాఁడు జలముఁ జులుక
ముగనొనర్ప నందుఁ బొడమెఁ జులుక్యుఁ డా
తనికులంబువాఁ డితఁడు కుమారి.

ఉ. వేరముఁ బూనినట్టి బృథివీపతులం దుర్రిటిలోన గెల్చి య
వ్వారలయిండ్లకేగ వెలభామలు మౌ క్తికకంధరాచల
ద్వారలు చూతు రీతనిముదంబున నంచులయందు షట్పద
శ్రీరహిమించు లేమొగలితేకుల తేకుమడంచు చూపులన్,

హేమ— అష్టమీచంద్రసదృశలలాట యగు జానకీ! ఇతండు లాటేశ్వరుండు శ్యామలధవళంబు లగుకటాక్షంబుల నీతని నిరీక్షింపుము.

సీత— అనుదినముఁ దన్నలంకరించుటతోనే కాలము గడపువాఁడే కాఁడు ?

ప్రతీ— ఇతఁడు సహజముగా మాయావి (ప్రకాశముగా)

గీ. చాపపుంద్రిప్పు దుడిచెడురూపుదోఁపఁ
జేయిసారించునే కాని చేతఁబట్టి
వింటి నెత్తను నెత్తఁడు తొంటిచోటు
చేరనైననురాఁడేమి చిత్రమితఁడు.

రావ— నిజము, వీఁడు శృంగారలంపటుఁడే కాని వీరపదమునకుఁ దగఁడు.

ప్రతీ— (తనలో) ఇదిగో! కుశస్థలీనాథుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు, (ప్రకాశముగా)

సీ. నాటించె నెవఁడు సేనానీముఖంబుగా నసపుఁగంబములు దిగంతరములఁ
కావించెనెవ్వండు కరుణతో ధూతామయంబైన వైద్యశాస్త్రమ్మృతంబుఁ
ఎవనివంశమునకుద్భవము బాపఁడు కాకమున్న విశ్వామిత్రమునివరుండు
వహియించె నెవ్వఁ డాబాలగోపాలంబుఁ దెలియ సుశ్రుతుఁడను కలికిపేరు

గీ. చేసె నెవ్వఁడు మేటిదక్షిణలతోడ
రాజసూయాదికక్రతురాజములను
సకలరాజన్యవినుతప్రశ స్తియితఁడు
సల్లలితుఁడు కుశస్థలీవల్లభుండు.

చ. గురిజపుఁబేర్లు నేరెటిచిగుళ్ళను గప్పినయప్పిటుందు లం
బరముచెఱంగునందు ముడువంబడు జేగుఱురాలు నొదలన్
దుఱిమిన నెమ్మిపింఛములునుం గలవేసము నొక్కయింతలోఁ
గఱతురు కాన నేతదరికాంతులు చెంతలఁ నేర్పఁజెంచెతల్

హేమ— ముష్టిగ్రాహ్యమధ్యయగు వైదేహీ ! ఇతఁడు మధ్యదేశనరేంద్రుం డితని కుతూహలవికసితనయనజలజవై చూడుము.

సీత— ఇతఁడేనా ! మందరాద్రిచేతం దఱువంబడిన పాల్కడలియందుం బొడమిన ధన్వంతరికిఁ జరమావతారం బగుదివోదాసుని ప్రథమశిష్యుఁడగు సుశ్రుతుఁడు.

ప్రతీ— క. ఎడమకరంబున విల్లొని కుడికేలం ద్రాడు లాగికోఁజాలక వి ల్విడనాడఁడు వంపం డీతఁడు పదుగురు రేఁడ్లుచూచి తనునవ్వంగన్.

రావ— ఓహో, కుశస్థలీనాథ ! నీవాయుర్వేదమున సుశ్రుతుఁడవైనను ధనుర్వేద మున కుశ్రుతుండవే. అన్నిరోగములకుం దగినయౌషధ మెఱుంగుదువు గాని హరచాపారోపణమునకుం దగినయౌషధ మెఱుంగవు.

ప్రతి— (తనలో) వీరే ! రాజు లనేకులు హరధనురారోపణంబునకై గుంపుగుంపు లుగఁ దయచేయుచున్నారు (ప్రకాశముగా)

సీ. చండాసిరశ్మి యోధుండీతఁ డీతఁడే మగధభూమీభర్త మాన్యయశుఁడు
కాంభోజవిభుఁడు విఖ్యాతాన్వయుండీతఁ డీతఁడే సౌరాష్ట్రభూతలపతి
సకలకలావేత్త శకనృపాలకుఁడీతఁ డీతఁడే నేపాలనృపవరేణ్యుఁ
డఖిలభోగాన్వితుం డంధ్రేశ్వరుం డీతఁ డీతఁడే కర్ణాటనృపవరుండు

గీ. ఇల్లిదే యెల్లభూపాలు రేగుఁదెంచి,
రిందుమౌళిధనుస్సుపై, నిందువదన
గోముపైఁ. గుతూహలమును, బ్రేమభరము
మెండుకొనఁగా రసస్ఫూర్తి నిండుకొఁనగ

హేమ— హారలతాలంకృత ఘనస్తనీ! ఘనస్తనితప్రచండగంభీరభీషణభాషణులును, సకలమహీమండలమండనైకపరాక్రములునగు మహిపతులు వీరుగో! వచ్చు చున్నారు. నిండుఁదమ్మిఱేకుదొప్పలంబోనితెలిగన్నులు విప్పారవీరిఁబరికింపుము

సీతా— ఏలాకో యీనఁపాలురు సకలక్షత్రియమానఖండన మగు ఖండపరశు చాపా రోపణమున బింకములు వెలార్చుచున్నారు!

క. ఏకాగ్ర మైనమనమున నీకార్ముక మర్చనీయమే యెల్లరకుం
గాక మఱేమనుచు నమోవాకంబులఁ గేలుమోడ్చువా రదె వారల్!

క. కొందఱు రాజులు చేతులయందుం బురహరునిచాప మాఁపమి నట వా
రందఱు నవ్వఁగ నిలపైముందఱ బోరగిలఁబడఁగఁబోయిరి కట్టా.

రావ— ఓహో! వీ రందఱును నొక పురహరుచాపమే యారోపింపఁజాలకపోలేదు. తమ పేరులఁగూడ ప్రవీరులలెక్కలో నారోపింపఁజాలకపోయినారు.

ప్రతీ— ఈక్షత్రియు లందఱును క్షత్రియులు చేయందగినదాపారోపణరూపకార్యంబున నోపమిఁజూపుచున్నారేమి? ఇఁక నిందు వికర్తనకులకుమారుండగు రాముఁడు మాత్రము మిగిలియున్నాఁడు (పెదవులు విఱిచికొని) ఈకుఱ్ఱడు మాత్ర మేమి చేయఁగలఁడు.

ఆ. వె. దేనిరజము రాల్పఁ దివిరి లోహపుసూది
వాఁడిమొనలకేని గోడుచెడునొ
యట్టివజ్రమునకు నక్కటా బోటుల
గోటిగీటు లెంతపాటి తలఁప.

(ఆలోచించి) అయినను నితనిఁ గొనియాడెదను. వీరులసారంబు గుర్తింపఁదరము కాదు. అందులోవిశేషించి సూర్యవంశపురాజుల పరాక్రమంబులు బొత్తిగాఁ దెలియవు.

రావ— లంకాధిపతినగు నే సీచాప మలక్ష్యభావముచేత విఱువమానితి; నీరాజులందఱును విరువనసమర్థులైరి వృషధ్వజాయితము విజృంభించినదన్నమాట సుమా! (చాపమునుద్దేశించి) ఓపాఁతదెమురుబద్దా! హరశరాసనమ!

గీ. నాఁడువిఱువక దిగదాడ్రివినాఁడటంచు
ద్రిఢిమ గర్వంబు మానుము, తాఁదలఁచినఁ
జిమ్రిపఱగఁ జేయఁజాలు ముంజేతిలావు
గల్గువాఁడు సుమీ దశకంఠుఁ డనఁగ. (లేచుచున్నాఁడు)

ప్రహ— దేవా! ఇది హరకార్ముకము గాదు. ఈమె సీతయునుగాదు.

రావ— ఏమిటి?

ప్రహ— నాటకము.

ప్రతీ— ఆ. వె. నీరు పుట్టినిల్లు నిశ లగ్నిహోత్రంబు
తనువునందు రుచులు దాఁచువాఁడు
చదలితొడవు నిశలఁ జందమామ వెలుంగు
నైన సూర్యునకు జొహారు సేతు.

అట్టివికర్తన కులంబునందు మను వుదయించె; నామనువు వంశంబునం దుదయించి నవా రనేకులు గల రందు.

క. అంగజులవలన సాగరముం గావింపించె సగరభూపాలుఁడు ద్యో
గంగం దెచ్చి యవనిపూతంగావించెను భగీరథక్ష్మాపతియున్.

క. వారికులంబునఁ గలిగినవారల నధికుండు భరతవంశీయసదా
చారుండు వీరుఁడుం బదితేసులదొర యాజి యాజిధీరుం డలరెన్.

చ. ఎగుభుజముల్ విశాలలలితేక్షణముల్ గలయందగాఁడు, మె
ప్పుగనినవాఁడు సద్గుణసమూహముచేత నయోధ్యలో, ధను
ర్నిగమము గాధిసంభవుఁడు నేర్పిన నేర్చినవాఁడు, రాముఁడన్
సొగసగుపేరుదాలిచిన కూఁ డితం డిదె యేఁగుదెంచెడున్.

రామ— తమ్ముఁడా! లక్ష్మణ! ఏమిది. ఇతఁడు నాపేరెత్తుచున్నాఁడు? (అనిలేచుచున్నాడు)

లక్ష్మ— ఇదిగో! నేను లేచుచున్నాఁడను. (లేచి ఇరువురును మంచముదిగిరి)

వ్రతీ— బాగు! రామభద్రా! బాగు! నిజముగా సూర్యకులాలంకారాంకూరమ వని
పించుకొంటివి.

రావ— ఓరీ! క్షత్రియపోత! అభిమాన మనిన నీకే కలదురా! అధ్యవసాయమన్న నీవే
యెఱుఁగుదువురా! మనుష్యస్త్రీలయందు నీతల్లియె పుత్రవతి!

జనక— విశ్వామిత్రుఁడు దిలీపదశరథుల నతిక్రమింపఁగల పనిచేయఁజూచినవాఁడు!

హేమ— రామచంద్రునకు వయసుననే చిన్నతనము. నడవడి నన్ననో అఖిల రాజ
మండలమున కంటెఁబెద్దఱికమున్నది.

శతా— ఓసూర్యశిష్యాంతేవాసీ! యీబాలుఁ డతిసాహసివలె నున్నాఁడు! ఏలన;—

క. చాపం బీశ్వరుని దనియు, భూపాలురు విఱువలేకపోయిరనియు నీ
పాపఁడు లెక్కింపఁడు బలె! బాపురె! సూర్యాన్వయంబు పాటికినెక్కెన్.

వ్రతీ— క. కంపముఁ గనఁబో కాదిమదంపతుల కెఱంగి విఱువఁ దలపెట్టెను బల్
తెంపు గలిగి యింపగునో కంపగునో బుడుతవాని కర్మంబు కటా.

హేమ— భగవంతుఁడు దాశరథి యణీవల్లభుఁ డేమిచేసెనో అదియే చేయఁగలఁడు! సిం
గంపుఁగొదమలవంటి ముంజేతులుగల యీబాలురకు భుజదండమండనీయ
మగుకార్యంబున దుష్కరత యెట్లుండును!

రామ— (చాపంబునకు నమస్కరించి)

క. పురములు పూర్వము కాలిచి సురసారమయంబ వైతిమూఁ వై దేహీ
వరకారణమైతిపుడో హరచాపమ! నీకు నే జోహా రొనరింతున్.

(వేగముగాఁ గోదండముఁ గేలం గొని లక్ష్మణు నుద్దేశించి)

గీ. వత్స! లక్ష్మణా! తగఁ గనువైచికాంచు
చుండుమా మద్భుజాకాండయుగ్మ మార్భ

టెంప హరచాపమదియె పఠేలుమనునొ
ఎక్కిడఁగరాక తాౘిదె పుటుక్కుమనునొ.

రావ— ఇదిగదా యాటగాండ్రయార్భాటము!

లక్ష్మ— ఆర్యవర్యా! హరకరాకర్షణంబు సైతము సహించిన యీవిల్లు విఱుగుట సంభావ్యముకాదుసుమా!

రామ— అయిన నిదిగో! ఎక్కువెట్టుచున్నాను.

రావ— ఇదియును నటబిభీషికయే.

ప్రతీ— (అంతటఁజూచి)

గీ. చాపకోటికై యెంతెంత సాగుచుండె
నారి రామానుబంధమ్మనను గ్రిషముగ
నంతకంతకు సర్వనరాధిపులయు
వెడమొగమ్ములు వెస నల్లఁబడుచునుండె॥

లక్ష్మ— ఈరాజు లందఱకును గేవలము మొగంబులు నల్లఁబడుటయే గాదు.

మ. నగుచుం దుర్మీరిముందు తేండ్లు నగమున్ జాపంబుఁ బైకెత్తనెం
చఁగ, నారిం బురిగొల్పి లాగఁ దలఁపం జప్పట్లు వాయించి, రిం
పుగ నారిం గొనఁ గూర్చఁబోవఁగ మొగంబుల్ వాల్చఁ దాకర్షితం
బుగఁజేయం దమ యున్నగద్దియలపై మూర్ఛిల్లి రెంతేనియున్.

ప్రతీ— (హఠాత్తుగాఁ జూచి) ఆకర్షితంబే కాదు విఱిగిపోయినది. (బిగ్గరగా)

మ. మును పెన్నండును నేరిచేతను బరాభూతంబు గాకున్న భ
ర్గుని యీవి ల్విఱిగెకా రఘుప్రవరుఁ డారోపింప రాజన్యనా
శనదీక్షచరణప్రచారునకు క్రౌంచక్ష్మాధరద్వేషికి
ధనురామ్నాయనిబోధనప్రవణమన్నా! యెంతయాశ్చర్యమో!

రావ— ఇదియును గల్లనుగూడ నిజ మనిపించు కవివచనరచనమే.

విశ్వా— సఖా! సీరధ్వజ! రామచంద్రునియందలి మాధనుర్వేదము నేఁటికిఫలించినది.

శా. చేతోరాముఁడు రాముఁ డీహరధనుశ్శింజాచ్యుతిం జేయఁ ద
జ్జాతారావము మ్రోగెఁ వేబుపు లవిశ్వస్తభ్రమోపేతులై
కాతర్యంబు వహింప దిక్కరిఘటాగండస్థలం బెండఁగాఁ
బాతాళంబులు నేడు భీతిఁ జలియింపన్ దిక్కు లేకంబుగన్.

శతా— ఏమివింత! ఏమివింత! రామచంద్రునిచరిత్రము ముక్కంటికన్న మిన్నగా నున్నదే

సీ. జగము లన్నియుఁ బ్రోవఁ జదివినతొలిపల్కుకళ కావెఁబుక్కనోంతారమనఁగ
బగటు దెందంబులు వగుల నార్చిన యమునాసోదరుని బిట్టున వ్వనంగఁ

లజ్జపెంపున నొదలలు వంచు తేండ్లకీర్తి బాజుఁదోలు భేరిరవ మనఁగఁ
దనకీర్తిమహిమ కెంతయుఁ బొగడయొనర్చు వందిమాగధుల కైవార మనఁగ

గీ. దవరు టంకారమునన రోదఃకటాహ
మదురివ ముక్కంటిచాపంబుఁ జిమ్రిపలుగ నొ
నర్చినట్టి వికర్తనాన్వయకుమారుఁ
డనుఁగుఁబెండిలికొడుకయ్యె జనక! నీకు.

జన— భగవంతుండగు నీలలోహితునియనుగ్రహము.

గీ. ఏనరేశ్వరులును జేయలేని గొప్ప
పనియొనర్చిన పనివాఁడు మనకనుంగు.
బెండ్లికొడుకంచు మోదంబుఁ బిఱిగిపోయె
నభవువిల్లని మఱియుఁ బెల్లడరు దోఁచె.

సీత— సకియా! హేమప్రభా! హరదేవధనుర్భంగము జరగెను గదా.

హేమ— అంతేకాదు. మాసఖురాలికిఁ బరిణయముఁ గూడ జరగనై యున్నది.

రావ— (పెద్దనవ్వి) ప్రజ్ఞావంతులచూపు గొప్పమనసుగలవారి తెలివితేటలమీఁదఁ బాఱుచుండును.

ఉ. తా నొకపెద్దగాఁ దెలివితక్కువవాఁడగురాముఁ డీమహే
శానుని ప్రాఁతవింటిని బిసప్రతిమానముఁ ద్రుంచినంతమా
త్రానన ముజ్జగంబుల బరాబరి కీర్తుల నోఁకు జేసికిన్
మానికి నిర్జితాగ్రజవిమానికి మానము తగ్గిపోవునే.

రామ— (గద్గదస్వరముతో)

శా. ఆరోపించితి శైవచాపలత విశ్వామిత్రువాక్యంబునం
దోరాస్ఫాలన సైఁప కయ్యదియు మంతుందెచ్చె రెండౌచు; ల
జ్జారూక్షవనుఁడయ్యె దాన జనకక్ష్మాభర్త; యే ముత్తరం
బారంభించునొకో క్షమాపణకునై యద్దేవుతో నిత్తఱిన్?

లక్ష్మ— లోకంబునం బౌరుషంబులకుఁజాల భేదము గలదు.

ఆ. హరునికార్ముకంబు విఱుచుటఁ గని మాదృశులకునెల్ల మేను పులకరింప
గద్గదస్వరంబుగాఁ జూపు నాసాగ్రమందు నిలిపి యార్యుఁ డందుఁగుందు.

విశ్వా— శతానందా! దిలీపకులాలంకారంబగు దశరథునికుమారుఁడగు రాముఁడిట్టి పని యొనర్చె ననుట కబ్బురమేమి!

శతా— మహారాజా! జనకచక్రివర్తీ! యిఁక ముం దొనరింపఁదగిన కృత్యంబు లొనర్చి రామచంద్రునకు సీతను బెండ్లిచేయుము.

జన— (మంచము దిగి కొంత నడిచి)

క. ఖండితచండీశధను ర్దండభుజాచండనిర్జితన్ మత్పుత్రిన్
బెండిలి గమ్మిఁక రాఘవ! యుండుంగా కింకఁగమలయుం గమలమునన్.

(అని రామభద్రునిచే సీతాపాణిగ్రహణము చేయించుచున్నాఁడు)

ప్రహ— (నవ్వి తనలో)

చ. నటజనకుండు నాటకమున న్నటమైథిలి రామమూర్తికిన్
నటున కొసంగఁగాఁ దలఁచినం గని సత్యముకా తలంచినం
తట నరుణమ్ములయ్యెఁ గనుఁదమ్ములుఁ గత్తులువూనెఁ జేతులున్
బటపటలాడె దంష్ట్రలును బండ్లును మాదశకంఠభర్తకున్.

(ప్రకాశముగా) రాక్షసపతీ! నాటకము సమాప్తికావచ్చుచున్నది. కావున నర్తకుల యభినయచాతుర్యమును రసవృద్ధియుఁ జక్కఁగఁ బరిశీలింపుము.

రావ— (సిగ్గుతోఁదనలో) ఇదినాటకమా! నిజమనుకొని వ్యర్థముగాఁ గోపపడితిని సఖా! ప్రహస్త! యేను మున్నొనరించినప్రతిజ్ఞ మఱచిపోలేదు గదా!

ప్రహ— మఱచి పోలేదు (అని మొదటియంకములోని "ధరణియు నింగియుం బగిలి" అనుపద్యము చదువుచున్నాడు.)

రావ— తప్పక యీపని చేయుదును.

(రెండవతెరలో వైతాళికుడుప్రవేశించి) మహారాజ ! నీకు జయము నీకు జయము సాయంసంధ్య యల్లుఁడగురామభద్రునితోఁ గూడ దేవరకుసుఖప్రదమగుఁగాక

మ. ముకుళీభావము తమ్మిపూవుల కొగిం బోధించి యస్తాద్రిచెం
తకు మార్తాండుఁడు వోవుదెంచెఁ బరిశాంతంబై ననీతెండతో
నకవోష్ణంబులు నైన దీధితులముం దందందఁ జీఁకట్లు మే
చకనీరేజననాళకుట్మలసమచ్ఛాయం బ్రవర్తిల్లఁగన్.

గీ. సంధ్యకును వాసరమునకు జరగుచున్న
పరిణయములోని హోమాగ్నిభాతిఁదనరె
భానుబింబంబు; లాజల భాతిఁ జెలఁగెఁ
దరళతరళంబులై నట్టి తారకలును.

(మరలఁదెరలో) దేవరా! దేవు లిట్లు విన్నవించుచున్నారు.

గీ. అంతిపురివాడు చనుదెంచి రతిశుభపత్రి
దము వివాహముహూర్తంబుఁ దానువచ్చెఁ
గూఁతుతోఁగూడఁ బెండిలికొడుకు రాముఁ
బరిణయపుదీక్షఁ గైకొనఁ బనుపు జనక.

జన— ఇదిగో! పంపుచున్నాను. నేనును బోవుచున్నాను. (అని ప్రతీహారి చెవిలో నేమేమో చెప్పుచున్నాఁడు.)

ప్రతీ— (కొంచెముబిగ్గరగా)

క. ఈపుణ్యసభకు వచ్చిన భూపాలకులార! జనకభూపాలుఁడు వి
జ్ఞాపింపుమనియె మత్పురగోపురములనుండి పూజ గొనవలె ననుచున్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ఇది సీతాస్వయంవర మనుపేరుగల గర్భాంకము.)

రావ— (ఆలోచించి)

ఉ. రాజులకొల్వునందు రఘురామునకున్ యశమబ్బలేమ భ
ర్గాజగవంబు భంగమును నందనులే దిదియెల్లఁ గల్ల గా
నీ జగజెట్టియైన రజనీచరనాథునియల్క్కకుం గటా
యాజికుమారుఁ డొక్కరుఁడ యగ్గలమాయెను వేము నేటికిన్.

(సీతనుదలఁచుకొని) "చిఱునగవున్నచో"-అనిపఠించును)

ప్రహ— దేవా! దేవతానాటకము సమాప్తమాయెను గావున భరతాచార్యపుత్రుల కిఁక సెలవిమ్ము. దేవరయు నంతఃపురమునకు విచ్చేయుఁడు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

— గద్య —

ఇది....శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్రీకృత
బాలరామాయణ నాటకమున తృతీయాంకము

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

చతుర్థాంకము

(పిదప నుపాధ్యాయుఁడును శిష్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు)

శిష్య— ఓయుపాధ్యాయా! తమయొద్దఁ జదువుకొనుటకు వచ్చినవాఁడను నాపేరు భవభూతి సాష్టాంగపాతముగా నమస్కరించుచున్నాను.

ఉపా— విద్యావంతుడవు కమ్ము! నాయనా! భవభూతీ! నీ కుపనయనాదిసంస్కారము లాచరించినవా రెవరు? నీ వెటనుండి యిటకు వచ్చితివి?

శిష్య— భగవంతుం డగుపరశురాముఁడు. వారియాశ్రమమునుండియే వచ్చితిని.

ఉపా— భగవానుఁ డగుపరశురాముఁ డీశ్వరునివలన ధనుర్వేదమును జతుర్దశవిద్యలనుగూడ జదివినమహానుభావుఁడు గదా! అయ్యనఘుని వదలి మఱియొకని యొద్దఁ జదువుకొనుటకుఁ గారణ మేమి?

శిష్య— ఓయుపాధ్యాయుఁడా! దృష్టమున ననుపపత్తి యుండదుగదా!

ఉపా— దృష్ట మేమి?

శిష్య— మహర్షి యయ్యును సమరసమారంభదురాగ్రహము వదలినవాఁడు కాఁడు?

ఉపా— అతనికిఁ దల్లిపోలికవలనఁ గలిగిన సమరవాంఛాపిశాచము యావజ్జీవమును వదలదు.

శిష్య— ఈభల్లంబులు వినిహతరిపుగజఘటాపార్శ్వవ్యాసక్తశల్యంబులనియు నీక్షురప్రంబులు విదారితవైరిదర్పంబు లనియు నీ నారాచంబు లసమసమరసమారంభప్రవర్తితవైరివీరరుధిరధారాప్రవాహంబులనియు నీబాణంబులు సకల క్షత్రియగోత్ర నిర్దళనదుర్లలితంబులనియు సర్వదా యింత యమ్ములకట్టను మోయించుచుండు నాపరశురామునివలన నొక్కముక్కయుఁ జదువుకొనుట లేదుగదా తుండువలె నుండువాఁడను సైతముఁ జిక్కిపోతిని. నిన్నటి సాయంకాలము దశరథునిరాముఁడు నీలకంఠుని శరాసనము విఱిచెనని యతనితో యుద్ధంబునకుం బోవువాఁడై యిన్నిబాణంబులు కట్టగట్టి నానెత్తిమీఁదఁబెట్టెను. నేనవి మోయలేక భయంపడి రాత్రివేళఁ గాళ్లచప్పుడులేకుండఁ గదలి పాఱిపోయి

వచ్చి యుపాధ్యాయుఁడగా మీకాళ్ళఁ బడితిని గావున నన్నునుగ్రహించి విద్యార్థిగాఁ బరిగ్రహింపుఁడు. నే నతనియొద్దఁ జదువుకొననులేను, ఈయమ్ముల కట్ట మోయను లేను.

ఉపా— ఈవిషయమునే స్వర్గగమనపరిభావము గల్గిన మున్యతిథులవలన వింటి. వారు పురందరుఁడు కూడ భార్గవసమరసంరంభమును విని దశరథు నటకుం బిలిపించుకొని సత్కరించిపంపె ననికూడఁజెప్పిరి (ఆలోచించి) ఏండ్లుగడచిన వాఁడును బదుగురజయించినవాఁడునునగు పరశురాముండెక్కడ ! పసితనపు మిసిమినొప్పారు ముద్దుమోమువాఁ డారాచగున్నయెక్కడ ! ఇద్దఱకు నంతర మెంతోయున్నది. (విమర్శించి) ఒకసారియే చూచితిని. అయినను నారామభద్రుండు సర్వదా నాకన్నులఁ గట్టినట్లే కనిపించుచుండును.

(అని యాకసమువంకకుఁ జూచి) కటకటా! పరశురామ!

చ. ధరణిభృదన్వయంబునకు దాయ పురాతనధన్వి వీనులన్
నరసినయట్టి పెన్ముసలి నవ్వులచేటిది; తాటకాంతకుణ
గరమున విల్లుదాలిచినకందునుమాననివాని క్షీరకం
ధరు నెదిరించి పోరునఁట తా జమదగ్నిజుఁ డేలకొంకఁడో.

శిష్య— ఉపాధ్యాయా! ఇట్టిపరాక్రమము గలపరశురాముఁ డల గిరీశశరాసనంబే లారోపింప లేదో.

ఉపా— ధనుర్విద్యావిశారదుఁడాతఁడు సబ్రహ్మచారు లెంతపేర్కొంచినను పలుదడవలిట్లు బదులు చెప్పియూరకుండెను.

శా. నాయాచార్యులవారు వా, రెపుడుఁ దన్నామాక్షరోచ్చారమేఁ
జేయఁగారా దఖిలాస్త్రవేదమును దచ్ఛిష్యుండనై నేర్చితిన్;
బ్రాయంబుం జనెఁదాల్చితిన్ మఱియిటుల్ పైఖానసత్వంబు, నా
చే యావిల్లెటులెత్తు సీతకయి యిస్సీ యెంతలావుండినన్?

శిష్య— ఉపాధ్యాయా! యీపరశురామరఘురాముల సమరసంరంభమున జయ మెవరికిఁ జెందునని మీరు తలఁతురు?

ఉపా— (ఆలోచించి) భవభూతీ! యిరువుర పరాక్రమంబు నెఱింగిన వాఁడఁ గాన నేనెటును నిశ్చయింపఁజాలకున్నాఁడను.

చ. హరుఁడు గనుంగొనం దురమునందుఁ గుమారు జయించె నొక్కఁ, డా
హరునిశరాస మొక్కఁడు లతాంతముఁ ద్రుంచినరీతిఁ ద్రుంచె, ని

ద్వారు సరిలేనిలావుగలపోటరు; లిందుజయంబు హెమ్చ శం
కరకరుణాకటాక్షములు గల్గినవానిది గాఁగనంబడుఁ.

(తెరలో)

క. కుండినపులహావిభండక శాండిల్యప్రముఖవిబుధసంయములారా
రండు కనుంగొం దని రాకుండిన నారదుఁడు తిట్టకుండఁడు సుండీ.

సీ. రాఘవుం డెదిరి భార్గవుతోడఁ దలఁపడు గనుఁగొనుఁడయ్య దిక్పాలురార
రామపరశురామురణము కంటికివిందు దయచేయుఁడయ్య గంధర్వులార
దశరథాత్మజజామదగ్న్యులయనిఁ జూడఁ బదుఁడయ్య కిన్నరస్వాములార
పార్వతీనాథవిశ్వామిత్రశిష్యులకక్ష గన్గొనుఁడయ్య యక్షులార.

గీ. వేగ రావయ్య వెనకయ్యవెనుక వాఁడ
యూఁతఁ గొని రాఁగదయ్య లంబోదరయ్య
చంద్రభాస్కరులార! యీసమరమునకుఁ
గోరి దయచేయవలెఁ జుడీ మీరుఁ గూడ.

శా. రా రంభా! వెసరా ఘృతాచి! భ్రమరీ! రా. సుందరీ రా. సుకం
ఠీరత్నప్రభలార! రండు. కలకంఠీ! రమ్ము! రావే, సుధీ
రా! రామానెదుసుమ్ము చిత్రలత రో! రావమ్మ సౌదామినీ!
చేరంబోఁదగు నేఁడు మీకుఁ బతిఁగా శ్రీరాముఁడో రాముఁడో.

ఉపా— నాయనా! భవభూతీ! కలహకుతూహలి యగునారదుం డాగ్రహోను గ్రహము
లతోనందఱను సంగరంబునకుఁ బిలుచుచున్నాఁడు! మనముఁ గూడ నాతనితోఁ
బోదము రమ్ము (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

(పిదప మాతలిసారథికంబగు రథంబుతోఁ జామరవాహినియగు సౌదామినియుం
దశరథమహారాజును బ్రవేశించుచున్నారు.)

దశ— (అంతటఁ గలయంజూచి) ఆహాహా! వికసించిన పారిభద్రపుఁబూలగుత్తివలె
రమణీయమగు నరుణసంధ్యారాగముగల యీయంతరిక్షమం దుంటిమి. గగన
గర్భమున ప్రాతఃకాలరామణీయకం బెంతవింత గొల్పుచున్నది!

ఉ. పైకిని గ్రిందికిం గలయఁ బ్రాఁకెడు బాలవివస్వదంశువుల్
చీఁకటులం దివిన్ భువిగ్రసింపఁగసాగె సమంబుగాఁగ మం
దాకినిలోఁ బ్రభాతసమయంబునయందును లేఁతతమ్మిపూ
రేకులకున్ వికాస మలరెం గడునాకులభావ మొప్పఁగన్.

చ. తెలతెలవాఱ దా బయలుదేఱినయప్పుడు మ్రోగుడిండిమం
బుల వినువీధి హెచ్చరికఁబొందుచు ముందటి మావటీళ్ళు దం
తుల నొదిఁగింప దేవధుని తోయములో మునుఁగంగ వచ్చె వే
ల్పుల తెలియేన్గు ధూతతటలూనశిలాదళనాగ్రభాగమై

(స్మరణమభినయించి) ఆర్యా! మాతలీ! ఇరుబుజంబుల వ్రేలాడు సంతాన ద్రుమమాల్యంబులు సురసుందరీ కరాందోళితచారుచామరాగ్ర చుంబ్యమానంబులై కదలుచుండ ననేకంబులగు షోఁకుమూఁకలం గీటడఁగించిన శచీనాథుండు "మిత్రమా! దశరథ! నీవు వేగమ మిథిలాపురంబున కరుగుము. భూలోకసంచారంబునకు ముదల యీఁబడిన మాచారణచారు లొకవార్త నేఁడు మాతోఁ జెప్పిరి మిథిలాపురంబున హర శరాసనంబు పణంబుగా నిశ్చయింపఁబడిన సీతాస్వయంవరమునకు వచ్చినరాజు లంద ఱాశరాసన మారోపింపలేమిఁగుందుచు లజ్జామాత్సర్యరూక్షాననులై చూచుచుండఁగా —

చ. చిలువల ఱేఁడు త్రాడు సరసీరుహలోచనుఁ డమ్ము పైఁడిగు
బ్బలియెకిమీఁడు గాత్రము క్షపాకరమౌళి ధనుర్ధరుండుఁగా
వెలసిన దివ్యమై భవపువింటిని దా నలవోకఁ దాల్చి దో
ర్బలమున రామచంద్రుఁడట భగ్నముఁజేసెసఁ టొక్కవ్రేల్మిడిన్.

తరువాత గురుచాపంబువిఱిచెనని పరశురాముండు కోపించి రామభద్రునితో యుద్ధంబొనరింపఁబోయెనఁట నీవునుదత్ప్రతీకారంబొనర్చి వధూవరుల నయోధ్యకు నంపించి పిదప సురకార్యశేషంబు నిర్వర్తింతువుగాక" యని యానతిచ్చె.

మాత — అయిన వేగముగా రథము పోనిచ్చెదను.

దశ — మాతలీ! మనదేవేంద్రుఁడుగారికిఁ బరశురామునియెడం గలుగుగౌరవ మెటు వంటితో యెఱుఁగుదువా.

మాత — చాలగౌరవము కలదు వినవలతురేని వినిపించెద.

గీ. నందనమునందు దేవయానంబునందుఁ
గూర్కుటింటను దమకొల్వుకూటమందు
రేణుకాసుతుచిత్రచరిత్రలెల్లఁ
జిత్రరచనచేయించి వీక్షించుచుండు.

ఎక్కడనో యేల మన మెక్కినయీరథము నాల్గుప్రక్కలయందును దచ్చరి త్రచిత్రములే చిత్రింపఁబడియున్నవి. (వ్రేలజూపించుచు) ఇది పురారివలనధనుర్వేద మభ్యసించినచరిత్రము.

దశ — ఇదిగో! ఇక్కడఁబెద్దఱాలు గల్గినకొండ యున్నది. హిమానీసముపేతంబు లగు దీనిశిత్తమ్ములు చూచిన మంచుంగొండ యని తోఁచుచున్నది.

మాత- చ. ఇది హిమవద్గిరీంద్రమె మహేశ్వరుఁడుం గిరిపుత్రియున్ వసిం
చుదు రిట, దీనినెత్తముల జూదములాడుచు వేల్పుటాండ్రు రె
న్నుదురు భవచ్చరిత్ర, మదనుం దనుమంతునిఁ జూచినట్లు చె
ప్పుదు రిటవారు మూలికలమూలమునం పరిభూతమృత్యువుల్.

చ. ఇతఁడు మహేశ్వరుండు త్రిదశేశ్వరవంద్యపదుండు శిష్యసం
తతికి శరాసనాగమవిధానముఁ జక్కఁగనేర్పుచున్నవాఁ
డితఁడు గజాననుండు గుహుఁ డీతఁడు తక్కినవారు వీరు సు
వ్రితులగు భార్గవాదులు కరంబులు మోడ్చుచునున్నవారొగిన్.

దశ- మాతలీ! ఏమి! ఈభార్గవునియదృష్టము! భగవంతుండగు చంద్రయౌళియే యిమ్మ
నుజమునీందున కాచార్యకంబు సేయుచున్నాఁడు.

శౌదా- ధనుర్వేద మభ్యసించియు సాము నేర్చుకొనుచున్న శిష్యులిచ్చటనే యున్నారు.
దవ్వులకుం బోవుటయు గుఱివాయమియు గాటముగాఁ దగులుటయు మున్నగు
రామబాణముల విశేషము లిచ్చటఁజిత్రింపఁబడియున్నవి.

మాత- ఆహా! ప్రతిభాప్రకర్షకుఁజాల హెచ్చుతగ్గులు గలవు ఏలన—

చ. హరుఁడు సమంబుగా వటువులందఱకుఁ విలువిద్య నేర్పె, న
గ్గురుకృప శిష్యులంద తొకకూడికగా నదియెల్ల నభ్యసిం
చి, రయిన నందు బుద్ధివిశేషఁ డనందగె భార్గవుండ; లో
నరసిన సత్క్రియావిధుల నొఁగద ప్రత్తియె యజ్ఞసూత్రముల్.

(ముందుఁజూచి) దేవా! యిటుఁజూడుము. పినాకివాత్సల్యము.

గీ. తనయులు గుహుండు గణపతి వెనుకొనినను
జేకొనక, ప్రజ్ఞమెచ్చి పినాకపాణి
సతతధృతనాగమైన హస్తంబుచేత
భార్గవుని వీపు తట్టు సేబా సటంచు॥

(మరల ముందుఁజూచి) మహారాజ! దశరథ! యిచట ఖురళీకలహంబునకుం
జొరఁబడిన త్రినయనాంతేవాసుల కలహము ప్రారంభింపఁబడినది। అచటఁ గోదండ
పాండిత్యంబునకుం దగినకలహము మొదలిడిరి.

దశ- ఇది యట్టిదే—

చ. అదురుఁ గనుంబొమల్ నిటలమం దలుకం గురిపింప భార్గవుం
డదరుచు వింటితాడు మిళితాంగుళికంబగుకేల లాగ నా

రొదకు షడాననుండు గడు రోయుచు పీనులు మూఁడునాల్గులుం
జెదరఁగ ఖిన్నుఁడయ్యె నిరుచేతులచే నవి మాయఁజాలమిన్.

సౌదా— ఇచ్చటఁ గైలాసశైలాగ్రింబునందుండి చండికానాథుండు నంది మొదలగు ప్రమథపరివారము తోడం బార్వతియుం దానును గుమార లంబోదరులు పరశు రాముతో నొనర్చు సంగరం బాలోకించుచున్నాఁడు.

మాత— కేవలము చూచుటయే కాదు, తా నుపదేశించిన ధనుర్వేదోపనిషద్విశేషములు చూపించు శిష్యునివాకచక్యమునకు మెచ్చుచున్నాఁడు.

మ. సరసాటోపవినీతిరీతులు ధనుష్పాండిత్య మందింత కి
ర్వ్వరలోనెవ్వరు ముల్లుసూపఁగలవారో యంచు శీతాంశుశే
ఖరుఁ డద్రీంద్రకుమారి కేలుగొని యిక్కైలాసశైలాధిరా
ట్శిరమందుండి కుమారభార్గవుల వీక్షించున్ సముద్గ్రీవుఁడై.

దశ— మిగుల సంతసించుచున్నాఁడుః ఏలన—

ఉ. నంది ముదంబుఁజెంద గణనాథుఁడు నవ్వుచుఁ గేరుచుండఁగాఁ
జంకరుఁ డిట్టిటు ల్దిరుఁగ చండుఁడు జండచరిత్రి చూప నా
నందముతోడ భృంగిరిటి నాట్యమునల్పఁ బురారి గౌరితో
నందనుకంటె శిష్యుఁ గరుణాపరుఁడై కనుచుండెఁ గంటివే.

మాత—. మహారాజః యిట్టిటుఁ జూడుము. హాస్యాద్భుతరసంబు లొక్కయెడ నావిర్భ వించుచున్నవి.

చ. కరమున గొప్పవిల్లుఁ గొని కాండపరంపరలెత్తి వైచుచుః
బరశువు తొండపుంజివరఁ బట్టి లసద్దశనాగ్రిఘట్టన
స్థిరముగ విక్రమించుమను జేటచెవుల్ మొగమందుఁ గప్పుచున్
దొరలుచు గుజ్జువేల్పు రణధూర్వహుఁడై యనిఁ దేజరిల్లెడుః.

క. కరిచేష్టలు నరచేష్టలు, పరిహృతరుద్రాంబకప్రభావంతములై
గరువం బొడఁగూర్పఁగ నచ్చెరువొనరించుం గజాస్యుచేష్టలు గంటే.

సౌదా— గజవదన సమరజనిత దురాగ్రహాగ్రిస్తుఁడగు పరశురాముండు సమరరంగం బంతయు గణశూన్యంబొనరింపఁ దలంచినట్లు తోఁచుచున్నది.

దశ— సేబాసు సౌదామినీః సేబాసుః నీ పలినమాట నిజమే.

చ. గణములు భీతిఁ గాల్కొలఁదిగాఁ బరువెత్తిరి వెండికొండకున్
గణపతి నందియున్ భయమునన్ విడనాడిరి విండ్లతోడ మా

ర్గణముల సంచు; లిట్లడరుగా బల మోహటిలంగఁ గొ్రించదా
రణుఁ డొకఁడే యెదుర్కొనియె రాముని నవ్వుచు వాఁడియమ్ములన్,

(ముందుఁజూచి) పరశురాముని యెదుట నేవియో యక్షరము లున్నట్లున్నవే (అని చదువుచున్నాఁడు)

శా. అంతేవాసిని నేను బుత్రికుఁడ వీ; వర్ధేందుకోటీరు సు
స్వాంతం బొక్కనిపై విశిష్టమగు ఔ? ట్లాధారవైశిష్టి నా
యంత న్నా కగునంటివేని వినురా! యాధేయవైశిష్ట్య మీ
చెంతం గల్గుఁ గుమార! రార యని నీచేలావు చూపించురా.

మాత— మహారాజ దశరథ! పురోభాగం బవలోకింపుము. కుమారు నెదుర్కొను పరశురాముం గని లంబోదరుం డడ్డుపడ నాతనిపై జ్యోతిశ్ఛటాచ్ఛాదిత రోదఃకటాహంబగు పాశుపతాస్త్రముం బ్రయోగించుచున్నాఁడు.

దశ— ఇదిగో! ఇచట నొకయక్షరపఙ్క్తి కలదు (అనిచదువుచున్నాఁడు.)

ఉ. వచ్చినయల్కకుం గురులవాకిలిగాచి పరిశ్రమింపఁగా
వచ్చిన విద్యకున్ బ్రబలబాహుబలంబునకుం బినాకికిన్
నచ్చినయట్టి శిష్యత కనర్హముకాని శరంబుచేత నీ
వొచ్చెమడంతు నోరిగణముఖ్య! భవత్సహజుండు చూడఁగన్.

మాత— ఇంతలో మఱియొకచిత్రము జరగినది.

ఉ. కోపకషాయితుండయి భృగుప్రవరుండు గజాస్యు నొంచఁగాఁ
జాపమునందుఁ బాశుపతశస్త్రము వేఁ దొడునంతలో రణ
వ్యాపురయై భవాని మొలనూలిమణుల్ దిగజాఱఁ బైఁటయుం
బైపయి జాఱ నడ్డుపడె భర్గుఁడు నవ్వుచుఁ జూచుచుండఁగన్.

దశ— (ముందుఁజూచి) ఆహా! స్వభావముచే నుద్ధతుండగు పరశురామున కీవినయాతిశయము! దీననే యితనిచరితంబు ముల్లోకంబులచేఁ గొనియాడఁ దగినదిగా నున్నది.

శా. చాలుంజాలుర రామ! శస్త్రమరివోఁజాలించురా యంచు నా
ప్రాలేయాద్రికుమారి యడ్డుపడి చేరంబోవఁగా బాణ ము
న్మాలించెన్ విలు పాఱవైచెఁ జరణాంభోజమ్ములందుం బడెన్
లోలంబైన జటాచయంబు మునుముందుం గాళ్ళపై వ్రాలఁగన్.

సౌదా— ముక్కంటి కీమునిపైఁ గల కూర్మి యనిర్వచనీయము.

దశ— (చూచి)

ఉ. చెంగట నొదలన్ మొగుపుచేతులు దాలిచి నమ్రుఁడై నయా
సంగరభీము రాముఁ గని సంతసమందుచుఁ జంద్రమౌళి మున్
బంగరుఁగొండ సానువుల భగ్నమొనర్చెడివేళ ఖండమై
త్రుంగిన గండ్రగొడ్డలిని దోకొనుమంచు ననుగ్రహించెడున్.

క. ఆనందమంది విద్యాస్థానంబులు పదియునా ల్గతని కంతట నీ
శానుండు నేర్పె; నిల నెన్నైన శుభములిడునుగా మహాత్ములకూర్ముల్!

సౌదా— నాఁటఁగోలె రాముఁడు పరశురాముఁ డాయెనని తలంచెద.

మాత— మహారాజ! ఇటు చూడుము.

చ. అనుదినముం బ్రపాఠమునకై గురుసన్నిధికేఁగకుండఁ దొ్రి
వనడఁచి క్రౌంచపర్వతము పైకొనఁగాఁ గని యొక్కవాఁడియ
మ్మున నొనరించెఁ బెద్దబిలముం ధనరాకకుఁ బోక; కట్టిత్రో
వన యొనరించు నేఁటికి నుపర్వసరోగతి రాజహంసముల్.

దీనికేమి, యిటుచూడుము! ఒకదెసఁబితృభక్తియు నొకదెసమాతృహత్యయుఁ గూడ జరగుచున్నది.

దశ— పాపము శమించునుగాక! జమదగ్నిసుతుండును బొరపడుచున్నాఁడేమాతలీ

గీ. తండ్రికంటెను బదిరెట్లు తల్లి గౌర
వమ్మునం దెక్కువనుటది సమ్మతంబు
తండ్రియెడ భక్తిచూపింపఁదలఁచి తల్లి
శిరము నఱకునె కటకటా పరశుధరుఁడు

ఆలోచించిన నీప్రమాదము జమదగ్నిదికాని పరశురామునిది కాదు. (ఆలోచించి) భృగువంశమందుఁ బుట్టియు భృగునీతిచదివియు నితఁడిట్టి పితృభక్తిచూపించుచున్నాఁడే! స్మృతి చెప్పుచున్నదిగదా!

గీ. చేయఁదగినట్టికార్యంబు చేయఁదగని
యట్టికార్యం బెఱుంగక యాతతాయి
వడువున నమార్గమున్న జనువాని గురువిఁ
దండ్రినైనను వదలుట ధర్మమగును.

సౌదా— (చెవులు మూసికొని) భగవంతుఁడు పరశురాముఁడెట్లు దీనిఁ జెవులతో వినెను! వినెఁగాక యెట్లు పనిగొనెను?

మాత— మహారాజ! యిటు చూడుము.

దశ— ఔరా! ఈపరశురాముని తల్లికి మరలఁ బ్రాణమువచ్చినది

క. తనచేసినపని కలరిన జనకునివలనన్ వరంబు జనని పునర్జీ
వినిగా భృగుతిలకుఁడు కోరినయంతన మొందె మతికె రేణుకతలతోన్.

సౌదా— చంపియుమరల బ్రతికింపసమర్థుండగు నీపరశురామునకు జననీశిరశ్ఛేదంబును శోభాకరంబుగానే యున్నది.

దశ— ఆర్యా సౌదామినీ!

చ. జననినిజంపెఁ దాతవరశక్తిని, దా బ్రతికించెనిట్లు పే
ర్చినభృగురాము నద్భుతచరిత్రము సన్నుతిచేయఁదగ్గద
య్యును నుతియింప సిగ్గుపడుచుంటిమి; పెద్దల నెన్నఁబూనఁగా
మనసగుకంపెఁ దామొక నమస్కృతిచేయుట యుక్తమేరికిన్.

మాత— మహారాజ! ఇది చూడఁ దగినవిచిత్రము.

దశ— ఇతఁడు వేయిచేతులుగలవాఁడని మనమువినుచున్న కార్తవీర్యార్జునుఁడేకాఁడు

మాత— ఆఁ! అగును! ఈచిత్రమవలోకింపుము.

ఉ. పావనసావనంబు మునిపల్లియ కల్లదెవచ్చె హైహయుం
డావల భార్గవుం డతని కర్ఘ్యవిధానము లాచరించె నీ
త్రోవన రాజు హోమగవిదూడను బల్మిహరించె దాన నా
హావడి పోరుపోరి జమదగ్నియుఁ బ్రాణముఁ బాసెనల్లదే!

సౌదా— వేయిచేతులుగల యీ పుడమిఱేఁడు రాచకొలమునకుందగని పనిఁజేసెను. సమరభూమిం బడియున్న మగనిం బ్రతికించుటకయి పయింబడియేడ్చుచున్న పతివ్రతాశిరోమణిని రేణుకమ్మం దలపట్టి యీడ్చి కృపాణధారలం దాడించుచున్నాఁడు.

దశ— గొప్పవారుగూడఁ బ్రమాదముల పాలగుదురేల! సంసారభోగము లనురాగముల రేఁగఁగొట్టునన్నమాట గదా!

మాత— మహారాజ! ఇచట మహావీరుండును బృష్ఠభాగలంబమానతూణీరుండును బరమేశ్వరోపదిష్టధర్ముండును సన్నద్ధీకృతకార్ముకకర్ముండును బరశుధారారోచిరుజ్జృంభమాణడామరుండును సమరపరితోషితామరుండును సమరాభిరాముండు నగు పరశురాముఁడు సకలారణ్యకనివేదితవృత్తాంతుండై సాక్షాత్కృతాంతుండునుంబోలె సమరసంరంభవేషంబుతో నిటుకదలి చనుదెంచుచున్నాఁడు.

ఏమీ! ఇది యక్షరపఙ్క్తి! (అని చదువుచున్నాఁడు.)

శా. ఓరీదుష్టనృపాల! వృద్ధుని నతీయుక్తున్ సదాచారు వి
ద్యారాశిన్ బుధశీలు మజ్జనకు సత్యజ్ఞానసంపన్ను ని

ప్లేరా ! కీర్త్యవశేషుఁజేసితివి యిస్సీ ! కాల్పునా నీదు పా
పారంభంబులు వేయిచేతులు దురంతా. యెంతదుశ్చింతరా !

శా. మమ్మున్ జీరికిఁగోక హోమగవికై మాతండ్రి గూలార్చి, జీ
వమ్మాశించుచు మూర్ఛనున్నపతిపైవ్రాలంగ ముమ్మాఱు మా
యమ్మంగొట్టితివాని నిన్మొదల సంహారంబుగావించి తూ
ర్ణమ్మింకిర్వదియొక్కమాఱు భువి నీరాజమ్ముగావించెదన్.

ఓతపోధనులారా ! నాకోప ముపశమింపంగల యుపాయంబువెదకి కావిం
పుఁడు. నాకోపము నాకు వశముగాకున్నయది.

ఉ. పుట్టితి భార్గవాన్వయముపొంపిరివో, విఖనోవ్రతంబు చే
పట్టితి, మన్మథాంతకుకృపన్ శుచివర్తనగల్గి విద్యలున్
నెట్టన సర్వభూతదయ నేర్చితి, నిట్టిఁడనైన నాకునుం
బెట్టిదమైనయల్క ప్రభవించెను మాతృపరాభవంబునన్.

మాత— పరశురాముని ప్రతినయెన్నఁడును ననత్యముకానేరదు.

శా. త్రాటంగట్టినయట్టినాఁ డలపులస్త్యబ్రహ్మ వేఁడంగ మో
మోటంబుంబడి రావణున్ విడచె నేభూనేత వానిన్ నిరా
ఘాటప్రక్రియ వేయిచేతులును గిన్కన్ గండ్రగొడ్డంట ను
త్పాటించెన్ భృగువర్ణి మొండెము యశస్తంభంబుగాఁగంటివే.

సౌదా— నిజముగా భార్గవుఁడు భైరవాకారుండగు భర్గుని శిష్యుఁడుకాని శాంతాకారుం
డగు సదాశివుని శిష్యుఁడుకాఁడు. అయినచో సహస్రభుజుండగు నీకార్తవీర్య
భూభుజునిం గసిమసంగునంతటి పరాక్రమ మేలకల్గును.

దశ— సౌదామినీ ! నీవనినమాటయే నిజము.

చ. ఇరువదియొక్కమాఱు ధరణీంద్రులఁ జంపినవీరమౌళి, యు
ర్వర నొకజన్మమందు విధిపౌత్రునకిచ్చిన దాత. నేఁటికిం
దిరముగనున్న రాఁబులుఁగు నెత్తురుబావులఁ దానమాడి సా
దరముగ రక్తతర్పణముఁ దండ్రికిఁ జేసినధన్యుఁ డల్పుఁడే.

(ముందుచూచి) ఆహా! యీపరశురాముని పరాక్రమాతిశయమున రాజులంద
ఱకును నిప్పుడీయవస్థ తటస్థించినది.

సీ. పతిభిక్షపెట్టుమో పరశురామయటంచు గృహిణులచే నడిగించువారు
గాజులు ముంజేతఁ గలిగిఁ స్త్రీలవలె నంతఃపురంబులలోన దాఁగువారు

సన్యాసివేష మాసాదించి యింటింటి యరుఁగులపైఁబడి దొరలువారు
కంఠంబుపైనున్న గండ్రగొడ్డలిగాంచి శరణంచుఁ గాళ్ళపై కొరుగువారు

గీ. ప్రోవఁజేయుము భోమహాదేవయనుచు
దేశికుండగుశివునిఁ బ్రార్థించువారు
నైరి రాజులు కార్తవీర్యాపరాధ
భవగురుక్రోధుఁడైన భార్గవునియెదుట.

మాత— మహారాజ! పరమేశ్వరశిష్యుఁడగు పరశురాముని కట్టకడపటి యద్భుతచరిత్ర చిత్రమిది యాలోకింపుము.

చ. పుడమిసమస్త మర్థియగు భూసురమౌళి కొసంగి, యమ్ములన్
గడలిఁదొలంగఁజేసి యటఁగాఁపురముండి శమప్రధానతం
బెడిదపు గండ్రగొడ్డలి సమిత్కుశలావముగాఁగ భర్గశి
ష్యుఁడు తపమాచరించుకొనుచుండెఁ గనుంగొనుమయ్య రాఘవా.

దశ— మాతలీ! ఇంకేమికావలయు మొదలనుండి చివరవఱకుఁ దనప్రతాపము నొక్కరీతిగా నిర్వహించుకొనినవాఁడీ భార్గవుఁడొక్కఁడేసుమీ.

సౌదా— మహారాజ, చండీశకోదండవిద్యారహస్యపారంగతుండగు నీపరశురాముండును నీలలోహితఫాలలోచనోల్లాసియగు హుతవహుండును నీయిరువురే యప్రతిహతప్రతాపముగలవారు.

దశ— (అంతటఁగలయంజూచి) మాతలీ! మహావీరుఁడగుభార్గవుని చరిత్ర చూచుచుఁ బరవశమైన నాచిత్తంబున కన్యం బేదియును దోఁచకున్నయది. మనమిప్పుడీయంతరిక్షంబున నెచ్చోటికి వచ్చితిమో చెప్పుము.

మాత— పురందరనగరంబునుండి యాఋవాయుమార్గము లతిక్రమించి యేడవవాయుమార్గంబున సంచరించుచున్నాము. భూభువనం బిచటికి సమీపములోనే యున్నది. కొలఁదికాలములోనఁ జేరుదుము. (అని రథవేగము నిరూపించి) ఇదిగో మిథిలానగరం, బిదియే జనకునిమందిరము గావున మహారాజుగారు రథము డిగి నాకును సౌదామినికిని సెలవిందు వాఁడె! విదేహభూపతిగారి ప్రతీహారి మిమ్ము గుర్తించుచున్నాఁడు.

దశ— (రథముడిగి) ఆర్యా, మాతలీ! ఆర్యా, సౌదామినీ! మీ రింద్రనగరంబునకుం దయచేయుఁడు. నేనును జనకుని మందిరంబులోనికింబోయెద. (అని వారిని బంపుచున్నాఁడు.

ప్రతి— (ప్రవేశించి నమస్కరించి) ఇటుదయచేయుఁడు (దారిచూపుచున్నాఁడు)

దశ— ఓజనకప్రతీహారీ ! మారామభద్రుని వివాహమహోత్సవము జరగెనా ?

ప్రతి— జరుగుటయేకాదు, సాకేతంబునకుం బ్రయాణమగుచున్నారందులకై యిప్పుడు మారాజుగారును విశ్వామిత్రులవారును శతానందులవారును రామలక్ష్మణులును సీతాహేమప్రభలును సభామండపమున నివసించియున్నారు.

దశ— హృదయమా ! తొందరపడకుము. కొడుకును గోడలిని శీఘ్రకాలములోఁ జూచెదవుగాక (అని లోనికిఁ బ్రవేశించు చున్నాఁడు)

(పిదప జనకాదు లందఱును బ్రవేశించుచున్నారు.)

శతా— (సీతవంకకుఁ జూచి)

ఉ. పెంచినవాఁడు రాజఋషి విశ్వధురంధరశీల నేల నిన్
గాంచినతల్లి నీకుఁ దెలుకన్నెలకుంబలెఁ జెప్పనేల ? సే
వించుము సాధుధర్మములు పెన్మిటియే కులదైవమంచు భా
వించుము నీడవోలె రఘువీరునిఁ బాయకుమమ్మజానకీ.

జన— అమ్మాయీ ! జానకి ! చెప్పఁదగినదంతయు కులగురులగు తాతశతానందులవారె చెప్పినను నీయందలిప్రేమ నన్నును నొకింత చెప్పించుచున్నది.

చ. పతిచనుదేర లేచి భయభక్తులు సూపుట పల్కరింపఁగా
హితమితవాక్యముల్ బలుకు టిష్టసపర్యలు సల్పు టాసన
స్థితిఁ దనమీఁదికిఁ బాదములచేరువ నిల్చుట యెందు భర్తయే
గతి యనినమ్మియుంట కులకామిని ధర్మము లందు రమ్మరో !

శతా— అమ్మా ! విదేహనందని ! మాటలవెంబడి నింకొకమాట చెప్పుచున్నాను.

సీ. ప్రాణేశుపట్లఁ గాపట్య మూనకుమమ్మ యాఁడుబిడ్డలఁ గూడిమాడుమమ్మ
గురుజనంబులచిత్త మరసి వర్తిలుమమ్మ చుట్టాలపైఁ బేర్మిఁ జూపుమమ్మ
దాసీజనంబుపై దయను దప్పకుమమ్మ సవతాండ్రు కణఁకువ సలుపుమమ్మ
పతిమిత్రులను గౌరవమ్ముతోఁ గనుమమ్మ పతిశత్రువులకంటఁ బడకుమమ్మ

గీ. నగరివారికిఁ దలలోని నాల్కవోలె
దయకుఁ బాత్రమవై మంచితనము గల్గి
సాధ్వులందఱ కేలికసాని వగుచు
రవ్వయును రట్టు లేకుండ బ్రతుకుమమ్మ.

సీత— (గద్గదస్వరముతో లజ్జామిళితంబుగ నేడ్చుచున్నది.)

జన— తల్లీ ! ఉభయకులపావనీ ! (అని బుజ్జగించుచుఁ జుబుకమెత్తి.)

చ. ఎఱుఁగవు గోల వేఁడువకు మీవిటు లేచ్చిన నామనంబు త
త్తఱపడు శోక మాఁగదు వృథా గురునానతి జ్ఞానినయ్యు సం
సరణముఁ బూనితిం గుశికనందనుముందును సిగ్గులేక దు
స్తరగతి బాష్పవారి కనుదమ్ముల నొల్కఁగసాగెఁ బుత్రికా!

శతా— మహారాజ! విశ్వామిత్రునిఁ జూచిన నీకు సిగ్గేల.

క. తనయావియోగదుఃఖంబున నీవచియించువచనముల నిటు వినినం
తన విశ్వామిత్రమహామునికిని నశ్రుద్రవంబు మొదలిచెఁ గనుమా.

రాము— (తనలో) ఈముగుద కేడు పెందుకో! (అనియాలోచించి)

ఉ. ఈపరిపూర్ణచంద్రముఖి యెంతయుఁ గన్నుల జాఱునశ్రువుల్
లోపల నాఁపలేమి జలలోచనయై కనుతెప్ప లాపమిం
బైపయిఁ గొల్కులందుఁ బడి పర్వతదీయయుగ్మరంబు గండభా
గోపరిలగ్నమైన వలితోద్గతకంధరయయ్యె నక్కటా.

(మరల నాలోచించి) ఈముగుద యేడ్పుమండియు సంతసింపఁజేయుచునే యున్నది. మనోహరము లైనయాకారముల కెట్టిసమయంబులయందైనను సంతసింపఁజేయుట సహజమే!

సీత— తండ్రీ! నాతో మనయూర్మిళామాండవీశ్రుతకీర్తులు రారా యేమిటి.

విశ్వా— నీతో రారు, నీవలెఁ గ్రమముగా వారును న త్తింటికిఁ బోవువారే.

హేమ— చెలీ! తాతగారు చెప్పినమాటలు వింటివా.

(ప్రతీహారి తొందరగాఁ బ్రవేశించి)

క. మీతోడ వియ్యమందిన రాతలమానికము పఙ్క్తిరథుఁ డేతెంచెన్
మాతలిరథమున నర్ఘ్యసమేతముగా నెదురువోవుమీ జనకనృపా.

(అందఱును యథోక్తమాచరించి యుపవసించుచున్నారు)

జన— పురందరమిత్రమా! బాంధవశిఖామణీ! దశరథ!

గీ. ఈరు రాకుండఁ గొమరున కిచటఁ బెండ్లి
చేసినా మని కోపంబుఁ జెందవలవ
దుభయులకుఁ గూర్చువాఁడు నెయ్యుండు మౌని
రాచపాఱుండు మధ్యస్థుఁడాచరించె.

(తెరలో)

చ. అనమయమంద లోకముల నన్నిటినొక్కపరిశా జ్వరంబుచేఁ
గసిమసఁగించు చంద్రధరుకంటనుబుట్టిన నిప్పువోలె న

డైసలకు బంగరుంబొడివలెన్ దనతేజముఁ బర్వఁజేయు తా
పసుఁ డొకఁడేగుదెంచెఁ గనువారలకున్ మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్.

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. అమ్ములసంచిలోపల శరాసము గొడ్డలి వెట్టి, నాలుగే
నమ్ములు స్ఫాటికాక్షవలయంబును జేతులఁ దాల్చి కోపపూ
ర్ణమ్ముగ వచ్చెడుం బరశురాముఁడు కావలె: లేకయున్న న
బ్రిమ్ముగ వీరశాంతరసరాజము లెవ్వనిపట్ల నిట్లగుణా.

జన } భగవంతుఁడా! శతానందుఁడ! భార్గవుండు చనుదెంచుచున్నవాఁడఁట. కా
దశ } వునఁ బూజాద్రివ్యంబు లాయత్తపఱుపుము.

శతా— సమరశ్రాద్ధంబున కతిథి యగుచున్నాఁడా యేమి?

రామ— అబ్బాయీ! లక్ష్మణ! కర్ణాకర్ణికగాఁ జిరకాలమునుండి మనము వినుచున్న
పరశురామభగవానులు వచ్చినారఁట చూచి నమస్కరింతము రా.

లక్ష్మ— చూచి నమస్కరింపఁ దగినవాఁడే కాఁడు. ఎదురుకొని యొకచేయి చూడఁ
దగినవాఁడును.

రామ— పరశురాము నెదుర్కొనుటకు మన మెంతవారము.

సీత— హేమప్రభా! యీపరశురాముఁడు శివశిష్యుఁడనియు సకలక్షత్రియాంతకుఁ
డనియును గూడ విని నామనంబు సంతసంబును విచారంబును గూడఁ
బొందుచున్నది.

హేమ— భార్గవదర్శనమున సంతోషపడవలసినదే కాని హరశరాసనమును విఱిచిన
రఘురామమూర్తి మనయొద్దనుండఁగా భయంపడవలసిన దేమున్నది.

(పిదప రోషముతోఁ బరశురాముఁడు ప్రవేశించి)

పర— నిబిడకడకడాత్కారపూరితరోదసీకందరోదర మేదురం బగునినాదం బకాల
మునంద వినఁబడుచున్న దేమిది! (అని యాకసమువంకకు జెవియొగ్గి) దశ
రథకుమారుఁడగు రాముఁడు హరశరాసన మారోపించి లాగి విఱిచె; దాని
వలనం బుట్టిన టాంకార మనుచున్నారా! యేమి! (దుఃఖముతో)

చ. త్రిదశుల గెల్చునాఁటి పవిదెబ్బలమచ్చలుగల్గుచేతు లి
ర్వదియును నేశరాసనముపట్ల దశాననుఁ నప్రతిష్ఠుఁ
గుదురుగఁజేసె, నట్టివిలుఁ గుఱ్ఱఁడు భగ్నముఁజేసె రాముఁడఁణా
గొదవ తటస్థమయ్యె నిఁక గొడ్డలి యేటికి రుద్రుఁ దేటికిఁణా.

(ఆలోచించి తన్నుఁ జూచికొనుచు) పరశురాముఁడు సత్యసంగరుఁడు, గురు
వులయెడఁగూడఁ బ్రతిజ్ఞాతార్థము నిర్వర్తించువాఁడు. గుణదోషము లొక్కదాని

దెసఁదటస్థించిన నందు గొప్పదాని విషయమై ప్రయత్నింపవలయునని పెద్దలు చెప్పుదురు. (అని యాకసమువంకఁజూచి)

ఉ. నానుడి యాదరింపుఁడు మనంబుల నోచ్యవనాదులార ! మీ
యానతి దాఁటకుండవలె నన్నను భర్గుని భగ్నమైన వి
ల్లేను గనుంగొనన్వలసె నిర్వదిరెండవమాఱుఁగూడ నీ
పీనుఁగు రాచవంగడము పీఁచమడంచెద సమ్మతింపరే.

(అని గిఱ్ఱునఁదిరిగి భగ్నధనుర్దర్శనము నటించుచు) హా ! శంకర శరాందోళనదుర్లలితమా ! హా ! త్రిపురదహనహాటకకర్మకర్మఠమా ! హా ! గీర్వాణసాకపరమాణు నిర్మాణమా ! హా ! దుర్జనజనకసదనదుర్నిక్షేపమా ! హా ! నుతసకలనాకమా ! పినాకమా ! లూతాతంతువులచే మదగజంబు బంధింపఁబడినట్లు సూదిమొనచేత వజ్రము భేదింపఁబడినట్లు నీకీదుర్బాలకునిచే నిట్టిపాటు తటస్థించినదా !

చ. ఒకపరినే పురత్రయము నొయ్యన మున్ను దహించె నెద్ది నా
యకునిశరాస మంచు నచలాత్మజ మన్ననచే యుదేని వా
సుకికుబుసంబుచేఁ బయిమునుంగిడె నందియు దేని కట్టి దే
శికుని ధనుస్సు ముక్కలుగ శిష్యుఁడు రాముఁడు చూచి సైఁచునే.

(క్రోధగర్వములతో నంతటఁ గలయంజూచి) పరశురాముఁడు పరదేశమునకు లేచిపోయెనని తలంచు నోవీరమ్మన్యులారా యించుక యిటు వినుండు—

ఉ. పంచశిఖాసమేతుఁ డగుబాలకుఁ డెక్కడ ! వాఁడియమ్మునం
గ్రౌంచధరాధరంబునకు రంధ్రమొనర్చినమౌని యేడ ! ప్రే
మించి స్వయంవరంబునకు మెచ్చుచువచ్చిన రాజులార ? కో
పించెను భార్గవుండు పసివీరునిఁ బోవుఁడు ప్రోవగల్గినన్.

(ఆకసమునకుఁ జెవియొగ్గి) అగ్నియే యగ్నికి మందన్నట్లు రాముని రక్షించువాఁడు రాముఁడె, రఘువంశ మొరులచే రక్షింపదగినది కాదనుచున్నారా యేమి ? (ఆలోచించి) నీలలోహితాంతేవాసి యగురాముఁ డెదిరియై యుండ రాచకులమును రక్షించువారున్నారా ! (మరల నాలోచించి) ఎంత దుష్కాలము వచ్చినది. వినరాని మాటలు వినుచున్నాను, కనరానిపనులు గాంచుచున్నాను. (దుఃఖముతో) ఇదియే మనముసహింపరాని తిరస్కారము (అని చేతులాడించుకొనుచుఁ దన్నుద్దేశించికొని)

గీ. అమ్మచే గుహునెమ్మికిఁ బంచమ్ముఁ ద్రుంచి
నట్టి నీగండ్రగొడ్డలి నవమతిఁచి

శిశు వొకఁడు నీకు గలపేరు చెఱిచె ; నింత
పనికిమాలిన బ్రతుకేల పరశురామ.

(ఆకాశమందు చెవియొగ్గి) దాశరథి యొనర్చిన హరశరాసనభంగమును నుతించి యబ్బురపడనివా రెవరనుచున్నారాయేమి ! ఏమంటిరి ! దాశరథియొనర్చిన హరశరాసనభంగము నుతించి యబ్బురపడనివాఱెవరా ? అట్లైనవినుఁడు. (కోపముతో)

ఉ. ఎవ్వఁడు చాపముం గవిఱిచె నెవ్వఁడు దానికి సమ్మతించె నిం
కెవ్వఁడు దానిఁజూచె మఱియెవ్వఁడు దానికి సన్నుతించె నా
కొ్రవ్వఁ దొలంగఁజేయ నిదిగోఁబయికె త్తిన గండ్రగొడ్డటం
గవ్వలగుత్తులట్ల తలకాయలు వారివి నేలఁ గూల్చెదన్.

(రభసముగాఁ దిరిగి) ఓజనకశుద్ధాంతసంచారులగు కుబ్జవామనకిరాతవర్షవర సౌవిదల్లులారా యాదశరథరాముఁ డెచటనున్నాఁడో పరశురాముఁడు వచ్చెనని చెప్పుఁడు.

శా. కృత్త క్షత్రియకంఠమండలగళత్కీలాలధారాసర
స్వత్తీర్థంబునఁ బైతృకక్రియల నేపాఱుండు గావించె. వాఁ
డె త్తెం గొడ్డలి భార్గవుం డలికనేత్రాశ్వాసనసంహారు ను
న్మత్తున్ రాము సపత్ననాము మొనపై నాట్యంబుచేయింపఁగన్.

రాము— తమ్ముఁడ! లక్ష్మణా! ఈబ్రాహ్మణుఁడు మనమెంతవినయముగా నుండవలయునని తలంచినను మహారభసంబుతో నెచ్చుతగ్గుమాటలాడుచున్నట్లుతోఁచుచున్నది.

(భార్గవుఁడు మరల వెనుకటిపద్యమునే చదువుచున్నాఁడు)

రాము— (సరభసముగాఁ బ్రవేశించి) భగవంతుఁడా! భార్గవ! అనుగ్రహింపుము, దయయుంచుము. సముదాచారమని దాశరథి నమస్కరింపఁగోరుచున్నాఁడు

పర— (నవ్వి) రేణుకాసూనుఁడు నమస్కారమునం బ్రసన్నుఁడు కాఁడు. గురుధనుర్భంగరూపమైన యపరాధము చాలఁబెద్దది.

క. ఏలా వినవో కంఠేకాలునిఁ గాలునకుఁగూడఁ గాలుని శశిచూ
డాలుని దచ్ఛిష్యుని దుర్లాలిత్యాసహానుఁ బరశురాముని నన్నున్.

గీ. మాగురునివిల్లు రాజులమధ్యమున థ
రించుటేకాక తట్టునఁదుంచె నెవఁడు
వాని భుజదండబల మిట వఱలుచున్న
పరశురాముని పయిఁగూడఁ బరగుఁగాక !

రాము— (వినయముతో) తపోరాశీ! భార్గవ! పుత్రిసదృశులమును ముగ్ధబుద్ధులమును నగు మాదృశులయెడ నంత కోపమేల?

గీ. భుజబలం బింతయైన జూపుటకుమున్న
పాఁత గిల్లిన హరువిల్లు భంగపడియె
బాలచాపల మిది క్షమింపగదవయ్య
కుఱ్ఱచెయ్యులు రుచిగావె గురువులకును.

పర— ఓరీ! నిదర్శితలాఘవా! రాఘవా! నేను తపోరాశినిగాని శౌర్యరాశినిగాను కానురా! ఆత్మస్తవముఁ జాలఁ జేసికొనుచున్నావులే, ఇట్టి దుర్గర్వాటోపుని నిన్నునే నేమిచేసెదనో వినుము చెప్పెద.

క. భేదింపఁబడినవాళ్ళన్ లేఁదూములనుండి పచ్చినెత్తురు కారన్
భేదింతు శంభుచాపలతాదళనపటిష్ఠ మూఢ తావకశిరమున్.

రాము— (వినయముతో దోసిలియొగ్గి)

గీ. నీకు వశమగుగొడ్డంట నీ కఠిన
మైన రామునితల భవదభిమతముగఁ
జేయఁగదవయ్య నీచేయు చేఁత కెవ్వఁ
డౌనుగా దనిపల్కువాఁ డవనియందు.

పర— ఎవ్వఁడా, యమునియింటి కతిథికాఁగోరువాఁ డెవ్వఁడో వాఁడు.

రాము— (అంజలివట్టి) బ్రాహ్మణోత్తమా!

ఉ. మానుము కోప మీవనుచు మాటికి రాముఁడు వేఁడు నిన్ననూ
చానుని భార్గవా! మనము శాంతముఁ జేయఁగదయ్య మ్రొక్కెదన్
వేను భవత్కుఠారకవనీకృతకంఠుఁడ నయ్యుఁ గోపముం
బూనను; మాకొలంబునకు భూసురులే యిలువేల్పు లెప్పుడున్.

పర— (నవ్వి)

ఉ. గౌరికి ధర్మపుత్త్రుఁడను గ్రౌంచగిరీంద్రవిదారకుండ భూ
దారకమారకుండ క్షితిదానముఁ జేసినవాఁడ నబ్ధిలోఁ
జేరినభాగముం బయలుచేసి వసించినవాఁడ నాజి దు
ర్వారుఁడ బ్రాహ్మణుండనఁటరా! హరశిష్యుఁడ రైణుకేయుఁడన్.

శతా— వీరవర్గవరిష్ఠుం డగుభార్గవుం డేమేమో యనుచున్నాఁడే.

పర— ఇఁక యుద్ధయాత్రిచాలించి యూరకుంద మనుకొన్నమ నీరాచనిసు వేమేమో

మాటలాడి మరల నాయుధము పట్టఁజేయుచున్నాఁడు. పడగయెత్తి బుసకొట్టుచున్న దా్ౕరిచుఁబామును బరికింపనితప్పిదము. వానిదే.

గీ. పలుకఁబాఱిన కపురంపుఁబలుకు నుఱుచు
పగిది సీతఁడు మూఁడింటి నగడుపఱచె
భార్గవునిలజ్జయును ఖండపరశువిల్లు
చిన్నతనముననే తనజీవితంబు.

జన— సన్న్యస్తశస్త్రగ్రహణుండ నయ్యును నాకు మరలశస్త్రగ్రహణాపేక్ష! ఏమిని (అని తెరవంకంజూచి) ఎవఁడురా యక్కఁడ? విల్లు! విల్లు! (ఒకఁడు ప్రవేశించి ధనుస్సు నిచ్చిపోవుచున్నాఁడు)

జన- (విల్లుఁగొని) గీ. హరునిబాణాసనంబు పే రవమతించి
పఙ్క్తికంఠుఁడు నిన్నుఁ జేపట్టఁజేసెఁ
బరశురామునివలన నీబాలుఁబో్ౕరవఁ
బట్టితిఁగదమ్మ మరలఁ జాపంబ నిన్ను.

గీ. పెద్దవాఁడను బోరఁ గావింపలేను
సన్నిధియొనర్పుమీ వింట శస్త్రవిద్య
రామభద్రు నెదుర్కొనె రాముఁడకట
వందనము నీకు జనకభూపతిని నేను.

దశ— బావా! జనకమహారాజ! కార్ముకముఁ జేతఁబట్టి చేయవలసినదిచేసితి వింకం జాలుఁ జాలుఁ; బ్రకటితసాహసుం డగునల్లునిమాత్రము వమానపఱచకుము.

ఉ. మిత్రునివంశమందుఁ బొడమెం గుశికాత్మభవుండు దివ్యచారిత్రుఁడు శస్త్రవంతు నొనరించె మహేశ్వరచాపభంగచారిత్రము బాహుశక్తి వివరించెఁగదా విను మట్టివాఁడు మత్పుత్రుఁడు భార్గవుం డెదిరి పోరఁ బరాభవ మేలచెందునో.

విశ్వా— మహారాజ! సీరధ్వజా! దశరథునిమాట సత్యమే (అని చాపము లాగికొని పరశురాము నుద్దేశించి)

చ. చెలియలిపుత్రిపుత్రుఁడవు శిష్యుఁడు నీవును మాకు రాముఁడున్
గలుగునె కార్యభేద మెడఁగాంచినఁ జేతులు రెంటిలోపలన్
దెలిపితి మేను భర్గుఁడును దివ్యశరంబులు మీకుఁ గావునన్
దొలఁగుము కోపమున్; విడుము తొందర; చెందుము సాధుపద్ధతిన్.

పర— ఓమాతృమాతులా! భవానీవల్లభుం డగునీశ్వరునకును నీకును, సకలక్షత్రియాంతకుండనగు నాకును క్షత్రియకీటంబగు రామునకు భేదము లేదుగా!

విశ్వా— భార్గవుని వాక్ప్రవాహమున కడ్డులేదు. గురువులయెడల నైనను వినయమను మాట యెఱుంగఁడు.

పర— స్వభుజోపార్జిత బ్రహ్మభావా? విశ్వామిత్ర! శస్త్రగ్రహణాధికారము సంబంధము ననుసరింపదు.

రామ— బ్రహ్మర్షి! భార్గవ! ఏమియీశస్త్రగ్రహణాధికారము! గురులయెడఁ గూడఁ దిరస్కారమా!

పర— (కనుబొమలముడితో) ఓరీ క్షత్రియాధమా! ఎంత వాచాలుండవురా!

గీ. విఱిగిపోయిన ముక్కంటి వింటిముక్క
తెగఁబడిన నీదు పుఱ్ఱెలోఁ దిగిచి చేతఁ
దాల్చి కాపాలికవ్రతధర్మమూని
యే నలకపాలి నర్చింపనేఁగువాఁడ.

రాము— భగవంతుఁడా! భార్గవ! సర్వంకషంబులగు నీరోషవచనములేల?

శా. సర్వత్యాగివి సత్తముండవు విరించస్వామికిన్ శిష్యతన్
నిర్వాహించితి వీశునొద్దనని నే నిన్నింత మన్నించితిన్.
గర్వోక్తుల్ విడుమయ్య వీరసరణిన్ గైకొందు నాకిందు ని
న్నోర్వన్‌రా: దిఁక నూరకుండిన గురుండున్నాఁ డిదేసిగ్గిలున్.

పర— వీరసరణిగొని యేమిచేయఁగలవు?

రాము— ఏమిచేయఁగలనా, ఇది.

చ. ఎవనికిఁ జేసె గౌరవము నీశ్వరుఁ డెవ్వఁడుఁ బ్రహ్మచారియై
బవరమునందుఁ బట్టి గురుపట్టిని గుట్టెడలించె నట్టివాఁ
డవుదువుగాన నీదుధనురాగమసంగతి చూచుఁగాని యీ
రవికులసంభవుండయిన రాముఁడు దాల్పఁడు ముందు చాపమున్.

పర— ఓరీ క్షత్రియకీటమా! బాగు. బాగు! మాతృమాతులశిష్యా! బాగు! బాగు! తాడితతాటకాకుటుంబక! బాగు! బాగు! భగ్నభార్గవశరాసనా! బాగు! బాగు! రైణుకేయరణరసికా! బాగు! బాగు!

గీ. భర్గచిరభుక్తమైన యాప్రాఁతవిల్లు
భంగపఱచినమాత్ర గర్వంబు తగునె

మొక్కవోనిది విష్ణుకార్ముకము దీని
నెక్కు వెట్టుము బలముండెనేని రామ.

(అని ధనువు జేతికీఁగా నెదురువోయి లక్ష్మణుఁడు పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ— అర్యా! సీతావివాహపణంబు గావున శంకరశరాసనము దేవర పిఱిచితిరిగాని దోర్దండబలపరీక్షార్థంబగు నీవైష్ణవచాపారోపంబుతో దేవరకుఁ బనియేమి. తమ భృత్యపరమాణువు లక్ష్మణుండు సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

సీత— (తనలో) లక్ష్మణా! చాలయోగ్యుఁడవు, రఘుకులోచితంబు లగుసుగుణంబులు నీయందును గలవు.

విశ్వా— అబ్బాయీ! లక్ష్మణా! మీయన్న శంకరధనురారోపణంబుం గావించెఁ గావున నీవు నారాయణధనుర్భంగంబుఁ చేయుటయునుచితమే.

(లక్ష్మణుఁ డారోపించుచుండఁగా శతానందుఁడు సంతసముతో)

శా. జ్యాటంకారము దిక్కులం దొరయఁగా సౌమిత్రి కేలన్ నిరా
ఘాటప్రక్రియ విష్ణుచాపముఁ జమత్కారంబుతో లాగన
ప్పాటన్ భార్గవరాము వక్త్రశశిపై భాసిల్లె చిహ్నంబొగిన్
బాటిల్లెన్ రఘురాము వక్త్రశశిపైఁ బర్వేందుకాంతిచ్ఛటల్.

విశ్వా— యోగీ, జనక! మిత్రమా, దశరథ, ఇక్ష్వాకుకులచంద్రుండగు నీలక్ష్మణుఁడు రామమూర్తికిఁ దమ్ముఁడగుట నిర్వహించుకొనెను.

చ. పెటపెట రెండు దండలును బిక్కటిలన్ ధనువెత్తిపట్టి, పి
డ్కిటనడుమూన్చి, నారిని ఘటీలన నిట్టటు సాగలాగి, యె
క్కటి జగదండభాండము నగల్చు తెఱంగున లక్ష్మణుండదే
చటులపయోదఘోషణ మెసంగఁ దటక్కుననెక్కువెట్టెడిన్.

ఉ. చండభుజాప్రకాండ బలసారషుమీఱఁగ నెక్కువెట్టి బ్ర
హ్మాండముపీలనోయన మహాధ్వను లుప్పతిలంగ విష్ణుకో
దండము లక్ష్మణుండు తుత్రటితంబొనరించెను పొల్చెఁదధ్వనుల్
మెండుగ రాఘవప్రతిభమెచ్చు నృపాలురమెప్పులోయనన్.

హేమ— సఖి! జానకీ! నీమఱఁదిగారి పరాక్రమ మాలోకింపుము. నీభర్తకుఁ దీసిపోవువాఁడు కాఁడు. విశ్వామిత్రునిమాట కడుసరసముగానున్నది.

జన— (సంతోషముతో విశ్వామిత్రునివంకఁ జూచి)

క. అవనిజ పసదన మాయెన్ భవధనురారోపమునకుఁ బద్మాక్షధను
ర్వ్యవసాయంబున కూర్మిళ యవనిజకుం దోడికోడలౌఁగాక సఖా.

సంబంధి ? దశరథ ! నారాయణశరాసనారోపమున కూర్మిళను మీచిన్న కుమారునకుం గానుకగా నిచ్చెద.

దశ— అగుఁగాత. తథాస్తు.

విశ్వా— మహారాజ ! సీరధ్వజా ! మీతమ్ముని కుమార్తలగు మాండవీశ్రుతకీర్తు లిరువురును దాశరథులగు భరతశత్రుఘ్నులకు ధర్మపత్నులగుదురు గాత.

శతా— శుభము మీఁద శుభము. శుభము మీఁద శుభము,

పర— దశరథడింభకు లిరువురును బొగరుకొని యున్నారు కావున మఱియొకవిల్లుఁగొని సమరక్షమ యగు మిథిలాపురపరిసరక్షమకుం బోయి యుద్ధంబు గావించెద (అని తెరవంకంజూచి) ఎవఁడురా. ధనుస్సు !

(ఒకపురుషుఁడు తెచ్చి యిచ్చినం బుచ్చుకొనిఁ పరశురాముఁడు కోపముతో)

చ. అమృతము జాఱు నిర్జరలతాంతసరంబులు మీఁద వేయ న
య్యమరులు క్రిమ్మ్ఱం బ్రతికినట్టి మదీయశరాగ్రిదారితాం
గములగు రాచపీనుఁగులఁ గన్గొని క్రొత్తలుగామి కేడ్చుచుం
దమతల మోఁదుకోఁ గరముఁ దద్వలయంబులు మ్రోగుఁ గావుతన్.

గీ. మహి నరామంబుగా నలక్ష్మణము గాఁగఁ
జేసి చూపఱు మెచ్చి సేబాసనంగ
దర్పకాంతకు దివ్యపాదముల దరికిఁ
జేరి దేశికఋణము క్తిఁ జేయువాఁడ,

రాము— భగవంతుఁడా. భార్గవ !

గీ. విల్లు భుజమూలమందునే వెలయుచుండ
నమ్ము లమ్ములపొదిలోన యలరుచుండ
జేతఁగా కిట్టిపోరకాయకోఁత లేల
రాఁదలంచితివేని వే రమ్ముపోర.

(అని తిరిగి యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

— గద్య —

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర ప్రణీతంబైన యాంధ్ర బాలరామాయణనాటకమునఁ జతుర్థాంకము.

బాలరామాయణము

పంచమాంకము

(మాయామయుఁడు ప్రవేశించి తిరిగి తిరస్కార బుద్ధితో)హా ; హా ! నిసర్గనిరర్గళచరిత్రైత్రిక నిబంధన ! విధీ ! ఇదిగో నిన్నునిందించుచున్నాను. నీకిదేమి బుద్ధి ! రత్నాకరమును క్షారోదకపూరితముఁ గావించితివి, చంద్రునియందుఁ గళంక మారోపించితివి ; మహారాజరావణున కిట్టియవస్థ తెచ్చిపెట్టితివి. ఆరాక్షసరాజు, రఘుకులరాజధానికిఁ బోయి ముక్కంటివిల్లు విఱిచి చక్కనికన్యం బెండ్లియాడిన రఘురామునితో నామాటలుగా నీమాటలు చెప్పుమని నా కానతిచ్చె.

ఆ. వె. హరునివిల్లు విఱిచినట్టివానిది సీత
యనుట మొట్టమొదట నగునుగాత
జగములెల్ల నేలుజగజెట్టి దశకంఠుఁ
డగుట నతఁడ దానిమగఁడు రామ.

ఓరీ ! రాజపోతా ! రాక్షసరాజు పట్టిన ప్రతిన వినలేదా.

చ. ధరణియు నింగియుంబగిలి దారుణ మౌగతి డాంకరింపఁగా
హరునిశరాస మెక్కిడి ధరాత్మజ నెవ్వఁడు గొన్నఁగాని నేఁ
గరకరఁ దద్గళాస్థికలుఁ గంధరముం దెగఁగోయ మ్రోఁగు భీ
గురువగు చంద్రహాసమునకుం బలియిచ్చెద వానిరక్తముఁ౯,

మఱియు నాతోనిట్లనియె, భద్ర ! మాయామయా ! ఈమాటలు చెప్పిన నతఁడు భయంపడి యాసీతను నాకర్పించును. ఇట్లు సమర్పింపఁబడిన యాజానకియు,

చ. జగముల నన్నిటిం గెలువఁజాలిన మద్భుజశక్తి నీవు చె
ప్పఁగ వినిసంతసించి యిటువంటిమగండు లభించెనంచుఁ బ్రా
మగని నిరాకరించి నను మన్ననఁ గైకొను : నుత్తరోత్తరం
బుగ గుణవంతులందుఁ బువుఁబోఁడులచిత్తము లెక్కఁటబ్రమే.

(ఆలోచించి) రాక్షసులకు నిసర్గవిరోధియు వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాది మహర్షిసనాథుండును నగురామునితో నీమాట లెట్లు చెప్పుదు ! ఇట్లుచెప్పుట కాలకూటము మ్రింగుటయు యమునిదంష్ట్రలు పెఱుకుటయుఁ గాని వేఱొండుగాదు (ఆలోచించి)

అగుఁగాక. యీరావణుని తెలివితక్కువ యాలోచనమును బుద్ధికౌశలవంతుండగు మాల్యవంతునితో విన్నవించెద. అతఁడు మతినౌకావిప్లవంబునకుఁ గర్ణధారుడు (కొంచెమాలోచించి) వీఁడుగో! మాల్యవంతుఁడు లేఖహస్తుండై యేమేమో యాలోచించుచున్నాఁడు. ఇతఁడును రావణుని తెలివితక్కువకొఱకై యాలోచించు చున్నట్లు తోఁచుచున్నది. రవికిరణాపాతము తక్క నల్లగల్వలకు వేఱొకవ్యాధి కలుగ నేరదు.

ఆ. కావ్యతంత్రవిధులఁ గవికులబ్రహ్మలు మంత్రతంత్రవిధుల మంత్రివరులు
నొరులదుఃఖమొండె నొరులసుఖంబొండెఁ దారు ననుభవించువారు నిజము

(పిదప లేఖహస్తుఁడై మాల్యవంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

మాల్య— మిధిలాపురవాసియగు చారుండొకయుత్తరముఁ బంపించె నిదిచదివెదను (విప్పి చదువును) "శ్రీలంకాపురరాజ్యమంత్రియగు మాల్యవంతునకు మిథిలాపురవాసి యగుచారుండు వ్రాసికొను మనవి. సీతాస్వయంవరకాలమందు శ్రీరాముఁడు శంకరశరాసనమును విఱిచె ననియు నదివిని సైఁపక శివశిష్యుఁడగు పరశురాముఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడై మిథిలాపురి కరుగుదెంచెననియు దేవర పేర నింతకుఁబూర్వము వ్రాసికొంటి. ప్రస్తుతవృత్తాంత మేమన, నా శ్రీరామ పరశురాములకు శరనికరవర్షణంబును భూతలనిఘర్షణంబును సుభట ధర్షణంబును గాతరమనఃకర్షణంబును బరస్పరప్రతిహతిమర్షణంబును లోమ హర్షణంబునునగు తుముల యుద్ధంబు జరగినది. ఆసమరమున—

చ. దశరథసూతి రాజకసుధానిధి భాస్కరవంశమౌళియున్
గుశికసుతాప్తవిద్యుఁడగు కుఱ్ఱడు రాముఁడు వృద్ధు రాజఘున్
శశధరమౌళిశిష్యుఁ జ్యవన ప్రవరాన్వయజాతు రాము దో
ర్వశుఁనిగఁజేసి యెంతయుఁ బరాజితుఁజేసెను దెంపుపెంపునన్."

(ఆలోచించి) అట్టివాని భార్యపైఁగూడ రావణుండనురక్తుఁడయ్యె ననుట మాత్రము సుఖోదర్కముగాఁ దోఁచకున్నది.

మాయా— (ఎదుటఁ జూచి) మాల్యవంతుండు కమ్మచదువుటఁ జాలించినట్లు తోఁచు చున్నది. (సమీపించి) ఓ కనిష్ఠమాతామహా! మాయామయుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

మాల్య— కుశలమా, మాయామయా! మనరావణమహారాజేమి చేయుచున్నాఁడో యెఱుంగుదువా?

మాయా— బ్రాహ్మణేతరుఁడు చేయవలసినపని చేయుచున్నాఁడు.

మాల్య— ఏమది ?

మాయా— (రావణుఁడు రామునితో జెప్పుచునినమాటలు మరలఁ జదువుచున్నాఁడు)

మాల్య— వృద్ధబుద్ధి యెప్పుడును ఆరంభమందే కార్యావసానము నాకలించును.

ఏమన?— నేను రావణుఁడు శివధనురధిక్షేప మాచరించినదిమొదలు సీత నపహరించుననియే యెంచుచున్నాను.

మాయా— తరువాతఁ దరువాత ?

మాల్య— తరువాత నేను మందోదరి తండ్రియు మాయావంతులలో నగ్రిగణ్యుండు నునగు మయుని శిష్యులలో మొదటివాఁడగు విశారదుఁడను యంత్రికారునిచే సీత ప్రతికృతి యొకటి చేయించితిని. వాఁడును సీతాప్రతికృతి నిర్మించి యిట్లు చెప్పెను.

గీ. దారుమయగాత్రి యొకసూత్రధారుఁ డవలఁ
దగుగతిఁ గదల్ప మొగమునఁ దాఁపియున్న
శారికయ మాటలాడ రాక్షసకులేంద్రు
చేతము హరించు నీయంత్రసీత నిజము.

మాయా— గీ. చోద్యమెట్టిదో నీచేతఁ జూడఁబడెనె
దారుమయభూమిపుత్రి మాతామహాండ ?

మాల్య— యేమిచెప్పుదు నిక్క మాభూమిపుత్రి
యనుచుఁదోఁచెను నాకు మాయామయుండ.

వానిచేతనే సీతదాదియగు సిందూరిక ప్రతికృతికూడ నట్లనే చేయించితి. తల లనన్నిటిని దడవి దేవరకు మిథిలాగమనము విఘ్నకలితమగుట సీతావచనము చేతనే యొప్పించుట మంచిది. కనుక మనకృతకసంవిధానముచే నిరంతర ప్రేమోపార్జన ము నమ్మఁజేయుట కిట్లు నిశాచరపతితోఁ జెప్పవలెను.

"దేవా ! ఆజానకి యొకఁడు పెండ్లాడినది కదా !

గీ. అఖిలభువనంబులు జయించినట్టి నీదు
చిత్రకథచేత రంజింపఁజేయఁబడియు
నా కనిష్టంబయిన పరిణయము నేను
జేసికోనని సిగ్గుచే శిరమువంచె" అని.

మాయా— ఇట్లు చెప్పిన దశాననుండు నమ్మునా ?

మాల్య— మాటచే నమ్మినను మనసుచే నమ్మఁడు. (అని యిద్దఱును నవ్వుచున్నారు)

అట్లు నమ్మినపిదప నీప్రతికృతిని జూపించవలయు.

మాయా— అట్లు చూపించిననేమి జరగును?

మాల్య— ఏమి జరగునా, యిది జరగును. ఈసీతాప్రతికృతిని జూచిన దశాననుఁడు లోభపడును. లోభపడినఁగొంతకాలహరణమగును. అట్టి కాలహరణము వలనఁ గర్తవ్యానుసంధానమున కవకాశము కలుగును. దానిచేఁ గార్యసిద్ధి తప్పక యగును.

మాయా— తమరు చెప్పినమాట చక్కగా నున్నది.

మాల్య— అట్లైన నీవు నీచనుచోటికిఁ బొమ్ము. నేను మంత్రిమండపమునం దుండెద

(అని యిరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(పిదప రావణుఁడును బ్రహస్తుఁడును జామరగ్రాహిణియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— మ. తలలంగోసి తపోగ్ని కిచ్చి పురహర్తం దన్పునాఁడైన వే
ల్పులతేనిం దనయింటిద్వారమునఁ గాళ్ళుం గట్టునాఁ డైన న
య్యలకాధీశ్వరు గెల్చి పుష్పకము తోడై వచ్చునాఁ డైన నోఁ
కులరాయండు గనండు జానకిని గన్గొన్నైనసంతోషమున్.

(ఆలోచించి) ఓహృదయమా!

చ. ఉపవనమేగ దిందురుచియుఁ బరికింపదు మేడపై భయ
మ్మపరిమితంబు ద్వారమునయందును భీతిలుఁ జిత్రగేహమున్
రపరప లాడుచుంగనుఁ బరాకు మనోగతిఁ దోఁచు నీనుడిం
జప మొనరించుఁ బద్మదళశయ్యపయింబడి మాటిమాటికిన్.

అని మాయామయుఁడు చెప్పిన సీతావృత్తాంతమును మఱచిపొమ్ము! ఓప్రహస్తా! నీవువేగము పోయి యాజానకి నిటకుం దీసికొనిరమ్ము; లెమ్ము పొమ్ము ప్రియాసమాగమమహోత్సవములు కాలహరణము నపేక్షింపవు.

(ప్రహస్తుఁడు వెడలిపోయిసీతాసిందూరికామాయామయులతోఁగూడఁబ్రవేశించును.)

మాయా— మహారాజ! ఈమె సీత.

రావ— ఇది సీతయే? ఇదిసీతయే? (ఆలోచించి)

శా. నీటంబుట్టని విచ్చుఁజెంగలువ లీనేత్రంబు లాచంద్రునిం
దాఁటున్ మోమును గాము తోరణరుచిన్ గ్రాలున్ బలే కన్బొమల్
మాటాడించినఁ గోకిలాకలవచోమాధుర్య ముచ్ఛిష్ట మీ
బోటిం జేసినధాత తెల్వి యపురాభూతంబుఁ జిత్రిం బొగిన్.

సిందూ— దేవ! దశాననా! శివధనురారోపణకాలమునఁ జూచియుఁ జూడని నీ మొగంబులు పదింటిని మాజానకి యిప్పుడు మరల స్పష్టముగాఁ జూచుచున్నది.

రావ— మంగళప్రదురాలా! మదనాగ్నిచేఁ దపింపఁజేయఁబడువారి నూఱడించుట చక్కఁగా నెఱుఁగుదువు!

సిందూ— రాక్షసచక్రవర్తి వగునీ యెదుట మఱియొకవిధముగాఁ జెప్పుదునా.

రావ— (ఉల్లాసముతో) చెప్పుము చెప్పుము శ్రోత్రామృతము నీయిరువదింటిచేత నొక్కసారిగ ననుభవింతును.

సిందూ— ఇదిగో మనవిచేయుచున్నాను.

చ. సొగసగు వెన్నెలం గనులఁ జూడక చేల ముసుంగువెట్టు ను
ల్కుఁగను స్వకంధరధ్వనికిఁ గోకిలపంచమనాద మంచు మం
చిగఁ బయివారు కూడదనిచెప్పిన నీకథలే వినుఁ భవ
త్సుగుణములే నుతించు నలతొయ్యలి నేమని యెంచికొందువో.

రావ— తరువాతఁ దరువాత?

సిందూ- చ. చెలిస్మరతాప మేమనుచుఁ జెప్పుదు నెచ్చెలిగుంపు కూడఁ దొ
య్యలియొడ లింతసోఁకఁగ భయంపడుఁ గాలు నటంచు నీళ్ళకుం
గలుగును వేఁడి చందనము కాగ్రి తటాత్కృతిసేయు హారమం
దలిమణులెల్లఁ బేలలవిధంబునఁ బేలును ఫెల్లుఫెల్లునన్.

రావ— ఓసీతాధాత్రియా! అట్లైన నేలమీచెలి నన్నుఁజూచి మొగ మడ్డముగాఁ ద్రిప్పుకొన్నది?

సిందూ— ఆయపరాధము నూతనానురాగజన్యము గాని మాజానకిది కాదు.

గీ. ఎంతయనురాగ మున్న మ ఱెంత పేర్మి
గల్గినను ముగ్ధ లైనట్టికాంత లెల్ల
నూతనప్రియనికటమందున శిరంబు
వర్తితాంసంబుగాఁ జేసి వంచుకొందు.

రావ— ఏమంటివి? సీతకుఁ బ్రియసఖివి గావున నట్లు సమర్థించితివి. మొగలిపూవు లుంచిన ఎసనంబునకుఁ గూడ సువాసన కల్గు టబ్బురము కాదు (అని సీత వంకకుం జూచి) జానకీ! కుశలమా!

సీత— (సిందూరికచెవిలో నేమేమో చెప్పుచున్నది)

సిందూ— మందోదరీప్రాణవల్లభదర్శనమున సుఖముగానే యున్నామని మాజానకి నెచ్చెలిమొగంబున విన్నవించుచున్నది.

రావ— (తనలో) ఈముగుద నన్ను మిగుల వలచినది. స్త్రీలవలపును సవతులయందలి యీర్ష్యయే చెప్పును. (అని నవ్వి ప్రకాశముగా) జానకీప్రాణవల్లభదర్శన

ముచే నని చెప్పవలసినది. (సంతోషముతో) హృదయమా! నీవు సర్వమనో
రథంబులకును మీఁద నున్నావు! ఏలన;—

గీ. కాముకులపేర్మి యిరుదెసఁ గలిగెనేని
నెమ్మిపించెంబువలె రమణీయ మగును
శ్యామపృష్ఠకబర్హిణచ్ఛదమువోలె
హేయమగు నొక్కదెస గాటమాయెనేని.

సీత— (చెలిచెవిలో మరల నేమేమో చెప్పును.)

సిందూ— సఖీ! సిగ్గువదలి నీవే చెప్పుము. దూతికలలో స్వయందూతికయే మంచిది.

సీత— (కొంచెము సిగ్గువదలి చెలివంకకుఁ దిరిగి) లంకేశ్వరుఁడు చక్కఁగా సమ
ర్థించెను గాని యావిషయమయి నావచనములుకూడ వినుండు,

గీ. శ్యామపృష్ఠకబర్హిణచ్ఛదమువోలె
నొక్కదెస నున్నకూర్మియు నొప్పిదంబ
నెమిలిపించెంబువలె రమణీయమైన
యిరుదెసలకూర్మి కడు నుతియింపవలయు.

రావ— అట్లైన రావణుఁడు ఘననిబిడప్రేమము కలవాఁడై యున్నాఁడు

సీత— మిగుల ఘననిబిడప్రేమము కలవాఁడని చెప్పవలయు

గీ. తగినప్రేమంబు రూపంబు తగినదియును
దగినప్రాయంబు చెయ్వులు తగినవియును
గలిగి సుఖదుఃఖములు తుల్యములుగఁ జెలఁగు
నాల్మగలపొందు పూర్వపుణ్యమునఁ గలుగు.

రావ— ఆహా! జనకతనయ మాటలసొంపు.

ఉ. రూపమునైనఁ గోరక మరుండు గురుండుగ రుచ్యమై సుసం
దీపిత మైనకూరిమికి నిచ్చలు మేలగుఁగాత! దేనిపే
రేపున నాల్మగల్ చెలియపేక్షయు లేని మనోహరోక్తులుం
గోపకషాయితోక్తులును గొందొ్రకగంటకె నూఱుసార్లుగన్.

ఓసీరధ్వజరాజపుత్త్రి! దేవి! ఈనాయొకవిన్నప మవధరింపుము.

చ. ఇరువదికన్నులున్నవి సితేక్షణ జూపులకోపుఁ గోరితే
నిరువదిచేతు లున్నవి గృహేందిర కౌఁగిలిబాగుఁ గోరితే
నిరువదిమోవు లున్నవి మదీశ్వరి ముద్దులముద్దుఁ గోరితే
సరియగు నెట్లు రాముఁ డుపచారమునం దశకంఠనేతకున్.

మఱియు లంకారాజపత్నివే యయినయెడల—

గీ. మద్భుజాదండకాండతిగ్మప్రతాప
నిహతపతిదేవతాకామినీశిరముల
జానకీదేవి నీదివ్యచరణనఖర
రేఖ లవతంసమై సంస్కరించుఁగాత.

సీత— దశాననా! పురంధ్రులనఁగా నీవంటి పురుషమౌళిసమాగమం బనుభవించిన
వారే సుమీ.

రావ— (కొంచెము సమీపించి) సుందరీ! సందియమేల? దగ్గఱకు రమ్ము.

ఉ. చుక్కలు రిక్కరాయఁడును జుట్టునునున్న పసిండికొండకు
న్మక్కువయెక్కెనో సురవనంబున నుండగఁ గోర్కిపుట్టెనో
నిక్కముదీర్తుఁ జెప్పు రమణీ! యొడలంతయుఁ బుల్కరింపఁగా
నిక్కిన గుబ్బచన్నుఁగవ నీటుగ గుచ్చి కవుంగిలింపవే

(కవుంగిలించుకొనఁబోయి చమత్కారముగా) అయ్యో! అడుదానిం దాఁకినట్లు లేదే!

గీ. రమణి మైతాఁకుఁ జూడఁగ రాయిగాని
దేవతాస్త్రీలు గూడ నీదృశులుగారు
నను బరీక్షింపఁగోరి యీనాతి నిట్లు
పడసెఁగాఁబోలు జనకభూపాలకుండు.

(మరల నిరూపించి) అయ్యో! శారిక మొగమందమర్పఁబడిన సీతాప్రతికృతి యంత్రముగాని యిది నిక్కపుసీతగాదు. మాయామయా సీతాప్రతికృతిని నీకొసఁగి నిన్ను వంచించిరి. నీమతియు నీమాయయు నెచటి కేగెనో తెలియదు. దీనిం గొంపోయి మద్వినోదార్థముగాఁ బడకటింటం బెట్టుము.

(సీతాసిందూరికామాయామయులు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రావ— (మదనావస్థ ననుభవించుచు) ప్రభంజనికా! లీలోద్యానమునకుం దారిచూపుము.
రాత్రిందివంబులును జంద్రసూర్యోదయంబులును షడృతువులును గూడ
నొక్కకాలంబునంగలిగి విలసిల్లు నాలీలోద్యానమున సీతా విరహదుఃఖమును
బోఁగొట్టుకొందును. ఓప్రహస్తా! నీవు ముందుఁబోయి శిశిరపదార్థంబులన్నియు
సమకూర్చి యితరపదార్థంబులు దూరంబునం బాఱవేయుము.

ప్రహస్తుఁడు— (పరిక్రమించుచు)

చ. ఎవఁడవురోరి చంద్ర! మరుఁ డెంతటివాఁడు దశాస్య నేఁచ, మా
ధవుఁడన నెంత? నోపరభృతంబ! మరల్పుము పంచమంబు, పొ

మ్మవలకు మందమారుతమా! యక్కట మీభుజశక్తి వజ్రము
న్నవు తెఱగంట్లపై వలె దశాననుపైఁ బఱపింప శక్యమే. (నిష్క్రమించును)

(తెరలో) ఉ. పావకునార్పుమా వరుణ! భాస్కరు మ్రింగుము సైంహికేయ! మీ
చేవ నిదాఘదర్పహతిఁ జేయుఁడు మేఘములార! శీతధా
మా! వలిగుబ్బలీ! శిశిరమా! కలశాంబుధి! వేల్పుటేఱ! మా
దేవరవారియింటి కరుదెం డుపచారముఁజేయ వేళకున్.

ప్రతి— దేవా! ఈమార్గంబున రమ్మిదియే లీలోద్యానము.

రావ— మంగళప్రదురాలా! సకలర్తుసమావేశము గల యీయుద్యానవనభాగముల
నన్నింటిని జూపుము.

ప్రతీ— అట్లైన నిటురమ్ము.

రావ— (పరిక్రమించుచున్నాఁడు.)

ప్రతీ— ఇదిగో! ఇది నీరెండిపోయి తూఁడులు బయల్పడిన పుండరీకంబులతోఁ
గూడి నీటిచేఁ దడుపంబడిన వీవనలచే సేవింపంబడు యువతుల శరీరపరీరంభ
మాచరించు కాముకులకు మాత్రము చల్లనగుగ్రీష్మఋతువు.

రావ— ఆఁ! ఇదిగ్రీష్మమా! ఈఋతువునందు—

చ. అరుణుఁడు తమ్మిమొగ్గ లుదయంబుననే పరిపూర్తిగా వికి
స్వరములు చేయు, విచ్చుఁ గలువల్ నడిరేయికిఁ గాని కోరినం
దొరకవు, తాలవృంతములతోఁ బడుచుండు నిషేచనక్రియా
పరపరిచారికాజన మపారపరిశ్రమ మెండవేఁడికిన్.

మఱియును—

చ. కచభరమందు మల్లియలు కర్ణములందు శిరీషపుష్పముల్
కుచములఁ జందనంబు మెడఁ గుంకుమ పాటలపుష్పమాలికా
నిచయముమై బిసంబులును నేత్రములం జలికజ్జలంబులున్
విచికిలగంధు లందఱకు వేసఁగివేసము లిట్టులొప్పగున్.

(తాపాతిరేక మభినయించుచు.)

గీ. చల్లచల్లనిశైత్యోపచారములనె
యొందఁదగు నాకు నివిరెండు నోర్వరాని
విపుడు నడిమింట మంటలయెండకాల
మొకటి మఱినెయ్యురాలి వియోగమొకటి.

కావున మఱియొకప్రదేశమునకుం దీసికొనిపొమ్ము.

ప్రతీ— దేవా! ఇది బాంధవుల నింటికిం జేర్చి పథికమార్గంబులు పాడొనర్చి లాంగలీకుసుమంబు లొడఁగూర్చి వికసించి రాలిపోయిన ముసలికేసరంబులతో మెడవింటివాని విక్రమం బవక్రమంబుగ నొనర్చు వర్షాకాలము.

రావ— ఆఁ! ఇదివర్షర్తువా! యీఋతువునందు——

శా. ముల్లోకంబుల నేడిపించు మదనుం బూజించు జేగంట కే
క్యుల్లాసప్రదమంగళధ్వని విధూరోపాంతరత్న ప్రసూ
వల్లద్రావము రాజహంసముల లేవం గొట్టు చేడప్పు వి
ద్యుల్లీలాలలితాంబుదధ్వనము రోదోభాగముల్ నిండెడున్.

మఱియు——

మ. నలఁగంగొట్టిన జీలకఱ్ఱవలె రమ్యంబై నకింజల్కమం
డలితో దోనెలవోలె మూఁడుదళముల్ నల్వొంద జేకెత్త కి
మ్ములకుం దుమ్మెద లట్టిటుల్ తిరుగ నామోదంబు పైఁ జిమ్ముచున్.
జెలియా! చూడుము కేతకమ్ము వికసించెఁ హాయి నాకిచ్చుచున్.

(వేడుకతో) శా. చాలుంజాలుఁ బయోదకాలమ! యిఁకం జాలింపుమా మేము నీ
మేలుంగోరెద మైన భృత్యులగునీ మేఘంబులయ్యో, యస
చ్ఛీలంబుల్ సుఖినైన దుఃఖినయినం దీండ్రించిపీడించు నే
కాలంబుం గనుఁగోవు చూడవు వియోగంబుం బ్రియాయోగముఁ

ప్రతీహారి: మఱియొకచోటికిం గొంపొమ్ము.

(ప్రభంజనిక యడుగుదూరంబుననుండి) ఇదిగో నిది శరదృతువు: కరండీకుసుమంబులు వికసింపఁ గలువపూవుందోఁటలు హసింప నింద్రచాపంబు బంధూకకుసుమంబుఁబోలె విగతచ్ఛాయంబై కాన్పింప మొగలిపూవులతావులునశింపఁదటాకంబులకుఁ గాంతి యతిశయింపఁజేయుచున్నది.

రావ— ఆఁ! ఇదిశరదృతువా! యీఋతువునందు——

క. వికసితకుంకుమకింజల్కకృతవతంసంబు వచ్చెఁగా శరదృతువుం
బ్రికటనదీపులినంబుల కకటా చనుదెంచె రాజహంసకులంబుల్.

చ. తెలితొగలందుఁ జెన్నలరుతేనియ వోద్చుచు హంసమండలీ
గళకలకూజితంబులకుఁ గాంతియొసంగుచు విచ్చుతమ్మిపూ
వలపులతోడ నేకమయి వచ్చెనశిప్రికరంబు ముట్టఁ జెం
గలువలు నల్లగల్వలుఁ బ్రికాసిల శారదవాతపోతముల్.

గీ. నీటఁగల్వలు దివియందు నీరజారి
నాపగలయందుఁ బులినముల్ హంసకులముఁ
జూడఁజూడఁగ మాసీత సుందరావ
యవములను జూపు నీఋతువంచుఁ దోఁచు.

(తాపమభినయించుచు) ప్రిభంజనికా; దీనిపేరుమాత్రము శరదృతువుగాని నిక్కముగానిది గ్రీష్మఋతువే. కావున నింకొకచోటికిఁ బోదమురమ్ము.

ప్రతీ— మహారాజ! ఇది వివర్జితజలక్రీడంబును లోధ్రరజఃపుంజకింజల్కిత దశదిశా వలయంబునునియంత్రితసారసారావకలితదిశాసీమాంతంబునగు హేమంతము

రావ— ఆఁ! హేమంతమా! దీనియందు——

మ. పరమానందము రల్లకంబులు వహింపన్ భూర్జచర్మంబులున్
దొరలం గస్తురిలేఖనేత్రమున సంస్తుత్యంబులై కుంతలీ
వరణీయంబులునైన హైమనమరుద్వారంబు లేతెంచె దు
ర్భరలంపాకవధూశిరోరుహవిహార ప్రీయమాణంబులై,

(తాపమభినయించుచు.) గీ. అకటకట చూడ సర్వావయవములందు
రగులుచున్నది మదనాగ్ని యగణితముగ
నాదు పాలిటి కివి హైమనములు కావు
తవిలివచ్చిన వేడివాయువులుగాని.

ప్రతీ— మహారాజా! ఇది హిమపరిపుష్టదమనకంబును సతతశైత్యసులభయువతీ స్వయంగ్రహాలింగనంబును నవతంసీకృతరవికిరణ ప్రసారంబును బురాణ దర్పణ విచ్ఛాయచంద్రబింబంబు నగు శిశిరఋతువు.

రావ— ఆఁ! శిశిరఋతువా! యీఋతువునందు——

చ. చలి భరియింపలేక రవి సత్వరుఁడై చనుఁ బావకాశకున్
జ్వలనుఁడు నీరువోలెఁ గడుఁజల్లనివాఁ డయియుండుఁ బూవు మొ
గ్గలు వికసించు నామరువకంబులయంద హిమానికిం దినం
బులు భయమందెనో యనఁగఁ బొల్పఱు రాత్రులు వృద్ధిజెందఁగన్.

ఉ. వాసనకోస మొక్కప్రసవంబును లేక సుపాణిదండఁ గై
సేసినకొప్పులుం బయలుఁజేసి శరీరమునిండఁ గుంకుమం
బూసినచన్నుదోయి గల ముద్దులగుమ్మలతోఁ గవాటముల్
మూసినయిండ్లలోని సుఖముల్ సుకృతాత్ములపాలిభాగ్యముల్.

గీ. హిమమయములైన వాతపోతములకు గజ
కుంభములఁ బోలు జానకికుచములకును
నాకరంబులకును నీదినంబులందుఁ
జేరికలు లేవు కాఁబోలు శిశిరఋతువ!

ప్రతీ— (అడుగుదూరము నడచి) దేవా! ఇది పండిన ప్రియంగువృక్షంబులును జిగిరించిన కంకేళినగంబులును గలగానంబొనరించు కోకిలదంపతులును నల్లి బిల్లిగ నల్లుకొనినపున్నాగలతలునుగలిగిన విరహిజనకృతాంతంబగువసంతము.

రావ— ఆఁ! వసంతమా! యీఋతురాజము—

శా. పాలం బోలినపూలు మల్లికల కాపాదించె భృంగీకుల
వ్యాలోలంబులఁ జేసెఁ గింశుకములన్ బాహ్లీకకాంతాధర
శ్రీలింపొందెడు కెంజిగుళ్ళనలరించెన్ బెల్లశోకంబులన్
బాలార్కద్యుతి నొప్పుమొగ్గలను సన్మానించె నప్పాటలిన్.

గీ. విరహవతులను నిఁకముందు వేఁచునమచుఁ
గనికరముదోఁప వారలకలికిచెలులు
తెలియకుండఁగ మామిడితీవ పసరుఁ
బూపమొగ్గలు కేలఁ దుంపుదురు నేఁడు.

(లెస్సగఁజూచి) ప్రభంజనికా! సీతావయవసౌందర్యముకలుగుకతన నియ్యా మనియందు నాకుఁ బ్రీతి యధికమగుచున్నది. ఎట్లన—

ఉ. మైజిగి కిప్పపూలు సరి మల్లెలు పల్గమి కీడు పాటలం
బోజగుమోవికిం గలువ లుద్ది కనుంగవకుం బరీమళ
శ్రీజత కేసరంబులు విచిత్రము నీదుచరిత్ర చైత్రమా!
నీజననంబు గణ్య మవనీసుతకున్ సరివచ్చుటంగదా.

ప్రభం— మహారాజా! దీనితో నేమి! యిది యుత్కంఠకుం బెట్టినపేరు.

రావ— (ఉత్కంఠ నభినయించుచు) గీ. మధుఋతువు నేఁచుమమ్మ గ్రీష్మంబనీవు
(అడుగుదూరము నడచి) గ్రీష్మము నడంపుమా వర్షఋతువ నీవు
(మరల నుత్కంఠతో) శరదృతువ వాన రూపమేచంగదమ్మ
(మరల నడుగుదూరమునడచి) శిశిర హేమంత మీర్మాపుఁడు శరదృతువు.

ప్రభం— దేవా! సకలర్తుచక్రముం గనుగొంటివి గాన నిఁక నీమృదితదర్పణసమా కారంబగు శిలాతలంబునఁ గూరుచుండి కొండొక విశ్రమింపుము.

రావ— ప్రభంజనికా! నీచెప్పినట్ల విశ్రమించెదను (కూర్చుండి దుఃఖముతో)

చ. ఇది శ్రమఁజెందె నవ్వె నిది యియ్యది వెల్వలఁబాఱెఁ బాడె ని
యయ్యది యిది పుల్కరించె నిది యట్టిటులం బడె నూరకుండె ని
య్యది యిది యావులించె నిది యబ్రముగాఁ బ్రలపించె నేడ్చె ని
య్యది యిటు లయ్యొ సీత విరహంబున నాపదిమోములుం గటా!

ప్రభం— మహాత్మా! మదన! మారాజు నేమిచేయనున్నావో! దేవా! ఇదిగో రతనంపుంగోళ్ళ పట్టెమంచ మిందు విశ్రమింపుము,

రావ— (తనలో కోపముతో)

శా. దానిం గొట్టుము మార? నన్విడిచి చాఁ దప్పింపుమీ యిర్వురన్
(దయతో) దానిం గొట్టఁగఁ బూను బాణములచే నన్నేనిఁ దాడింపుమా
(ప్రేమతో) దానిఁ నన్నును గూడఁ గొట్టు మొకచేతఁ రెండుబాణంబులన్
దానంజేసి విదేహరాజతనయాతాదాత్మ్యముం జెందెదన్.

(ప్రభంజనికవంకఁజూచి) ప్రభంజనికా! శిశిరోపచారసామగ్రి వేగఁ దెప్పింపుము.

ప్రభం— దేవా! ఇంతకుమున్న దేవతలచేఁ దెప్పించియే యుంచితి మఱియు నానతిందు.

రావ— గీ. మంచు మలయాలిచేతఁ దెప్పించు మివము
నీళ్ళఁ దేఁబంపు మందర నీరజాక్షి
మంచిగంధముఁ దెచ్చులే మలయలలన
వ్యజనమున వీచుఁగాత నేపాళ పాళి.

ఓపర్వతకళత్రంబులారా! మీసేవఁ జాలింపుడు (యవ్వలిదెసకుంజూచి)

ఉ. వేఁడివెలుంగువేల్పు వెడవిల్తునిఁ జంపినచిచ్చుకన్ను నీ
ళ్ళాడినచేడె లందఱును నావలి కేగుడు; రండు లచ్చితోఁ
గూడ శశాంకుతోడ సుధకున్ సహజన్మతఁ గాంచినట్టి యో
చేడియలార! దగ్గఱ వసింపుఁడు చేయుఁడు నానియోగముఁ.

శా. ఓరంభా కడుఁజల్లఁగా విసరు రంభోద్యద్దళాగ్రంబులన్
దారా! పూయుము చందనంబు మెయి నిండం దారకారాణ్ముఖీ
హారా! తామరతూండ్లు గప్పుము సమన్యాసంబుగా మేనకా
వేర మ్మిమ్మెయిఁ బైపయి న్నిముదు మీవే కాని వద్దాండొరుల్.

(మరల దాపాతిరేక మభినయించుచు) ఓయచ్చరలారా! మీపతులను నిర్జించి మిము విరహిణులఁజేసిన నాకు మీరుపచారమునకుం బనికిరారు లేచిపొండు,

ఉ. ఉపచారక్రియ చేయలేవు రతి ! వేఱొక్కండు గావింపు మీ
వెప్పుడున్ ముప్పదిరెండుచేతుల భవానీ ! వీవనల్వేయుమీ
యుపచారంబగు సూర్యపత్ని విడు మీ వంభోజముల్ చేతులం
గృపతోఁ బంపఁగదయ్య సన్నిధికి నీయిల్లాండ్రఁ బాథోనిధీ.

చ. విసరుము రేవ ! రొమ్ముపయి వెట్టుము కేల్మురళా ! పదంబులం
బిసుకుముఁ దామ్రపర్ణి ! పదవే బిసమాలిక గ్రుచ్చ గౌతమీ !
విసుగక తెమ్ము గంధముఁ గవేరజరో ! పయిజిమ్ము యంత్రపున్
రసములు తాపిరో ! కడు విరాళి సురారికిఁ గల్గె సీతకై.

(మరలఁ దాపముతో) వీరుగూడ నాశరీరతాపము తాఁకి తపించుచున్నారే (అని కోపముతో) ప్రభంజనికా ? నాయనుగ్రహముఁ గోరువారుకూడ నామాట వినకున్నారు. వేగమ భటుల నిటుఁబిల్వుము. ఓభటులారా !

ఉ. తావిని రెండుమూఁడు పెడతాపులు తన్నుఁడు వాతపోతముం
జావఁగఁగొట్టి కాళ్లకు సంకెల వేయుడుఁ బందెవెట్టుఁడీ
ప్రోవక పంచమస్వరముఁ బూర్ణశశాంకుని బిండిచేయుఁడీ
రావణుకుఁదనా తమపరాక్రమ మీగతిఁ జూపుచుండుటల్.

(గుమ్మమువంకకుం జూచి) ప్రభంజనికా ! వారెవరు ?

ప్రభం— దేవా ! వారుణియు లక్ష్మియు సరస్వతియుఁ జనుదెంచినారు.

రావ— (తిరస్కార మభినయించుచు)

ఉ. వారుణి వచ్చినట్ల నడువందగు రత్నములేల మాకుఁ బో
మ్మో రమ ! పొమ్ము హెచ్చగునయో నినుఁగాంచిన మాకుఁ దాపమో
శారద ! నీపురాణములు సాగవు దగ్గఱ నుండఁబోకుమా
యేరునుమీరు సంతసము నీ నసమర్థులు సీత తక్కఁగాన్.

(మిన్నువంకఁజూచి తనలో) ఇట్లగునుగాక (ప్రకాశముగా) ఓదేవతలారా ! శీతోపచారములు చేయుమనిన నుష్ణోపచారములు చేయుచున్నారుకారు ! కానిండు దశకంఠుఁ డీమాట మఱచిపోఁడుచుఁడీ (ఆలోచించి) అట్లు చేయరు. సర్వదా నా యనుగ్రహముఁ గోరువారేకదా ! అయినను నొక్కొకరిం బిలిచి నియోగించెద. (పెద్ద యెలుంగుతో)

చ. విసరక లేచిపో తఱపివెన్నెల వీవన లీవు చంద్రి ! పై
మసలకు పాలుతోడికొను మన్మధవహ్నికిఁ బాలవెల్లి ! ప

ద్మసరములార ! మీవలనఁ దాపము హెచ్చును లేచిపొండు నా
దెసకిటురాకు మంచుసులు ! తెల్లము నీహిమచేష్ట తమ్మికిన్.

ప్రిభం— ఏమీ ! మదనునిదౌర్మార్గ్యము ! అన్నా? విధిప్రాతికూల్యము ! అందమైనది కూడఁ గురూపముగాను జల్లనిదికూడ నుష్ణముగాను గన్పట్టుచున్నది దేవా ! శాంతింపుము.

రావ— (దైన్యగర్వములతో)

ఉ. ఆమనిగాలి మ్రింగవలెనయ్య ఫణీశ్వర ! వేయిమోముల
న్నోమునితోడ మ్రింగవలెఁజు మ్మలచంద్రికఁగూడ రాహువా !
కామునిఁ జూడుమా మరలఁ గ్రచ్చుల చిచ్చులకంట నీశ్వరా !
సోముఁడ ! సూర్యుఁడా ! తొగలసొంపునుఁ దమ్ములసొంపుఁ ద్రుంపుడీ.

(తనలో) అన్నా ! నాకీతాపమెట్లు శాంతించును. (ప్రకాశముగా) ఇట్లగునుగాత.

చ. పెనువడగండ్లవాన లడపింపుఁడు మేఘములార నాపయిం
గునుకువిధంబుగా నెగురఁగొట్టుఁడు కల్పమరుత్తులార నా
కనువుగ నాటబావి వగుమయ్య కరంగి హిమాచలంబ ! లే
కునికి దశాస్య నీమనసిజోగ్రమహాగ్నులు చల్లవాఱునే.

(విశేషతాపముతో మిన్నువంకఁజూచి)

గీ. చంద్రకిరణంబు లనుసూత్రసమితిలోన
రిక్కలనుముత్యములు గూర్చి యొక్కకొ్రత్త
దండ దయసేయుఁడయ్య సీతావియోగ
రాగమగ్నాత్ముఁ డైన యీరావణునకు.

ఛీ ఛీ యీయుడ్రనక్షత్రమణిస్యూతం బగుదండ నాకేల.

గీ. పార్వకేందుని నిరుఁగేలఁ బట్టి పిడువ
జాఱినట్టి సుధారసస్రవము చేత
నొడలుబ్రామినఁ జల్లనై యుండుఁగాన
నాకు వైద్యంబు నేన యొనర్చుకొందు.

ప్రిభం— అట్లు సేసికొనుట మంచిదే కాని యిఁక లోకమునకుఁ జంద్రుఁడో ?

రావ— పోనీ యితని విడచెదను. సీతావదనబంధువగు నీతనితో నేమిపని (దయతో)

గీ. అమృతమూర్తివి భూమిసుతాననంబు
దొరయువాఁడవు గానఁ బంధువుఁడవీవు

మిగులఁ జల్లనివాఁడవు మేలుఁ గోరు
వాఁడవును గాన బ్రతికినవాఁడ వైతి.

(మదన వేదన నభినయించుచు)

గీ. మదన ! శరములు నాపయి వదలుచుంటి
మఱచితివె పఙ్క్తికంఠు నమరవిరోధి
నకట ! రాఘవపక్షపాతకుఁడ వీవు
మఱచినను నిన్ను నాకత్తి మఱవ దోరి.

ప్రభం— సకలవిటమానసనివాసియు విభ్రమోపదేశియు నగుమదనుం జంపనెంచిన నింక సురతవిశేషవిజ్ఞానమ్మునకుఁ గూడ జలాంజలియీవలసినదే.

రావ— (విరసముగా నవ్వి) వల దనినను నన్నుంగొట్టుచున్నావుగా ! నీమదిఁ గల తలంపు నాకుం దెలిసినదిలే.

గీ. అలుగుఁగా కేమి నన్నుఁ జేయంగలాఁడు
పఙ్క్తికంఠుండు వానికృపాణమునకు
గోచరుండనుగా ననుకొనకు మోయ
నంగ ! రావణునకు నసాధ్యంబుగలదె.

(ఆలోచించి) మదనుగ్రహాకాంక్షియుఁ దపస్వియు నగు నీతని యీమొదటి తప్పు క్షమించెద (అని మిన్నువంకకుంజూచి)

గీ. అబ్దములు వదలు మురః బలారి నీవు
నికటమును బాపు మోగుహ ! నీహయంబు
మరలుపన్నలె మెఱపులో మఘవ ! వృష్టి
సైఁపఁజాలడుచుమ్ము రాక్షసవిభుండు.

(ముందుఁజూచి) ప్రభంజనికా ! ఎవరువారు ?

ప్రభం— దేవరసేవనిమిత్తము వచ్చిన పన్నగములు.

రావ— గీ. పన్నగములార మీస్వరూపంబు విషమ
యంబగుటఁజేసి చంపనాయత్త పడియు
జానకీదేవిజడతోడ సమము గాన
మరల నాచంద్రహాసంబు మరలుచుండె.

(మరల ముందుఁజూచి) ఇదిగో ; కేలికమలిని (అని కేలంగొని)

గీ. కుట్మలంబులఁ దూండ్ల తేకులను సీత
కన్నుఁగవ కిరుకేలికిఁ జన్నుఁగవకు

మాదిరివగుటను నీకు నమస్కరింతు
నమ్మ పద్మిని కన్నుల నద్దుకొనుచు.

(మఱియొకవంకకుం జూచి) ఇదిగో! పితామహుని తేరిరాయంచ లివి సీతాగమనసమగమనంబున నామనంబునకుం బ్రీతి పుట్టించుచున్నవి (అని యాక్షేపణముతో) పాలు నీరును వేఱుపఱచువిద్య నేర్చిన యోరాజహంసములారా! మీరీ దొంగతన మెచ్చట నేర్చితిరి. అగుఁగాత మాతాతగారినే యడిగి తెలిసికొనియెద.

గీ. సీతనడ దొంగిలించె నిన్నీ విధాత
మందలింపుము నీహంసమండలమును
నీవు శిక్షయొనర్పఁగ నేర వేని
సెల వొసంగుము నేన శిక్షించువాఁడ.

నాభయంబునం ద్వరగా నడచు నీయంచలు సీతాగతిస్తేయమును మానిన వని తోఁచుచున్నది. కావున శిక్షింపను! తెలియక యొకసారి దుష్కార్యముఁ జేసినను దరువాత మానినవారు నిర్దుష్టులే, (మఱియొకవంకకుం జూచి) ఓరీ! పురందరా! నాయెదుటనే సీతను గౌఁగిలించుకొనుచున్నా వఁటరా! మునిభార్యయగు నహల్య యనుకొంటివా యేమి! ఓచంద్రహాసమా! ఇటురమ్ము, నిన్నీపురందరహతకునిపైఁ బ్రయోగించవలె.

ప్రిభం— దేవా! ఇచట దేవేంద్రుఁడును లేఁడు సీతయును లేదు.

రావ— (సరిగాఁ జూచి) అయ్యో! సాదృశ్యముచే వంచింపఁబడితిని. విరహోపశాంతికై నల్లగల్వలు తెచ్చిన భటుఁడుగాని వీఁడు సహస్రలోచనుఁడు కాఁడు. తరగలచేఁ బొడుగుగాఁ జేయఁబడిన జలప్రతిబింబితమైన చంద్రబింబముగాని సీతయుఁ గాదు.

ప్రిభం— మఱియొకచోటికిం గొంపోయి యీపిచ్చిమాటలు మాన్పించెద.

రావ— ఓపన్నగములారా! మాసీతం బాతాళమున కెత్తుకొని పోవుచున్నారా. ఓపక్షిరాజా; ఈసర్పముల నివారింపుము. అక్కటా! రావణుఁడుగూడ సాహాయ్యము గోరుచున్నాఁడే (లేచి పట్టుకొనఁబోవును)

ప్రిభం— దేవా! ఇచటఁ బన్నగములునులేవు జానకియులేదు గరుత్మంతుఁడునులేఁడు

రావ— అక్కటా! ఊరక భ్రాంతివడితి.

గీ. నీటిసుడి గాని యిది సర్పవాటి గాదు
భంగములుగాని యివియు సర్పములు గావు

కొప్పుగా దిది తుమ్మెదకొలము గాని
ధరణిజాస్యంబు గాదిది తమ్మిగాని.

(ఆలోచించి) ఇవిగో ః క్రీడార్థంబులైన సారంగము పికము వలినము గంధగజమును నిటనున్నవి.

గీ. చూడ్కిఁ బల్కులఁ దావిని సొగసునడల
శిష్యలరు గానఁ దెలుపుఁడీ సీత నెచటఁ
గాంచితిరొ ? లేటి నీవు పికంబ నీవు
సారసమ నీవు గంధగజమ్మ నీవు

(మరల ముందుఁజూచి) నాభయముచే నివియుఁ దలయెత్తలేకున్నయవి. యొక యైరావతము మాత్రము ఘీంకరించుచున్నది. ప్రియురాలి సొత్తేదియో యిది దొంగిలించియె యుండును.

చ. అవనికుమారినుందొడలయందముఁ జన్నులసొరు గండసొ
ష్ఠవము గతిప్రపత్తియు నిజంబుగ నీకరకుంభదంతమం
దవలిత ముల్ హరించిన వదంతి వినంబడె; నామె యున్నకం
దువ నిజ మీవు తెల్పుము నినుం గరుణింతును దంతిరాజమా !

అన్నా! ఈయైరావతము నామాట యాదరింపక తనప్రియురాలగు నభ్రముతోఁ గలియుచున్నది. (కోపముతో) ఓసీ ః చండికాసింహపోతమా ః దీని మందలింపుము.

గీ. కంధరంబునఁ బెదత్రాడుఁ గాళ్ళసంక
లియలు నిరుదెసనుం దగిలించి యిచట
ద్వారమునఁ గట్టఁబడియున్న దంతికకట
శిక్ష వేఱ విధించుట సిగ్గుగాదె.

(మఱియొకవంకకుఁ జూచి) అపర్వమందు వసుమతిపైఁ జంద్రగ్రహణము పట్టుచున్నది.

ప్రభం— దేవా ః కృష్ణపక్షమునఁ జంద్రగ్రహణ మేమిటి ?

రావ— ప్రభంజనికా ః నిజ మంటివి (అని నవ్వుచు)

చ. చెలి నవనీతరమ్యమగుసీతశరీరముగాని కాదు వె
న్నెల, నెలకాఁడు వీఁడు రమణీయ తదాస్యము గాని, నల్లగ
ల్వలగమి కాని భూతనయ వారనిచూడ్కులు కావు, పాముగా
దలమిథిలాత్మజాత జడయందము గాని భ్రమంబుఁ జెందితిన్.

(ఆలోచించి) ఇచట సీతయైనను లేదే ! ఆఁ తెలిసినది, సీతావిషయికనిరంతర ధ్యాన మట్లు చేయుచున్నది (అని మఱియొకదెసకుఁ జూచి) ఇదిగో! క్రీడాసారంగము (ఆలోచించి) ఇది సమీరకురంగము గాని మన క్రీడామృగముకాదు

(వాయువు నుద్దేశించి) గీ. కలికి కన్గవసొగసు తెక్కలితనంబుఁ
జేసె నీలేటి గాన శిక్షింపవలయు
మారుతమ నిన్ను; నొడయలఁ జేరుఁగాదె
భృత్యులొనరించినట్టి తప్పిదము లెందు.

(ముందుఁజూచి) ఓసరీసృపచక్రవర్తీ ! నీ వీసమీరమును మ్రింగుము (అని నెలవంకఁజూచి) గీ. హరిణమును వీడు మోహరిణాంక నీవు
మైథిలీనేత్రములకు విరోధి కాన
నీమొగముఁజూడ నింక నోనీరజారి
దాని వదలవయేని తథ్యంబు వినుము.

రాహూవా! రాహూవా! యీచంద్రు నొక్కకబలముగా మ్రింగుము.

ప్రభం— పరిపక్వకర్పూరపిండపాండురచ్ఛవియుఁ గేళీకమలినీవిలాసప్రియుఁడు నగు నీచంద్రుని జంపించిన నిఁక మానినీమానభంగోపాయమును వెదకికొనవలయు

రావ— బ్రిభంజనికా! మాటిమాటికి నీవు నివారించినకొలఁది నీదురాత్ముండు మిట్టి పడుచున్నాఁడు గావున నొకసారి వీని శిక్షింపవలయు.

గీ. వదలుమురచంద్ర! లేడి రావణునియాన
సేయుముర నీకు రెండింటఁ జెందు శుభము
పక్తికంఠున కర్మిలివ్వఁడ వొదు
కందఱిన నీదుబింబంబు కాంతిఁజెందు.

(తాపముతో) జానకీ! జానకీ! నీకేమి యెగ్గొనరించితి?

ప్రభం— దేవా! యిచట జానకి లేదు.

రావ— ఇదిగో, నిదిగో! (బాగుగఁజూచి) కాదు, కాదెంత నిర్భాగ్యుఁడనైతిని

క. ఇది యొకపువుఁదీవ తతచ్ఛద మీపూవులకు ముసరె షట్పదములు ని
య్యది గని భ్రమఁజెందితి నీలదుకూలముఁ గప్పుకొనిన లలనామణిగన్.

(ముందుఁజూచి) ఇవిగో వెన్నెలతిండి తిను చకోరములు (వానినుద్దేశించి)

గీ. ఓచకోరములార యీజ్యోత్స్ననకట
వేఁచి నిశ్శేషముగ మ్రింగివేయుఁడమ్మ

కాంతికి దరిద్రుఁడగుచు నీకమలవైరి
విరహిణులపాలివేరంబు విడుచు నిజము.

గీ. సీత నెచటనో కంటిరి చెప్పుఁ డో చ
కోరహతకంబులార యీతూరి నిజము
లేకయుండిన నామెమైలిలవంటి
వెన్నెలలతిండి కేల యపేక్ష మీకు.

(అంతట ఛిన్ననాస యగుశూర్పణఖ పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి)

హాభగినీవత్సలా! శూరాగ్రేసరా! చూడుము, నీచెలియలి కపకార మొనరించి యొక్కఁడు తక్షకచూడామణి నపహరించె, దావాగ్ని నార్పఁబూనె.

రావ— (కోపముతోఁ గనుబొమ్మ లదర లేచి)

మ. "పతిభిక్షాంమమదేహి" యంచు నెవనిం బ్రార్థించెఁ బౌలోమి ము
న్నతఁ డాసీతకునై మనోజవిజితుం డై యున్న రంధ్రంబు వే
చి తదీయానుజ వైననీకు నొనరించెం గీడు సేబాసు వి
స్మృతికిన్ వచ్చెనె చంద్రహాస మసమీచీభూత మవ్వానికిన్.

శూర్ప— (తనలో) నేను రామలక్ష్మణుల బొందఁగోరి చేరఁబోయిన వారొల్లక నాకీ యపకారమొనరించిరని పెద్దయన్నగారితోనెట్లుచెప్పుదు. అయిన నిట్లగునుగాత. (ప్రకాశముగా) దేవా! అయోధ్యయందు రాముఁ డనురాజ కుమారుఁ డొక్కఁ డున్నాఁడు.

రావ— (తనలో) ఆహాహా! వానిం జంపించుటకు సీతయే కాక శూర్పణఖయు మృత్యువై నది (ప్రకాశముగా) శివచాపము విఱిచి పరశురాముని భంగపఱచిన వాఁడే కాఁడు?

గీ, కల్పకాలికపటపటాత్కారచండ
ఖండపరశుప్రదంష్ట్రాక్రకచమువోలె
రావణునిచంద్రహాస మారామచంద్రుఁ
గఱకఱ గళంబునం దెగనఱకుఁగాక.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

— గద్య —

ఇది....శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్ర
బాలరామాయణ నాటకమునందుం బంచమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

షష్ఠాంకము

(తరువాత శూర్పణఖయు మాయామయుఁడును బ్రవేశింతురు.)

శూర్ప— మాయామయా! తాతగారి తెలివితేటలు నీకుఁ దెలిసినవికద. తానుజేయఁ బూనినకార్యము మనయిరువురవలనంగాని నెఱవేఱదని మనల నియోగించినాఁడు.

మాయా— శూర్పణఖా! తాతగారి మతిచాకచక్యము నీవునాకుఁ జెప్పవలయునా! చంద్రుఁడు చల్లనివాఁడని యెవరికిఁ దెలియదు.

గీ. తగునుపాయంబునుం, జలత్వంబులేని
ప్రాభవంబును రెండుకారణము లనుచు
నీతిశాస్త్రంబునందు వర్ణింపఁబడియెఁ
జేయఁదలఁచినకార్యంబు సిద్ధిఁజెంద.

కావున మనము మాల్యవంతునియొద్దకే పోదమురా,

శూర్ప— అట్లే చేయుదము (అని యిరువురును బరిక్రమింతురు)

మాయా— గీ. రావణుఁడు చేయుచున్నకార్యములయెడల
మంచిచెడ్డలు గుర్తించి మనుచుకొఱకు
మాల్యవంతుఁడె యున్నాఁడు మనుమనియెడ
దయగలాడు కనిష్ఠమాతామహుండు.

(అంతట మాల్యవంతుఁడు ప్రవేశించును)

మాల్య— (స్మృతి నభినయించి) చెలియలికిం జేసిన యపకారమువలన మండిపడుచున్న దశాననుఁడు, సీత చారులచే నీ కీరీతి వార్త నంపించెనని చెప్పి, సాకేతపురీ యాత్రనుండి మరలింపఁబడెను.

గీ. "నీకు నాయందుఁ గలపేర్మి నిక్క మరయ
నపుడు పన్నితి మెదుట నాయంత్ర మొకటి

రేపొ యెల్లుటనో నిజరూపుతోడ
నీదరికిఁ దప్ప కేతెంతు నోదశాస్య."

గీ. ఇటులు పంపిన యాసీత కుటిలవచన
ములకుఁ జెలియలియెగ్గైనఁ దలఁప కతఁడు
దానిఁ గవఁగూడఁదలఁచు డెందమున నుండె;
వెడవిలుతుఁ డన్నియును మఱపించుఁగాదె.

(స్మృతినభినయించుచు) కైకేయీదశరథుల వృత్తాంత మేమైనదో తెలియనే లేదు. (నలుదిక్కులుఁ గలయంజూచుచుండ శూర్పణఖామాయామయులు ప్రవేశింతురు)

మాయా— ఆర్యా! జయము జయము.

శూర్ప— కనిష్ఠమాతామహా! జయము జయము.

మాల్య— వత్సలారా! కుశలమా! మీపోయినకార్య మేమాయెను.

మాయా— దేవర సెలవిచ్చినట్లే జరగెను.

మాల్య— సవిస్తరముగాఁ జెప్పుఁడు.

మాయా— ఆర్యా! వినుము. ఒకనాఁడు దశరథుఁడు కైకేయితో దేవేంద్రునికి సాహాయ్యము చేయుటకై యసురవిజయంబున కమరావతీపురి కేగఁగాఁజూచి, రాముని వంచించి యయోధ్యనుండి తరలించుటకై శూర్పణఖయు నేనును గైకేయీదశరథుల రూపంబుతో నమరావతినుండి వచ్చినట్లయోధ్యాపురి కేగఁగా నపుడు బృందారకవందివేషముతో నొక నిశాచరుఁడిట్లు స్వాగతోద్ఘోషము చేసెను.

చ. అసురుల నెల్లఁ బేర్మిగులున ట్లనిలోఁ బరిమార్చి చక్కఁగా
దెసలు పదింటియం దసపుఁదీవలు ప్రాఁకఁగఁ జేసి దేవతా
బిసరుహనేత్రి లందఱకు వేడుక మోములఁ నిండఁగాఁ గళ
త్రసహితుఁ డౌచు నీదశరథక్షితిపాలుఁడు వచ్చెఁ బ్రోలికిన్.

మాల్య— తరువాతఁ దరువాత.

శూర్ప— తరువాత నోతాతా! వందివచనములు విని పురమునల్గడలఁ దూర్యములు వాయించిరి. వారాంగన లాడిరి. తోరణము లలంకరించిరి. జెండాలు కట్టిరి, పరిమళచూర్ణములు వెదఁజల్లిరి.

మాల్య— తరువాతఁ దరువాత.

మాయా— తరువాత మాయాకైకేయీ దశరథులమైన మేమిరువురము యథాస్థానములకుం బోతిమి. పిదప మనశూర్పణఖచే బోధింపఁబడి మంథర యను

కైకేయీపరిచారిక రూపుదాల్చిన యిరమ్మద నాసమీపమునకు వచ్చి కైకేయి వచనములుగా నిట్లనియె,

క. వరములు రెండొసఁగితి రంబరమార్గమునందుఁ బోవుపట్టున రథతూ బర మూడిపడిన నే తూబరమునకుంబదులు వ్రేలు పన్నినవేడ్కన్.

క. అం దొకటఁ జేయఁదగు నానందనునకుఁ బట్టబంధనము, కౌసల్యా నందను నరణ్యమున కంపందగుఁ బదునాలుగేండ్లు మఱియింకొకటన్.

మాల్య— తరువాతఁ దరువాత,

శూర్ప— అప్పుడు మనమాయామయుఁడు నిజముగ దశరథుఁడువలెనే, వినిన జెట్లును పుట్టలును రాళ్ళును రప్పలును గూడ నేడ్చుపగిది నతికరుణముగా నేడ్చెనఁట

మాల్య— మాయామయా! తక్కినవృత్తాంత మంతయు నీవే చెప్పుము. కవిముఖముగా వినినంతసంతస మితరులవలన వినినఁ గలుగదు.

మాయా— (నవ్వి)

క. కుడియెడమపక్కలం బడి వెడలెడు కన్నీరు యమునవిధమున మిన్నే ర్వడువునఁ బ్రవహింపఁగ నే నడలితి నిజమైనకరుణ మనుకొనుపగిదిన్.

మాల్య— స్వామిభక్తి గలవారికిఁ జేయరానిపనియును మతిమంతుల కసాధ్యమగు కార్యంబును లేవుగదా! తరువాతఁ దరువాత,

మాయా— ఎట్టకేల కంగీకారముం జూపి నట్లభినయించుచుఁ దుట్టతుదకు రాముని యరణ్యగమనము స్థిరపఱచితి, నతఁడును బోవుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

శూర్ప— అతఁ డొక్కఁడే కాఁడు, సీతతో లక్ష్మణునితోఁగూడఁ బోనెంచెను.

మాయా— ఆర్యా! పగవారినైనను మహాత్ములను వంచించునప్పుడు దుర్మార్గులకైనను దుఃఖము రాకమానదుసుమీ.

గీ. క్రూరజాతిగదా దైత్యకులము మొదట
నందులోఁ గార్యపరుడనై యరిగితిఁగద
తండ్రియానతి రాముండు దాఁటకుండ
నడవికేఁగుట చూడ నా కడుపుపగిలె.

దశకంఠమాతామహా! ఇంకొక విచిత్రమైన విశేష మాలకింపుము.

గీ. ఇల్లు వాకిలి విభవంబు లెల్ల విడిచి
తండ్రిపనుపున నుగ్రకాంతారములకుఁ
బోవునాఁడును కనుమాయఁబోక రాము
మొగముపు న్నమజాబిల్లిపగిది నుండె.

తరువాత మే మిరువురమును సత్యదశరథుఁడు వచ్చునేమో యని సందియ పడుచు మామాయారూపంబులు విడిచి యేమి కాఁబోవునో చూత మని యాపౌరులలో నౌకరులమై యచటనే యుంటిమి. పిదప నెవరో మాయాకైకేయీదశరథరూపంబులతో రామభద్రుని వంచించిరని పెద్దకోలాహలంబు పురము నాల్గుప్రక్కల నిండె.

మాల్య— తరువాతఁ దరువాత.

మాయా— తరువాత వామదేవప్రభృతు లందఱు రామభద్రుఁ డడవికిఁ బోవుదారి కడ్డమై జరగినవృత్తాంతముఁ జెప్పి కాళ్ళను గడుపును బట్టుకొని బతిమాలినను నతఁ డిట్లుత్తరముఁ జెప్పెను.

చ. జనకుఁ డటంచు నే నతనిశాసన మొదలఁ దాల్చినాఁడఁ బు
త్తనమున కింక రాజు భరతప్రభువే పదునాలుగేఁడులుం;
జనకుఁడు గాక వాఁ డొకనిశాచరుఁడే యగుఁగాక యక్షుఁ డై
నను నగుఁగాక నే మరల: నమ్ముఁడు మీకు జొహారు చేసెదన్,

అని చెప్పి యడవికి జానకీసౌమిత్రులతోఁగూడఁ బోయెను. మేమును దేవరపాదమూలమునకు వచ్చితి మింకఁ జేయందగిన పనుల భార మంతయు మీతలనే యున్నది. (మాయామయుఁడును శూర్పణఖయు నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభము.)

(తరువాత మాతలిసారధికం బగురథంబుతో దశరథుండును గైకేయియుఁ బ్రవేశింతురు)

దశ— ఆర్యా. మాతలీ! ఇంకను రఘురాజధాని యెంతదూరమున నున్నది.

మాత— మహారాజ, అదిగో సరయూనది! దానిచేఁ జుట్టికోఁబడిన ప్రాకారము కలదే సాకేతపురము (అని రథము వేగముగాఁ దోలును)

కైక— ఓసరయూనదీ! భగవతీ! తల్లీ! నమస్కారః; మేము ప్రవాస మేగివచ్చినప్పుడు ముందుగా మానేత్రములకుఁ బ్రథమామృతకబల మగుసాకేతపురము నేఁడేలొకో కాలకూటకబళముగాఁ గానుపించుచున్నది. అయోధ్యఁ జూచుటయం దిన్నాళ్ళవలెఁ గాక నాడెందము వ్యాకుల మగుచున్నది. నాకొడుకులను గోదండప్రను సుఖముగాఁ జూచెదనా. చెప్పుము.

దశ— ఓప్రియురాలా!

సీ. శాంతచిత్రములయ్యె చత్వరభాగమ్ము లేలొకో వందులు మేలుకొనరు
వినరాదు మార్దంగికనినాద మదియేమి సంగీతగోష్ఠులు సాగవేల

చదువ రేలొకో బ్రహ్మచారు లాగమములు ఘనపదక్రమజటాఘనలతోడ
క్రీడాసమస్య పూర్తియొనర్ప కూరకే సుకవీంద్రు లేలొకో స్రుక్కవడిరి

గీ. అధికవిద్వద్వివాదము లడఁగెనేల
యఖిలశుభములఁ గలకలలాడుచుండు
నవ్యరీతుల సాకేతనగరలక్ష్మి
మూఁగనో మేలొకోనేఁడు పూనియుండె.

(అని రథావతరణ మభినయించును)

మాత– మహారాజ! తొందరపడక విచారింపుము. నేను దేవేంద్రునిపాలికిం బోయెద
(అని నిష్క్రమించును)

దశ– (దిగి లోనికిం బోయి) ఎవడురా! అచట.
(తెరలో) అయ్యా నేను కాంపిల్యుఁడను సౌవిదల్లుఁడను.

దశ– సుమంత్రుని వామదేవుని ద్వరఁగాఁ బిలువుము (సౌవిదల్లుఁడు పోయి వామదేవునితోఁ బ్రవేశించును.)

వామ– దశరథమహారాజ! నేను వామదేవుఁడను; సుమంత్రుండును వచ్చుచున్నాఁడు.

దశ– (వినక "శాంతచిత్రములయ్యె" అనుపద్యమును మరలఁ జదువును)

వామ–మ. జననీ! మూకునిఁ జేయుమా నను నమస్కారంబు మద్వాణి!

(దంపతులనిరువురనుద్దేశించి)

చె, ప్పనచో నిల్వవు మీకుఁ బ్రాణములు దేవీ దేవరా పోవ్రుఁడీ

(దంపతులిరువురు నాకులపడుచు నడుగుదురు)

వనవాసంబున కేగె రాఘవుఁడు సవ్యాజంబుగా నేఁడు మీ
తనువుల్ దాల్చిన మాయకాండ్రనుప సీతాలక్ష్మణోపేతుఁడై.

(హారామ హాలక్ష్మణ హాసీత యని దంపతు లిరువురును మూర్ఛవోదురు)

వామ– దేవా! ఊరడిలుము. తల్లీ! ఊరడిలుము!

దశ– (మూర్ఛనుండి లేచి) వామదేవా! కారణమేమి?

వామ– కేకయకులమునకుఁ బెద్దదుర్యశముఁ దెచ్చుకారణము.

కైక– మాపిల్లఁడు భరతుఁ డొనరించిన దుశ్చేష్టలు కావుగదా (ఆలోచించి) అది యెట్లు? దశరథమహారాజుగారు మానాయనకుఁ దండ్రిగారుగదా!

వామ– తల్లీ! శాంతియగుఁగాత. చంద్రుఁ డెండకాయునా.

దశ– త్వరగాఁ జెప్పుము, నాడెందము మిగులఁ దొందరపడుచున్నది.

వామ— గీ. రెండువరములు మిమ్ముఁ గోరెనఁట కైక
యొసఁగితిరఁ టీరు నా వరయుగ్మకంబు.

దశ— ఆఁ : ఔను, కోరినదియు నిజమే యిచ్చినదియు నిజమే.

వామ— భరతునకు రాజ్య మందొక్క_వరముచేత
రాము వనవాస మొక్క_వరంబుచేత.

కైక— అయ్యో : ఎంతనిర్భాగ్యురాలనైతిని

దశ— అక్కటా యెంతకష్టము సంప్రాప్తించినది

చ. ముదుసలిగాన లేఁజిగురుబోఁడికి వశ్యుఁ డటంచు నన్నుఁ ని
ట్టి దురిత మెట్లు చేసెనొకొ డెందము రాయిగ నంచుఁ గైక, ని
య్యది తనకిష్టమే యనుచు నామెకుమారుని గూడ లోకు లె
న్న దినకరాన్వయమ్మునకు నల్పులిఖించిన శిల్పియెవ్వఁడో :

(వామదేవునివంకకుఁదిరిగి) వామదేవా, ఆకైకేయీ దశరథులిప్పు డెక్క_డనున్నారో

వామ— రామభద్రు నడవికిఁ బంపించినవెంటనే లేచిపోయిరి.

కైక— యథార్థముఁ దెలిసినపిదప మరలించి రామభద్రు నేలతోడ్కొని రాలేదు ?

వామ— వృత్తాంత మంతయుఁ చెప్పి యెంతబతిమాలినను నీమాటలే చెప్పిరాక పోయెను (అని జనకుడటంచు అను పద్యమును మరలఁ జదువును.)

దశ— నాయనా : రామభద్ర : యెంత తెలివితక్కు_వ వాఁడవోయి ? నీవును పెద్దల మాట లతిక్రమించుచున్నావఁటోయీ ?

కైక— అయ్యో నిర్భాగ్యురాలా, కైకేయీ : ఏచవితినాఁటి చందురునిఁ చూచితివే. (అని నేలంబడి) ఓతల్లి : వదినా, రామభద్రుని యత్తా : సీతాజననీ : వసుంధరా : నీవియ్యపురాలిని నీలోనికిం గొంపొమ్ము కోడండ్ర యాక్షేపణలకింక నేఁబ్రాణములు నిల్పఁజాల. తండ్రీ : భరతా : ఇట్టి నిరాపనిందను బొంది మరల నీకెట్లు మొగముఁ చూపింతును. నీ మొగ మెట్లుచూతును. దుఃఖము లనుభవించుటకే పుట్టితివా కొడుకా ? ఓ తల్లీ కేకయరాజధర్మపత్నీ : నావలన నీవును బరిహాస పాత్రురాల వైతివి; ఓకౌసల్యాదేవీ : నీయొడలంతయు శూలములచే గ్రుచ్చితిని, ఓ సుమిత్రా : నిన్ను జీవచ్ఛవమును జేసితిని (అని యేడ్చుచుండఁగాఁ గౌసల్యాసుమిత్రలు ప్రవేశింతురు)

కౌస— సఖి : సుమిత్రా : మనరామభద్రుఁడు సూర్యవంశమందుఁ బుట్టినవాఁడేకద : కావుననే జనకుని కుశాసనమునైనను జవదాఁటలేకపోయె. పిల్లవాఁడైనను వానికిఁ గలబుద్ధి యే పెద్దవారికినిలేదు.

సుమి— లేని ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని నవ్వఁబోవుచున్న యోకౌసల్యాదేవీ! వేయి మాటలేల. రాకరాక మొదటనే పెద్దదుఃఖమువచ్చి వివశుఁడైయున్న భర్త నైనను గాపాడుకొందమురా.

దశ— ఓహృదయమా! యింద్రియములతోఁగూడ విలయమందుము. కౌసల్యా సుమిత్రలు వచ్చుచున్నారు. వారి మొగము లెట్లు జూడఁగలవు.

కైక— హృదయమునఁ బెద్దశల్యము నాటిన యోకౌసల్యాదేవీ! రాము ననుసరించిన పుత్రునిచేఁ బవిత్రురాలవగు సుమిత్రా! రాఘవు నడవి కంపించి భరతునకుఁ బెద్దదుర్యశముఁ దెచ్చి పెట్టిన పాపాత్మురా లిదిగో నిచ్చటనేయున్నది.

దశ— వామదేవా! ఆమాట విని వత్స లక్ష్మణుఁ డేమనెనో?

వామ— దేవరయానతి గాన విన్నవించుకొనుచున్నాను. లక్ష్మణుని పలుకులు తలచుకొనిన హృదయ మెండుపిడక కాలిపోయినట్లు కాలిపోవును.

చ. తగనిప్రియంబుగన్నఁబుచు తాతయుఁ బూజ్యుఁడుకాఁడు, కైక యి
ప్పగిదిని దుశ్చరిత్ర మగపర్చిన సీయని రోయువాఁడఁ, దా
నుగ భరతుండు నిర్మలమనుక్షితిపాలకులంబుసం గళం
కు గదియఁ జేసె నేని నిదిగో విలు సజ్జ్యముఁజేసి యుంచితిన్.

సుమి— ఇదిమాయామయశూర్పణఖలు పన్నినపన్నుదలయని వత్సలక్ష్మణుఁ డెఱుఁగఁడా యేమి,

దశ— ఆలక్ష్మణునిమాటలు విని రామభద్రుఁడేమనెను?

వామ— ఇదిగోఁ జెప్పుచున్నాను.

చ. వనమునఁ దండ్రియానతి నివాసముసేయుట కష్టమేమి! శాం
తనిధులు గొప్పగొప్ప జడదారుల సేవ లభించుఁ, గొండలన్
వననిధిఁగట్ట శక్తిగలవాఁడ నొకండనె యందు దండ్రి దీ
వనయును నానయుఙ్ మిగుల బాసటగాఁగ నశక్యమున్నదే.

కైక— ప్రకృతిసుకుమారిక యగు మారఘుకులవధూరత్న మేమనియునో?

వామ— "తల్లీ! జానకీ! పుట్టింటనొండె, నత్తింటనొండె, నీయభిమతమగుచోట రామభద్రుండు మరలి వచ్చువఱకు నుండుము. వింధ్యాచలకాననభూములు నీవంటి యాగర్భైశ్వర్యవంతురాండ్రు సంచరింపఁ దగినవి కావు" అని చెప్పినను నామెచెప్పిన యుత్తర మీపత్రమునందు వ్రాసియున్నది. విస్తరించిన శోకంబుచే డగ్గుత్తికపడి నేను జెప్పలేకుంటిని (పత్రిక దశరథుని చేతికిచ్చి తాను బోరున నేడ్చును)

దశ— (చదువుచున్నాఁడు)

చ- జనకుఁడు సర్వరాజనతచారుపమండగుఁగాక, మామగా
రును దెఱగంటి జేని సభ రూఢిఁవహింతురుగాక. రామచం
ద్రుని చరణారవిందములు నోముచుఁ గానలలోఁ జరించు నా
మనమున కున్నసంతసము మామలుఁదండ్రులుఁ జేయనేర్తురే,

కౌస— (అతిప్రయత్నమున దుఃఖమాఁపుకొని)

గీ. తమ్ముఁగుఱ్ఱండు తోడురాఁ దరుణితోడ
జనకు నానతి నడవికి జనిన పుత్రు
కథకు ముదమందవలసినకాల ముష్ణ
జలముజార్చునె పాపిలోచనము లకట.

(ఆలోచించి దైన్యసంతోషములతో)

ఉ. పావనమయ్యె రాఘవులవంశము రామునిచేత నిట్లు ము
న్నీవరుసన్ సిరిన్ విడిచి యేగిరె తండ్రులయానఁ గానకుం :
గేవలుఁ డిట్టివాఁడు కులకీర్తులువర్ధిలఁ జాలఁడే ! ప్రసూ
యౌవనభంగకారులగు నాత్మజు లేలొకొ వేవురేనియున్.

దశ— మారామభద్రుఁడు రాజచిహ్నములు విడిచి తాపసవేషముఁగూడ ధరించెనా యేమి .

వామ— పితృభక్తిపారీణుండగు మనరామచంద్రుఁడు -

చ. జడలుగఁ జేసె నిచ్చటఁ గచంబులు, పూలు విదిర్చె నిచ్చటన్

దశ— ఓపాడుహృదయమా ! ఇంకనుసిగ్గులేక వినుచున్నావు

వామ— తడయక పైడివల్వ విడి తాల్చెను వల్కలయుగ్మ మిచ్చటన్

కైక— పద్మరాగమణికిఁ గాంచనబంధము వదలి కాచబంధము తటస్థించినది,

వామ— బుడుతఁడు లక్ష్మణుం డతనిపోలికి వేసముఁబూనె నిచ్చొటన్.

దశ— వత్సలక్ష్మణా; నీకథనాకుదికి విషాదప్రసాదంబులు గలుగఁజేయుచున్నదోయి!

వామ— పడసెను భర్తతో నడవిపాఱుత వేసము సీత యిచ్చటన్.

దశ— తాపసాకారములు వహించినపిదప నాముప్వురు నేమిచేసిరి?

వామ— గీ. తల్లులకు మ్రొక్కి రిర్వురు దాశరథులు,
నెఱఁగె సీతయుఁ దనయత్తలిర్వురకును

కైక— గీ. వరుసఁ దాపసులైన దంపతుల నతులు
పడయనేరని నేను నిర్భాగ్యురాల.

వాస— వీనికేమి గాని యీకార్యమొక్కటి తలఁచుకొనిన సంతోషదుఃఖములు వెల్లువలగుచున్నవి.

గీ. దయితువెన్వంటియేఁగు సీతమ్మనట్టె
యరయుచును దాను దనవిభు ననుగమింపఁ
జూచునూర్మిళ బొమముడింజూచి నిలిపె
లజ్జఁదలవాంచి గురులొద్ద లక్ష్మణుండు.

దశ— వేయునేల, యోగ్యతయందు మనలక్ష్మణుఁడును రామభద్రునకు శిష్యుఁడే! తరువాతఁ దరువాత.

వాస— క. కమ్మలు వలయమ్ములు హారమ్ములు మేఖలయు నూపురమ్ములువిడి మూ
ర్ధమ్మున గురుజనకారుణ్యమ్మని యొకమణియె జానకమ్మ ధరించెన్.

తరువాత.

సీ. స్మరణీయవైతింక చక్రవాకవధూటి! సారసాంగన! నమస్కారమమ్మ
ఇదియె నీకునునాకుఁ దుదిచూపు సితికంఠ? నీచిన్నె మఱపురాదే చకోరి!
శారికా! మాటలు చాలింపు మిఁకనైన రండు నాతోఁ బావురమ్ములార!
దయయుంచు నామీఁద దాత్యూహి! నీకు నాయాశ లేదింక లీలాశుకంబ!

గీ. యనుచుఁ బ్రత్యేక మరిగి పెంచినసమస్త
పక్షులను జేతనిమురుచు బైనమునకు
సెలవుగోరిన సీతపల్కులు సమస్త
పౌరజనములగుండియ ల్పగులఁజేసె.

కైక— మాజానకికిఁ గేలీశకుంతములన్న నెంతో యాదరము.

వాస— దానికేమి, యీమాట వినుఁడు.

చ. అడుగులనంటి వచ్చుప్రియహంసకుఁ జూపెను బంజరంబు; వెం
బడిఁ జనుదెంచులేడి బతిమాలి మరల్చెను, జిల్కమాటకుం
బెడచెవియొగ్గె నన్నుఁ బృథివీసుతచర్యలు విన్నఁ గన్న నె
వ్వఁడు జయవెట్టఁ డెవ్వఁడు కృపాపరుఁడై కుయివెట్టఁ డిప్పుడిన్.

దశ— తరువాతఁ దరువాత?

వాస— దేవా! యీమాటలకేమి, యీమాటలు చెప్పినఁ బండుమీఁదఁ గారముఁ జల్లినట్లుండునని యేఁ జెప్ప సంశయించుచుంటిని.

శా. క్రీడోద్యానమ! నీకుమంగళము, నిగ్గీర్తింతు నోడోలికా!
క్రీడాగారమ! నీకు భద్ర, మనురక్తింజూపు మేనాఁటికిం

గ్రీడావాపిక! నీవు; మిమ్ముల నిఁకేరిం జూచునో చూడదో
క్రీడావస్తువులార! మర్వకుఁడు పేర్మింజూచి మీజానకిన్.

దశ— హా! రఘుకులభద్ర రామభద్ర! అట్టి దిలీపవంశమున కేలయీవిపరీతచరిత్రము!

ఆ. వసుధ యేలుచుండె వహ్వారే! దశరథక్ష్మాధవుండు మూఁడు గాళ్ళముసలి
క్షీరకంఠుఁడైన శ్రీరామచంద్రుండు కానకేగుచుండెఁ గాంతతోడ.

వామ— సఖా! భూదేవేంద్ర! మీమాట లటుండ మనపౌరులకు రామచంద్ర ప్రవాస దుఃఖ మెట్లు చల్లార్పఁగలము!

ఉ. అక్కడఁ బౌరకాంతల సమాజము తొమ్ములు బాఁదుకో వడిన్
ముక్కలుగాఁగ హారముల ముత్తెము లూడుచు బాష్పపఙ్క్తితో
నొక్కటిగాఁగ, నేడ్చు మెడలొప్పుగ జెక్కలఁ దూర్చి వీథిన
ల్పక్కల నున్న పంజరపుఁ బక్షులు నెక్కువవంత నేడ్వఁగన్.

దశ— (నిట్టూర్పు నిగిడించి)

ఆ. అడవికేగురాము ననుసరింపఁగఁబొండు ముసలిదశరథేశు నసువులార!
(సంతాపమభినయించుచు) ఓరామజననీ! కౌసల్యా!
ఔనె చంద్రకాంత మరుణోపలము రామచందనంబు నాకు జ్వలనమయ్యె.

(వామదేవునివంకఁ జూచి) సఖా! తరువాత ఁదరువాత?

వామ— నేనుగూడ వెంటవత్తునని పట్టుపట్టిన భరతునకు నిజపాదుకాయుగళ మిచ్చి నందిగ్రామమున నీవు పూజించు చుండుమని యానతిచ్చె. భవత్పాలిత రాజ్యరక్షణంబునకై చిన్నతమ్ముని సహాయునిగా నుండుమని యాజ్ఞాపించి, సుమంత్రుని వెంటఁదీసికొని సీతాలక్ష్మణులతో నీకొడు కడవికిఁ బోయెను

(పిదప సుమంత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సుమం— ఆర్యావర్తదేశ మతిక్రమించి దక్షిణదిశకుం బోవు రామభద్రునిచేఁ బ్రతి పదంబునను మరలింపఁబడుచున్నవాఁడ నయ్యుఁ జాలదూరము తీర్థయాత్ర గావించి మరల నయోధ్యాపురముం బ్రవేశించితిని. దశరథమహారాజుగారు స్వర్గమునుండి మరలి వచ్చిరో లేదో (ఆలోచించి రాజప్రవేశమును గుర్తించి) ఆ! దేవేంద్రసఖుఁడు వచ్చియే యున్నాఁడు (సమీపించి) మహారాజా! జయము జయము. దుస్తరకాంతారసంచారి యగు రామభద్రుఁడు సుమంత్రుని ద్వారమున నమస్కరించుచున్నాఁడు.

దశ— (నోటమాటరాక మాగ్రిన్నపడి) నాపిల్లవానికి వనవాసవ్రతము సంపూర్ణమగుఁగాక రాజభార్యలు— సీతాలక్ష్మణసమేతుఁడగు మారామభద్రునకుఁ గుశలమా?

సుమం— ఎవరిచరిత్రము జనుల కాశీర్వచనము లగునో వారికుశల మడుగవలెనా.
దశ— సఖా! సుమంత్రీ! వత్సలవనవాస చరిత్రము రవంత తెల్పుము.
సుమం— దేవా! అయోధ్య వదలినది మొదలుకొని చెప్పుదునా? ఆకర్ణింపుము.

చ. నడ కలవాటుగా నడచు నాతిగతిం బురిదాపునంద నా
ల్గడుగులు వోయి యింక మన మావలఁ బోఁదగుదూర మెంతయం
చడిగిన యాశిరీషమృదులాకృతి భూమికుమారి ముందు రా
ముఁడు తనకంట నీరు వలపోయుటకుం గతమయ్యె భూవరా!

రాజభార్యలు— తల్లీ! జానకీ! మణికుట్టిమంబు లగు లీలాభవనాంగణంబు లందును నడచుట కలసట పడుదానవు, పామరస్త్రీలు నడువఁదగిన వనభూములపాలై పోయితివా?
దశ— వారి ననవలసినపనియేమి? దైవము నిర్దయుఁడు. తరువాత?
సుమం— పురసమీప ప్రదేశమతిక్రమించి పోయిన పిదప.

ఆ. దర్భమయములైనదారుల నుస్సంచుఁ బుడమికాన్పు కష్టపడుచు నడువ
నొప్పుకొనని యన్న నొప్పించి యారాత్రి లక్ష్మణుఁడు కుశస్థలమున నిలిపె.

కైక— ఎటులైనను లక్ష్మణుఁ డవసర మెఱిఁగినవాఁడు.
సుమం— మఱునాఁడుదయమున నాకుశస్థలమునుండి నడువనారంభింపఁగా.

ఆ. కుశపథంబు చూచికొని మెల్లనడువుము, పైనఁగప్పికొనుము పైటకొంగు
యెండ ప్రబలునంచు నేడ్చుచు నేర్పిరి పథికసతులు సతికిబాటనడక.

ఇట్లు కొన్నిదినంబులు నడిచి క్రమముగా గంగాతీరమునకుఁ జేరితిమని నిశ్చయించుకొనుచుండ మార్గాయాసపరిశ్రాంతయగుసీత యచ్చటనున్న చేలకాపరులగు కన్యకలంజూచి స్త్రీస్వభావసులభంబగు చాపల్యంబునఁ ద్రోవయడిగిన వారిట్లనిరి.

ఉ. అల్లవె పంటచేల్చిలుక లవ్వరివెన్నులపైనవ్రాలుఁ, బై
నుల్లసితాబ్జ మొక్కచెఱువున్నది నాఁగెటి నిల్వుచాలులం
దెల్లెడఁ దుంగతావు లొలయించు పొలంబులు కొన్నిదాఁటఁగాఁ
దల్లి సమస్తభక్తజనతాపనివారిణి గంగ గన్పడుఁ.

రాజభార్యలు— మాపురాణశ్వశురుం డగు భగీరథుని కీర్తిపతాక యగు గంగ వృత్తాంతము ముసలిజడదారులు చెప్పఁగా వినుటయే గాని మే మెన్నడును జూడలేదు. ఇప్పుడు మారఘుకుటుంబ మాగంగాతీరమున నున్నదా? తరువాతఁ దరువాత?

సుమం— తరువాతఁ బ్రొద్దుగ్రుంకువేళకు గంగయొడ్డునకుం జేరి దాఁటుటకై నావయెక్కిరి.

కైక— భగవతి! తల్లిభాగీరథీ! భగీరథునిపేరు తలఁచుకొనియైనఁ బుట్టింటివైపు వారిని సుఖముగా నవ్వలియొడ్డుఁ జేర్పుము.

దశ— (తొందరతో) సుమంత్రి! నావకుఁ గర్ణధారుఁ డున్నాఁడా లేఁడా?

సుమం— దానికేమిలోపము! మనలక్ష్మణునకు మిత్త్రుఁడును నిషాదాధిపతియు నగు గుహుఁడే కర్ణధారుఁడు.

కౌస— తరువాతఁ దరువాత?

సుమం— ఉ. అంబుఝరంబు స్వర్గవసుధాతలలోకము లాక్రమింపఁగా
నంబుజవైరియున్న మదనారిశిరంబున నాటలాడు లో
కాంబ నఘాపహంత్రి నమలాత్మ నమర్త్యధునిం దరించి బా
ష్పాంబువు గ్రమ్మఁ దాపసుల యాశ్రమభూములు చేరి రందఱున్.

రాజభార్యలు— అమ్మయ్య! ఇప్పటికి మంచిచోటికిఁ జేరిరి. తరువాత?

సుమం— పిదపఁ బ్రియాగకుఁ బడమటవైపుననుండి పోవుచు నొకరాత్రి గడపి వేగి యమునానదిని దాఁటి చిత్రకూటపర్వతమునకుఁ జేరితిమి.

దశ— దేవీ! కౌసల్యా! చిత్రకూటారణ్యము సుకుమారురాండ్రగు మనసీతవంటి వారు నడువఁదగినది కాదు సుమీ!

సుమం— గీ. పచ్చియులపంబు నేసినపర్ణశాల, యందు సౌమిత్రినీతఫలాదికంబు
లారగించుచుఁ గొన్నిన్నాళ్లటవసించి, రితరగోష్ఠులఁజుట్టాలనెల్లమఱచి

మఱియును నచ్చట—

ఉ. నారలు కట్టుచీర, లశనంబులు దుంపలు మంచిపండ్లు ప
ఱ్ఱారము, లిఱ్ఱితోళ్ళు శయనంబులు, కొండగుహ ల్నరేశ్వరా
గారము, లద్రిభూములును గాననభూములు నాటచోట్లు మీ
వీరవరాగ్రపుత్రి కటవీగృహవర్తికి రామమూర్తికిన్.

కౌస— ఆర్యా! ఎంతపుణ్యమో! మాసీత వనములయందును గృహిణియై కాఁపురము చేయుచున్నది!

సుమం— ఇదిగో. నింకొకమాట చెప్పుచున్నాను.

ఉ. మంచిఫలంబు లేఱి యజమానికి ముందుగ విందొసంగి శే
షించినపండ్లు లక్ష్మణునిచేత భుజింపు మటంచుఁ బెట్టి గా
లించుచుఁ బచ్చిపండ్లు రుచిలేనిఫలంబులు కొన్నితాను భ
క్షించుచు నారితేఱిన సుశీలయన న్వనినుండె సీతయున్.

కౌస— మహారాజు కడుపునఁబుట్టి యీదరిద్రసంసారకృత్యము లెన్నడు నేర్చుకొంటివమ్మా కోడలా!

దశ— దేవీ! ఒకరు నేర్పనేల? అన్నియు దైవమే నేర్పును.

సుమం— ఈమాట యాలకింపుఁడు. హృదయము కరీషమువలెఁ గాలిపోవును. మార్గాయాసకరములగు ప్రయాణములయందు

ఉ. వేఁటకుఁబోయి బిట్టలసి వేచనుదెంచిన నాథుఁజూచుచుం
బైఁట చెఱంగు జాఱఁగ గుబాలున లేచి బుజంబుమీఁది వి
ల్లీలలు నందిపుచ్చుకొని యేఁకటఁ గొమ్మలకుం దగిల్చి తా
బోఁటియొనర్చు సేవ తలపోసిన నబ్రమొనర్చు నేరికిన్.

దశ— తరువాత?

సుమం— జానకి నపహరింపఁ దలఁచిన విరాధప్రముఖులఁ జంపియు, సీతశరీరమును ముక్కుచేఁ జీఱినకాకి నేకాక్షిం జేసియు నాయాశ్రమభూములు నిష్కంటకములుగాఁ జేసి దక్షిణదండకారణ్యమునంబడి పోయిరి.

దశ— సుమంత్రా! క్రొత్తకోడలు సీతయొక్కయుఁ గుఱ్ఱవాఁడు లక్ష్మణుని యొక్కయు బ్రథమపథికత్వము నామదిని వివశముగాఁ జేయుచున్నది.

సుమం— వివశునిగాఁ జేయక యానందపఱచునా యేమి?

గీ. అలసి కూర్చుండుతఱి నాథుఁ డవనిజాత
యలసియును దాను విసరుఁ బైటాంచలమున
వత్సలక్ష్మణుఁ డంఘ్రిసంవాహనంబు
వరుసఁగావించు నలసటవడక తాను.

రాజభార్యలు— దేవా! అగర్భశ్రీమంతులగు నీసీతాలక్ష్మణుల కీపథికజనయోగ్యమగు గురుజనశుశ్రూష యెట్లలవడినదో!

సుమం— మహాభాగులకు మంచిపనులు నేర్చుకొన నక్కఱలేదు.

దశ— మారామభద్రునకు జానకికంటె లక్ష్మణునియందే యెక్కుడు దయ

సుమం— దేవర సెలవిచ్చినమాట నిజమే,

గీ. ఘోరకాంతారములలోని దారులందుఁ
బడమికానుపుతోఁగూడ నడచునపుడు
బాష్పసంరోధయత్నసంపాతియైన
రాఘవునిదృష్టి భ్రాతపై వ్రాలుచుండు.

కాని, నాకీవ్యాపారము దలఁచిన రామునిమీఁద మిక్కిలి కోపమువచ్చును.

చ. నగములపొంత దారి¿జనునా¿డు కుమారు¿డు ముందు¿ గొన్ని లే¿
జిగురులు రాల్చుచు న్నడువ సీతయు¿ బాదములందు నల్ల చి
మ్మ¿గ నుసురుస్సురంచు¿ దనమాటునరా¿ దెగద్రిప్పురాము¿ డొ
క్క¿గడియ నిల్వనీక మొనగా¿డగుచుం బవలంతయు న్వనిన్.

తరువాత నిట్లు నడచుచు¿ బోయిపోయి.

గీ. అజగరశ్వాసభీతమృగాంగణంబు హరినఖధ్వస్తదంతావళారవంబు
నశనకందార్ధశబరఖాతాచలంబు వింధ్యగిరి¿జేరె రాఘవోర్వీధవుండు.

కౌస— కపింజలపక్షులనైన నాడించుటకు భయపడు మాకోడలు భయంకరములగు కో¿తికూ¿తలును, గిరాతులచే¿ జంప¿బడిన మృగముల నెత్తురనుభ్రాంతిచే నాలుకలుచా¿చి కేసరికిశోరములచే నాక¿బడు పద్మరాగమణులును గల వింధ్యారణ్యమున నడచుచున్నదా ! హా ! హతదైవమా ! చాలు¿ జాలు లేయన¿టి బోదెకు గజతుండాఘాతమటరా! రాఘవకుటుంబమును వనములో¿ గాపాడుము

దశ— గవ్వకైన మారనివా¿డను నేనేమిచేయ¿గలను ? మాలతీపుష్పమాల దర్భచే గుచ్ఛ¿బడుచున్నది.

సుమం— మహారాజ ! వనములలో నిట్లు కష్టములపాలగుచున్న జానకియు

ఉ. కొండలుచూచి భీతిపడి కొంతవడిం గనుదోయి మూయు¿,నో
రెండి భరింపలే కలసి యెచ్చటినీళ్ళను డ్రావ¿బోవు¿ గూ
ర్చుండ¿గ జెట్టుచెట్టుకడ కొయ్యన¿ జేరుచు విల్చు¿ గా¿పురం
బుండ¿దలంచు రమ్యముగ నున్నవనంబుల నెల్లచోటులన్.

దేవా ! కష్టతరమగు నింకొకమాట విన్నవించుచున్నాను.

ఉ. నీళులు లేనిచోట ధరణీసుత దప్పిక మూర్ఛవోవ శో
కాలసచిత్తు¿డైన తనయన్నను వల్దని చెప్పి మాలుదా
నీలతయాకులందిగిచి నేర్పున దొన్నెలుగుట్టి తమ్ము¿డే
వేళను నీటిచోట్లు కనిపెట్టి జలంబులు దెచ్చునచ్చుగన్.

(అందఱును నిట్టూర్పు నిగిడించుచున్నారు)

కౌస— నాయనా ! లక్ష్మణా ! ఇచ్చటికిరమ్ము, నీపాదపద్మములు శిరసావహింతును.

కైక— సఖి ! కౌసల్యా ! రాము¿డెక్క¿డ ! సుమంత్రు¿ డెక్క¿డనో జరగిన కథను జెప్పుచున్నా¿డు.

దశ— నాకిపేమియు¿ దెలియవు, విషాదసముద్రములో ముని¿గిపోవుచున్నాను.

కౌస— రఘువంశమునఁబుట్టి మీవలె నెవ్వరు వింధ్యారణ్యనివాసదుఃఖ మనుభవించిరిరా కొడుకా ?

సుమి— అయ్యో వెఱ్ఱిదానవు, వారందఱు రామభద్రులఁటమ్మా !

కైక— కైకమాత్రము ప్రతినగరములో నున్నది. అందఱి నోళ్ళలోఁబడినది.

కౌస— తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— తరువాత.

మ. అరుణద్యోతము పక్వతాళదలతుల్యంబైన కాలంబునం
గిరినేరేటిపొదం దళీపుటమున న్నీరంబు నిండించి ము
వ్వరుస న్లేఁ జిగురాకులంబఱచి యాపాదించె సౌమిత్రి యా
దరమొప్పారఁగఁ బూలపాన్పొకటి సీతారాఘవార్థంబుగన్.

దశ— (విశేషకరుణముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— ఇట్లు కొంతకాలమేగిన పిదప.

గీ. కడలి దేవేరి పీయూషకరుని బిడ్డ
గిరులకుఁ బతాక శ్రీవింధ్యగిరికిఁ గరము
కరిఘటాలుంఠితాపంబు కానిపించె
నర్మదానది దినకరాన్వయుల కచట

దశ— ఆర్యావర్తదక్షిణాపథములకుఁ బొలిమేర యగునది యిదియేనా ?

సుమం— తరువాత నన్నచటినుండి మరలి పొమ్మనిరి. నేపోనని కోపగించినను మీమీఁద నొట్టుబెట్టుకొని బలాత్కారముగా మరలించిరి.

క. మాతండ్రికి వందనమని. చేతులు మొగిడించి ముందు చెప్పుమనియెఁ ద
ర్వాత నొక యేఱుగట్టఁగ, సీతనుజాతుండు కంటనీరము వెట్టెన్.

కౌస— ఆర్యా, రామునివదలి వచ్చితివా యేమి ?

సుమం— తల్లీ, మనలనందఱను రాముఁడే వదలెను.

కౌస— తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— ఉ. తీరతలంబునం దినుముతిన్నెల నేరెటి చెట్ల తోఁపులం
దీరములందుఁ బట్టపవలెల్లను బిచ్చుకగూళ్ళయాటచే
జాఱిచి పిచ్చిలోపల విసంస్థుల దుష్పథనర్మదాప గో
త్తారణ మాచరించె వసుధాసుత చూపఱులెల్ల నేడ్వఁగన్

సుమి— ఆర్యా ! నీకెట్లు దెలిసెను ?

సుమం— నేను వారల నవలోకించుచు నీవలయొడ్డుననే యుండి యారాత్రి గడపితిని. వారును నదిదాఁటి యవ్వలియొడ్డున నారాత్రిగడపి మఱునాఁడుదయమున—

చ. కడవలఁ బోసినట్లు కడగన్నుల నీరము జార్చునన్ను నా
యెడయును జూచుచుం జనిరి యింపగుమాటలు చెప్పుకొంచుఁ గా
ల్నడ నలదక్షిణాటవికి నక్మదయావలి యొడ్డునుండి నే
నడలుచుఁ జూపు చూచువఱ కాదెసవంకకుఁ గాంచివచ్చితిన్.

దశ— నాయనా! రామభద్రా! నాకుఁ బ్రియమిత్రమును మలయాచలవాసియుఁ బక్షిరాజునగు జటాయువునుగూడ నన్నెడిపించినట్లే యేడిపింతువుగాఁబోలును.

(తరువాత నాకసమునుండి దిగుచు రత్నశిఖండుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రత్న— గీ. చంద్రహాసాసి దెబ్బచేఁ జావుదప్పి
మేలుకొంటిని మింటితెమ్మెరలచేత

దశ— సుమంత్రా! ఇంతకు మనపిల్లలకు మార్గమంతయు శుభప్రదముగా నున్నది గదా! సీతకేమియు శకునలోపమురాలేదుగద?

సుమం— దేవా; మనరామచంద్రుఁడే యందఱికిని శుభశకునము. జడదారిముత్తైదువులందఱు వచ్చి ముద్దువెట్టుకొని దయాకౌతుకములతో మనసీత కిట్లుపదేశించిరి "కూఁతురా! విదేహరాజనందనీ! పతివ్రతాశిరోమణీ! అరణ్యప్రదేశములు కొంచెముజాగ్రత్తగా నడువఁదగినవి. కాళ్ళునొప్పివెట్టినను రామచంద్రు ననుసరించియే నడువుముగాని విడువకుము.

ఉ. కొండలనుండు నేగ్గు. లెలుఁగు గ్గుహలోఁ, బొదరిండ్ల సింగపుం
దండములుండు. బెబ్బులులదండులు మేఖలనుండుఁ, జెట్లయం
దుండును గొండముచ్చులు మదోద్ధతవాతులభిల్లమండలం
బుండెడిచోట్లు పెక్కులు: వనోర్వి కఠోరముగాక యుండునే.

ఓసీరధ్వజసువాసినీ! ఇంతియెకాదు—

ఉ. తందరమాని ముండ్లపొదదారులఁ బయ్యెద వ్రేలనీక ము
న్ముందఱి రాతిగొప్పులు కనుంగొనుమా, విటపంబు లడ్డమై
నం దలవంచుమా, యడవినాగులపుట్టలు చూచిపోవుమా
సుందరి! దావవహ్ని గలచోట్లను గుచ్చెల లీడ్వఁబోకుమా

రత్న— గీ. వ్యోమమార్గమ్ము నుండి వాయుగతిచేత
దివిరి దిగుచుంటి ఱెక్కలు తెగియునేఁడు

(ఆలోచించి) ఇట్టివాఁడనయ్యు—

గీ. నీరెడపకుండు తామ్రపర్ణీజలంబు
లందు ఱెక్కలు దడిపి గతాహిపాశ

ములుగఁ జందనధాత్రిజముల నొనర్చి
పక్షిరథుఁజేరితి జటాయుపనుపుఁజేసి

కావునఁ బూజ్యుఁడగు దశరథుం జూచెదను- (అనియెదుటఁజూచి) ఇతడే దశరథమహారాజు ! ఎవఁడురా యక్కడ ?

గీ. బాల్యమిత్రుండు గృధ్రాధిపతియు నగు జ
టాయునకు సేవకుం డాజటాయు వనుప
వచ్చెరత్నశిఖండుఁ డన్పక్షి యనుచు
దశరథున కెఱిఁగింపుఁడు త్వరితముగను.

సుమం— ఇటు రమ్మిటు రమ్ము ?

రత్న— (ఆకాశావతరణ మభినయించుచు) మహారాజ జయము జయము !

దశ— అస్మన్మిత్ర మగుజటాయువు సుఖముగా నున్నాఁడా ?

రత్న— మిత్రోపకారరూపమున బ్రతియున్నాఁడుగాని స్వరూపమునలేఁడు.

దశ— నాయనా ! కూర్చుండి సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము. నీమాటచేఁ జాల వ్యాకుల పడుచుంటిని.

రత్న— ఒకనాఁటి యుదయమునఁ గాననభ్రమణార్థముగ బైలువెడలిన పక్షులన్నియుఁ గన్నీరు కాల్వలుగట్టగా నేడ్చుచు నేలికయగు జటాయువు నొద్దకు వచ్చి యిట్లు విన్నవించినవి— ప్రాతస్సంధ్యావందన మాచరించుకొని జానకీ లక్ష్మణులతో నుటజద్వారంబున రామచంద్రుఁడున్న సమయమున—

ఉ. దేహ మొకండుదాల్చి చనుదెంచిన యింద్రునిచాపమో చల
ద్రోహణగోత్రమో యని కుతూహలదత్తమనస్కలౌచు సం
దేహము చెంది తాపసతీమణు లందఱు గుంపుగూడి కో
లాహలమాచరింపగఁ జెలంగెను బంగరులేడి ముందరన్.

రామచంద్రుండును జానకితో "నేత్రములను సంతుష్టిపఱుపుము, దీనిం జూడుము చూడుమని" యామృగముం జూపి యిట్లనియె—

ఉ. కోవలు తీర్చి రత్నములు గ్రుచ్చినభంగి శరీరకాంతి న
ల్కేవల నిండ్రచాపరుచిలీలలు విస్తరిలంగఁ జేయుచుం
ద్రోవల వెంటవెంటఁబడి తోలుచుఁ దాపసబాలు రందఱుం
బోవఁగ మింటమంటఁ బడిపోవు కురంగముఁ జూడు మంగనా.

తరువాత దానింజూచి లక్ష్మణుఁడు నిట్లనియె— తల్లీ ! జానకీ ! చూడఁదగిన దగును, చూడుము—

గీ. మరకతమయంబు పార్శ్వయుగ్మంబు, కాళ్ళు
పల్లవంబులు, ముత్యాలబంతి ముట్టె,
కనులు వైడూర్యమయములు కనుము దీని
చర్య మనలను మిగుల నాశ్చర్యపఱచు.

కౌస— తరువాతఁ దరువాత ?

రత్న— విచిత్రరచనగల యాయిఱ్ఱితోలునం దభిలాష వొడమియున్న సీతయింగితం బెఱింగి రామచంద్రుండును దత్సంరక్షణార్థము సౌమిత్రినుంచి తాను దాని వెంటఁ బోయె. కొన్ని నిమిషంబుల కనంతర మన్న రాకుండుటఁ గాంచి యాయద్భుతభూతమువలన నేమియపాయము వచ్చెనో యని సౌమిత్రియు వధూనికం దాపసకాంతల కప్పగించి రాము నన్వేషింపఁబోయెను.

కౌస— నాయనా ! లక్ష్మణ ! మాణిక్యకురంగముకొఱకు సీతనొక్కతెను కాంతారమున వదలి పోకుమా !

సుమ— దేవీ ! యిది జరిగినవృత్తాంతముగాని జరుగుచున్నది కాదు.

దశ— తరువాతఁ దరువాత ?

రత్న— క. ఆకర్ణాకృష్టగుణంబౌ కోదండమున బాణ మమరిచి రాముం
డాకాంతారంబున మాయాకృతియగు లేడివెంట నరుగుచునుండన్.

దశ— (ఆకులభావముతో) అప్పుడేమి జరగెను ?

రత్న— క. సురవనితల నెందఱనో చెఱగొని పలుతిట్లువడియు సీతాదేవిం
దరలించెఁ బుష్పకంబున సురవైరి దశాననుండు సురమార్గమునన్.

దశ— చాపమురా చాపమురా !

క. అతిరాక్షసఖండనపండితములు నాయంపగములు నేఁడాలంకా
పతి పదితలలును వింశతిశతములు గావించుఁగాక శక్తిదలిర్పన్.

(అని లేవఁబోవును)

సుమ— దేవా ! ఇది యతిక్రాంతచరిత్రము గాని బాణప్రయోగకాలమా !

దశ— (కూర్చుండి) అయ్యో యెంతకష్టము ! రఘురాజకుటుంబమున కింకొక కళంకముగూడఁ దటస్థించినదా యేమి; (ఆలోచించి) ఆమాయామృగముగూడ మాయామయుఁడేయై యుండును.

క. ఆమాయలేడికడుపున రాముం బెట్టెదనొ లేక రామవికలతఁ
నామతి నిర్భాగ్యంబై యీమెయిఁ దలపోయునో యనేకవిపత్తుల్.

సుమి— జానకీ! అడవిలోనైన సుఖముగా నుండక రాక్షసులచే హరింపఁబడితివా? మాలనైన మింతకుమునుపే హాలాహలము మ్రింగియున్న మాకడుపుల మఱింతచిచ్చు పెట్టెనా!

కైక— కైకేయీదుర్యశోంకురమునకు రెండవ యాకు గూడ బయలుదేఱినది.

దశ— (తెలతెలవోవుచు) తరువాతఁ దరువాత?

రత్న— ఈవృత్తాంతమంతయుఁ దనభృత్యులవలన విని జటాయువు గృధ్రకపోత సైన్యములతో రావణున కడ్డపడం దలంచి మలయాద్రినుండి బైలువెడలె.

దశ— బాగు బాగు చెలికాఁడా! స్నేహము నిలిపితివి. నీకోడలైన నొకటియు నా కోడలైన నొకటియునా!

రత్న— గీ. ఏవి మూసిన రవికాంతులెనయు దిక్కు-
లేవి విప్పినఁ జీఁకటు లెసఁగు దెసల
నట్టి ఱెక్కలు పుడమియు నాకసంబుఁ
గప్పఁగ జటాయు వాదశకంఠుఁ దాఁకె.

దశ— సంపాతికి సహోదరుండును నాకుఁ జెలియు ననూరునికొడుకునగు జటాయువు పరాక్రమము నాకుఁ జెప్పవలయునా.

రత్న— ఇట్లు తాఁకి గృధ్రరా జభిమానోర్జితముగ నిట్లనియె :—

ఉ. వచ్చితినోరి! నే మలయవాసిని నన్ను జటాయువండ్రు నీ
మచ్చమడంతు లే దిఁకనుమానము తాల్పుము చంద్రహాస మే
దెచ్చట నున్న దీపులుఁగు లెల్లను మాంసముమీఁది యాసచే
నచ్చుగనేఁడు నీతలలయందలిరత్నము లేఱు రావణా!

దశ— ఓహోహో! సాటిలేనిబలమే చూపించెను?

కౌస— భగవతి జయలక్ష్మీ! మాజటాయువునం దభిమానముంచుము,

రత్న— పిదప ననూరుగరుడులవంశమునయం దుదయించిన మే మందఱమును దాత జటాయువున కడ్డపడితిమి. యుద్ధమును బ్రారంభమాయెను.

మ. కనులుం గర్ణములు న్లలాటములు వక్షంబుం దల ల్మున్నుగా
దనుజాధీశునిమేను పక్షిపతి వాఁతం జీరుచుండంగ వెం
టనె తన్మాంసము ముక్కముక్కలుగ నోటంగుృచ్చి భక్షింపసా
గెను గృథ్రింబులు రాపులుంగు లతిభక్తిఁ జేని నగ్గించుచున్.

పిదప సమస్తపక్షులచేతను నాకులీకృతుండగు రాక్షసరాజు చంద్రహాసము ధరించి పక్కలనెల్ల నుక్కడంపఁ జొచ్చిన జటాయువును విజృంభించి యోహటింప కుఁడని తలపడె నంతట నాపతత్రిదానవనాథాన్యోన్యసంగరమునందు—

గీ. పంక్తికంఠుని కత్తిచే వాటుపడని
చోటు తిలయంత పక్షిరాజునకులేదు
పక్షిపతిముక్కుచేఁ బోటుపడనిచోటు
నావగింజంతలేదు దశాననునకు.

కౌస— భగవతీ సంగ్రామలక్ష్మీ ! మాసీతను బందియనుండి వదలించుము.

దశ— తరువాతఁ దరువాత ?

రత్న— తరువాత మాయొడయండగు జటాయువు—

గీ. చంద్రహాసక్షతికినైన జడియ కప్పు
డాకసంబున కెగసి యల్లాడు చుండి
దిగ్గజాంకుశములతోడ దీఁటు వచ్చు
గోరులుపదింటఁ బదితల ల్చీరివైచె.

దశ— బాగు బాగు గరుడాగ్రజా ! మేలు మేలు సూర్యసారథీ ! రత్నమువంటి కొడుకును జటాయువును గంటివి ! తరువాతఁ దరువాత ?

కౌస— పక్షిరాజును జెలికానికోడలి నొకఁ డపహరించుచున్నపుడు చేయవలసిన సాహాయ్యమంతయుఁ జేసెను. ఇంక నేమిచేయఁగలఁడు !

రత్న— తరువాత.

గీ. కత్తివేటునఁ దననాసికాపుటంబు
తెగియుఁ గత్తిని మొక్కవోవఁగ నొనర్ప
నదియె మెడనాళ్ళుద్రింపఁగ నవనిఁ బడియె
నంతట జటాయు వీషన్మితాయువగుచు.

పిమ్మట కంఠగతప్రాణుండగు నీచెలికాఁ డీయపశ్చిమం బగువార్త నంపించె.
"సఖా ! దశరథమహారాజ !

గీ. అరుణతనుజుండు సంపాతికనుజుఁ డన్న
యశము చెడకుండ మైత్రికి ననుగుణముగఁ
బోరి నఖరాయుధుఁడు దశముఖునిచేత
జీవముం బాసె నీవు లజ్జింపకుండ"

కౌస— దేవా ! రాఘవకుటుంబమునకే కాక యడవులలోనున్న మిత్రులకుఁగూడ ద్రోహము చేసితివి.

సుమి— అడవిలోనుండువారికే కాదు. జగమందఱకు నని చెప్పవలయును.

రత్న— దేవా ! నాకు సెలవిమ్ము. నిజకుల కులాయమునకుం బోయెద.

దశ— మంచిది పొమ్ము.

రత్న— (పరిక్రమించి నిష్క్రమించును)

కైక— ఓయుత్తరకోసలనరేశ్వరా: ఇంక రాఘవవంశ మేమికావలసినది?

దశ— (విచారముతో) ఏమి కావలసినదో నాకుఁదెలియదు. నామనస్సుమాత్రము—

గీ. మేచకోత్పలరుచిమీఱు మిహిరపుత్రి
జలము గంగోదకముల నెచ్చటను గలసె
నట్టిపుణ్య తీర్థంబునఁ బ్రాణిఁబాసి
యందఁగాఁగోరు వాసవార్ధాసనంబు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

— గద్య —

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర కవిప్రణీతంబైన యాంధ్ర
బాలరామాయణ నాటకమున షష్ఠాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

సప్తమాంకము

(పిదప వైతాళికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వైతా— (నాల్గుదెసలు పరికించి తెరవంకకుఁజూచి) ఓరీ! చందనచండా! తెల్లవాఱీ నదిరా! నిద్రిలెమ్ము. పర్ణశాలవిడువుము.

చ. తగరపుఁగాంతి తారసిలఁ దారకలెల్లను నల్పసంఖ్యగా
ముగిసెను, దివ్వెలుం బసుపుమోటికలో యననొప్పెఁ జందురుం
డగపడెఁ బారదీయఘుటికాకృతిఁ దూఱుపుమింటిచాయయుం
దగియెఁ బురాణమద్యసమతామధురం బగుడాలుపెంపునన్.

(తెరలో)— ఆర్యాకర్పూరచండ; ఇదిగో నిద్రిమేలఁకువవచ్చినది. లేచుచున్నాను

కర్పూ— ఔరా! ఏమినీయుత్సాహము! మంత్రిశక్తిలేని రాజును లాఁతికబ్బములు చూడని కవియుఁ గైవారముచేయని వందియు నెందులకును బనికిరారుసుమీ

(తెరలో) అట్లయిన నీపక్కనుండి లేవకయే కన్నులు మూసికొని కైవారము చేసెదను.

కర్పూ— ఇది నీయం దింకొకవిశేషము.

(తెరలో)—ఔను సత్యమే. సరస్వతీప్రసాదమును బ్రిత్యక్షము చేయఁగల బ్రాహ్మ ముహూర్తముగదా?

గీ. దీప్తిదొలఁగెను నంతఃప్రదీపములకు
వికసనముఁదప్పెఁ గాడతుర్ంపినకలువయు
నాలసాలలు జనరవవ్యాకులమ్ము
లినుఁడు కైసేయుఁ బ్రాగ్దిశ నింక వేగ.

కర్పూ— ప్రాతఃకాలవర్ణనముతోఁ బనియేమి! శ్రీరామచంద్రుని నుతింతము. ప్రభు స్తోత్రిపాఠమే కదా వైతాళికులకు వ్రితము—

చ. దినమణివంశమౌళి జగతీత్రియికి న్మణిపూస గాధిభూ
మునికి వటుండు తాటకను మొత్తినవాఁ డలకోసలాత్మజా

మనమునకుం బ్రమోదము రమాపతి మాఱటమూర్తి కీర్తికిం
గని యగుఁగాత రాఘవుఁ డకారణమిత్రుఁడు భక్తకోటికిన్.

(తెరలో)— సఖా ! కౌసల్యాగర్భవారాశిరాకానిశాకరుండగురామచంద్రుఁడు—

గీ. ఎవని ముక్కంటి సెగ హరియించె మదను-
బ్రహ్మమూర్ధము గోసె నెవ్వనికరంబు
వానివిలు పాఁపరానారితోన విఱిచి
నట్టిరాద నేఁటికైనఁ జల్లాఱలేదు.

కర్పూ— (సంతోషముతో) రామునుద్దేశించికొని

క. అని జంభునిఁ జంపిన యింద్రుని గెల్చిన యామినీచరునిఁ దనవిల్త్రా
టను గట్టిన యర్జునుద్రుంచినరాముని గెల్చితీవ శ్రీరఘురామా.

(తెరలో)— గీ. వీణవలె నీవు పార్వతీవిభుని వింటి
నారి మీటంగ వెడలిన యారవమునఁ
బ్రాణమెడసిరి మున్న ఖరాదులెల్లఁ
బిదపఁ దావకశరములు పృథివిఁ గూల్చె.

కర్పూ— గీ. ధాత సృజియింపనేల నేత్రములు మాకుఁ
బుట్టుగ్రుడ్డులఁ జేసినఁ బోవునంచు
నీరు విడిచిరి కనులకై నీవు మాయ
లేడి నేసినతఱిఁ జూడలేని సురలు.

మఱియును, గీ. త్వత్కృతకబంధదారణోత్సవముఁజూచి
రెవరు వారికి మనముల నెలమిచెడదు
కనుల తెప్పలు వ్రాలవు గండముల జ
నించు పులకమ్ములును బోవు నేఁటికైన.

(తెరలో)— క. గిరిశాట్టహాసరాశి స్ఫురణముగల వాలికీర్తి సుడివడిపోవం
జరణాగ్రంబున దుందుభిశరీరమును మీటితీవ క్షణమాత్రమునన్.

మఱియును, క. లీల భవదేకశరమునఁ దాళములేడింటికేడు దరములుగా వా
తూలము ఖ్రితిగా లోకు లవేలభవద్యశముఁ బరిఢవింపరె రామా ?

కర్పూ— చ. కపులకుఁ జక్రవర్తి. సురకాంతునకుం గొమరుండు, రావణుం
దీవవడఁ జంకలో నిఱికి నాలుగువార్ధుల ముంచినాఁడు, శ
ర్మపటుఁడు, వాలి, హైమనల మాలి సహోదరుతోడఁ బోరునాఁ
డపగతజీవుఁజేయ నొకయమ్మునఁ గూల్చితి వీవు రాఘవా !

(తెరలో)— క. ఒనరిచితి వింధ్యమందరకనకనగకలిందమలయకైలాసకస
హ్యానగముల నుండువానరులను సుగ్రీవాధినాథులను శ్రీరామా.

కర్పూ- చ. హనుమ పయోధి దాఁటి దనుజాధిపుప్రోలున నున్నజానకిం
గనుఁగొని యామె కీ విడినకానుక నిచ్చి యశోకభూమిరు
డ్వనమును బాడుచేసి బలవంతుని నక్షునిఁ జంపి క్రమ్మఱ
న్నినుఁ గనెఁగాదె దానికిని నీమహిమంబ కతంబు రాఘవా!

(తెరలో)- చ. ఇతర విరాధముఖ్యదనుజేంద్రవిదారణముం గణింప కీ
కతయొకఁ డెంతు. మాదనుజకాంతలుబొమ్మలుబాఁదుకొంచుఁ బే
ర్లుతెగి ధరాతలింబడ నలోయని యేడ్పులువెట్టసాగి ర
బ్ధితటమునందు నీవు శరధింగొని యున్నపుడే రఘూద్వహా.

కర్పూ— శా. లంకారాజ్యము గట్టె రాఘవుఁడు హేలం బెక్కురగ్గింప నే
శంకం జెందక యావిభీషణునకు న్సమ్యక్ప్రతిజ్ఞావిధిన్;
లంకానాథుని మోములన్నియు నవేలశ్వాసధూతంబులై
యుంకింపించెను గోపవహ్ని రుధిరవ్యూహంబునుం గన్నులన్.

ప్రతీహారి— (పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి) ఓరీ యలీకవైతాళిక ! ఎందులకురా యీ
కలకలము !

కర్పూ— ఆర్యా ! మారామదేవుని శౌర్యగుణసంపదలు కొనియాడుకొనుచుంటిమి

ప్రతీ— దశరథమహారాజుగారి మరణము వినినదిమొదలు రామచంద్రుఁడు "నే రావ
ణునిఁ జంపువఱకు నన్నెవ్వరు నుతింపకుఁ" డని నిషేధించెఁ గాదా?

కర్పూ— నేను విభీషణుని వైతాళికుఁడను పరదేశిని గావున నాయానతి యెఱుం
గక నుతించితిని. క్షమింపుము. (అని వినయముతో) తండ్రిమరణవార్త
వినియు రాముఁడిట్లు యుద్ధసముత్సాహమునం బ్రవర్తించుచున్నాఁడేమి ?

ప్రతీ— (నవ్వి) ఓరీ తెలివితక్కువవాఁడా ! నీవు సత్పురుషులలో మెలఁగినవాఁడవు
కావు. కావున వారి చరిత్రములు నీకుఁ దెలియవు.

గీ. ఆపదలు వచ్చెనేనియు ననుభవింత్రు
చెలఁగి కర్తవ్యములు గూడఁ జేయుచుందు్రు
సజ్జనులు వారికెవ్వరు సాటిరారు
వారికింగలధైర్య మెవ్వరికి రాదు.

కర్పూ— ఆర్య ! కోపింపకుము. తెలియక యడిగితిని. కాని రామభద్రుఁ డిపు డేమి
చేయుచున్నాఁడు ?

ప్రతీ— సముద్రతీరమునం దిసుమతిన్నెమీఁదఁ గుశప్రస్తరముపై నుపవిష్టుండై నిట్రిండి భగవంతుండగు భాగీరథీవల్లభుని ధ్యానించుచున్నాఁడు

ఉ. రావణుమీఁద నల్క జలరాశిపయిం గ్రుధ వింట మోదముం
బావనిమీఁద నచ్చెరువు పాపి శశాంకునిపై నసూయ సు
గ్రీవుని మీఁదఁ బేర్మియు లగింపఁగఁ జేయు విలోకనంబులం
గేవలమేగె రాత్రి నరకేసరి కారఘురామమూర్తికిన్.

కర్పూ— ఆర్య! యిట్లున్నను సముద్రునకుఁ దెల్విరాలేదా?

ప్రతీ— అతనిపేరే జడనిధిగదా!

కర్పూ— అట్టి సముద్రుని విషయమై రామభద్రుఁ డేమనెనో?

ప్రతీ— ఇట్లనెను. వినుము చెప్పుచున్నాను— ఓరత్నాకరా!

క. రాముఁడు నీయొద్దునఁగడు నేమంబున దర్భశయ్య నిట్రిండంగా
రామానెదు దలఁపుము తోడ్తోమది సగరుని భగీరథుని మద్దనువున్.

కర్పూ— అంతకోపమే వచ్చిన గోష్పదమునువలె సముద్రమును దాఁటినవాఁడె.

ప్రతీ— (నలువంకలఁ బరికించి) ఓప్లవంగయూథపతులార! ఓగోలాంగూలసేనానాథులార! ఓయచ్ఛభల్లసేనానులార! వీరులు చేయఁదగినపని మీరలు చేయుటలేదు. సముద్రప్రాంతవనంబులం దాటలాడుచు నడుగులు లెక్కవెట్టుకొనుచునా నడువవలసినది!

కర్పూ— (చూచి) ఈవానరులు నిజకులాచారములు లెక్కింపమి యటుండ నీమాట గూడ లెక్కింపకున్నారు.

ప్రతీ— ఇదిగో నిందఱను దోలుకొనివత్తును. కోఁతిమూఁకగదా! ఓ వానరయోధులార!

చ. కనుఁగొని పూర్వమొక్కచులుకంబుగఁ ద్రావె నగస్త్యుఁ డీపయో
ధిని బడబానలంబున కిదేకద! తిండి యడంగి పొంగుచుం
డును బొలిమేర దాఁట దెపుడుం బ్రళయాంతమునం దరాకృతిం
గను మనవారు త్రవ్వినదిగా యిది దీనికిఁ జింతయేటికిన్.

చ. చెఱియొకయింత యింతయగుఁ జేరి జలంబులు త్రాగఁబోయినం
జెఱియొకతాయి లోపలకుఁ జిమ్మినఁ జాలును బూడిపోవఁగా
వెరవు లెఱుంగలే కిటులు వేఁదురులై భయమందనేల పెం
పఱుకుఁడు రండు వేగఁ బ్లవగాధిపులార పయోధి దాఁటఁగన్.

కర్పూ— ఓసుగ్రీవప్రతీహార! నీమాట లరణ్యరోదనములు ఈవానరయూధపతులు మాత్రము చెట్లు దిగరు.

ప్రతీ— (చేతితోఁజూచి) ఈచిల్లరమూఁక రాకపోయినను గొందఱు పనిచేయుచు
న్నారు చూడుము——

గీ. అంసములు రెండుచేతుల నప్పళించి
సైన్యపతియగు నీలుండు సవదరించుఁ
గిలకిలధ్వని వినలేక నలువ యిడుమఁ
జెందు నిరుకేల నెనిమిది చెవులు మూయ.

గీ. ఆవులించిన పెలవులయంతరమున
అంపములు వోలె నిడుదకోఱలు గనఁబడఁ
దోఁకచేఁజుట్టి ధూమ్రుండు తోయరాశి
యలలఁ బడవైచుచున్నాఁడు మలయనగము.

గీ. మూఁడులోకము లిముడని మూర్తిగలుగు
నలత్రివిక్రము వలగొన్న యంతవాఁడు
వార్ధిఁగట్టుట విని జాంబవంతుఁడకట
ముదిమిపైఁ గోపగించుచు మూల్గుచుండె.

చ. అలసి కుమారుఁడంగదుఁ డయారె నఖంబులఁ బాకపాండురో
పలములు పచ్చకప్పురపుఁ బల్కులు చీలిచి తత్పరాగమున్
నలుగిడి మేని చెమ్మట గనంబడకుండఁగఁజేసికొంచుఁ గొం
డలు జలరాశిలోపలఁ దడాలున వైచుచునుండె నేర్పునన్.

గీ. తారకాపతి దయ నభ్యుదయముఁజెంది
కేసరాఢ్యత్వ మామోదభాసురత్వ
లంబతరవాలనాలతలను వహించి
పడసెఁ గుముదుండు కుముదరూపంబు బళిరె.

క. ద్వివిదుం డీషన్ముకుళితమవు దృష్టింజూడ సౌందుఁ డశ్విసుతుఁడు సైం
ధవపులినంబున మొసలికిఁ బవగొలిపెం గజముతోడఁ బాణియుగమునన్.

క. అంబుధి దాఁటెద దైత్యకులంబుం దునిమెదను గపిబలములారా మీ
రింబుగ మల్లోమసమూహంబుం బట్టుకొనుఁడంచు హనుమయు నవ్వున్.

గీ. తారగుబ్బలమీఁది పూతయును వేయి
తమ్మిపూదండలును గల తనయురంబుఁ
జూచుకొని యెంచుకొనుచుండెఁ జులుక సేయ
మీపయోరాశియని వానరేశ్వరుండు.

కర్పూ— సఖా! నీవు చెప్పినదంతయు నిజమే (చమత్కారముతోఁ గలయఁజూచి). విచిత్రముగఁ గవపీడక తిరుగుచుండు జలమనుజదంపతులచేతను నింద్యమానంబులగు శంఖినీయూథంబులచేతను మిగిలిన బడబాగ్నిజ్వాలలచేతను మిన్నంటుచు వినమండలంబునుదాఁకు తరంగములచేతను దాపాతిశయముచేఁ బగులు ముత్తెపుఁజిప్పలనుండి పైకెగయు ముక్తాఫలంబులచేతను నిట్టటుకదలు మత్స్యకచ్ఛపాది జలచరములచేతను బైకిఁ దేలియాడు మీనపృష్ఠంబులచేతను, మందేతరాక్రందనములొనర్చు మకరములచేతను సరీసృపచక్రంబులచేతను నెగురుచున్న పక్షవత్పర్వతంబులచేతను దటావటప్రవిష్టనష్టపన్నగములచేతను గరివర ముచ్యమానదురవగాహమదప్రవాహములచేతను బాడబశాంతి నొనర్చికొనుచు జలస్తంభనవిద్యచే దాగియున్న మునిగణంబులచేతను విముక్తోపరిగమనులగు విబుధసిద్ధసాధ్యవిద్యాధరాదులచేతను దీరతరుకులాయంబులు వదలి మింటికెగసి చూచుపక్షిగణములచేతను దూరముగ బాఱిపోయి యవలోకించు కపికుటుంబములచేతను గర్భవాసంబువదలి పాఱిపోవు దైత్యసుందరులచేతను మదనకాలావశిష్టాప్సరశ్చయమును గాంచుటచే నుతించు నిశాకరపారిజాత కౌస్తుభాదులచేతను విరాజితంబగు నీపారావారముం గనుంగొన సంతసంబును భీతియు నచ్చెరువుంగూడ గలుగుచున్నది.

మఱియును,

గీ. పొగయు మిణుగుర్లు మంటలు బూది నీల
మణులు మాణిక్యములు విద్రుమములు ముత్తె
ములును నైక్యంబుఁ జెందఁగ జలధివహ్ని
జలచరంబుల కానవాల్ తెలియదయ్యె.

ప్రతీ— (సవితర్కముగా) సఖా! ఇటు చూడుము.

గీ. హరనయనవహ్నియో ప్రలయానలంబొ
లేక కాలాగ్నిరుద్రుఁడో గాక బాడ
బాగ్నియో యిది కాదుకాదకట తెలిసె
ధాశరధిముక్త బాణాశ్రయాశకీల.

కావున నేదియో గొప్పపనిచేయుటకు సంరంభించి సుగ్రీవవిభీషణులతోఁ గలసియున్న రామునొద్దకే పోదమురా (అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభకము)

(పిదప సుగ్రీవ విభీషణులును హనుమంతుడును గొలువ
రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాము— (బాణమెక్కు వెట్టి యాకసము వంకకుంజూచి యొదలవంచి నమస్కరించి)

చ. సగరునిచేతఁ ద్రవ్వఁబడి సాగరమై పిదపన్ భగీరథా
నుగయగు దివ్యగంగకు ననుంగు ప్రియుండగు వారిరాశిపై
కెగసె మదంబకాగ్ని యెడమీనికతంబునఁ బెద్దలార నా
కు గతి మఱొండులేక దయఁగోరితిఁ గావునఁ దప్పునైపరే.

విభీ— సఖా సుగ్రీవ ! మన రామదేవునిచరిత్ర శశాంకశేఖరునిగూడ దాఁటునుజుమీ

గీ. ఉమకనుప్పయ్యె బడబాగ్నియును యుగాంత
వాయువులు గూడ జలహ్మాతబలములయ్యె
దేనిలోపల నట్టివార్ధి నిదె రామ
బాణములు గ్రాఁచె నతిబాడబంబులగుచు.

సుగ్రీ— మిత్రమా ! విభీషణ ! యింతకుమున్ను వినియుఁ గనియుఁగూడ నెఱుంగని రాముని విక్రమ మెవ్వరి నాశ్చర్యపఱుపదు. జలములుగూడ భగభగమండుచున్నవి.

చ. ఒడలులు చుట్టచుట్టుకొనియుండె భయంబున సర్పదంపతుల్
సుడివడి నీరుగ్రిక్కుకొని సోలె మొగి శ్శౌకమూల నల్లెనల్
గడుకొనె వారిజంతువుల కాఁగిన మేనులపూతిగంధముల్
కడలి రఘుప్రవీరశితకాండపరంపర గ్రమ్ము వేఁడిమిఁ.

హను— (అచ్చెరువుతో ముందుఁజూచి నమస్కరించి)

గీ. నుదురునందలి బొమముడి వదలుమింక
బాణ ముపసంహరింపు చాపముననింక
పన్నగిగీతయశుఁ డదె వచ్చుచున్న
వాఁడు వారిధి దేవ ! సభార్యకముగ.

(అందఱును సంతోషముతోఁ జూచుచున్నారు)

రాము— అట్లైన నిదిగో ఆగ్నేయాస్త్ర ముపసంహరింపుచున్నాను.

(పిదప ఓషధులు శరీరమునిండఁజుట్టుకొని బద్ధవ్రణపట్టుండగు
సముద్రుఁడునుభార్యలును ప్రవేశించుచున్నారు.)

గంగ— సఖి ! యమునా ! త్వరగానడుచుటకునైన శక్తిలేకయున్నాఁడు చూడుమా మననాధుఁడు.

గీ. ఆదికిటి భూమిఁజుట్టిన యపుడు మంద
రాద్రి చిరముగఁ దఱిచిన యపుడుఁగూడ
నుంతనొవ్వని యవయవాల్సావె రామ
బాణముల నొచ్చి దగ్ధభావంబుఁజెందె.

(అని యందఱును యథోచితముగాఁ బరిక్రమించుచున్నారు)

సము— (దుఃఖముతో) సఖి ! హైమవతీ ! ప్రియురాలా కాళిందీ ! అపరాధినగు నేను రామచంద్రుని మొగమెట్లుచూతును.

గంగ— ఆరామచంద్రుఁడే యపరాధిగాని మీరుకారు. సగరభగీరథయశోరాసులగు తమకిట్టి యపకార మాచరించినాఁడు.

యము— అపరాధమింక నేది, తత్క్షణమే బయలు వెడలి వచ్చితిరిగదా.

సము— అట్లైన బాలనారాయణమూర్తియగు రామదేవు ననుసరింతము రండు.

(అని యందఱును బరిక్రమించుచున్నారు)

యము— దశరథనందన ! భగీరథకులపావన ! సగరభగీరథులవలె గారవించఁదగిన రత్నాకరుఁడు మీయెదుటికి వచ్చియున్నాఁడు

సము— (పూజాపురస్కారములతో సమీపించి)

మ. రమయుంజంద్రుఁడు హాలయున్ సుధయు స్వర్మాతంగముం బారిజా
తము చింతామణి మున్నుఁగాగల పదార్థవ్రాతముల్ మున్న నేఁ
దమస్వాధీనముచేసితిం జలముమాత్రంబింక నాకున్న వి
త్తము నీపంచిన పంపుసేయుటకునై దాసుండ శాసింపుమా

రాము— (గౌరవముతో) భగవంతుఁడా ! రత్నాకర ! నీకు నమస్కారము. సాగరుఁడవగు నిన్ను నేశాసింపఁదగినవాఁడను గాను. అవినయమో వినయమో యీయొక్క తప్పు క్షమింపుము.

విభీ— భాగీరథీవల్లభునకుఁ దమయందు సర్వదా స్వభావసిద్ధమగు పక్షపాతమే

చ. అమృతము పుట్టినిల్లు దివిజాపగకుం గడువల్లభుండు వై
ద్యమణికి వంశకర్త హిమధామునకుం జనకుండటంచు సం
ద్రమునకుఁ గల్గుకీర్తి విదితంబు జగత్త్రితయంబునందు నం
దమర నుతించుచుంటి విపు డల్లుఁడ వీవు నిఁకేమిరాఘవా.

(రాముఁడును సముద్రుఁడును సిగ్గువడుచున్నారు.)

విభీ— దేవా ! సముద్రుని యోగ్యత కిదియొక వర్ణనాపరిపాటియా ! నేనతని చరిత్రమును వర్ణింతును వినుము.

చ. మగలకు నాండ్రికుం బ్రిణయమానము బాపు సుధాతపంబు నే
ర్పుగఁ గిలికించితంబు విటబోండ్లకు నేరుపు హాల సర్వదా
తగు నెలప్రాయముం ద్రిదివధాముల కిచ్చెడు తీపిబువ్వ క
ల్మిగల త్రిలోకమాతయును లీలలుగావె పయోధి కారయన్.

సుగ్రీ— భగవంతుండగు యాదఃపతి మహిమ మట్టిదే.

గీ. స్త్రీలకెల్లను మేల్బంతి శీతగిరికి
మారి, యామెకుఁ దమ్ముండు మాటుఁగొనియె
నిందురినకు జంకి మైనాకుఁ డీపయోధి
లోనిజంబాలమున తెక్కలు తెగకుండ.

గీ. పుడమిధరియించె శేషుఁడు పడగలందు
నితనిదాల్చెను దాఁబేలు పృష్ఠమందు
దాని భరియించె నీతఁ డుదరమునందు
పెద్దల మహిమ కింతని హద్దుగలదె.

సము— (స్నేహముతోఁ గూడిన యసూయతో.)

గీ. అగ్నిశిఖలను జిమ్ము నీయంబకములు
నాఁటఁగా నన్నుఁ దాడించునప్పు డకట
మఱచిపోతివె పడకింటి మాట దేవ?
కమలకును నీకుఁ బ్రిలయాంతకాలమందు.

రాము— దేవా! రత్నాకర! నాయపరాధంబులెత్తి నన్ను లజ్జింపఁజేయకుము.

సము— (గంగాయమునల రామునకుం జూపి)

గీ. తమ్మిచూల్చేతికుండి నుదయముఁ జెంది
శివశిరోభూషయైన దీ చిగురుబోఁడి
ఆ కలికి మీకుఁ గూటస్థుడైన యుత్ప
లారి కూఁతురు మీయింటి యాడుబిడ్డ.

రాము— దేవి, హరశిరోవతంసమా, మందాకినీ! తల్లీ మార్తాండ నందనీ. యమునా! దాశరథి మీకు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

గంగాయమునలు— రవికులాలంకరణమా. రామచంద్ర! నిరర్గళవిక్రమసంపన్నుడవు కమ్ము.

సము— దేవా! ఏమిసెలవు?

రామ— నన్నే నియోగింపుము. ప్రకృతకార్యమునకుఁ గొంచెము దేవర సాహాయ్యము కోరుచున్నాను.

సము— విశేషములు వినఁదలఁచియున్నాను.

గంగా— ఏల పది మాటలు,

క. వేవే యారంభింపుము దేవా! పోతంబురీతి దృఢముగ నెంతే
నీవార్ధిదాఁట శైలగ్రావంబులచేత నానకట్టం గట్టన్.

(అందఱును విస్మయపడుదురు)

సము— గంగాదేవి చెప్పినట్లే చేయుఁడు. చక్రవాళాద్రికి మధ్యంబందు నివసించి యుండు బడబాగ్ని కుత్తరముగా ననంతభోగిభోగశాయియగు భగవంతునికి దక్షిణముగానున్న యింద్రనీల శకలశ్యామలంబగు సలిలస్కంథము సేతుబంధనమునకుం దగినచోటు.

రాము— (నవ్వి) దేవా! ఱాళ్ళు నీళ్ళలోఁ దేలునా.

సము— విశ్వకర్మసూనుండును శత్రువనదావానలుండునగు మన నలునకు ఱాళ్ళు గూడఁ చేతఁదాఁకిన నీళ్ళలోఁ దేలునని మహామునులు వరమిచ్చిరి కదా.

(అందఱును మిగులనాశ్చర్యపడుచుండ తెరలోఁబెద్దకలకలము)

హను— (ఆలించి) ఇది సముద్రుని మాటవిని సంతోషముతో నొడలెఱుంగక యఱచు కపికులముల కలకలము.

సము— రామభద్ర! హనుమంతుఁ డీమలయాచలతటీవిటంకముపైనెక్కి సేతుబంధనమునకుం దగిన ప్రదేశమును జూచును గాక.

రాము— ధన్వంతరి జనకుం డానతిచ్చినట్లే యొనర్చెద (అనివినయముతో) భగవంతుఁడా! రత్నాకర! రాముని దుర్వినయమునంజేసి వ్రణములు గల శరీరము గలవాఁడవైతివి గావున నిజపాతాళనిలయంబునకుం దయచేయుము, చాల ననుగ్రహీతుండనైతి.

సము— సప్తమనారాయణావతారమగురామమూర్తీ! చిత్తము (నిష్క్రమించును)

(తెరలో) గీ. రామునకుఁ గీర్తిహేతువు రావణునకు
ధూమకేతువు సేతువు తోయరాశి
వెలయుచున్నది దయఁజేసి వెడలుఁడయ్య
నాగనాయకకూర్మమీనంబులార!

గీ. సేతువును గట్టుచోటు త్యజించి బంధు
చయముతోఁ బోవుఁడో జలచరములార

లేకయున్నను సేతుకాలికములైన
యిడుమ లేనాటికిని బోవుచుఁడు నిజంబు.

సుగ్రీ— ఆంజనేయా! సేనాపతులందఱికిని బర్వతానయనమ్మునకై యానతిమ్ము.

హను— దేవా! చిత్తము (అని నాల్గుదెసలు పరికించి)

శా. కేళీలాలసులైన వానరులు సుగ్రీవాజ్ఞ నాలింపుఁడీ
మౌళిన్యస్తకరద్వయీకులగుచుం బాహాబలప్రౌఢి నెం
తో లీలం జలరాశిఁ గట్టుటకునై తోడ్తెండు భూభృచ్చయం
బాలస్యంబులుసేయఁగావలదు పొండయ్యా దిగంతాళికిన్,

సుగ్రీ— గీ. తెండు కపులార మీర లద్రితతి, యంది
పుచ్చుకొనుమయ్య యోవాలిపుత్ర నీవు
నలుఁడ నీచేతి నేర్పును బలముఁ జూపి
సేతుబంధనకృత్యంబు సేయుమయ్య (అందఱును విందురు)

హను— (నవ్వి) సముద్రుఁడు పాప మాపద్వలీనుఁడై యుండియు నిజదౌవారికుండగు శోణనదముద్వారమున జలచరమహాసత్వంబులన్నింటికి నుపదేశించుచున్నాఁడు.

సుగ్రీ— మిత్రమా! ఆంజనేయ! యిరువురు వానరవందులను బిలచికొనిరమ్ము. వారు సేతుబంధనవిధియంతయు రామునకు నివేదించుచుందురు.

హను— చిత్తము (వెళ్ళి యా యిరువురతోఁ బ్రవేశించి) ఓకపిత్థదధిత్థులారా : రామచంద్రునితో నిచటివృత్తాంతములన్నియు నివేదించుచుండుఁడు.

వందులు— చిత్తము (అని రాముని సమీపించుచున్నారు)

కపిత్థు— దేవా! యిటుచూడుము. తీరమునందలి పర్వతములన్నియుం బెకలించి తలమీఁద నిడికొనివచ్చు వానరులతో నిసుముచల్లినను గ్రిందరాలదు. వారికిం గల సేతుబంధనవిధిత్సయందలి యభిలాషయు వర్ణింపఁదరముగాదు.

రాము— ఏమీ! శాఖామృగముల పరాక్రమాతిశయము. ఏమీ! సముద్రుని వాత్సల్యము. పర్వతంబులు మునుంగకుండఁ దేలుచున్నవి. ఈగొప్పకార్యమునకుఁ దోడుపడినాఁడు.

దధి— దేవా! తావకపరాక్రమాతిశయమునకుం గుసుమంబును సీతావిరహవిచ్ఛేదశుభకార్యంబునకు స్వస్త్యయనంబును రత్నాకరంబునకుఁమొదటికళంకంబును నగు సేతుకందమునకు నలుఁడు మోటిక మొలపించినాఁడు.

కపి— దావాగ్ని చల్లార మృగేంద్రంబులు తల్లడిల్ల పంచవర్ణధాతుద్రవంబులు సనవింపఁ గపిబలములతో క్షణమాత్రము స్నేహముంజేసిన ధరాధరంబులు పతన

సముజ్జాతంబులగు బుడగలు తమ్మనుకరింప నలకరస్పర్శంబుచే మునుంగక సముద్రిమం దోడల పగిది నట్టిటు తేలియాడుచున్నవి.

దధి— మిత్రిమా ! నీవు చెప్పినదంతయు సత్యమే.

ఉ. అంబుధిహద్దుదాఁట బడబాగ్నికి విందిడి భోగిలోకమం
దుంబడి యాదిపోత్రి ముఖధూతము కర్దమ మంటఁదేలుచుం
డెం బృధివీధరంబులు వడి న్నలు హస్తము తాఁకినంతమా
త్రింబున వానరప్రివరతండభుజాయుగపాతితంబులై.

(ఆలోచించి) గీ. కపిబలము త్రివ్విపైచిన గట్లుమింట
నరయ నివి చాలవా కట్టకనుచుఁ దోఁచు
వార్ధిలోఁ జూడ వేయవభాగమైనఁ
బూడ్చలేకున్న వహహ యప్పులను నిజము.

కపి— మిత్రిమా ! రామచంద్రినకుఁ జక్కఁగఁ దెలుపుచుంటివి.

హను— క. మును మందరగిరిమథనంబున నమృతముగ్రోలి మృత్యువుంగెల్చినవా
ర్మనుజులు ప్రితిగిరిపాతంబునకుం దన్మథనబుద్ధి పొందిరివేడ్కన్.

లక్ష్మ— (ఆశ్చర్యముతో) ఆర్యా ! కథలుఁగాఁ జెప్పుకోఁబడిన జలజంతువుల నన్నిం టిని బ్రిత్యక్షముగాఁ జూచుచుంటిమి

గీ. కమఠపృష్ఠావపాతంబుఁగాంచి మరలఁ
బైకిఁదేలుచునున్నట్టి పర్వతంబు
మ్రింగె నొక తిమి దానిఁ దిమింగిళంబు
మ్రింగె నిఁకవేఱయున్నదే మేటివింత

రాము— వత్సా ! లక్ష్మణ మఱియుం దక్కువ వింతయే చూచితివి.

గీ. మ్రింగుఁ దిమియనుదానిఁ దిమింగిళంబు
దానిమ్రింగు నింకొక్కటి దానిమ్రింగు
నింకనొక్కటి నద్దాని నింకనొకటి
మ్రింగు దాని మఱొక్కటి మ్రింగుఁగాదె.

ఇదియే కాదు

ఆ. వె. నలుఁడు సేతుబంధనమునకై కూర్చిన కొండలెల్ల శఫరమండలంబు
తాఁకుచేతఁ గొన్ని తాఁబేటిపిల్లల తాఁకుచేతఁ గొన్ని తరలుచుండె.

దధి— గీ. గట్లు తేలుట జలరాశి కట్టఁబడుట
కూర్మమీనకులస్థులు కూలుచుంట

సానుమంతంబులెల్ల లోష్టంబు లగుట
సేతువిధి రావణక్షయహేతు వరయ.

సుగ్రీ— మన సేతుబంధనమున కొక యంతరాయముకూడఁ గలుగుచున్నది గదా

ఉ. కొండల నుండియే వెడలి కోట్లకొలందిగ నేర్లు తోయధిన్
నిండఁగఁ జేయుచుండ నవనీధరతండము లెన్ని తెచ్చినం
దండుగెకాని యెచ్చటఁ గనంబడవన్నియు నింత మేరలో
నుండ విఁకెట్లు కట్టఁబడునో జలరాశికిఁ గట్ట యక్కటా.

విభీ— మిత్రమా ! యిదియొక మహాద్భుతము చూడుము.

గీ. పర్వతము నీటిలోఁ బడవైచి యపా
వడిననీరంబు మరలి తా వచ్చునంత
లోన నాకోతి యది భూమిలోనఁగల్గు
కొండనుచు నెంచి పెకలించుచుండె నహహ.

మఱియును గీ. ఎచట బడబానలంబుండె నెచట వెన్నుఁ
డుండె నెచ్చోట దైతేయులుండి రెచట
పర్వతములుండె నచ్చోటు బైటఁబడుచు
నుండె నొక్కొకగిరి వైచుచున్నయపుడు.

సుగ్రీ— ఉ. వేలుపుటేన్గునింటఁ బ్రభవించిన యేన్గులు శీతరశ్మిచు
ట్టాలును లచ్చి బందుగులు డంబగు కౌస్తుభమింట నున్నర
త్నాలును జూచువారికిఁ గనంబడు నిక్కముగాఁగ నేఁడు వా
తూలభవుండు మేరుగిరి తోయధిలోఁ బడవైచునంతటన్,

రాము— వలదు, మేరుగిరి పెకలింపవలదు, ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలకు నదియే కదా నివాసము.

కపిత్థ— దేవా ! యివి సకలబృందారకబృందనివాసంబులును గుంకుమపంకవిలేపిత తరుణీగండసమచ్ఛాయంబులునగు బంగారుంగొండ తునకలు. ఇవి యర్ధనారీశ్వరవిషమచరణవిన్యాస ప్రతిబింబచుంబిత శిలాతల రమ్యంబులును హిమనిరంతపాతపాండురంబులునగు మంచుఁగొండ తునకలు. ఇవి కౌస్తుభమృగాంకమదిరాసుధారసశ్రీసురద్రుమసముత్పత్తిసాక్షీ భూతంబులగు కవ్వపుంగొండ తునకలు. ఇవి కుబేరమైత్రీకృతనివాసకృత్తివాసః పావన చరణవిన్యాసపావనంబులును జరఠమృగాంకఖండధవళంబులునగు వెండి కొండ తునకలు. ఇవి కాంచనకమలపత్రశోభిత మానసంబులును గంధహారిణ

నాభీసుగంధులునునగు గంధమాదనగిరి ఖండంబులు, ఇవి లవలీలతామండితంబులును క్షౌళితకేరళీకపోలరుచిరంబులునగు కాటుకకొండ తునకలు. ఇవి మార్తాండమండలమార్గనిరోధులును సిక్తశిఖరశిఖండి మండనంబులునగు వింధ్యపర్వతఖండంబులు ఇవి నానామణి సముత్పత్తి హేతుభూతంబులును లోపాముద్రాస్నానపవిత్రీకృతనదీప్రవాహపరిపూతంబులునగు రోహణాద్రి ఖండంబులు. ఇట్లనేకపర్వతంబులనుండి ప్లవంగపుంగవులచేఁ బెకలించి తేఁబడిన ఖండంబులచేత నీలుండు సేతువును నిర్మించుచున్నాఁడు.

దధి— (తొందరగాఁ జూచి)

గీ. సేతు వంబుధిఁ బాదావశిష్టమయ్యె
నపుడె కపిసేన కిలకిలమనుచు లంక
సొగసు గంతులు వైచుచుఁ జూచుచుండె.
మేడలెక్కరి పొలదిండి మెలఁత లచట.

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము. అందఱును విందురు)

రామ— ఏమిది ? ప్రళయకాలకాలకంఠకంఠ హుంకారసమాకారమగు కలకలము ?

కపి— (ముందుచూచి) దేవా ! సేతుబంధమున కంతరాయము నాచరింపఁగ రావణుండనిపినరక్కసులకును సుగ్రీవుఁడు ప్రేరేపించిన వానరులకును జరగు పెద్దపోరునందలి కోలాహలము.

లక్ష్మ— బాగుబాగు లంకేశ్వరా ! నీ సాహసమునకును షాడ్గుణ్యమునకును దగిన పనియారంభించితివి.

సుగ్రీ— విభీ—దేవా ! రామచంద్ర ! కొంచె మగ్రభాగమునకు దయచేసి కూర్చుండవలయును. వానరులకు రాక్షసులకును బెద్దయుద్ధము జరగుచున్నది.

రామ— మంచిది. (యట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

కపి— రాక్షసబలంబు బిట్టేఁచి క్రోఁతులంబట్టి మ్రింగుచుండ శిరంబులమీఁది పర్వతంబులు పాఱవైచి మనవాండ్రు పలాయమానులైనను వానిచేతనే శిష్టంబగు సేతువు ముగిసినది. లంకాపురిలో యుద్ధపటహమును మ్రోయించుచున్నారు రాక్షసులు నవ్వుచున్నారు, కొండలు మోచి దిమ్మువట్టిన తలలమీఁద రక్కసులు గుద్దినగుద్దులచేఁ గపులు మఱింత దిమ్మువట్టి పరుగెత్తుచున్నారు. కావుననో దేవా! గ్రక్కునఁ బ్రతికర్తవ్య మాలోచించుము.

లక్ష్మ— భద్రముఖ ! భయపడకుము. రావణుఁడుగాని యింద్రజిత్తుగాని రానిదే మనమాయుధముఁబట్ట నవసరములేదు.

దధి— (నవ్వుచు నొకవంకకుఁ జూచి)

గీ. ప్రాణమెడసిన కపులయు రాక్షసులయుఁ
దలలు మొండెమ్ము లొకటిగాఁ గలసికొనియోఁ
జేసెఁ గపిరాక్షసాత్మికసృష్టి తాత
నూతనంబంచు జనులు వినోదపడఁగ.

(మఱియొక వంకఁజూచి)

గీ. తెగిపడినయేన్గు తలతోన పగతుమూర్ధ
మైనరాత్రించరకబంధ మదుకుకొలకుఁ
గలసికొన వింత మాయరక్కసులమేను
లన్న విభ్రాంతిపడిరి చోద్యముగ జనులు.

(ఇంక నొక్కప్రక్కకుఁజూచి)

క. పలువురు నవ్వుచు నృత్యంబులు వికటముగాఁగఁ జేయు పోలిక వచ్చెఁ
తలమాత్రము తెగి నిట్టగ నిలువంబడి యున్న యామినీచరుల కిపీ।

కపి— దేవా: యిటు విలోకింపుము. అంతరిక్షమును దట్టమగు కుంకుమపూతఁగల దానిం జేయుచుఁ బుడమినుండి వెడలిన పరాగ మష్టమంబగు రక్తసముద్రము వలెఁ గన్పట్టుచున్నది.

గీ. సైన్యచరణాహతావనీజాత మైన
యా పరాగంబు లీల మిన్నవఘళింపఁ
గంచుతాళంబుతోఁ బోలు కాంతివచ్చె
నఖిలలోకప్రకాశకుఁడైన రవికి.

మఱియును—

చ. త్రిదశపదంబు దాఁక దివి రేఁగినధూళికి వేల్పుఁ బెద్దయున్
జదువుట మాని యచ్చెరువునం గనుగొం చిరుగేలఁ గన్నులె
న్నిదియును మాయలేక తన నీరజమందలి జేకు లొల్చి యొ
ప్పిదముగఁ గప్పుకోఁదగినవే కనులంచు మదిం దలంచెదఁ.

కపి— (నవ్వి) పుంఖానుపుంఖముగా వచ్చు బాణములవేగముచేతను వికటంబులై యిట్టటుఁగదలు ధ్వజపటపటలంబుచేతను జూడవచ్చిన దేవతాసుందరులచే విడువంబడు పుష్పమాలికలచేతను గొంచెము తక్కువగాఁ జేయఁబడిన యీ పరాగము నిష్ఠురప్రహారకృత కబంధకంధరారంధ్రనిస్సరదసృగ్ధారలచేతను

గరికరవికీర్యమాణ జలాసార పరంపరలచేతను నిర్మూలముగ నుపశమింపఁ జేయఁబడినది.

దధి— ప్రశాంతపరాగంబగు రణాంగణంబున మరల యశోధనంబగు నాయోధనము మొదలిడిరి. (ఆలోచించి) యుద్ధమునఁ జచ్చుటయు వీరులగువారికి లాభకరమే అప్సరసలందఱు సహంప్రథమికతో స్వయంగ్రహాలింగనము చేయుదురు.

క. తమ తెగిన శిరంబుఱు సమరముచూడఁగ మింట నచ్చరలతోడ విమా
నములపయినుండి వీరుల్ తమదొరలకు వందనంబులం జేతు రొగిన్.

సుగ్రీ— సర్వము దధిత్థుఁడు విన్నవించినట్లే యున్నది. వేయేల ! సమర మాశ్చర్య వితరణైకముష్టియోగమై యున్నది !

క. అమరులు పూవులు గురియఁగ సమరం బొనరించి తుదకుఁ జచ్చియు దివిపై
నమరులయి మరల ముంతురు తమవారల దివ్యపుష్పదామముల బళీ.

విభీ— ఈవైపునఁగూడఁ జూడఁదగినది చూడుఁడు.

చ. మడిసినవీరు లందఱు విమానచరత్వముఁజెంది క్రిందఁ గాఁ
బడు బవరంబు చూచి యనిపట్టున వేడుక గాఁగ వేలుపుం
బడఁతులతోడఁ గూడి భుజపాశములం గుసుమాంబకంబుల
న్వడివడి పోరుచుండిరి నవీనముగా సమరంబు గూర్చుచున్.

కపి— దట్టంబుగ నేలంబడియున్న కరికరంకంబులును భయంకరంబుగ నఱచుచు నెత్తురు ద్రావు సృగాలంబులును రక్తమాంసమేదోభక్షణంబునకై యొండొరులతోఁ బోరాడు డాకినీగణంబులును నస్ఫుక్పానంబుచే మత్తిలి ఘోరంబుగఁ గిలకిలారవంబు గావించు పిశాచాంగనలును గల యీ సమరాంగణంబునం బ్రబలవానరబలసమాక్రాంతంబు అగు రాక్షససేనలు లంకాభిముఖముగాఁ బాఱిపోవుచున్నవి.

హను— (నవ్వి) దేవా ! మనము గెల్చితిమి ; ఎదిరిన రాక్షససైన్యము విముఖమై పోవుటయే యందులకు గుఱుతు.

రామ— యుద్ధమగు చున్నపుడు మరణాపమరణంబులు మొత్తముమీఁద జరగుచుండు; నంతమాత్రమున జయాపజయములు నిర్ణయించుట కనువుపడవు.

హను— దేవా ! అట్లుకాదు. ఎదిరియు విముఖమైన బలము మరల వేయేండ్లకైనను మార్తుర నెదుర్కొనుట యబద్ధము.

రామ— భద్రముఖా ! ఆంజనేయ ! ఈయెలగోలుమూఁక వెన్నిచ్చిననేమి విచ్చిననేమి చచ్చిననేమి ! వెండికొండ తనచేతులచే నిట్టటుఁ గదల్చిన దశకంఠుఁడు గాని

దేవేంద్రునిగూడ జయించిన మేఘనాదుఁడుగాని యనికి వచ్చి పోటిపో వలయు లేక చావవలయు (అని ముందుఁజూచి) దైత్యబల మప్పుడే లంకాద్వారముఁ దూఁటినది. (పైకిఁచూచి సంతోషముతో)

మ. అతఁ డెవ్వండొకొ దేవయానమున?

హను— దైత్యస్వామి

లక్ష్మ— పౌలస్త్యుఁడా?

అతివేగంబునఁ గత్తిఁదాల్చి మరి నత్యాసన్ను నిన్ సైఁతుమే

రామ— క్షితిజం జూడుఁడు తత్ప్రియో క్తిరత నిస్పృః తెందు నావిల్లు

సుగ్రీ— సీ

సతికిం దాఁకునొ యేమొ చూడ వలఁగు ల్కాంతింపుమా రాఘవా!

(తెరలో) గీ. ఓరి రాఘవ సీతనాయొద్దనున్న

దేది వాలిని గెల్చిన పీదుబలము

అనఁటికంబంబుఁ జీల్చినయట్లు చంద్ర

హాస మీసీతతలఁ ద్రుంచి యవనివైచు.

రామ— (వికటముగా నవ్వి) ఓరీరావణా! జనులందఱికిని హాసముఁబుట్టించు నీచం ద్రహాస మొకమూల దాఁచికొనుము. శక్తిగలిగినను జంద్రబింబము నెవ్వఁడు జాతిపలకపై నూఱునురా?

లక్ష్మ— (దుఃఖముతో)

గీ. ఆర్యుఁ డమ్ముఁ బ్రయోగించునంతలోన

హనుమ నిజశక్తి చూపించునంతలోన

సీతతల చంద్రహాసము చేతఁ ద్రుంచి

కన్మొఱఁగె నప్పుడే దశకంఠుఁడకట!

రామ— (తొందరతో) సీతతలద్రుంచి రావణుఁడు క్రిందఁ బడవైచి పోయెనా? క్రిందఁ బడనీకుము. స్తనతటపరిపీడనపరిచితస్పర్శంబును బ్రసారితకరద్వయు గళజనితంబు నగు నంజలిపుటంబునం బట్టుకొనియెద. (అట్లు చేసి) హా! వైదేహీ! నీతలమాత్రము మిగిలియుండెనా (సకరుణముగ నాలోచించి)

ఆ. వె. పడుచుతాఁచువంటి జడయును మూరు ను

య్యేలలవంటి శ్రుతులు నించువిల్లు

తూపులనఁగఁబోలు చూపులు నిండు జా

బిల్లివంటి మోము బెడఁగు నవియె.

హాప్రియురాల ! విదేహరాజనందని !

మ. నెలకింకం జిగివచ్చు లేళ్ళకనులుం దీర్ఘంబులౌ నింకఁ గో
కిలకుం బల్కులతీపి గల్గు నిఁక రక్తిభూతము ల్పల్లవం
బు లిఁకం దుర్గమమైన రావణుగృహంబుం జొచ్చితో యెట్టి యి
మ్ములలో నుంటివొ మాల దుర్విధిమొగంబుం జొచ్చితో జానకీ.

(సవిశేషకరుణముగ)

గీ. నాయెదుట సీతతలద్రుంచినాఁడు పంక్తి-
ముఖుఁడు, కన్గొనుచుండఁ గన్మొఱఁగినాఁడు
నిష్ఫలములయ్యె మారుతి నీరరాశి
దాఁటుటయు నాదు సేతుబంధమ్ము నకట !

(అందఱును దుఃఖమభినయించుచున్నారు)

లక్ష్మ— (కోపముతో) ఓరీ ! సమరకుంఠ ! శుంఠ ! దశకంఠ !

గీ. సీతమృతి నింధనంబుగఁజేసి నీవు
రవులుకొల్పిన మాశోకపవనకీల
లింకఁ జల్లార్చురా రాము నిషుగణంబు
నీకళత్రములేడ్చు కన్నీటిచేత.

రాము— (అవస్థకుం దగినట్లు కూర్చుండి) మిత్రమా సుగ్రీవ ! వయస్య విభీషణా ! రావణుని జంపుటకై వత్సలక్ష్మణునిచేఁ బ్రతిజ్ఞచేయింపఁ బడితిమి వింటిరా !

లక్ష్మ— ఏమిది యాశ్చర్యము ! తెగిపోయియు సీతతల మాటలాడుచున్నది ! సమీపమునందుండి విందము రండు.

(అందఱు నాశ్చర్యముతో దగ్గఱకుఁ బోయి విందురు.)

సీతతల— గీ. సూత్రధారచలద్దారు గాత్రమైన
యంత్రజానకికంఠంబునందు నొక్క-
శారిక నమర్చి పన్నిరి జానకీస్వ
రూపమును రావణుని కాలయాపనకయి

క. నే నాశారిక మాయాజానకి తలనుండి వెడలి చనుదెంచితి నీ
తో నావృత్తాంతము నిజమైనది చెప్పితినిక్రరాఘువాన్వయతిలకా.

క. జానకి మృతిగనె నని యీ వానరులును నీవునుం బవరపుం జేఁత
ల్మాన గలరంచు రావణుఁ డీనాటికఁ బన్నె నిక్కమిది దాశరథీ.

(విని యందఱును సంతోషమభినయింతురు)

రాము— శారికా ! ప్రియకారిణివగునీకు శుభము. నీయిచ్చవచ్చినచోటికిఁ బొమ్ము. (అనినవ్వి) శౌర్యమునందె కాక మాయాచాతుర్యమునందును రావణుఁడు ప్రవీణుఁడే.

లక్ష్మ— ఆర్యా ! కపియూధపతు లందఱు నేఁటిరాత్రి సువేలాచలసానువుల యందుండి సూర్యోదయమైనతోడనే లంకాదుర్గముం దాఁకుదురుగాక.

రాము— స్వభావకోపియగు రావణుఁడీరాత్రి మనల నెదుర్కొన రాకుండినఁగదా !

(నేపథ్యమునఁ బెద్దకలకలము. అందఱును విందురు)

లక్ష్మ— భైరవాకారుండగు శంకరుని ఫేట్కారమువలెఁ గరాళంబగు నీకలకల మెచ్చటిది ?

విభీ— (ముందుఁజూచి) గీ. కరిముఖము క్రుద్ధసింహముఖంబునందు
హయముఖము క్రుద్ధకాసరాస్యంబునందు
జొనుపఁగలవీరుఁడు దశభుజుండు సింహ
నాదుఁడను దైత్యుఁడేతెంచినాఁడు వీఁడు.

రాము— సింహనాదుఁ డెవఁడు ? ఎప్పుడును వినలేదు.

విభీ— దేవా ! మందోదరి చిన్నకొడుకు. మేఘనాదునకుఁ దమ్ముఁడు.

రాము— వీఁడు దశభుజుఁడు కావున రావణునిలో సగపంశ మున్నదనుము

విభీ— ఆకారముచేతనే సగమంశము పరాక్రమమునందు రావణు నినుమడించువాఁడే.

ఉ. ఏపునఁ జంద్రశేఖరగిరీంద్రము కేలఁ గదల్చునాఁడు లం
కాపతిమేను జల్లడగఁ గాసిలఁజేసిన నందిముఖ్యులన్
దూపుల బిట్టడంచి రణధూర్వహతం దనతండ్రి కెవ్వఁ డ
య్యాపదఁ బాపె వానినసయంబు స్మరించెద సింహనాదునిన్.

(యథానిర్దిష్టముగ సింహనాదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సింహ— (ముందుఁ జూచి) వానరసేనాధిపతులందఱును దాపసులవలె నెదుర్కొను చున్నారు.

రాము— ఆ కటికిచీఁకటివలె నున్నవాఁడేనా సింహనాదుఁడు ?

విభీ— ఔను వాఁడే సింహనాదుఁడు.

కపి— దేవా? విస్ఫురిత భీమభుజదండంబులును విస్తీర్యమాణతారతరగళగర్జితంబులును ఛాయానిర్జితపరిపక్వపనసఫలంబులును బిళంగీకృతగగనాంగణంబులును నీల ప్రభానీలితదశదిగంతంబులును గిలకిలారవభరితదరీముఖంబులును నగు మన వానరబలంబులు హనుమత్ప్రేరేప సింహనాదున కభిముఖముగానడచుచున్నవి.

దధి— సింహనాదుని యైదుమొగంబులొక్కసారి సంక్షోభమును బొందినవి.

కపి— రెండుచేతు లప్పళించి పెద్దహుంకార మొనరించి సింహనాదుఁడు దేవతాసుంద రులు చల్లుపుష్పములు క్రిందఁ బడకుండఁ బుడమినుండి పరాగంబు పైకెగర కుండ రవికిరణంబులైనఁ జొరకుండ బాణవర్షము కురిపించుచున్నాఁడు.

సింహ— (ముందుజూచి) ఓప్లవంగపశువులార!

గీ. నాకుఁ గలయుద్ధశక్తిసన్నాహములకు
మీర లెదిరించినంత నేమియగునొర
రాముఁ డొకవీరుఁడఁట తత్పరాక్రమంబు
చూడఁగావలె నాతఁడెచ్చోటఁ జెపుడ?

(మరలముందుఁగని) ఈవానరకీటకకోటులను జయించిన నేమిపరువు? (చేయిపైకెత్తి)

గీ. అనియొనర్చెద నొక్కపెట్టున ధనుస్సు
లేను ధరియించి, గెలువుఁడో యేనుచేతు
లార! సుగ్రీవమారుతి లక్ష్మణులను
రామునంగదుఁ; దక్కువారలను వలదు.

(మరల ముందుఁగాంచి పెద్దనవ్వునవ్వి) వానరయూథపతులందఱు తోఁకలెగనెత్తి పరువెత్తుచున్నారు. (బిగ్గరగా)

గీ. కష్టపడి కట్టుకొన్నట్టి కట్ట కలదు
త్వరగ వచ్చినదారి మీవాసములకుఁ
బొండు సుగ్రీవమైందకుముదకపీంద్ర
తనయవీలద్వివిదనలతారులార.

రామ— వత్స లక్ష్మణ! వీనిమాటలు బహుచిత్రములుగా నున్నవి!

లక్ష్మ— (గర్వముతో నెదుటికివచ్చి) ఓరీ వికృతాకార! దురాచారా! నరమాంస కబళనదక్ష! రాక్షసాపశద. చాలఁబ్రల్లదములు పలుకుచున్నావేమిరా! ఎన్నడును వీఱులయంపపె ట్టెఱుంగ నట్లున్నావు!

సింహ— (వినక వానరులఁ దఱుముచు ఓప్లవంగపశువులారా! "గీ. నాకుఁగల యుద్ధశక్తి" అను పద్యము చదువును)

రామ— సెబాసు సింహనాద! వీరవరిష్ఠుండగు దశకంఠుని సిగ్గుపఱచుచుంటివి.

సింహ— (అభిముఖముగా నిలచి)

గీ. రామ! ముం దస్మదీయశరప్రయోగ
విధికిఁ బాలైతివేని జీవింప వీవు
గాన ముందుగ నీ యాశుగంబు పఱపు
మోరి నీదెబ్బ రుచిచూడఁగోరియుంటి.

రామ— (ధైర్యముగా నిలువఁబడి చిఱునవ్వు నవ్వి) ఓరీ సింహనాద !

క. సీతను విది చూపఱకుం గౌతుకముగఁ బుడమినుంచకయె నీమంత్రి
శ్రీనితండ్రియు నీయన్నయు నీతమ్ములు నిన్ను ముం దనికిఁ బంపిరిసీ !

సింహ— ఓరీ ! రామ ! చాలగర్వింపకుము. ఇంతగర్వమునకుఁ గారణములేదు. నీ చరిత్రలు విన్నమాకును సిగ్గుచున్నయది.

గీ. పడతి తాటక విప్రుండు భార్గవుండు
మృగము మారీచుఁడు వనమృగము వాలి
ఓరి నీవు జయించిన వీరుఁ డెవ్వఁ
డైనను మదించితేని విల్లూను మెదిరి.

లక్ష్మ— (నవ్వి) గీ. ఆఁడుదే యౌను దాటక యైన దాని
జంపుటకుఁ గారణము మౌనిపంపుసుమ్ము
మృగమనెడుమాట నిజమె మారీచుఁ డైన
రాజయినవానికెల్ల ధర్మంబు వేఁట.

బ్రాహ్మణుఁడగు పరశురాముని జయించుటకుఁ గారణము మావైతాళికుఁడే "అనిజంభునిజంపిన యింద్రుని" అని చెప్పియున్నాఁడు. ఇఁక వాలిని జంపుటకు సమాధాన మొక్కటి చెప్పవలసియున్నది.

రామ— లక్ష్మణా ! నీవూరకుండుము. దాని కుత్తరము నేను జెప్పెదను.

గీ. క్రోఁతి యని వాలిననకుము క్రొంపములుఁగు
నమలినం బగు నీతండ్రియశము గూడ
నాల్గువారాసులను ముంచి నాన్చెఁగాదె
చంకలో నొక్కిపట్టి నీజనకు నతఁడు.

సింహ— (క్రోధముతో) ఓరోరీ కుక్షత్రియ ! మాతండ్రి నాక్షేపించుచున్నావు ! ఇదిగో వాఁడియమ్ముల నీరూపు మాపుచున్నాను.

రామ— (విల్లెత్తి) ఓరీ రాక్షసపోత ! నేనుమాత్ర మూరకుందునా. లంకాపురీపరిసర గోపురములయందుండి చూచుచున్న పౌరజను లందఱు మనశరవిక్షేపములకు బెదరుదురు. కావున నావలికింబోయి యుద్ధము చేయుదమురా.

(అని యందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్ర
బాలరామాయణ నాటకమున సప్తమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

అష్టమాంకము

(పిదప సుముఖదుర్ముఖులను నిరువురు రాక్షసులు ప్రవేశింతురు.)

సుము— సఖా! దుర్ముఖ! మనరావణ మహారాజునకు గొప్పసహాయలోపము తటస్థించినది. కుమారసింహనాదుడుగతించెఁగదా! అయినను శోకామర్షంబులపాలు గాక తులాద్యూతమనునది యొకటి పన్ని, యందును బరాభవముఁజెంది పందెముగా నిర్ణయించుకొనిన సీతాసమర్పణంబును లంకాధిపత్యపరిత్యాగంబును జేయఁడాయే.

దుర్మ— ఆర్య! సుముఖా! స్వామినియగు త్రిజట మనల నిరువురను. "అంగదునకును నరాంతకునకును జరుగు యుద్ధములోని విశేషము లరసినాతోఁ జెప్పిన నేను సీతాదేవితో విన్నవింతును" అని నియోగించుటయే యెఱుఁగుదును గాని వారిపోరాటకుం దగిన కారణ మెఱుంగను, నీకుందెలిసినఁ జెప్పుము.

సుము— మనరాజు శుకసారణులను రాము నొద్దకుఁ బంపఁగా వారేగి, రామునితో మనము వానరబలమును రాక్షసబలమును వ్యర్థముగాఁ జంపుకొనుట భావ్యము గాదు. తులాద్యూతమువలన జయాపజయములు నిర్ణయించుకొందము. పందెమేమనఁగా—

గీ. అందు నీవాఁడు గెల్చిన నవనిజాత
నీకళత్రంబు లంకయు నీయధీన
మగుట, నావాఁడు గెల్చిన నవనిజాత
నాకళత్రం బయోధ్యయు నాదియగుట.,,

అని రావణుని మాటలుగా విన్నవించితి.

దుర్మ— తరువాతఁ దరువాత.

సుము— తరువాత రామభద్రుండును బ్రహ్మకు ముమ్మనుమండగు రావణుఁడు చెప్పినట్లే జరుగ వచ్చును అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

దుర్మ— తరువాత తరువాత.

సుము— తరువాత సౌమిత్రి సుగ్రీవ విభీషణ జాంబవ దాంజనేయ ప్రభృతులందఱు వలదని నివారించినను రాముఁడు తనవైపున నంగదు నంకకారుఁగా నియమించెను. రావణుఁడును దనవైపున నరాంతకు నంకకారుఁగా నియమించుకొనియె.

దుర్ము— తన భుజపరాక్రమ మెఱుంగకయే మనరాజు లంకాధిపత్యమంతయు నరాంతకుని వీపుమీద నుంచినాఁడేమి?

సుము.-తెలివితక్కువపనులుచేయుటయందు మనరాజుగారగ్రగణ్యులుగదా.యింతేకాదు.

గీ. సింహనాదుఁడెప్పుడు మడిసెనొ స్వశక్తి
యెపుడు వమ్మయి పోయెనో యప్పుడె రాము
చంద్రునకు సీత నిచ్చుట సముచితంబు;
రాజమోహంబచుమి కాలరాత్రి మనకు.

దుర్ము— యువరాజు మేఘనాదుఁ డేమయ్యెనో.

సుము— ఏమయ్యెనా,

చ. నడి నిసి వేళ రాఘవుల నాగశరంబులఁ గట్టినాఁడు క
న్పడ కనిసేయు నేర్పరి నభంబున నుండియె నిత్యజైత్రమై
వెడలురథంబువాఁ డొరుల వేఁడక యగ్నినె కొల్చువాఁడు బి
ట్టడలి యడంగె రాఘవభయంబున నొక్కెడ మేఘనాదుఁడున్.

చ. జలనిధి చుట్టు నుంటఁ జొరశక్యము గానిది లంక, దేవతా
లలనల యూడిగంపుఁ బనులంగొను రావణుఁ డేలు దానిఁ గ్రోఁ
తులబలగంబుతో వెడలి తోయధి కడ్డముఁ గట్టి వాని దో
ర్బలమున గెల్చు మర్త్యుడఁట రాఘవుఁ డక్కట సిగ్గు సిగ్గుగన్.

దుర్ము— నిజము నిజము. చర్మేంద్రియములకు గోచరము గాని సంగతి యార్యులకుఁ బొడఁగట్టినది.

సుము— చాలుఁ జాలు. రాజవిరుద్ధము లగు మాటలు చెప్పుకొనరాదు మనపనిమనము నెఱవేర్చుకొందము.

దుర్ము— త్రిజటమ్మగారు మనరాకకై యెదురు చూచుచున్నది. అచటికే పోదమురా (అని పరిక్రమింతురు.)

(పిదపఁ ద్రిజట ప్రవేశించును)

త్రిజ— (ఔత్సుక్యముతో ముందుఁజూచి) ఓహో! సుముఖదుర్ముఖులా! త్వరగా రండు, యుద్ధవృత్తాంతము చెప్పుడు.

సుము— స్వామిని త్రిజటా! లంకకుఁ దూఱుపువైపున సువేలాద్రికిఁ బడమటివైపున నగు రత్నాక్షవాటంబునఁజూపఱందఱును సమంబుగాఁ జూచుటకై క్రమ క్రమోన్నతంబులగు మంచంబు లలంకరింపఁబడినవి. అందుఁ దూర్పువైపున సపరివారుండగు దశాననుండును బడమటివైపున సపరివారుండగు రాముండును గూరుచుండిరి. సద్దుచేయకుండ వానరబలంబునకై నీలుండును రాక్షసబలం బునకై ప్రహస్తుండును నియోగింపఁబడిరి. అందఱు నిట్లుండ దేవతాంగనలు విమానంబునుండి చూచుచుండ నంగదనరాంతకు లిరువురును గత్తులు చేఁత బూని రణరంగముం బ్రవేశించిరి. తరువాత.

గీ. ముప్వరుస రత్నకంకణముల ప్రకోష్ఠ
ములును గందంపుమేనిపూఁతలుగలట్టి
యంగదనరాంతకులరూప మరయ ననిమి
షత్వమును మెచ్చుకొనిరి యప్సరసలెల్ల.

త్రిజ— తరువాతఁ దరువాత.

సుము— తరువాత నీలప్రహస్తులు మంచంబులు దిగి బరాబరులుసేయుచు సేనలు మూయకుండ నడుము నెడము గలుగఁ జేయుచుండఁ బ్రత్యాలీఢపాదంబులతో నాయంకకారు లిరువురు నెదుర్కొని మండలాకారంబుగ రణాంగణంబునం దిరుగఁజొచ్చిరి

త్రిజ— తరువాతఁ దరువాత ?

దుర్మ— తరువాత వారిరువు రందముగా మరలి తిరుగుచు నుపరితాడనంబులు లాఘ వంబుగాఁ దప్పించుకొనుచు నొండొరులం బిలచికొనుచు వీరాలాపంబులాడు కొనుచు దృష్టులువంచించుకొనుచు శస్త్రక్షతములగు శరీరంబులు రక్షించు కొనుచు, నొక చోటఁ గొట్టునటు లుంకించి మఱియొకచోటఁగొట్టుకొనుచుఁ బెద్దలపేరు లుగ్గడించుకొనుచు బిట్టు చిత్రముగాఁ బోరిరి.

త్రిజ— తరువాతఁ దరువాత ?

సుము— తరువాత

ఆ. వాలినందనుండు ప్రహరించి నపుడెల్లఁ గీశసేన సేసెఁ గిలకిలంబు.
రావణాత్మజుండు ప్రహరించి నపుడెల్ల సోఁకుమూఁక చేయఁ జొచ్చె గోల.

త్రిజ— తరువాత దరువాత ?

సుము— తరువాత నాయంగదనరాంతకు లిరువురును,

క. సొగసుగ నడ నడచుట సొగసుగ వసుమతి నాక్రమించి చూచుటయును మా
న్నగు గతులన్నియుఁ గడు వేడ్కఁగ సూచికలయ్యె నంకకారులకెల్లన్,

త్రిజ— తరువాతఁ దరువాత ?

దుర్ము— ఇట్లునిర్భరంబుగఁ బోరుచుండ నరాంతకుండు తనకాల నంగదుని కాలికి సంకిలివైచి కేలంబట్టుకొనియున్న సమయంబున రోమాంచనిబిడరత్నాంగదుండగు నంగదుం డతనిమెడపట్టునఁ గత్తితోఁ బొడువఁ బ్రిలయకాలవాయువుచేఁ గూలిన పారిజాతద్రుమమువలె వాఁడు రజనీచరాంగనల కన్నీటితోఁ గూడ నేలంబడియె. వానరవీరులందఱు క్ష్వేళారావంబు లాచరించిరి. దశాననుని పదిమొగంబులును ముకుళించిన తమ్మిపూవుల చందంబు వహించె. రక్కసులుచూడకుండఁ గరతాళధ్వనులతో నచ్చరలందఱు నవ్వసాగిరి.

త్రిజ— హావత్స. నరాంతక. యెచటనుంటివి. మాఱుమాటాడవేమి ? దుర్ముఖా ? నరాంతకుఁడు కూలినపుడు దేవతల ముఖచ్ఛాయలెట్లున్నవిరా.

దుర్ము— శత్రుపక్షమునఁ బరాజయము తటస్థించి నప్పు డున్నట్లున్నవి. స్వామిని త్రిజటా ! ఆక్షత్రియకుమారుని యందు దేవతలకుంగల పక్షపాత మింతింత గాదు. అవును; ధర్మవిజయముగల వారియం దెవ్వరికి పక్షపాతముండదు?

మ. దనుజాచార్యుని యొంటికన్ను బుధసంతానంబు కందోయి భ
ర్గుని నేత్రిత్రియ మబ్జసూతి యిరునాల్గుం గన్నులుం గేకివా
హను పండ్రెండు విలోచనంబులును జంభారాతి వేగన్నులుం
గనె నుల్లాసముతోడ నంగదు భుజాగర్వంబు నింతింతలై,

త్రిజ— తరువాత నార్య దశకంఠుఁ డే మనియెను?

సుము— ప్రహస్తునితో నిట్లనియె

గీ. అని నరాంతకుఁ డణఁగిపోయెను గదా య
టంచుసమరంబు మాన్పకుమయ్య తాత
వానరులకును గీర్వాణవైరులకును
జరుగుసామాన్యయుద్ధంబు జరుగనిమ్ము.

త్రిజ— అట్లేని మనరాజుగారు లజ్జాదేవి నావలకు సాగనంపినారు.

సుము— తరువాత విభీషణుఁడు చప్పట్లు గొట్ట రాముఁడు నవ్వఁ గుంభకర్ణుని లేపుటకును నికుంభిలానిర్గతుండగు నింద్రజిత్తును బిలుచుటకును శుకసారణులను బంపి మనరాజుగా రంతిపురిలోనికిం బోయిరి.

త్రిజ— అట్లేని మీరుతరువాత వృత్తాంతముఁ దెలిసికొనుండు నేనిపు సీతతోవిన్నవించెద.
(అని అందఱును నిష్క్రమింతురు) ఇదిమిశ్రవిష్కంభము.

(పిదప నిరుపక్కల నిరువురిరువురు బరిచారికలతోడను వేత్రవతితోడను సుప్తోత్థితుండగు రావణుండు ప్రవేశించును)

వేత్ర— (తనలో) ఏమీ! దశకంఠదేవునకుం దటస్థించిన యవస్థ, యీ కేళీవిమానమునందే రత్నాట్టాలకంబునఁ బ్రొద్దుగ్రుంకినదిమొదలు వేఁగువఱకుఁ గన్నుమూయకుండ రజనీరణం బాలోకించి కించిత్కాలము విశ్రమించి మరల దివాయుద్ధముఁ జూచుటకై చనుదెంచె. ఇప్పుడును కొంచెము నిద్రచే మ్రాగన్నువడుచు నేదియో మనంబున నాలోచించుచున్నాఁడు.

రావ— భద్రరాలా, వేత్రవతి! ఎవనికి దేనియందభిరుచి మెండగునో వాఁడుసర్వదా దానికే లొంగియుండును నన్నుఁ జూడుము, రాత్రియుద్ధముఁ జూచుటచే మిగుల డస్సియు మరల దివాయుద్ధముం గాంచుటకై చనుదెంచితి (అని యాకసము వంకకుంజూచి) దేవతలందఱు వేగముగఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నారు, పేరులేని రాక్షసులఁ గొందఱం జంపిన తాపసక్షత్రియు నభినందించుటకై కాఁబోలును,

ఉ. ఏల ముదంబు మీకు బలహీనులు దైత్యులు కొందఱీల్గినన్
వేలుపులార రావణుని విక్రమ మింతటిలోనఁ బోయె నే
కూళతనంబుమానుఁ డిదిగో! చనుదెంచెద రింద్రజిత్తు, ని
ద్రాలసవృత్తి లోకముల నాఁకలికింగొను కుంభ కర్ణుఁడున్.

వేత్ర— దేవా! రాజు లవసరసంతోషణీయులు కావున నుచ్చావచసంచారములతో వేల్పులు దేవరసేవకై చనుదెంచుచున్నారు.

(తె ర లో)

ఓలంకాపురీప్రాకార పాలకులారా! వలీముఖసైన్యమువచ్చి మీపురమంతయుఁ బాడుచేయుచున్నది. కాచుకొనుండు. తోరణములు తెంపుచున్నారు. జాగ్రత్త! రాక్షసకబంధములతోఁ బూడ్చిన యగడ్తను మరలఁ ద్రవ్వికొనుఁడు. బంగరు పలక లూడఁ గొట్టిన గుమ్మము లన్నియు బాగుజేసికొనుఁడు. కంటకిద్వారమును మరల నేర్పఱుచుకొనుఁడు. పడిపోయిన ప్రాకారపుందారులు పూడ్చుకొనుఁడు. విఱిచిన యట్టకలును బాడుచేసిన వరాండికలును ముక్కలైనయంత్రంబులును నికుంచితంబు లగు కాంచనికలును మరల నలంకరించుకొనుఁడు,

రావ— (వినినవ్వి) అరరే ఇదియంతయు సత్యమా, అసత్యమా: అసత్యమే. మన దుర్గము మనుష్యులకు సుగమమగునా! అయిననేమి

గీ. అఖిలదేవభయంకరమైన మామ
కీనదోర్మండలం బుండఁగానె లంక
కేల ప్రాకారలోపంబు హీనదశయుఁ
గలుగుఁ? గలిగిన నిదియ ప్రాకారమరయ.

(రాక్షసులనుద్దేశించి సాక్షేపముగా) ఓరీకరంకక. ఓరీకంకాళక. కుంభకర్ణుని లేపుఁడు మేఘనాదుని పిలువుఁడు

(క్రరంకకకంకాళకులెదుటికివత్తురు)

కరం— (జనాంతికముగా) ఓరీ కంకాళక ! రాజు కుంభకర్ణునిఁ బ్రబోధింపు మను చున్నాఁడు కాని యింకను తనయాత్మను బ్రబోధించుకొనలేదు. మనమెంత కష్టపడిలేపినను మరల రామునివలనఁ గుంభకర్ణుఁడు పెద్దనిద్దురపోకమానఁడు.

కంకా— కుంభకర్ణుఁడేకాఁడు; విభీషణుఁడు తక్కఁదక్కినవారందఱికిని నిదియేగతి.

కరం— అవును. (తనలో రావణునుద్దేశించి)

మ. అతిగర్వంబున మించు నీభుజము లేలా, కాల్పనా! పార్వతీ
పతికై కోసి శిరంబు లిచ్చిన భవద్వక్త్రింబులుం గత్తియుం
గతిలేదా! నిదురించువానికయి యాకాంక్షింతు వీవక్కటా?
యతఁడా! సాయమునీకు, విస్మృతశరవ్యాసంగుఁ డోరావణా.

రావ— ఓసుముఖ దుర్ముఖులారా ! మీరు మేఘనాదునకును, కనిష్ఠ తాపసక్షత్రియు నకుం జరుగుపోరునందలి విశేషంబు లెప్పటివప్పుడు తెలుపుచుండవలయు.

(దేవా చిత్తము అని వారిరువురు రెదుటికి వత్తురు)

సుము— (జనాంతికముగా) ఓయీ ! దుర్ముఖా ! ఆలక్ష్మణుని పరాక్రమంబును గొప్పదియె. ఏమన నికుంభిలానిర్గతుండగు మేఘనాదునకుఁ గూడ నిట్లు కబురు పంపించినాఁడఁట

ఉ. అమ్ములు తేరు విల్కవచ మబ్బెను నాకు నికుంభిలాప్రియో
గమ్మునఁ గాన జయ్యుఁడను గానని యెంచకు మిందరజిత్త! సీ
తమ్మను బాసి వ్యాకులితమైన మదిందగురామచంద్రు కో
పమ్మును బాపి యేన నినుఁ బంతముమీఱఁగ రూపుమాపెదన్.

దుర్మ— అగును, విరాథ ధ్వంసికిఁ గడగొట్టు తమ్ముఁడు గదా. చంద్రునితోడఁ బుట్టిన యమృతమునకుఁ జంద్రునికంటెఁ దక్కువ గుణములుండవు.

సుము— వీరగోష్ఠిప్రసంగములయం దిట్లు చెప్పికొనుచున్నారు.

మ. తలుపు ల్మూసిరి భీతి భోగవతిఁ బాతాళంబునం దేవకాం
తల యోష్ఠంబుల లేఁతనవ్వులకు సన్యాసంబు ప్రాప్తించె నే
యలఘుం డెక్కటిఁ బోరువేళ నతఁడాహా! మేఘనాదుండు శ
త్రులఁ దున్మాడ నికుంభిలాగుహఁ దపోరూఢిం బ్రవర్తించునే.

కరం— (పురోభాగమునకుం జూపునిగుడించి)

గీ. కంకణంబులచప్పుడు గాకయుండఁ దొత్తులై వేల్పుటాండ్రు కాళ్లొత్తుచుండఁ
గుంభకర్ణుఁడు వడి బుసకొట్టుకొనుచు నిదురపోవుచు నున్నాఁడు నిట్టవాడిచి.

కంకా— బాగుగ వర్ణించితివి. కుమార కుంభకర్ణుఁ డిప్పుడు నిద్రానంద మనుభ
వించుచున్నాఁడు.

రావ— నిక్కముగ తమ్ముఁడు భగవంతుండగు పద్మయోనికంటె మిన్నగాఁ దపముఁ
జేయు భంగి నిద్రానందములో నున్నాఁడు.

సుము— (రావణునిచెవిలోఁ జెవియొగ్గి)

క. రణభూమి విడిచి యైరావణమవ్వలికేగ నింద్రు బంధించి ధను
ర్గుణమును మ్రోయించి భవత్ప్రణయము గన్నట్టి కొడుకు పచ్చెంబోరన్.

గీ. ప్రలయరుద్రుని ఫేట్కారపటిమఁబోలు
మేఘనాదంబు వినుచు సౌమిత్రివచ్చె
నాఁడు మనలంకఁ గాల్చినపోఁడ బాహు
బలయుతుండగు హనుమ వార్వంబుగాఁగ.

దుర్ము— ఓహో ! దేవ ! నీవు మార్తాండపుల స్త్యకులములు రెండును సందేహ డోలపై
నూఁచుచున్నావు.

గీ. కుడి మొగముల్లైదు శ్రీరామ కుంభకర్ణు
లాచరించెడు యుద్ధంబు చూచుఁగాక
మేఘనాదునితోడ సౌమిత్రిసేయు
కలను గనుఁగాక నెడమమొగంబులైదు.

కంకా— అట్లేని మనము కుంభకర్ణుని లేపుదమురా,

కరం— లేపుటకుందగిన యుపాయ మేదియో నాకుం దోఁచదు.

కంకా— పదునెన్మిదికొలముల పాములును రావణుని సేవకై వచ్చి యున్నవికదా !
వానిలోఁ బెద్దపెద్ద పాములకు నియోగింపుము.

కరం— మంచియుపాయము దొరకినది, పాములు తమ మేనుల నతనిమేనితో పెన
వైచుకొని లేపఁగలవు (అని కొంచెము బిగ్గరగా)

గీ. తక్షకుఁడు తొమ్మి సర్పశతంబుతోడఁ
జెవులు కర్కోటకుండు నాసికను వాసు
కియును గాళియసర్పంబు గ్రీవ నిట్లు
చుట్టుకొనుఁడయ్యె కైకసీసూనునొడలు

రావ— ఈపాములు చుట్టికొనిన మాతమ్మునకుఁ దామరతూండ్లు చుట్టిన చందముగా నుండును. ఇంతమాత్రమున లేచునా?

కంకా— సఖా కరంకక! మన మనోరథములన్నియు వ్యర్థమనోరథములే. మహాఫణీంద్రము లతనిం గించిత్తైనం గదల్పలేకపోయినవి.

(పడమటివైపునఁ దెరలో)

గీ. మయుఁడు తాత వచించిన మాయలెల్ల
మాయమైపోయెనకట యీమర్త్యులయెడ
తండ్రినేర్పినదారుణాస్త్రంబు లింక
లలిఁ బ్రయోగించునట్టి కాలంబువచ్చె.

రావ— వత్సా! మేఘనాద! యేల విచారపడెదవు. మాయలన్నియుఁ జేతగాని వానికిఁ గాని నీవంటి నిష్కరుణ వీరునకుఁ గావు.

దుర్ము— కిలకిలమను కోఁతినెక్కి కేల విల్పూని మేఘనాదుని యెదురఁగనిష్ఠతాపసుఁ డేమోమో ప్రల్లదములు పలుకుచున్నాఁడు

కంకా— ఇఁకఁ గేళీవిమానమందలి రత్నాట్టాలకమునకుఁ దగ్గఱనుండు పర్వతంబులు మీఁదఁ బడవేయించి లేపుదము.

రావ— (నవ్వి) వీరి యూహ పిచ్చియూహ. ఆపర్వతంబులు కఠోరంబగు తమ్ముని దేహము సోకి బంతులవలె నెగురును గాని యావంతయుఁ బనిచేయలేవు.

కంకా— పర్వతంబులన్నియుఁ ద్రాడునకు గుచ్చిన ముత్యములవలె నల్లాడినవి. గాని కార్యకరములు కాకపోయినవి.

(పడమటివైపునఁ దెరలో)

చ. వదలుము మాయ కౌతుకము పాయక పోరుము. నిన్ను వేలుపుఁ
ముదితలు పెండ్లియాడుదురు; మున్నల మీఖరుఁ డన్న సేనతో
నెదురఁ దదీయరక్తమును నింపుగఁ ద్రావిన నాయలుంగు లీ
యదనున నీదురక్తమును నాగళముం గబలించుఁ గావుతన్.

రావ— ఔరా! యీలక్ష్మణుఁడు కుమారమేఘనాదునకుం దగనికూఁతలు కూయుచున్నాఁడు. కానిమ్ము వీనిం గుమారుఁడే శిక్షించుఁగాక.

(మరలఁ దెరలో) ఓరీ కనిష్ఠకుక్షత్రియతాపస.

గీ. బుద్ధిమంతుఁడవనుచు నీపొంత దార
నునిచిపోయిన దాని నింకొకఁడు వచ్చి
యెత్తుకొనిపోవఁ జవటవై యొత్తిగిలిన
చెనఁటి పనిచేయుపొంటె లజ్జింపవేల.

సుము— (నేపథ్యమువంకకుం జూచి) ఇంకను నుత్తరముఁ జెప్పకున్నాఁడేమో.

(తెరలో)

ఓరీ బ్రహ్మరాక్షసుఁడా! నీకు వీరజనమర్యాదలు తెలియవు. అసాధ్యకార్యముల పట్ల శస్త్రధారణ విడంబనయగును గాని యిట్టిపట్ల నలంకారమేయగును.

రావ— ఏమీ! మనుష్యుల పొగరు. కుమార మేఘనాదునితోఁగూడ వీరవ్రతమందు యుక్తిప్రత్యుక్తులు చెప్పుచున్నారు.

కంకా— (మఱియొకవంకకుంజూచి) మిత్రమా! కరంకక! గురుగళద్దానవారి ప్రక్షాళితగండమండలంబులును గళకుహాకుహరనిరర్గళగులగులారావంబులు నగు దిక్కరులను కుంభకర్ణుని లేపుటకై నియోగింపుము.

కరం— మంచిది. ఓదిక్కరీంద్రములారా.

గీ. కొండచరియలలో వప్రతాండవంబు
సలుపునాఁటి భవద్దంతబలము నేఁడు
ద్విగుణముగఁజేసి లేపుఁడీ దేవవైరిఁ
కుంభకర్ణునిఁ బగరమార్కొనుట కొఱకు.

రావ— ఇది యుక్తమే. దిక్కరులనఁగా జంగమదుర్గములుగదా.

కరం— దేవా! యిది చూడఁదగినది.

గీ. దిగ్గజంబులు నాలుగుదిక్కులందు
రొమ్ముపై కెక్కి ద్వంద్వయుద్ధమ్ము సేయుఁ
గుంభకర్ణుండు కటకటా గుఱ్ఱువెట్టు
కొనుచు నిద్దురలేవఁడు కొంచెమైన.

కంకా— (నవ్వి) దిగ్గజంబులచేష్ట లన్నియు మనవానియెడలఁ జెవిటివానియొద్ద సంకూదినట్లాయెను.

ఇంద్రజిత్తు— (దక్షిణమువై పునఁ దెరలో) ఓరీ! దుర్ముఖ! లక్ష్మణ!

ఉ. రావణితోడఁ బోరుటకు రాముఁడు సుంత సమర్థుఁడంచు నే
నావల వింటి. నీ వతనియట్లుగ శౌర్యము చూపరాకురా

కేవల మన్నదమ్ముల కౌగిఁ ధనభాగము వచ్చుఁగాని మూ
ర్ఖా! విలువిద్య వచ్చునటరా! యనిలోపల నేపుచూపగన్.

లక్ష్మ— (తెరలో) ఓరీవాచాల! వృథాభిమాన! మేఘనాద.

గీ. తలలు తెగఁగోసికొని పురాంతకునిఁ దృప్తి
పఱచి లంకాధిపత్యంబుఁ బడసెఁ దండ్రి
యనుచు నీకేమి పరువురా? యరుణమణులు
గాక రవికాంతి స్ఫటికము లృారఁగు బెట్లు?

ఇంద్రి— (తెరలో) ఓరీ విరోచనకులపాంసనా! కేరళీతనయ! లక్ష్మణ! లంకా యువరాజును రణప్రియుఁడు నగు నింద్రజిత్తు నెఱుఁగకున్నావు. ఇదిగో నెఱుఁగఁ జేసెదను.

లక్ష్మ— (తెరలో) ఓరీ పులస్త్యకులకలంక, ఇద్దఱుతండ్రులకొడుక. రామచంద్ర సేవకుఁడగు సౌమిత్రి నెఱుఁగకున్నా విదిగో నెఱుఁగఁజేసెదను..

సుము— దేవ! లంకాధిపతీ! ఇంద్రజిత్తును సౌమిత్రియు నిట్లొకరినొక రాక్షేపించుకొనుచుండఁగానే——

ఆ. వె. కాఁడలేని నల్లగల్వ లాకాశవా
పికను నెఱుఁగఁ జేయు వేడ్కఁ—కాండ్రు
కేరుచున్న సేన క్రీఁగంటిచూపులు
వేలకొలఁది నిండె విశిఖరాశి.

కంకా— కరంకక! కుంభకర్ణప్రబోధమునకై మమ్ముం గొందఱ నంపుము.

కరం— మీరేమి చేయఁగలరు, ఈశ్వరారాధనంబు దక్క మనకు వేఱుదిక్కు లేదు (అని పరమేశ్వరునుద్దేశించి)

గీ. నంది మద్దెలవాయింప నాగముఖుఁడు
చదువఁ జండిక యట్టహాసంబుచేయ
డమరుకపుమ్రోఁతతో నీవు డాయవచ్చి
రావణానుజులేపుమో దేవదేవ.

కంకా— (తనలో) ఆఁ! కుంభకర్ణుఁడు లేచిన ఱాళ్ళు నీళ్ళలోఁ దేలి సొరకాయలు మునిఁగిపోవును.

దుర్మ— (కుడివైపున) దేవా! లంకాపరమేశ్వర? మేఘనాద లక్ష్మణుల ననుసరించి వచ్చు రాక్షసవానరవీరులకుఁ బెద్దయుద్ధము జరుగుచున్నది.

సుము— దేవా! అతిభీషణముగా జరుగుచున్నది చూడుము.

గీ. చాపములు చక్రములును సేజాలువూని
యల్లవీరులు చిత్తంబు లుల్లసిల్లఁ
బోర, మెయిమీఁదఁ బడు కత్తిపోటుతోడఁ
బడు సురస్త్రీల పూదండజడులుగూడ.

కంకా— (ఎడమవైపున దుఃఖముతో) దైవమా ! యీ కుంభకర్ణుఁడెట్లు లేమనోగదా.

కరం— (ఆలోచించి) ఆఁః తగిన యుపాయము దొరకినది

చ. బలిసిన గబ్బిగుబ్బ లెదపై బిగియారఁ గడించి వేగమో
వెలఁదుకలార ! యీభువనవీరుని లేపుఁడు కుంభకర్ణు న
గ్గలమగుపైఁడికుండల చొకారముగల్గిన చంటివింటిపో
టులఁ బురుషాయితంబులఁ బటుత్వము చూపిన లేవకుండునే.

రావ— మాతమ్ముఁడు నిద్రలేచినట్లున్నాఁడే ?

కరం— లేచుటయే కాదు. రాముని సమీపమునకుఁ గూడఁ బోవుచున్నాఁడు.

కంకా— పరిజనమువలన వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొని రాముని మీఁదికి యుద్ధము
నకుఁ బోవుచుఁ గుంభకర్ణుఁడనుచున్న మాటలు వింటిరా—

గీ. వారిధికిఁ గట్టకట్టినవాఁడు రాముఁ
డంతనేర్పరి నింక నేయమ్మ కనును !
ఉన్నదేదో యనర్థ మిట్టెన్నఁడకట
నన్నకాలమునందు మాయన్నలేపె !

(ఆలోచించి తనలో) స్వభావభీషణుం డగురాక్షసేంద్రుఁ డీమాట విననేలేదు.
విభీషణుని వృత్తాంత మీకుంభకర్ణున కేమైనఁ దెలిసియుండునా లేదా ! (అని తెరవం
కకుఁజూచి) మరలనేమియో కుంభకర్ణుని మాటలు వినఁబడుచున్నవి. (చెవియొగ్గి
విని) దేవా దశాననమహారాజ ! వినుము.

గీ. వలదు చాపంబు తూపులు వలదు వలదు
చక్రమును ముద్గములు పట్టసములు వలదు
ఆఁకలియుఁ దీఱు నశియింతు రరులు గూడఁ
గోఁతిమూఁకను మ్రింగెద గుటుకుమనుచు.

అని యనుచున్నాఁడు.

రావ— సెబాసు వత్స ! నిజముగా నాకుఁ దమ్ముఁడ వగుదువు.

దుర్ము— దేవా ! కుమార మేఘనాదుని రథము వచ్చుచున్నది

సుము— (బాగుగ నిరూపించి)

గీ. అవని నంటనిదౌటఁ జక్రారవంబు
లేక సిడమున జలదమాలికలద్రుచుచు
నగ్రిచూర్ణితకీశసైన్యంబు నగుచు
నీకొడుకుతేరు రాజిల్లు నాకసమున.

దుర్ము— వాయునందనుండగు హనుమంతుఁడును నీకొడుకు రథముతో వాక సంబున కెగసె.

సుము— ఒక్క హనుమంతుఁడే కాఁడు.

గీ. గుఱ్ఱముల నాఁగఁజేసి యరుణ్ఁడుచూడఁ
దోవ వైమానికులనెల్లఁ దోసికొనుచు
నంబుదాంతస్స్రితాంబుప్లుతాంగుఁ డగుచు
నెగసె సౌమిత్రి హనుమపై నెక్కిదివికి.

కరం— (ఎడమవైపున)

చ. అవని భరింపలేక కమఠాధిపుఁడుం గిటిరాజు దిగ్గజ
ప్రవరులు శేషుఁడుం దిగులుపాటువహింప ననూరుఁ డబ్జబాం
ధవునిరథంబు భీతిఁ ద్వరితంబుగఁ దోలఁగఁ గుంభకర్ణుఁ డీ
భువియును నాకసంబుఁ దనపూర్వశరీరము నిండవచ్చెడుꣳ.

(తెరలో) ఎవఁడురా యక్కడ। దశాననమహారాజుతో—

గీ. శివునివిలు ముక్కలుగఁ జేసి సీతఁ బెండ్లి
యాడి వాలినిద్రుంచి రత్నాకరంబు
గట్టి సోఁకులఁ జంపించు ఖలునిఁ జంపి
వందనము లాచరింతు నీపాదములకు.

అని మీతమ్ముఁడు కుంభకర్ణుఁడు శపథము చేసె నని విన్నవింపుమురా.

రావ— సెబాసు తమ్ముఁడా! సెబాసు కుంభకర్ణ! నీవట్టివాఁడవే. లేనియెడల యుద్ధము లలో రావణుఁడు నిన్నెట్లు మెచ్చును.

సుము— (కుడివైపున) దేవా, చూడు మీకనిష్ఠక్షత్రియతాపసుని యుద్యోగము:

గీ. పాకశాసను నిల్లాలి పైఁటకొంగు
ధ్వజపటముచేసికొన్న సీతనయు నగ్ని
కేతనముమీఁదఁగూడ నిశాతబాణ
చయము పడుచుండె నౌర లక్ష్మణుని పొగరు.

(తెరవంకఁ జూచి) సెబాసు మేఘనాద! దశకంఠునియొద్ద ధనుర్వేదము చదివినవాఁడ వౌదువు. దేవా పులస్త్యనందన!

గీ. జలక మాడించె దేని నంజనయు దేని
వాయుదేవుండు మూర్కొనెఁ బ్రియద మొదవ
వార్థి దాఁటినయట్టి యావానరేంద్రు
నెత్తిపై నాఁటె నొకయమ్ము నీసుతుండు.

రావ— అట్లేని లంకాద్రోహము చేసినందులకును నక్షకుమారుని జంపినందులకుం దగినశిక్ష కావించెను.

సుము— ఆహాహా! ఈమేఘనాదలక్ష్మణు లిరువురచేత—

గీ. కటికిచీఁకటి దిక్కులఁ గ్రమ్మఁజేయు
బాణములు నొండొకళ్ళపైఁ బఱపఁబడియు
నమ్ము లగుచుండె సురతోత్సవమునఁ జెవిటి
యాలుమగ లాడుకొను రహస్యములపగిది.

కంకా— (ఎడమవైపున) గణేశ్వరగళగర్జితంబును శంకరడమరుకకోలాహలంబును నాదిసూకరారవంబును నరకేసరినినాదంబును గూడ నతిక్రమించు నీరొద యేమయియుండునో?

కరం— (చెవులు మూసికొని) దేవా! నిజము. కంకాళకుఁ డన్నట్లేయున్నది

గీ. దిక్కరులు భీతిపడ సర్వదిశలు గూడ
శూలి జడ లూడ హరియు సుషుప్తి వీడ
నంది పొరలాడ రోదసులందు నిండి
యాక్రమించెడు నిది ధనురారవంబు.

రావ— వత్స కుంభకర్ణుఁడు సమీపింప జ్యేష్ఠతాపసుఁడు విల్లుమ్రోయించె నని యూహించెద.

సుము— (కుడివైపున) దేవా! గగనాంగణచారులగు మందోదరీసుమిత్రాకుమారుల చరిత్ర మిగులం జిత్రముగా నున్నది. ఇరువురబాణములు సందులేక యాకసమున నిండియున్నతఱిని—

గీ. డాఁగి చూచిరి సిద్ధులు డంగులేక
సంచరించిరి యమృతభోజనులు సురలు
పతులమెయిపత్రిక్కనొదిగిరి పడఁతు లభ్య
సించిరి గణములు శరవిక్షేపవిద్య.

కంకా— (ఎడమవైపున) కుంభకర్ణుఁడు పరిజనము దీసికొనివచ్చిన యుద్ధసాధనము లను గ్రహింపకయే యేల బయలుదేరినాఁడో ?

కరం— అతఁ డనినమాట నీవు వినలేదా యేమి ?

("గీ. వలదు చాపంబు" అను పూర్వోక్తపద్యమునుం జదువుచున్నాఁడు)

రావ— సత్యము. కుంభకర్ణ ! నాకు నీవే తమ్ముఁడవు.

కంకా— ఇది యేమిటి ! కాటుకకొండవంటి పొగతోడను. మేరుశిఖరములవంటి మంటలతోడను సంధ్యాకాలరవిఖండములవంటి స్ఫులింగములతోడను లక్షల కొలఁది బాణములు మండుచు వచ్చుచున్నవి.

రావ— గీ. తొల్లి యొకవానరేంద్రుని తోఁకనుండి
వీఁడు మనవీఁడు గాల్చినవాఁడు గాన
నేఁడు శరణంబుఁ బ్రార్థించి నేరమునకు
నిష్కృతిగావించుకొనవచ్చె నిజము వహ్ని.

సుము— దేవా ! సౌమిత్రిని దహించుటకై కుమార మేఘనాదుఁడు ప్రయోగించిన యాగ్నేయాస్త్రమని యీపాదసేవకుఁ డూహించుచున్నాఁడు (అని వ్రేలితో జూపుచు) ఈపెనుమంటవలన.

గీ. ధాత తనగద్దియను నీటఁ దడుపుచుండెఁ
దారకలతోడ శశి మిన్ను దరలిపోయె
గంగ యమునయు నొకరి నొకళ్ళు కౌఁగి
లించుకొని రేగె వెనకయ్య మంచుకొలకు.

గీ. పేరుకొనె క్షీరములు పాలవెల్లిలోన
రాల్మిగిలె మంచుచెడి శైలరాజమునకు
రవియుఁ దపియించుచుండె గర్భములు పగిలి
కార్మొగుళ్ళను వడి వేఁడికండ్లు గుఱిసె.

కంకా— (ఎడమవైపున) ఇట్లు శ్రీరాముఁడు విల్లు మ్రోయించినపిదప వానరు లంద ఱును దమాల తాల హింతాల సాలప్రముఖము లగు చెట్లు యుద్ధ సాధనంబు లుగఁ గైకొని వెడలిరి.

రావ— వీరల లెక్కయేమి? మనవానిముందఱ దోమ లగుదురా, చీమ లగుదురా?

దుర్మ— (కుడివైపున) ఇదియేమిటి ? పది దిక్కులు ముంచు సముద్రమువలె నన్ని వైపులఁ గాలువలుప్రవహించు కొండవలెఁ బెనువెల్లి యొకటివచ్చుచున్నది.

సుము- అగును గీ. త్రిదివసరసులు శాంతాగ్నిదీప్తిఁ జెంద
నగ్ని శౌచాంశుకముకంటె నధికమైన
కాంతితో నున్నచోట మేఘములకింత
తిండియగు వారిపూరము దెసలునిండె.

రావ— ఇది మేఘములు లేనివర్షమా యేమి? (విమర్శించి) ఆఁ! తెలిసినది.

గీ. కేళకుళి యొాచు మనయింటికెలన నున్న
వాని నేనేట్లు గుఱిచేతు బాణములకు
జానకీవిరహాగ్నిని శాంతపఱప
వచ్చుచున్నాఁడు వరుణుఁడు వారిరాజు.

సుము— దేవా! కుమారుఁడు ప్రయోగించిన యాగ్నేయాస్త్రము చల్లార్ప లక్ష్మణుఁడు ప్రయోగించిన వారుణాస్త్రమని నేనూహించెదను.

కంకా— (ఎడమపైపున) దేవా! దశాననమహారాజ! తరువాతఁ గొన్ని కోఁతులు మన కుంభకర్ణుని గోటికొనలు తగిలి రోమములూడి పందులవలెఁ బాదములఁ బడుచు మంత్రింపఁ బడినవోయనఁ బిక్కలయందుఁ దగుల్కొనుచుఁ గట్టు బట్టలవలెఁ దొడలను మూయుచు నశ్వసైనికుల కత్తులవలెఁ బిఱుందులపై దొర్లుచు సుజనులవలె మధ్యస్థములగుచుఁ బేద కుటుంబములవలెఁ బ్రక్కల నిలుచుచుఁ దరుణీస్తనములవలె ఱొమ్ములపై విస్తరిల్లుచు జడముడులవలెఁ బృష్ఠములపయి వ్రేలాడుచుఁ జిరకాలమునకు వచ్చిన బంధుగులవలె మెడలు గౌఁగిలించుకొనుచుఁ జెక్కలనుండి జాఱు జలబిందువుల వలె గడ్డముల నంటుచుఁ జుంబనరసికులవలె నధరము పీడించుచుఁ బరిమళమువలె ముకు పుటంబులలోఁ దూఱుచు మంచిమాటలవలెఁ జెవిలోఁ బ్రవేశించుచు నిద్రల వలెఁ గన్నులపై మూఁగుచుఁ దిలకములవలె నొసటఁ బ్రవేశించుచు నాద రింపఁ బడిన నీచులవలె నెత్తియెక్కుచు విటులవలెఁ గచగ్రహణ మాచ రించుచున్నవి.

రావ— కుంభకర్ణుఁ డీప్లవంగయూధపతుల నేమిచేయుచున్నాఁడు?

కంకా— గొందఱిం జంపెను కొందఱికాళ్ళు విఱిచెను. మోచేతిపోటులచేఁ గొందఱిం గూల్చెను. కొందఱి యెముకలు పిండిచేసె. మఱికొందఱిం గుప్పిళ్ళఁ బిసికియు నఱచేతులం జఱచియు లెంపలు వాయించియు గ్రుద్దియుఁ దన్నియుఁ బొడి చియు నొడిచియు రూపుమాపెను.

కరం— ఇదియంతయు నిజమే.

క. చేతులచేతం గుర్రిద్దుల చేతన్ మోకాళ్ళ(గాళ్ళచేతను నస్త్ర
వార్రితాయితావయవు(డగు నీతమ్ము(డు కోర్రి(తిమూ(క నేలం గూల్చెన్.

సుము— (కుడివైపున నీటిబాధపోయిన ట్లభినయించి) లంకాపతీ! ఒక్కమాఱు శతుర్రిబలమును దనబలమును గూడ నశించు నేమోయని సౌమిత్ర్రియే యా వారుణాస్త్ర ముపసంహరించినా(డు.

గీ. బాగుగా మండదగ్ని యిప్పటికి ధూళి
కలుషితుం డగురవి యొడ ల్కడిగికొనియె
నడ(గె(జూత్కార మభవుఫాలాగ్నియందు
వారుణాస్త్రపువారి పొంగాఱిపోవ.

కర— (ఎడమవైపున) ఉంచియుండి నీతమ్ము(డొక్కతటి కోపించి—

క. చెవులం గన్నుల నాసావివరముల న్నోట(గల కపిశ్రేష్ఠుల(ద
ద్వివరములు మూసి హాహారవముల పాల్సేయుచా(డరాతులుమెచ్చన్.

ఓలంకాపతీ! పౌలస్త్య!

గీ. పులకరించిన పెనులోమములను బట్టు
కొనుచు వ్రేలాడుచుండి మీకుంభకర్ణు(
డొడలు విదళించినంతన పుడమి రాలి
యైదుకోట్ల వానరబల మడ(గిపోయె.

దుర్ము— (కుడివైపున భయముతో) ఏమిది! తైలమిశ్రితమగు కాటుకవలె(జీ(కటి చెట్టుమాడ్కి(గారుకమ్ము మొగిళ్ళపగిది నెమిలి మెడ మాదిర్రి నారాయణశరీరమురీతి యమమహిషదంష్ట్ర్రిలభంగి గజముఖదానకర్దమము పోలిక నాకసము నల్లనై భయంకరముగా నున్నది!

రావ— ఎవ(డురా యక్కడ? తమోవిరోధియగు సూర్యు(డెందున్నా(డో తీసి కొనిరండు. (అనియాలోచించి నవ్వును)

(తెరలో) గీ. జగ మరామంబు(జేసి లక్ష్మణుని(జంపి
వానరుల(గూడ(గెడపి యాపైన వారి
గురువయిన నన్నుసైతము కూల్చు నీ కు
మారు(డని సూర్యు(డెచటికో పాఱిపోయె.

రావ— (మరల నవ్వి) ఇంక సూర్యు(డు మేఘనాదుని యెదుటికి రా(డు.

సుము— దేవ! నీ పదాతిలవమగు సుముఖుని యూహ వినుఁడు. రణాంగణచారులగు

రాక్షసుల నందఱిని గుడ్డివారినిఁగాఁ జేయ సౌమిత్రి తామిసాస్త్రముం బ్రయోగించెను.

గీ. మగనికడ కేగునాండ్రు సంబరము చెంద
జక్కవ ల్విడిపోకకు జడియుచుండఁ
గనుల కవరోధ మగుచుఁ జీఁకటులు పూసె
మంటికిని మింటికిని నీలిమందురంగు

కంకా-(ఎడమవైపున) ఇట్లు ప్లవంగవర్గ మంతయుం గుంభకర్ణతనూకంపముచే మ్రగ్గ సేనానియగునీలుఁడు హతశేషులగు వానరులతోఁగూడఁ బలాయమానుఁడుగాఁగ నొక్కసుగ్రీవుండుమాత్ర ముద్గ్రీవుండై సువేలాచలమునుండి యొక తాటి పెఱికి కుంభకర్ణునిపై విసరెను.

రావ— (నవ్వి) ఇది తామరతూఁటిచే మదగజముం గొట్టుటవంటిది,

కరం— (రావణు నుద్దేశించి) సుగ్రీవుఁ డాతాయి విసరెను. కానిపాపము—

గీ. అజిభీషణుఁడైన నీయనుఁగుదమ్ము
ముష్టితాఁకున నది ముక్కముక్కలయ్యెఁ
జెదరి నల్దెసలకుఁ బర్వు చిన్నితాళ్ళు
కపివరుల లక్షలకొలఁదిఁ గసిమసంగ.

రావ— మనకుంభకర్ణునివలన వీరలందఱికి నీరీతినే చావు మూఁడినది.

దుర్ము— (కుడివైపున) ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము. చంద్రికాంతములు ద్రవింపఁ గువలయంబులు వికసింపఁ గమలంబులు ముకుళింపఁ జకోరంబులు ద్రావఁ బొలయలుకలుగల లలనలు పశ్చాత్తపింప మదనోన్మత్తులు భ్రమింప విరహిణీనయనంబులనుండి రెండింతలుగాఁ గన్నీరు స్రవింప మగలతోఁగూడిన మగువలు మూఁడింతలుగా సంతసింపఁ గుపితమానవతులకుఁ జేయు నమస్కారములు నాలుగింతలుగాఁగఁ జీఁకటిగొంగలగుచుఁ జంద్రబింబములు బయలుదేఱినవి.

రావ— ఓహీ సేవాపిదగ్ధ; చంద్రః రావణసేవాసమయము నీవు బాగుగనెఱుఁగుదువురా.

(అని దుర్ముఖువంకఁ జూచి)

గీ. ఎల్లపుడుఁ బండువెన్నెల లెల్లదెసల
నిండియుండిన రాక్షసనేత దయకుఁ
బాత్రుఁడ నటంచు బెక్కురూపములు దాల్చి
నన్ను సేవింపఁగా వచ్చుచున్నవాఁడు,

సుము— దేవా ! యట్లుగాదు. తామిసాస్త్రమును హరించుటకై సౌమిత్రి ప్రయోగించిన చంద్రాస్త్రము.

కంకా— (ఎడమవైపున) దేవా ! తనవిసరినబాయి చూర్ణముచేసెనను కోపముతో మరల సుగ్రీవుఁడు—

గీ. కపివుంజెట్లరస మేఱుగా స్రవింప
ఫణులా చందననగములపట్టు వీడ
మలయనగమును రెండుచేతులను విసరి
దశముఖానుజునిం జంపఁదలఁచినాఁడు.

రావ— అన్నా ! మర్కటకీటకము పొగరు.

దుర్ము— (కుడివైపున) రాక్షసేశ్వరా ! తమ్ముం బట్టుకొన వచ్చుచున్నవని సూర్య చంద్రులు భయంపడఁ దలపుత్తెలు భువనంబు నిండినవి.

రావ— (ఆలోచించి)

గీ. తరతరమ్ముల సురలకుఁ దనకుఁగల్గు
నట్టి పగదీర్చుకొనఁగ సాహాయ్యకమ్ము
నన్ను వేడఁదలఁచి సబాంధవముగాఁగ
దుర్ముఖా ! వచ్చుచుండె విధుంతుదుండు

(ఆకాశమున) స్వర్భానూ ! భయంపడకుము. రావణుఁడు శరణన్నవానిని రక్షించువాఁడె,

సుము— దేవా ! చంద్రాస్త్రముం బాధించుటకయి యువరాజు రాహుబాణమును వదలినాఁడు.

గీ. పుష్పకము లెక్కి వడివడిఁ బోవుసురలు
దారియిడ నరిష్టంబని దైవవిదులు
తలఁప వేవేలుగ్రహణము ల్వేలయునట్లు
చంద్రులనుమ్రింగె స్వర్భానుసంచయంబు.

కంకా— (కుడివైపున) ఇట్లు సుగ్రీవుండు పర్వతము వైవఁదలఁచి యున్నంతటిలో

గీ. కుంభకర్ణుండు తన చాపకోటివంచి
నారి దగిలించి వాయుబాణంబు విడిచె
మలయగిరితోడ వానరబలముతోడ
వానరేంద్రుండు వారాశిలోనఁ బడఁగ.

రావ— (హర్షక్రోధములతో) అట్టులేని బడబాగ్ని కాహుతి చేయఁబడినవాఁడె.

కరం— లేదు లేదు !

గీ. శరము విడచిన బుజము నీసహాజుఁ డొక్క—
మూల ముడువనె లేదొకమూలఁ ద్రిదశు
లేద్వనేలేదు సుగ్రీవుఁ డెట్లువచ్చె
నో ! రణోర్వికి వారాశినుండి వచ్చె.

రావ— (తనలో) బలములో నితఁడు వాలికన్నను నెక్కు—వవాఁడె కాఁబోలును. (ప్రకాశముగా) క్రోఁతిజాతికి గంతులు మాత్రమే చేతనైనవి.

దుర్మ— (ఎడమవైపున) లంకాపరమేశ్వరా ! చూడుచూడుము ; కౌస్తుభమణి లాంఛితంబు లగువక్షంబులయందు వ్రేలాడు వనమాలలయందలి మకరందంబును గ్రోలు తుమ్మెదలవలె నుండు పుట్టుమచ్చలతో నల్లగల్వలకాంతిగల విగ్రహంబులతో గరుత్మంతుల నెక్కి—న నారాయణు లాకసంబున నిండియున్నారు.

రావ— (సమ్మదముతో)

క. తనయెదపైఁ బొదలు రమావనితను హరియింతు నన్నభయమున నాసే
వను జేయఁ బెక్కు—మూర్తులు కనిపింపఁగ వచ్చుచుండెఁ గమలాక్షుండున్.

(ఆకసమున) ఓరీనారాయణ ! రావణుఁడు శరణన్నవారి పెండ్లముల నపహరింపఁడురా.

సుము— దేవా ! నాతలఁపేమనఁగా, రాహుబాణసంహారమునకై సౌమిత్రి నారాయణాస్త్రముం బ్రయోగించినాఁడని.

గీ. పద్మయకు—న మీఱఁగఁ బాంచజన్య
రవము మిన్నంట నాల్గుకరంబు లలర
నీలమేఘాకృతులు నింగి నిండియుండె
రాహువులనెల్ల నడఁప గారణములగుచు.

కంకా— (ఎడమవైపున) ఇట్లు సముద్రమునుండి వెలువడి సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణుం దలపడి విల్లు లాగికొని యది నేలపైఁ బడవైచెను. నీతమ్ముండును గోపముచే గన్నులెఱ్ఱవడఁ జక్రములఁ బ్రయోగించియుఁ బట్టిసముల విడిచియుఁ గవచధారుల శరీరములు సయితము భేదింపఁదగిన భుసుండులు వదలియు మేను పులకరింపఁ గత్తులు జడిపించియు సుగ్రీవు నెదుర్కొ—నియె. అతండును నాసాధనము లన్నియు వమ్ముచేసి నియుద్ధమ్మునకు మరలి బాహువు లప్పళించి కిలకిలారావముచే భూనభోంతరములు నిండించెను.

దేవతాసుందరులందఱు సందర్శనకుతూహలంబునం బరుగెత్తి వచ్చుచున్నారు. నిశాచరాంగనలు లంకాపురీప్రాకారశిఖరము లధిష్ఠించు చున్నారు. వానరులు చేతులలోని ఱాళ్ళు నేలవైచియు రక్కసు లాయుధములు ప్రక్కలం దిడుకొనియుఁ జూచుచున్నారు. ఇరువురును బరస్పరగ్రహణోపాయములకై చేతులాడించుచుఁ దలలూచుచు బుజము లప్పళించుచుఁ బరస్పరకచబంధవినిహితహస్తులై కొంతసేపును నన్యోన్య హస్తాగ్ర ధృతకంధరులై కొంతకాలంబును బరస్పర జంఘాతాడనంబుల గొంతవఱకును దూత్కరించుచు మల్లయుద్ధమారంభించిరి. ఒక జుట్టుపట్టు కొనుటా, యొక గ్రుద్దు పీకికొనుటా, యొక ముక్కుమీఁద గ్రుద్దుకొనుటా. యొక పండ్లూడగొట్టుకొనుటా యొక గోరులతోఁ జీరుకొనుటా, వారుచేయు పెక్కుపనులు వినోదముగా నున్నవి. పర్వతంబులు సైతము గండశైలములు గ్రక్కుచున్నవి. భూమి చీత్కరించుచు గిఱ్ఱునఁదిరుగుచున్నది. బరు వాఁప లేక కూర్మపతియుఁ దల వంకరగఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడు. కావున నీసమయమున దేవర విల్లుధరించిపోవుటయే శ్రేయమని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

రావ— (నవ్వి) వెఱ్ఱివాఁడ ! ఇది యొక ద్వంద్వయుద్ధమటరా ? దీనికి నేఁ బోవలయునా !

దుర్ము— (కుడివైపున) దేవా ! యిది యేమి వింత ! యీఁతకల్లు ద్రావి మత్తిల్లిన నర్తకివలె మత్తిల్లుచు ముదుసలియాండ్రను గూడ యువతులను గాఁజేయు శక్తితోఁ బూవుందూపులు ధరించి విరహిణీకంఠంబులకుఁ బంచమరాగంబు గలుగఁ జేయుచు మృగాంక బాలమిత్రులును దూతీకృత కుమార సమీరులు నగు మన్మథులు వచ్చుచున్నారు,

రావ— (సంతసముతో)

గీ. లోకు లెందఱు గలరొ ముల్లోకములను
వారిమనములఁ బొడమిన పంచబాణు
లెల్లఁ గొలువఁగ మారుఁ డయ్యాశుభీతి
నన్ను శరణొందఁగా వచ్చుచున్నవాఁడు.

(ఆకాశమున) ఓరీ మకరధ్వజా : రావణానుగ్రహంబున నీకు మహాదేవుని వలన నయితము భయము గలుగదురా.

సుము— వైష్ణవాస్త్ర ముపసంహరించుటకై మందోదరీనందనుఁడు మన్మథాస్త్రముం బ్రయోగించెను,

గీ. సిడముల మొసళ్ళు పూవిండ్లు చేతులందు
మధుసహాధ్యాయమగు పంచమస్వరంబు
గలుగు మదనులు తెలిదీవికడకుఁ బంపి
రచ్యుతుల నిందిరాలోచనాంచలముల,

కంకా— (ఎడమవైపున) దేవా! కుంభకర్ణుఁడు సుగ్రీవుని సర్వాంగసంధులు విఱిచి యాకసంబునం గిఱగిఱఁద్రిప్పి నేలంబెట్టి కొట్టెను.

రావ— అట్లయిన మత్తుటేనుఁగు చేతంబడిన యనఁటిచెట్టువంటి యవస్థ వచ్చినది.

కరం— ఇంకొక చిత్రము జరగుచున్నది.

గీ. నేలఁ బడియున్న వానరానీకనాథుఁ
గక్షపంజరదాత్యూహకల్పుఁజేసి
యనుజుఁడదె వచ్చుచుండె జయంబు నీకు
దేవతావైరి! లంకాపతీ! నిజంబు.

గీ. చంకనిఱికించుకొని నాల్గుజలధులందు
నన్నుముంచెఁ గదా వీని యన్న మున్ను
దాని కభిమానియైన నాతమ్ముఁ డిపుడు
కీశనాథునకుం బ్రతిక్రియ యొనర్చె.

కంకా— కుంభకర్ణకక్షాంతరగతుం డగు సుగ్రీవునిం జూచి రభసనదన్నూ పురరశనా కేయూరులగుచు బృందారకవందిసుందరు లందఱున్నృత్యమ్మారంభించుచున్నారు దేవా! చూడు చూడుము.

రావ— (సంతోషముతోఁ బరికించి)

ఉ. ఏల పులోమకన్యయు ధనేశుని కాంతలు చంద్రునాండ్రు జే
జేలవెలందులుం బలుగుఁజేఁతలు చేయుట వంపుఁ డౌలకుం
జాలు సపత్నులుం గొడుకుచానలు గొల్వఁగ వచ్చి దేవియే
మ్రోల నటించుఁగాతఁ గడుమోదమునం జలపాణిపద్మయై.

దుర్మ—(ఎడమవైపున) దేవా! యిదియేమి యబ్బురము. ఖట్వాంగములు ద్రిప్పుచు నట్టహాసములు చేయుచు డమరుకములు మ్రోగించుచు వేతాళము లెదుట నృత్యముసేయ దేవతాపురంధ్రులుభయమందఁ దలలమీఁది చంద్రఖండంబులఁ గదల్చు నాకాశగంగాతరంగంబులు ఘూర్ణిల్లఁ గోపంబునం బుస్సురని బుసకొట్టు పాపజందెంబులు వ్రేలాడఁ బ్రచండవేషధారు లగుచుఁ జండికాపతు లేతెంచుచున్నారు.

రావ— (సంతోషముతో)

గీ. తలలు తెగఁగోసికొనినయందులకుఁ దగిన
యట్టి వరమును నితని కీనైతి మున్ను
నేఁడొసంగెదనంచు ననేకమూర్తి
యగుచు ముక్కంటి నముఁ బ్రోవనరుగుదెంచె.

సుము— దేవా, యట్లుకాదు. మన్మథాస్త్ర ముపసంహరించుటకై తృతీయ దాశరథి యీశ్వరాస్త్రముం బ్రయోగించె నని నాయూహ.

గీ. బాలశశిశేఖరులును గాకోలగళులుఁ
బన్నగాలంకృతులునైన భర్గు లకట
గడియలోపలఁ జిచ్చుఱకంటిలోని
మంటలోపలఁ గలిపిరి మన్మథులను.

కరం— (కుడివైపున)

ఉ. ప్రేవులుత్రుంపఁగాఁ గదలు వీలుఘటిల్లగఁ జంకదాఁటి వి
ద్రావితుఁడై నఖంబుల నురంబు పగిల్చి రదాళిచేత న
ల్గ్రీవల నాసికంగఱచి లీలఁగ బర్విడె మింటివైపు సు
గ్రీవుఁడు నీసహోదరు నొగిం దన తోఁకనె నెత్తిమొత్తుచున్.

రావ— (దుఃఖముతో) ఔరా ప్రమాదము! వానరులు కపట ప్రచారు లనుమాట తలంపకయే తమ్ముఁడు పోరుచున్నాఁడు.

కంకా— ఈసుగ్రీవుఁడట్లు కుంభకర్ణుని వంచించి యంతలో గగనమార్గంబునం బ్రథమతాపసుని సన్నిధికేగెను.

కరం— కపిచక్రవర్తి యొనర్చిన చాపల్యమునకుం గోపించి మధ్యమ పౌలస్త్యుండును సమరసమారంభమే శరణముగాఁదలఁచి లంకాపురీ గోపురము వెడలఁగా సర్వసేనాపరివృతుండై స్వయముగా రాముఁడే యతని నెదుర్కొనియె.

కంకా— జాంబవన్మణిమన్మహాముఖ దుస్సహప్రభృతులగు నెలుఁగురాయ లొక్కప్రక్కను గయగవయగవాక్షకటాక్షప్రభృతులగు గోలాంగూలాధిపతు లొకవైపునను దధిముఖదరీముఖదుర్ముఖప్రభృతు లగువానరనాయకు లొకవంకను శరభకేసరకిశోరప్రముఖు లొకదండను నిండియుండ నెదుటికి వచ్చిన రాముంజూచి కుంభకర్ణుఁడు—

రావ— ఇదియే పిపీలికాపన్నగన్యాయము. ఏమిచేసెను?

కంకా— ముద్గరప్రహారములతచే నచ్ఛభల్లకులంబును మూర్ఛనొందించి కొండ్రము చ్చులం బాఱఁదోలి వానరసేనలంబిండిచేసి రాముని కభిముఖుండై మూర్ఛ దేఱిన వానరులచే నలుదిక్కుల నాక్రమింపఁబడుచుఁ గోపాంధకారమునం గన్నులు గానక ప్రక్కలనున్న పరిజనములతో నిబిడవలీముఖ కబలనకేళి యందుం బ్రవర్తించెను.

(తెరలో) దేవా దాశరథీ! వానరసేనాసంరక్షణమునకై త్వరపడుము.

చ. బలరిపుకుంభికుంభములు వ్రయ్యలుచేసి కృతాంతుపోతుకొ
మ్ములు మొదలంట నూడిచిన ముద్గరముం ధరియించి రక్తముం
గ్రోలుచుచుఁ గుంభకర్ణుఁ డడుగోఁ దిదశాంగన లెల్ల నవ్వ శ
త్రులుఁ దనవారునంచు మది రోయక మ్రింగుచువచ్చె నక్కటా.

రావ— ఔరా! తమ్ముని యత్యర్తియు నధ్యవసాయమును గొనియాడఁ దగినవి!

కరం— (కుడివైపున) దేవా! రాముఁడును దోర్బంధబంధూకృతచాపుఁడై కుంభ కర్ణుం దార్కొనె, కుంభకర్ణుండును ముద్గరముందాల్చి వెన్నీక నిలువంబడియె

రావ— ఎప్పుడును మాతమ్ముని సంగర మభంగురమైనదియే.

కంకా— అయ్యో! అయ్యో!

గీ. త్రిదివసతులకుఁ దిలకము ద్దిదుచేయి। యరులఁ దునుమాడఁ బైకెత్తినట్టియుండ
రామశరఖండితం బయి భూమిమీఁద। దొరలె మోచేతిదనుక ముద్గరముతోడ.

కర— ఒక్క చేయియేకాదు, భుజదండముగూడ ఖండింపఁ బడినది.

రావ— (కన్నీటితో)

గీ. కంకణీకృత దేవతాకరిరదంబు
మృతకవానరరక్తరంజితతలంబు
తమ్ముకుఱ్ఱనిబాహుదండమ్ము వడియె
నకట నరపశుశరలూనమగుచు నవని. (అనిమూర్ఛవోవును)

కంకా— దేవా! యూరడిల్లుము. ఎడమచేతనే ముద్గరము పట్టుకొని నీ తమ్ముఁడు మరల రాము నెదుర్కొనుచున్నాఁడు.

రావ— (మూర్ఛదేఱి చూచును)

(తెరలో) గీ. దంతఘాతాధరము భయదభ్రుకుటియు
జ్వలితనయనంబు కోపకషాయగండ
మైన నీసోదరునితల యవనిఁ బడియె
నరివిముక్తార్ధచంద్రాకేందుశరముచేత. (అందఱును క్షోభము నటింతురు)

(మరలఁ దెరలో)

చ. శరమునఁ గంధరంబు తెగి చచ్చియుఁ జావక కోరలన్ భయం
కరమగు కుంభకర్ణు తలకాయ పొరింబొరి నిద్రిమత్తుతో
ధరఁబొరలాడుచుంటఁ గని దానిని వాయుకుమారుఁ డింక నె
వ్వరి నిది మ్రింగునో యనుచు వారిధిలోఁ బడవైచె రావణా.

రావ-హా: వత్స. కుంభకర్ణ! నావలన నీకెట్టిపాటువచ్చెనురా తమ్ముఁడా (అనియేడ్చును)

(తెరలో)

గీ. పుష్పకంబులు మరలించిపొండు సురలు। కపులు దైత్యులుపొండు సంగరము విడచి
రవిరథమ దూర మేగుము భువినిఁబడెడుఁ। గుంభకర్ణుని మొండెము కొండవోలె.

రావ— (శోకము నటించుచు)

ఉ. నేఁటికి శేషపన్నగము నీవొనరించిన యెగ్గు మర్వ దిం
తేటికి గౌరి సింగమును నిండ్రిని దంతియుఁ బోలె పోరు నీ
పాటవమున్ సుమేరువునుబట్టి కదల్చిననాఁటి వేలుపుం
బోటుల పాట్లు నే మఱచిపోయెదనన్నను బోవు తమ్ముఁడా.

సుము— (ఎడమపైపున) దేవా! ఊరడిలుము. పెక్కుదుఃఖములు వచ్చినఁబక్కున
నవ్వవలయునఁట. పుండుమీఁదఁ గారము రాచినట్లింకొక యాపదమూడినది.
అచట లక్ష్మణుండును—

క. వింటం దూపిడి పురముల నంటించినవాని భైరవాకారుని ము
క్కంటిం దలంప నాతని కంటి సెగల్ మేఘనాదుఁ గడతేర్చెఁగటా.

రావ—హా పుత్ర! హాపుత్ర! (అని మూర్ఛపోవును అందఱును యథోచితమాచరింతురు.)

రావ— (కొంతసేపటికి మూర్ఛఁదేఱి)

చ. కెరలుచు వజ్రి త్రొమ్ముపయిఁ గేలిడి నిద్దుర వోవుఁగాక ని
ర్జరులును గాలిసంకెలలు జాఱి సుఖింతురుగాక దేవతా
తరువుల పూలు దేవతలె తాల్తురుగాక దశాస్యుచేత నె
వ్వరికిని దెల్పరాని దురవస్థకుఁ బాలయితయ్య పుత్రికా!

(అని యెల్గెత్తి యేడ్చి) ఓకింకరులారా! నన్ను మందోదరీభవనంబునకుం గొంపొండు

(అని అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్రి
బాలరామాయణ నాటకమునం దష్టమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

నవమాంకము

(పిదప యమకింకరుఁడు ప్రవేశించును)

యమ— ఆహా! పూజ్యుండును బలాయవాహనుండును సకలప్రాణి భయంకరుండును నగు శార్ఙ్గదేవుని విశ్వాతిశాయి యగు ప్రభావము!

గీ. సతతవికసితనీరజాసననివిష్టుఁ
డగుచుఁ దనయిచ్చ నీరేడుజగములను సృ
జించి మించినవాఁడు విరించి వేద
కర్త నిట్టూర్చెఁ బితృపతికతనఁ గాదె.

(పరిక్రమించి ప్రక్కకుంజూచి) ఔరా! వీరచూడామణియగు నక్తంచరేంద్రుని ప్రతాపము! గరుత్మంతుని రథముగాఁజేసి మాతలిసుతుండగు సునీతుఁడు సారథిగా యుద్ధరంగమునకుఁ దేరు రామునికొఱకుఁ బంపించితిననియు, నేఁడు రామరావణులకు ద్వంద్వయుద్ధము జరుగుననియుఁ. బితృదర్శనలాలసుండును మాకుఁ బరమమిత్రుండును నగు దశరథమహారాజుతోడను యుద్ధప్రచారము వినిపించు చారణమిథునముతోడను నేనాయుద్ధరంగమునకుఁ బోవుచుంటి ననియుఁ, జిత్రగుప్తుల పుస్తకములో లంకానివాసుల లెక్కఁదీయించి మాకుంబంపుము—

గీ. లంకలోనున్న రావణు లెంక లెంద
ఱెప్పు డెవ్వరిచే వధియింపఁ బడుదు,
రదియు, రామునిచేత లంకాధిపతికి
నెట్లు మృతియగునో దాని నెఱుఁగవలయు.

అనియుఁ బురుహూతుఁడు దనకుం బంపించినవార్త త్రిలోకనియామకుండగు యముండుకూడ నాతో నేకాంతముగాఁజెప్పి యాపని నెఱవేర్పు మనియె. నేనును జిత్రగుప్తుని కడకుంబోయి యాలెక్కలు దీయించి యవి పురుహూతున

కందఁజేయవలయు. (అని యాలోచించి) ఔరా ! దశాననుండు పరాక్రమములో నందఱికిని మీఁదివాఁడే కదా; కాఁదేని—

గీ. దేని గనుఁగొన్న నిర్జరాధిపతియైన
వేయి కన్నులు ముకుళింపఁజేయు భీతి
నట్టియము కాలదండ మీయసురనాథు
కంఠములయందుమాత్రము కుంఠమగునె.

మఱియును- గీ. సకలజంతువులకు వినాశంబుఁ జేయు
దుండగుండగు యముఁడును దండమూని
వీని నెదిరించుటంగాదె విఱిగిపోయెఁ
బురుషభావంబుతోఁ గూడఁ బోతుకొమ్ము.

(అని నలుదెసలు పరికించి) ఇడుగో ! చిత్రగుప్తుఁడు (అని సమీపించును)

చిత్ర— (ప్రవేశించి)

గీ. వానరులచేత రాత్రిందివంబులందుఁ
జంపఁబడినట్టి దైత్యుల చావులెక్క
లట్టెవ్రాయఁగ ఖేదజడాంగుళీక
ఠోరమయి చేతి తిమ్మెర తీఱదాయె.

యమ— (డాయంజని చెవిలో నేమోమో చెప్పును)

చిత్ర— స్వామియానతిప్రకారము చేయుదును (అని నలుదిక్కులుఁగలయంజూచి) ఈపార్శ్వముల బ్రిచ్చున్నఁడుగాని మత్తుఁడుగాని యెవ్వఁడును లేఁడుగదా ! మంత్రము వెలియగును. (అని లెక్కలపుస్తకము వానిచేతికిచ్చి) సరిచూచు కొనవలయును. నీవు చదువుము.

యమ— (చదువును)

గీ. కృతయుగము చన్నపిదపను త్రేతనాదిఁ
గార్తికంబునఁ గృష్ణపక్షప్రథమది
నమున గట్టిరి వార్ధి గ్రావములచేత
రామభక్తులు కపులు దోర్బలముమీఱ.

గీ. కోప ధూమ్రాక్షుఁ గాటుకకొండఁబోలు
వాని ధూమ్రాక్షు విగతకంపను నకంప
నుని వధించెను మారుతతనయుఁ డధిక
రోషవివశుండు చెఱియొక గ్రుద్దుగ్రుద్ది

గీ. దీర్ఘభుజుఁడగు నీలుండు దీర్ఘ నిద్ర
నొందఁజేసెఁ బ్రహస్తు రఘూద్వహుండు
కుంభకర్ణుని గాటుకకొండవంటి
వాని ఖండించె రెండవవారమందు.

గీ. అంతకుండయ్యెఁ బోర నరాంతకునకు
నంగదుండు భుజాలంకృతాంగదుండు
అంతకునిఁ జేర్చె హనుమ దేవాంతకత్రిశి
రసులఁ బిడికిలిచే గలదసులఁ జేసి.

గీ, ఋషభుఁడను వానరుఁడు వధియించెఁ బిదప
బార్శ్వములు చించి యలమహాపార్శ్వునాముఁ
జేసె నతికాయు నిష్కాయుఁ జిత్రయుద్ధ
ఘనుఁడు సౌమిత్రి మూఁడవ దినమునందు.

గీ. కడఁగి కుంభనికుంభులఁ గౌంభకర్ణు
లను వధించిరి రవిమరుత్తనయు లవల
దామరసలోచనుఁడు ఖరాంతకబలుండు
రామభద్రుఁడు మకరాక్షుప్రాణముడిపె.

గీ. మేఘనాదునిఁ జంపె సౌమిత్రి నిహత
నాయకములైన నిశితాగ్రసాయకముల
నాలుగవనాఁడు వానరనాథుఁ డలుకఁ
గొని విరూపాక్షుని మహోదరుని వధించె.

గీ, రాఘవేంద్రుఁడు నిశితాస్త్రలాఘవమునఁ
గడఁగి చంపఁగలఁడు దశకంఠు విహిత
సంగరోత్కంఠు నేఁడు నిజంబు నిజము
పరసతీహర్తలకు నిట్టి పాటులనఁగ.

చిత్ర— సరిగానే యున్నది. నీవుచని వేగముగా నివి దేవేంద్రునకిచ్చి మరల మన స్వామితో నివేదింపుము. నేను గార్యశేషంబునకై పోయెద. (అనియిరువు దును నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది విష్కంభము.)

(పిదపఁ బురందర దశరథులును చారణమిథునంబును బ్రవేశింతురు.)

చార— ఆర్యా : మాతలీ. సకలదానవేశ్వరపరాక్రమణంబును గౌతూహలోత్తానిత సకలలోక లోచనపక్ష్మంబును నైరావణలక్ష్మంబును గగనాంగణసంచరణ వేగతరళితమాణిక్యకింకిణీనినాదనిష్యందనంబునగు స్యందనంబు వేగ నడపుము. సురాసుర సంగరప్రదేశంబు నతిక్రమించియున్న రామరావణసమరాంగణము లోచన గోచరం బగుచున్నది. (అందఱును రథవేగము నటింతురు)

దశ— భగవంతుఁడా : గీర్వాణనాథ : అనుగ్రహించి దృష్టులీవై పునకుం బఱపుము.

క. లతతోడ న్వికసించిన యతసీగుచ్ఛమన రాముఁడదె చొచ్చె రణ
క్షితి ధన్వియగుచు లంకాపతియును విలు పూనివచ్చె వారిద మనఁగన్.

(ఆకసంబునఁ జెవియొగ్గి) రభసోల్లసితహృదయామోద ముద్రం డగు రామభద్రుం డేమనియో యనుచున్నాఁడు.

మ. "అసురాధీశ్వర: సీతనిమ్ము నిను నే యాచించితి న్మానుమీ
యసదాచారము. మించలే దిపుడు కార్యంబైన, లేదేని రా
ర: సమాకృత్తఖరాదికంఠవిగళద్రక్తావిలంబైన నా
రసముం బూని దశాననంబులు ధరారంగంబునం గూల్చెదన్."

పురం— భూదేవేంద్ర : మీరామభద్రున కెన్ని యేండ్లున్నవి ? ఇంతటి ప్రాయము లోనే యేండ్లు గడచిన పెద్దలనవలసినమాట లభ్యస్తములయినవి.

దశ— (వినయముతో) దేవా : ఇది దేవర యనుగ్రహమే. ఇనుము ద్రవించుటకు సూదంటుఱాతి బలిమిగాక వేఱున్నదా. (మరల మింట చెవియొగ్గి) ఇవి రాక్షస రాజుమాటలు. "ఓరీ రాముఁడా ! దోర్దండచండిమా హృతపరశురాముఁడ : నా పరాక్రమమును నీ పూర్వపురుషుఁడే సహింప లేకపోయెను, నీవన నెంత :

గీ. తావికై వచ్చుతుమ్మెద దంతిచెవుల
చేత దెబ్బలు దినులీలఁ జేతఁగాక
చెంపకాయలు దినియె నాచేత మును వ
రేణ్యగుణుఁడగు మీయనరణ్యనృపతి.

ఇంతియే కాదురా , ఓయనరణ్యకులకుమార :

మ. నను దాఁకె న్వారిచక్రముం గుపితకాంతాకుండలాఘాతమో
యన, నామూఁపునఁ గాలధండము మృణాలాకారమై యుండె, తొ

మ్మనఁ గాంతాకుచహారమట్లు దొరలెంబో వజ్రిముం; దూపు లీ
వును నాపై నిగిడించెదేని నవి పూవుందూపు లౌ రాఘవా."

పురం— (ఆలోచించి) రామరావణుల వచనరచనయం దెంత హెచ్చు లొచ్చుగలదో చూడుము. గౌరవము బుద్ధిమత్తచే వచ్చునుగాని వయస్సుచేతరాదు.

చార— (చెవియొగ్గి) అమాటకు రాముఁ డిట్లనుచున్నాఁడు. (తెరలో) అట్లయిన ననంగబాణోపమానంబు లగు నాబాణంబులు సహింపు మివిగో విడుచు చున్నాను.

చారణి— (సంభ్రమముతో నమస్కరించి) దేవా! విశదకమల మనోహరంబు లగు నయనాంచలంబు లీవంకకుం బఱపుము. ప్రళయకేతుదండాకారం బగు బాణంబు కోదండదండంబునుండి మొదట విడిచినపిదపనే రామభద్రుని మొగంబునుండి మాటలు బైలుదేఱినవి. భగవానుఁడా! ఇంద్రాణీవల్లభ! ఈరాముని చరితవంటి చరిత వినియుఁ గనియుఁ గూడ నెఱుంగము. మందోదరీచుంబనవిలుప్తతిలకం బగు దశాననుఫాలఫలకంబున జయధ్వజదండంబుగా నొక్కబాణమును నాటెను.

చార— సుగేహినీ! నీవు బాగుగ గుర్తింపఁ గలవు సుమీ.

చ. ఎచటఁ దృతీయలోచనము నీశ్వరుఁ డర్థి వహించి యుండెనో
యెచట విశేషకంబుఁ బృథివీశ్వరు లందఱు తాల్చుచుందురో
యెచటఁద్రిభంగికాకృతివహింపఁగ జేయునొ క్రోధ మేరికే
నచటనె రాఘవేంద్రుఁ డొకయమ్మునఁ గొట్టెను రాక్షసేశ్వరుజా.

చారణి— అయ్యో! అయ్యో! దశాననహతకుఁడు దళదింద్రనీలదళాభిరామంబగు రాముని పెన్నురంబునం గృతాంతదంష్ట్రికరాళంబగుశరంబు గ్రుచ్చెను,

దశ— ఎవఁడురా అక్కడ! పురందరమిత్రంబగు దశరథుఁ డెదుట నుండఁగానే రావణుఁడు రామునిం బ్రహరించుచున్నాఁడఁట.

పురం— సఖా! దశరథ! ఇది ద్వంద్వయుద్ధము కదా! ఇరువురు పోరాడుచుండ మూఁడవవాఁడు చనుట క్షత్రియధర్మము కాదు.

దశ— పూజ్యుల మాట కడుగు దాఁటను గాని యిప్పుడు కర్తవ్యమేమి?

పురం— చేయఁదగిన పని రాఘవధురంధరుండగు మన రామచంద్రుఁడే చేయఁ గలండు.

చారణి— ఔరా! యీమొక్కలి రక్కసుని పొగరు.

గీ. జానకీదేవి నిదురించు శయ్యపైడి
లేటితోల్దాల్పు గ్రీవకవాటసమము
చిరపరిత్యక్తమౌక్తికసరమునైన
రామునురమందు గుచ్చె నారాచ మకట.

దశ— దశకంఠా! మంచినేర్పరివిరా! ఒక్క యమ్ముచేతనే దశరథరాము లిరువుర హృదయములను వ్రచ్చితివి.

చార— (సంతోషముతో చంకలు దాటించుకొనుచు) దశరథమహారాజ.

క. మందోదరి పలిగుబ్బలయందలి కుంకుమముచేత నందంబయి చె
న్నొందు రిపు నెడఁదపయిఁ జొన్పెం దారుణమైనశరము నీకొడుకు బలా!

చారణి— (చమత్కారముతో) చెవి దాఁకఁ దాఁకు వింటి నడుమునుండి వెడలు తూపులు ముజ్జగంబులనిండ" రామరావణులొనరించు నిర్భరంబగు సమరంబుఁ జూడఁజూడ మన ముప్పొంగుచున్నది.

పురం— మిత్రమా! మహీమహారాజ! మనరాముని ధనుర్విద్యాపాటవంబుం గనుం గొనినఁ ద్రిపురాంతకుండు నాతలఁపునకుం దగులుచున్నాఁడు చుమీ.

దశ— (ఆకసమునఁ జెవియొగ్గి) మిత్రమా! పురందర! రామభద్రుని చరిత్రకు సంత సించితివని యీదశకంఠుఁడు నిన్నుఁగూడ నేమేమో మాటలుమిగులుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

మ. పతికిం బంధముఁబాపి బ్రోవు మనుచుం బౌలోమి కోరం దయా
మతి నే నిన్విడనాఁడునాఁటిగతి సంస్మర్తవ్యమోరీ! దివ
స్పతి! యేమీ! యిటుతప్పఁ బల్కితిని రక్షస్వామికిం బాణిసం
శ్రితధారాశితచంద్రహాసునకు నిన్నీ యిట్లనం బోలునే.

ఓకపిలలోమశబాహూ! అహల్యాజార!

ఉ. రాముని పేరుచెక్కిన శరంబులు నాలుగు మింటి నంటఁగా
నేమని వేయి కందొవలు నింతలు చేసెదవోరి మూఢ! సు
త్రాముఁడ! నేఁడె రావణుఁడు రాము ననిం దెగటార్చు రేపు నీ
బాములు చూడు మడ్డపడువాఁ డెవఁడో నిను బందివెట్టెదన్.

దశ— (మరల నాకసమునఁ జెవియొగ్గి) ఆమాటలు విని రామచంద్రుఁ డుత్తరము చెప్పుచున్నాఁడు. దేవా! వీరిరువుర సల్లాపములును వినుము.

(తెరలో) ఓరీ! వాలిబాలమిత్రమా! పౌలస్త్య! వీరధర్మ పరిభాషలు మీ వంటివారా ప్రవర్తింపఁ జేయువారు. ఇదియేమి, ఒకఁడు ప్రతిపక్షుఁడై యుం

డఁగా నింకొకనిపైఁ గోపగించెదేల? పోరఁగల వేని నాతోనే పోరుము, ఇట్టి యసంబద్ధ ప్రలాపములాడు నిన్ను క్షత్రియుండగు రాముఁడే శిక్షించువాఁడు.

రావ— (తెరలో) ఓరీ మానుషీపుత్ర ! రాముఁడే క్షత్రియుఁడా. రావణుఁడు కాడు గదా! కానిమ్ము శిక్షించువాఁడెవ్వఁడో శిక్షింపఁబడువాఁడెవ్వడో చూతము.

రాము— (తెరలో) ఓరీ! అమానుషీపుత్ర! రాముఁడేక్షత్రియుఁడు, రావణుఁడుకాఁడు

చార— ఇట్లు వాక్యోపవాక్యములచేఁ దామసములు హెచ్చి రామరావణు లిరువురును శరవర్షములు గుఱిపించుకొనుచున్నారు,

చారణి— ఓ దేవతాపరమేశ్వరా ! యుద్ధ మతిభీభత్సముగానున్నది. జెండాగుడ్డలు కూలుచున్నవి. ధురాబంధంబులు విఱిగిపోయియుఁ దార్లుతెగియు నరరం బులు డుస్సియుఁ గూబరంబులు భగ్నంబులయ్యు తేర్లుదొర్లుచున్నవి. ఇంద్రి యంబులు చెడియుఁ జరణంబులు వికలంబులై పదాతులుమడియుచున్నారు విద్యా ధరదంపతుల నడ్డుచు దేవతామిధునంబుల గాయపఱచుచుఁ బన్నగ వివరంబు లందూరుచు గంధర్వ వర్గంబుల గంధంబులడంచుచుఁ సిద్ధులందఱుముచు శకుంతసంతానంబులకు బెదరుపుట్టించుచు వీరప్రతివీరప్రయుక్తంబులగు శరంబులు లెక్కలేక యెక్కడఁ జూచినను నిండియున్నవి.

చార— (లెస్సగనాలోచించి) విరించి విలోచనకులతిలకులకు ధనుర్విద్యాపాటవంబునం జాల హెచ్చుతగ్గు గలదు.

గీ. పదికరంబుల నొకసారి పంక్తిముఖుఁడు
పదిశరంబులు రాఘవుపైకిఁ బఱుప
శరము లీరేను రాఘవస్వామి యొక్క
చేత సంధించి వాని భంజించుచుండె.

మఱియు నో దేవతాచక్రవర్తీ ! కామ్యమానకాంతాపరిగ్రహంబులగు వస్తువు లేవియైనను గాముకుల కానందజనకంబులే.

చ. ఉరమునఁ గౌఁగిలించుకొనుచుండె ధరాసుతచేతిగంధపుం
గురుతులుగల్గు రామనృపకుంజరు తూపులు పంక్తికంఠుఁ డ
ద్దిర ! మరుశక్తి యక్కతన దేహము చెమ్మటపట్టి పుల్కరిం
చె రసవశత్వము న్నిగతచేష్టలుఁ జెప్పఁగనేల వానికిన్.

చార— అయ్యలారా ! వినుఁడు విచికిత్సాక్రోధములతో రాముఁ దేమేమో యను చున్నాఁడు.

రాము— (తెరలో) ఓరీ మూఢ రావణ ! యీసమబాణవర్షముచేతనే రామునిబడాయి

తెలిసిన దనుకొనకుము. నిన్ను జంపుటకు మావిశ్వామిత్రభగవాను లుపదేశించిన దివ్యాస్త్రములు పెక్కులుగలవు.

చారణి— (సంభ్రమముతో) ఇదియేమి. ఆమూలఫలితస్ఫులింగజటిలజ్వాలావళీవిలీనతుహినసరణిసారణీపూర్యమాణమందాకినీచంద్రభాగాదినదీసార్థమంధరిత విస్తారంబును నుత్తరదిగంతరస్థంబును సకలకులశైలరాజంబుననగు హిమవంతమా! లేక సంతతతనోత్తపనతరళశిలాజతునిష్యందనిర్భరదహ్యమానచరణచంక్రమ ణాక్రందితకరీంద్ర ఘీంకారంబును స్రోతస్సలిలస్ఫాలిత తటాంత పతత్త్రస్తర ప్రివృత్తశబ్దసందోహభరితగంభీరగురుగుహాకుహరమధ్యంబగు వింధ్యమా? లేక సీమసీమాయమాన శ్రీఖండమండలీభ్రష్టభుజగభోగభ్రియమాణ తామ్రపర్ణోపవనవిచ్ఛిన్న నితంబడంబరాలంకృతదక్షిణమహీవలయంబగు మలయమా? లేక దాహకుపితకుంభసంభవమహామునిగేహినీదత్త వివర్ణదృష్టిచ్ఛటాకలాపసంకుచిత చటులజాలుకోత్పీడపరిహ్రియమాణ మాణిక్యచక్రవాళవేల్లిత శిలాతల లతాభవనరభససంభావిత హూతవహోచ్ఛేద ముహూర్తసుఖసుప్తవిద్యాధర మిధునజనితమనోమోహనంబగు రోహణమా?

పురం— అవియేవియునుగావు. పౌలస్త్యునిం జంపుటకై యస్తతంద్రుండగు రామచంద్రుఁడు ప్రయోగించిన యాగ్నేయాస్త్రము.

చ. బిరబిర విల్లుద్రిప్పుచును బీరము పొంపిరి వోవ రాక్షసే
శ్వరుపయి రాముఁ డేయు శరజాలము లాతనిఁ దాఁకి మీఁదుగా
నఱిముఱి నెచ్చటంబడెనొ యచ్చట నొక్కొకబాడబంబు సా
గరమునఁ బుట్టజేయుగతిఁ గ్రాఁచుచునుండెఁ దదీయనీరమున్.

మఱియును,

గీ. పైడిమల పైడి ద్రవమయి పాఱఁదొడఁగె
మాడెఁ గల్పాగముల కుసుమవ్రజంబు
నిప్పుకలు గుఱిపించెను నీరదములు
రామనిర్ముక్తవహ్నిశరంబుచేత.

చార— (ఆకాశమునఁ జెవియొగ్గి) ఆర్యులారా! యీ రావణుని పల్కులు వినుండు

(తెరలో) నీవు దివ్యాస్త్రములు ప్రయోగించిన నేను ప్రయోగింపలేనా!

గీ. హృదయతాపంబు బాష్పవాహినులు శ్వాస
ములను నాగ్నేయవారుణానిలశరముల

సీతకయి యోర్చుచుండిన జెట్టి నేమి
సేయునుర రామ ! నీదివ్యసాయకములు.

చారణి— పారిజాతవృక్షముల మొదలంటఁ బెఱికివైచుచుఁ గల్పవృక్షములనున్మూలించుచు సంతానసంతానంబులం జెల్లగించుచు మందారద్రుమంబులఁ గందంబులూడ్చుచు హరిచందనంబులం బాడొనర్చుచు నీరేడు లోకంబులు కంపిల్లఁ జండఝూమారుతంబులు విసరుచున్నవి. దేవా ! విలోకింపుము.

పురం— రామనిర్ముక్తమగు నాగ్నేయాస్త్రము తనకుం దగినది కాదని దానిం బ్రజ్వలింపఁ జేయుటకై పౌలస్త్యుండు వాయవ్యాస్త్రముం బ్రయోగించెనని నే దలంచెద.

మ. అమరాగంబులఁ గూల్చుచుం ద్రిదివసద్యానంబులం ద్రోలుచున్
బ్రమదోద్యానములందు వర్తిలెడు జెండాకంబము ల్వ్రాల్చుచుఁ
గమనీయాగ్నిజబర్హిపింఛమును దూఁగం జేయుచున్ వచ్చె సం
ద్రమునం గల్గిన విద్రుమవ్రతతి నీరఁ ముంచుచుం బయ్యేరల్.

చారణి— దేవా ! పురందర ! ఇది యేమి ! మసృణరాజపట్టస్నిగ్ధముగ్ధంబగు నల్లని కాంతి గగనంబున కుల్లాభంబు గట్టుచున్నది. కలకలరవోత్కంఠ కంఠంబులగు శితికంఠంబులు నృత్యంబుసేయుచున్నవి. నిబిడోల్లాసితవంశకరీరంబులును దలితకరీంద్రంబులు నగు జలధరంబులు గర్జిల్లుచున్నవి.

పురం— పవనోద్దీపితమగు నాగ్నేయాస్త్రముం జల్లార్పుటకై రామభద్రుండు జలధరాస్త్రముం బ్రయోగించె నని తలంచెద,

సీ. పలువితంబులగు రంగులు గల్గు శక్రచాపం బొకవంక శోభనువహింప
నీటిప్రబ్బలు మొల్వ నీరధారలు నేలఁ బడకుండఁ జాతకపక్షి గ్రోల
శక్రచాపమువంటి చాయలు కల్గు పింఛమ్ములు విప్పుచు నెమ్మి లాడ
రవనూని మెఱుఁగిడి నవరఁగాదువ్విన యాంధ్రకాంత శిరోరుహములపగిది

గీ. మొగలితీవల కెల్లెడ మొగ్గలొదవఁ
గడిమిపూవుల తావి లోకములు గప్ప
కమలములు రూపు మాయఁగఁ గదుపుగట్టి
గగనమున నిండెఁ బెనుకాఱు మొగులదండు.

గీ. పుడమికిని నింగికిని గల నిడివి కొల్చు
దండముల భాతిగా నీరధారలలర

ముజ్జగంబులు గూడ సముద్ర మధ్య
మందు నొకసారి మున్గుచున్నట్లు దోఁచె.

చారణి— దేవా ! యిటు చూడుము. నీటియేన్గులు పరస్పరముం బోరాఁడఁ దరగలపై నాఁడుకొనుటకై జలాంతరమగ్న పర్వతంబుల యందలి పక్షులెగురుచుండ లక్ష్య మాఖై రావతబాంధవంబును సముల్లసత్ప్రియూషశేషంబును దృశ్యమాన దేవదుమాలవాలంబును నవలోక్యమాననారాయణసూకరసముద్ధృత ధరణీ పృష్ఠనిలయస్థానంబును విస్తార్యమాణ కౌస్తుభసగోత్రమణికరంబిత పాతాళ జంబాలంబును నుచ్చలల్లక్ష్మీబాలవిలాసోద్దేశంబును ససంభ్రమభ్రమత్కచ్ఛ పాది డింభకవర్గంబును బ్రకటాయమానదామోదర నిద్రావిమర్దశయనీయశేష రమణీయంబును దిమి తిమింగిళతిమింగిలీళాది జలచరజంతుభీకరంబును నగు సముద్రసమూహంబు జగంబులు ముంచుచున్నది.

పురం— నిజముగా వారిదాస్త్రము తనకుం దగనిదని యెంచి తదుద్దీపనార్థంబుగాఁ బౌలస్త్యుం డుదన్వదస్త్రముం బ్రయోగించె నని తలంచెద.

ఉ. రక్కసులేడ్చు నేడ్పులకు వ్రస్సినశుక్తులు లోని ముత్తెము
ల్గ్రిక్కఁగ నౌర్వముం జలచరంబుల యాహుతి బిట్టు మండఁగా
తెక్కలు గల్గుకొండలు చరింపఁగఁ బొంగెడు నెల్లలోకముల్
గ్రక్కున ముంచివేయఁగల కాలమునంబలె వార్ధులక్కటా.

చారణి— దేవా ! దశశతాక్ష ! చూడుము చూడుము ! కలికాలనిర్వాపణక్షములును వార్థిసప్తకపానప్రవీణులును నిర్వాణనగరరాజమార్గాయుతులును ధర్మ ద్రుమా రామభూతులును గోధపాదప పరశుప్రాయులును నిబిడితజటాజూటబంధు లును గమండలుమండితహస్తులును బ్రకటితయోగపట్టాభిరాములును బ్రహ్మ సూత్రపవిత్రితభుజస్కంధులును భగవంతులు నగు నగస్త్యమహర్షులు లక్షల కొలంది వచ్చుచున్నారు.

పురం— ముజ్జగంబులు ముంచు కడలిపేరిఁటి పెనువెల్లి నుపశమింపఁ జేయుటకై రఘుకులధురంధరుం డగస్త్యోపదిష్టంబగు నగస్త్యాస్త్రముం బ్రయోగించెఁ గాఁబోలు.

మ. పతిభక్తిం బరిచర్యలం జలుపు లోపాముద్రలం గూడి ధా
తతరంబై తగు చీరతో ద్రుహిణసూత్రభ్రాజితాంసంబుతో
రతనంపుంగనికొండ నుండెడు తపోరాసు ల్మునుల్ కర్ణసూ
త్రితరుద్రాక్షమయాక్షమాలికులు వీరే వచ్చుచున్నారొగిన్.

చారణ— నముచిమంథనప్రివృద్ధ మన్యుండవగు శతమన్యుఁడా ! ఇట్లు దివ్యాస్త్రముల చేతం దివ్యాస్త్రములనుపసంహరించుచు రక్షోలక్ష్మీవిరాముండగు రాముండొనరించినపని నివేదించుటకు నాకు నమ్మకము తోఁచకున్నది. మాటలు రాకున్నవి ! ఔరా దశాననునిప్రతాపము, (ఆలోచించి ధైర్యముతెచ్చుకొని) దేవా ! నివేదించుచున్నాను. సావధానుఁడవై యాకర్ణింపుము.

సీ. ఏవేళఁ బల్కిన నీరేడు జగముల కానతి పల్కులే యానతిచ్చె
నే నాఁడు చూపిన నానారిపుత్రాస కృత్కోపకలితహుంకృతులె చూపె
నే చాయఁజూచిన వీచోఁపులిడు సురప్రమదల యాననాబ్జములె చూచె
నే కాలము నుతింప నెల్లమార్తురఁద్రుంచు శాతాసిఁ జంద్రహాసమె నుతించె

గీ. నట్టి దశకంఠు మొగములయందు నొకటి
రామభల్లాగ్రలూనమై భూమిమీఁదఁ
బడియె నంతఃపురస్త్రీల బాష్పధార
తోడ ; బందులు వేల్పుటింతులు జెలంగ.

పురం— ఓహోహో ! దశరథమహారాజ ! మనరామభద్రుఁ డతిదుష్కరమగుకార్య మొనర్చినాఁడు.

ఉ. ఏ తల చంద్రహాసమున నీశ్వరు ముందర మున్ను ఛిన్నమై
భూతము లెల్ల విస్మయము బొందఁగఁ గీర్తి వహించి మించెనో
యా తల నేఁడు రాఘవశరాహతిచే స్మరణీయమై రణ
క్ష్మాతలమందు దొర్లుచు విచారము గల్గఁగఁజేసెఁ గంటివే.

దశ— రాక్షసరాజనఁగా వీఁడే రాక్షసరాజు, వీనిగాంభీర్యమే త్రిభువనశ్లాఘనీయము. ఇట్టి యవస్థయందును బ్రాచీనాహంకారము వదలలేదు కదా !

గీ. తెగి గళము నుండి పడు వీని మొగముఁజూడు
వింటిపైఁ దూపుపైఁ దృష్టిపెట్టుచుండె
ననదల ననునయింప లంకాభిముఖము
నగుచు రాముని దూషించి నగుచునుండె.

చారణి— దేవా, పురందర ! మహారాజ, దశరథ ! ఇఁక దశాననుని నవాననుఁడన వచ్చును.

చార— ప్రియురాలా ! మంజువాదిని ! ఇప్పటికి నవాననుఁడేకాని యిఁకనొక్క త్రుటిలో నిరాననుఁ డని కూడ నందువు.

దశ— ప్రతిభాశాలియగు చారణుని వాక్యము విని చేల చెఱంగున ముడివైచికొంటిని.

చార— (మింటఁ జెవియొగ్గి) నవాననుతో రాముఁ డేమేమో యనుచున్నాఁడు.
(తెరలో) ఓరీరాక్షసీపుత్రి :

చ. మదమున గౌరికాళ్ళకు నమస్కృతి సేయఁగ సంశయించె నె
య్యది మును పాఁడుదంచు, నచలాత్మజపై ధృతిఁ గన్నువైచె నె
య్యది, తెగి నేలమీఁదఁబడె నయ్యది; నేఁటికి శాంతమయ్యె నా
మది సురబందు లెన్నఁ బరిమార్చెద నింక భవన్నవాస్యముల్.

చార— రాజా : ఇప్పటికిని నవాననుఁ డుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడే.

(తెరలో)ఓరీ : పిచ్చివాఁడ సహజభ్రాంతిగల చర్మదృష్టిగలవాఁడవు. ఏ తలరా
వాది తెగిపోయినది ?

దశ— (ఆలోచించి నమస్కరించుచు) త్రిభువనైకవీరా ! సునాసీర : రావణునిమాయ
తలకాయఁ జూచి మఱింతకోపముతో రాముఁ డకాండచండంబులును
నంతరితమార్తాండమండలంబులును నగు కాండముల వర్షము గుఱిపించు
చున్నాఁడు చుమీ.

చారణి— దేవా : చూడుము చూడుము. నిబద్ధభ్రుకుటీ కోటి కుటిల పట్టంబులును
జరఠదంష్ట్రాదండనిష్ఠురదష్టాధరోష్ఠంబులును రభసనిస్సరద్దీర్ఘ హుంకారదారు
ణంబులును నగు లంకేశ్వరుని తలలు రామశరలూనంబులగుచు నల్దెసలంబడు
చున్నవి.

దశ— (చమత్కారముతో) భయహేతువు సమసినను దత్సంస్కారము కొన్నాళ్ళ
వఱకు వదలదు కాఁబోలును.

కం. ఏ యే దెసకున్ రాముని
సాయకములఁ దెగినతలలు చయ్యనఁ బడునో
యాయాదెసఁగల సుర ల
య్యో! యని కాల్కొలఁదిఁ బాఱుచుండిరి భీతిన్.

(వేగముగాఁ గన్గొని) ఔరా! రావణుని మాయావిత్వము.

క. ఎడతెగక రాముశరములు పడఁగొట్టుచునుండఁగానె బడిబడి మొలవం
దొడఁగె దశవదను శిరములు తడయక యిది యెచట మాయదారుణ మకటా.

మ. ఇనగోత్రుం డరివోయి నంపగమి మేనెల్లం బుధారాతికిం
బెనుగండు ల్వడ నల్క హెచ్చి ధృతగాంభీర్యంబుగాఁ బల్కునా
తని వాక్యంబుల నొక్కొకక్షరము కృత్తంబౌచుఁ బల్మాఱు పు
ట్టిన యొక్కొక్క మొగంబునన్ వెడలుచుండెం గంటివే వాసవా.

చార— (మింటఁ జెవియొగ్గి) అయ్యలారా! శతధాఛిన్నంబు లయ్యు మరల మొల చుచున్న దశానను మొగంబులం గనుంగొని విసిగి యను మన రాముని మాటలు వింటిరా, (తెరలో) ఓ ప్రతికూలదైవమా! స్మరాంధుండనై నే చేయుకార్యంబు సైతము విపర్యాసముజెందఁ జేయుచున్నావు.

ఉ. శత్రువు చచ్చినం గద విచారముపోకయు భార్యరాకయు౯
జిత్రము వీని యాస్యములు ఛిన్నములయ్యును మొల్చుచుండె నే
మాత్రమిఁకేమి చేయగల? మాయలమారి దశాస్యుఁ; గేవలా
పాత్రుఁడ నింతకుం గులము పొఁడగుకాలము వచ్చె నక్కటా.

రావ— (తెరలో) ఓరీ: రామ! అళీకశిరఃఖండనాడంబరముచే స్వాత్మను నిందిం చుకొనుచున్నావు. అవంధ్యజన్మములగు రాక్షసపతి తలలు నీచే ఖండింపఁ బడునఁటరా.

రాము— (తెరలో) ఓరీ! పిశాచనాథ? నీ మాయావిలాసములు చూచుట యందలి ప్రీతిచే నూరకుంటిని గాని లేనిచో నీవెంతరా.

గీ. తెగియు నీతలలన్నియు మగుడమొలచు
చుంటయే నాకు వేడుక యోరిమూఢ!
ఎన్నిసారులు తెగఁగొట్టకున్న భార్య
నపహరించిన నీమీఁది యలుకతీఱు.

రావ— (తెరలో) ఓరీ క్షత్రియకీటమా, కాపటిక తాపస! మొట్ట మొదట శివధను రారోపణసమయమందు నే వరించిన సతిని బెండ్లాడిన నీవే యుపపతివైతివి గాని నేను గాను. కావున నీతలయే వ్రక్కలు చేయఁదగినదిరా!

రాము— (తెరలో) ఓరీ పిశాచా పశదా, నిశాచరనాథ!

ఉ. కోడలిపొందుసేయుటకుఁ గోరినవాఁడవు మూఢ! నీకిఁకం
గూడనిసేఁత యేది? రవిగోత్రమునం జనియించి నట్టి మా
వాఁడెవఁడేని సైఁపఁ డపవాదయుసైత; మకార్య మింకనే
వాఁడొనరించు? నిందులకు భాస్కరదేవుఁడె సాక్షి గావుత౯.

కావున నట్టియపవిత్రపుఁ గూఁతలు గూయు నీనోరింకనైన శుద్ధమగునుగాక.

చార— (ఆలోచించి భయముతో) రాఘవుని కోదండ పాండిత్యమును నిరుపమాన మే, రావణుని పురుషకారమును సాటిలేనిదే. ఏలన.

గీ. దాశరథికృత్తమగు తనతలయె తాను
గేలఁగొనిరావణుం డవలీల విసరి

యతనివక్షంబు గుఱిచేసినంత రాముఁ
డబ్జకుట్మలతులితాక్షుఁడయ్యె దాన.

దశ— హా వత్స ! రామభద్ర ! ఈపరిహరణ మెంతటిదోయీ. దీనిచేతనే మూర్ఛ నొందితివి.

పురం— మిత్రమా ! దశరథ ! రామభద్రుని గుఱించి విచారింపకుము, ఇతఁ డెల్ల వీరులు విఱువలేని శివధనుస్సు విఱిచినవాఁడుగదా.

చార— దేవా! రాముని వచనము లాలింపుఁడు.

(తెరలో) ఓరీ. మాయావీ ! మఱియొక యవయవముతోఁగూడ నీసారి నీతల ఖండించెద. దాని కేమాయ పన్నెదవో చూతము.

చార— కేవల మనుటయే కాదు ; చేసి చూపించి మరల నేమో యనుచున్నాఁడు వినుండు.

(తెరలో) గీ. తెగియు విలుపూనెఁ బిడికిలి మగుడమొలచి
తెగియు బాణంబు వట్టె కేల్మగుడ మొలచి
తెగియు గుఱిచూచె వక్త్రంబు మగుడ మొలచి
వార్ధిగట్టుట యక్కటా వ్యర్థమయ్యె.

దశ— అన్నా ! యీపిల్లవాఁడు ఛిద్యమానమాయాశిరఃప్రపంచవంచితశరలాఘవుం డై తెగినయవయవములన్నింటిని మరలమొలపించుచున్న యీ దశకంధరు నెట్లు జయింపఁగలుగునో తెలియకున్నాను.

పుర— కులాచలసందోహదహనంబునఁ గాలాగ్నిరుద్రుండు జయమందినట్లే.

చార— (సంభ్రమముతో) త్రిదశచక్రవర్తి ! నీవు సెలవిచ్చినట్లే జరగినది.

క. దశదిశల మాయనెందఱు దశవదనులు చాపదండధరు లున్నారో
దశరథసుతులందఱు నాదశరథసుతుఁ డొక్కఁడయ్యుఁ దాఁకెంగనుమా.

దశ— నేఁటికిఁ బురందరప్రసాదము నాయందు ఫలించినది. యుద్ధమున మాపిల్లవాఁడు దశానను నతిక్రమించుచుండఁగాఁ జూచుచున్నాను.

చార— (ఆకసమునఁ జెవియొగ్గి.) ఇవిగో! రామునిమాటలు.

(తెరలో) అవుఁగాక. విశ్వామిత్రుఁ డుపదేశించిన మాయాహరాస్త్రముచే నీమాయావి మాయ నడంచెద,

చార— (బాగుగ నవలోకించి) దశరథమహారాజ ! నేత్రములఁ దృప్తిపఱుపుము చూడఁదగినది చూడుము.

గీ. రామనిర్ముక్తమాయాశరంబుచేత
మాయ చూచుచునుండఁగ మాయమయ్యెఁ

దలలు సర్వంబు దెగి యొక్కతలయె మిగిలె
రావణుండొక్కఁడే యుండె రథమునందు.

(నాల్గు దిక్కులు గలయంజూచి) రావణభయశరణాగతసమగ్రనాకియై పినాకియుఁ, ద్రిభువన స్వస్త్యయననిమిత్తముద్రాహ్మత బ్రహ్మయై బ్రహ్మయు నిరంతరచింతానిశ్చేతనుండై ప్రచేతసుండును సంభావితజగన్నాశుండై కీనాశుండును సముపాలబ్ధవిధియై విధియు రిపుగ్రామనిధనదుండై ధనదుండును దూరోత్క్షిప్తరణుండై సమీరణుండును విగళితవసుండై విభావసుండును దురపత్యాజనన నిందితపులస్త్యుండై యగస్త్యుండును కళ్యాణధ్యాననిష్ఠుండై వశిష్ఠుండును సామ పారాయణవికాసితమిత్రుండై విశ్వామిత్రుండును భయాలాపస్ఫురితాధరుండై విద్యాధరుండును నుండ భువనాభోగమంతయు నిర్వాణోద్యతచారణంబుగను హాహారవముఖరబృందారక బృందంబుగను జేయుచు ప్రాణములయందలి యాశవదలి రాక్షసేశ్వరుండు సమీపించి రాముని రథంబుతోఁ గూడ సందిటఁ బట్టి గిరగిర ద్రిప్పుచున్నాఁడు.

దశ— (నమస్కరించి) భగవతులగు రఘుకులదేవతలారా ! దశరథు ననుగ్రహింపుఁడు భగవంతుఁడా ! ఇంద్ర ! దంభోళింగాని యంభోధరలాంఛనంబగు చాపంబుగాని ధరింపుము. రామచంద్రుని రావణరాహువు మ్రింగుచున్నాఁడు. (అని మూర్ఛవోవును)

పురం— ప్రియవయస్యా ! ఏల వ్యాకులపడెదవు. జలదమాల యెంతదాఁక మార్తాండ మండలమును గప్పఁగలదు.

దశ— (నాల్గువంకలకుఁజూచి) ఓ సమరసుందరా! చూడుము. చూడుము.

గీ. తురగములతోడ సారథితోడ సిడము
తోడఁ జక్రయుగంబులతోడఁ గూడ
రామునిరథంబు నింగిపై రావణుండు
కటకటా! త్రిప్పుచుండె బొంగరముపగిది. (మూర్ఛపోవును)

పురం— ఔరా ! యీరాక్షసరాజెంత భుజపరాక్రమములు గలవాఁడో

చార— సముద్రమును మకరాలయమని వర్ణించుటెందుకు?

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము అయినతరువాత)

చ. దశదిశలేల నెవ్వనికి ధాత సృజించె దశాననంబులుం
దశయుగబాహుఁడై యెవఁ డుదాత్తులనందఱిఁ గొలుపుచ్చె నా

దశముఖు నాజిలోఁ ద్రిదివధాముల చిత్తము లుల్లసిల్లఁగా
దశరథసూతి గూల్చె విదితంబుగఁ దాఁ బదివాఁడియమ్ములన్.

దశ— (విని) ఎవరయ్యా యీ మహానుభావులు ! శ్రవణామృతవృష్టిచే మమ్మార కూరడించుచున్నారు.

చార— దేవా ! ఇవి యూరడింపుమాటలుగావు. లంకావైతాళికుఁడు విభీషణునకు ప్రియము నివేదించుచున్నాఁడు.

దశ— అట్లైన భగవంతుండగు సహస్రలోచనుండేల యీ ప్రియము నివేదింపఁ బడలేదు.

చార— దేవా ! వినుము.

గీ. భూమియంతయు నొకసారి బ్రుంగునట్లు
రాక్షసేంద్రుండు శ్రీరామురథముఁద్రిప్పఁ

దశ— (కొంచెములేచి) రావణునిచేత ద్రిప్పఁబడిన రథంబు క్రిందఁ బడకుండఁ బట్టుకొని పిల్లవాని నెవ్వరైన బ్రతికింతురా లేదా.

చార— (సంతోషముతో) దేవా ! ఎవ్వరును బ్రతికింపనక్కఱలేదు. మాట యానవాలుపట్టి.

దక్షిణమ వాని పదియవ తలయుఁగూడ
రాఘవుఁడు ద్రుంచె నొక్కశరంబుచేత.

పురం— (నవ్వి) నీయొద్ద శబ్దవేధిత్వము నేర్చుకొని నీకొడుకు నీకంటె నెక్కువ వాఁడాయెను. రాముని బాణమునుండి వెడలిన బ్రహ్మాస్త్రముచే మనకిట్టి భద్రముచేకూరినది,

దశ— ప్రియము ప్రియము. సంతోషము సంతోషము.

చారణి— అయ్యలారా. దేవతలందఱు దుందుభులు మ్రోఁగింపకున్నారు. కుమారునిపైఁ బుష్పవర్షము గురిపింపకున్నారు, కారణమేమి.

చార— కారణమా. వినుము.

గీ. ఒక్క మొక్క విభీషణుం డుండునట్లు
తుబవపొలదిండికొలమును దుంపదెంపి
మాయచేఁ బెక్కుసారులు మరలబ్రదుకు
పంక్తికంఠుని జంపినప్పటికి సురలు.

గీ. కేరి దుందుభి మ్రోఁత మ్రోఁగింపరైరి
ఎలమిఁ బువుసోనలును గురియింపరైరి

మరల జీవించునేమొకో మాయలాఁడు
రావణుండను భయమున రాజవదన.

(తెరలో)

మ. ధ్వజదండంబు శరాళిఁ దూంట్లువడ గృధ్రశ్రేణి నల్వంక మాం
సజిఘృక్షం దిరుగాడ సారథియు మూర్ఛందేలి యాలంకకున్
నిజదోశ్శక్తికొలందిఁ దరిథికు మొండెం బూతఁగాఁ దోలె దై
త్యజనస్వామి రథంబు వెంట రుధిరాత్వర్ధంబు లేపారఁగన్.

పురం— సఖుఁడా ! రామభద్రుని పురుషకార మనన్యసదృశాకారము.

చ. గుహుఁ డల క్రౌంచశైలమునకుం బిలమొక్కటి గొట్టె శంభుఁడుం
దహనము పాలుచేసెఁ బురదానవునంచు వచింత్రుగాని యా
తహతహ చూడ మోదశరథా ! పదిమోములు ద్రుంచి రావణున్
నిహతునిఁ జేసెవీరగణనీయుఁడుకాఁడొకో ! రాముఁడద్దిరా !

చార— (నవ్వి) దశాననుఁడు చచ్చెనని సంతోషించు వేల్పులమూఁక మన దాశరథు
లపైఁ బ్రసూనవర్షముఁ గురిపించుచున్నారు.

(తెరలో)

ఉ. యామికులార ! పొండు నిలయంబుల కోసురలార ! వేల్పురా
సామజరాజముం దనదు సాలకుఁదోలుము మావటీఁడ ! యా
రామమునందె యుంచుఁడు సురద్రుమపుష్పములెల్ల నంతక
స్వామి భటుల్ దశాననుని వక్త్రముఁ గట్టిరి కోటకొమ్మకుఁ.

చార— ఈ పురందరప్రతీహారుని వచనములచే దేవేంద్రుండును భూలోక దేవేంద్రు
డగు దశరథమహారాజుం గూడ నదృష్టవంతులైరి. ఇంతయుద్ధముఁ జేసిన
రాముని శరీరమావంతయుఁ గసిగందకున్నది

గీ. రణరసికురాండ్రు దేవతారమణులెల్ల
బుష్పవర్షముగురియఁ దమ్మునిబుజంబు
మీఁదఁ గేలిడి డిగె జిగిమీఱ మాగ
ధులు నుతింపఁగ రామభద్రుండు తేరు.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్ర
బాలరామాయణ నాటకమున నవమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

దశమాంకము

(తరువాత నేడ్చుచు లంకప్రవేశించుచున్నది)

లంక— హా! దుర్వారతపోవిశేషపరితోషితనీరజాసనా! హా త్రిభువనైకమల్ల! దశకంఠ! హా! హేలాబందీకృతమహేంద్రా! మేఘనాద! హా! సమరసంరంభసుప్రసన్న! కుంభకర్ణ! యెచ్చట నుంటిరి. మాఱుమాటాడరేమి?

అలక— (త్వరగాఁ బ్రవేశించి ముందుఁ జూచి) ఇదిగో లంక! దశాననుఁడు కడతేఱెనని యేడ్చుచున్నది. (ఆలోచించి తనలో) ప్రభువులు దుర్గుణవంతులైనను భృత్యులయెడ నాదరము గల్గినవారైనచో గతించినపిదప వారిచే స్మరింపఁబడుదురుగదా! (ప్రకాశముగా) సఖీ! లంకా! నిఖిలవలీముఖబల బలాత్కారము విని నిఖిలనాకతలతిలకాయమానంబగు నమరావతియు మర్త్యమండలపురీసముజ్జయినియగు నుజ్జయినియు రసాతలభోగభంగీభూత యగు భోగవతియుఁదదనుచరం బగు సకలపురీచక్రంబును నీకుశల మరయుటకైనను బంపిరి. నేనును సఖీ స్నేహముచే వచ్చితిని.

గీ. కూలిపోలేదుగద దివ్యకుజచయంబు
కాలిపోలేదు గద సౌధగణము పూడ్చ
లేదుగద పరిఖాళి సాలాదులెల్లఁ
గూలలేదుగదా యేల కుందె దిపుడు.

లంక— (గద్గదస్వరముతో) సఖీ కైలాసోత్సంగవాసినీ! కుబేరపుణ్యరాశీ! దేవతానిలయా! అలకా! అన్నియును జరిగినవి. వాయుదేవునివలన నంజనాదేవియందుఁ బుట్టిన వానరుఁడొకఁడు మకరధ్వజునకుఁ గులభవనంబును మలయవాయువునకు విశ్రామస్థానంబును హృదయంబున కానందకరంబును నెల్లపుడు వసంతున కునికిపట్టును బంచవిధకల్పద్రుమారామభరితంబును నగు నశోకవనము సుకుమారకామినీకరతలకోమలంబులగు కిసలయంబులతోడను లాటలలనాధరోష్ఠమంజిష్ఠంబులగు పుష్పగుచ్ఛంబులతోడను గూడి, బందీకృతలగు

దేవతాకాంతల చరణప్రహారదోహదములయందుం దగులుకొనిన లత్తుకచిన్నె లతోఁ గూడిన వృక్షములతోఁ గూడఁ దగులఁ బెట్టెనుగదా! నేఁడు పాతాళ లోకంబు వఱకు వ్యాపించియున్న యగడిత గుట్టు బట్టబయలై యున్నది. మార్తాండునికయిన దాఁట రాని కనకప్రాకారంబు దలఁచుకొనఁదగిన దాయెను: పాడయిపోయిన మణిభవనంబుల చొప్పు చూచిన దయలేని వానికైనను జాలిపుట్టకమానదు. హతశేషులగు రాక్షసుల కన్నీటి కాలువలచే సముద్రము పొంగి లంకను ముంచుచున్నదా యనునట్లు తోఁచు చున్నది. యింతకంటె నొక్కమాటే యట్లు జరిగిన బాగుండును. సమాన సుఖదుఃఖ యగు చెలితో నేమని విన్నవించు కొందును. నాకుఁ గలిగిన యాపదలు తలఁచుకొనినఁ దీఱునవి కావు.

అలక— సఖి! లంకా! భీషణవిభీషణుండును ధర్మస్వభావుండును రాఘవానుగ్రహ పాత్రుండు నగువిభీషణుండు నిన్నేలువాఁడై యుండ నీకేల చింత? పూర్వ వృత్తాంతములన్నియు మఱచిపొమ్ము. బాష్పబిందువులు స్రవింపఁజేయుట మానుము. ముది యుమ్మెత్తమొగ్గ చిగురువలె నున్న దృష్టియందలి రక్తిమను మాన్పికొనుము. మాసిన కుసుంబారంగు గుడ్డపేలికవలెనున్న యధరోష్ఠము మరల నెప్పటికాంతిని బొందించుము. ప్రమాణాధికంబు లగు నిట్టూరుపులం దగ్గించుము.

లంక— కుబేరనగరి చెప్పినట్లే చేయుదును.

(తెరలో) గీ. ధాత్రి! వరుణాని! లక్ష్మి! రుద్రాణి! దివి! స
రస్వతీదేవి! సావిత్రి! రామరామ
శుద్ధికై నేఁడు వహ్నిలోఁ జొచ్చుచుండె
రండు దిక్పాలురును మీరు రామరామ!

లంక— (విని) విశుద్ధికిఁ గారణమేమి?

అలక— రాక్షసగృహవాసమఁట (ఆలోచించి నవ్వి)

గీ. రాక్షసుని యింటనున్నదీ రామయనుచు
రట్టుగట్టిరిగా రామరామ కకట!
కటికి చీఁకటి నలుప్రక్క గవియుఁగాక
యల్లజాబిల్లి యెపుడైన నల్లవడునె.

లంక— అట్లేనిఁబోయి చూతమురా.

అలక— కుబేరుని యనుగ్రహమువలన దివ్యదృష్టిచే నేనిచ్చటనుండియే చూడఁగలను

లంక— అటులేని నాతోఁగూడఁ జెప్పుచుండుము.

అలక— ఇదిగో రాముని రాణి భగవంతుఁడగు వైశ్వానరునియందు శరీర మాహుతి చేయఁదలఁచి జాలిపుట్టించు కేంకారములతో లకుముకివలె నేడ్చుచు నగ్నిని స్తోత్రము చేయుచున్నది. విశుద్ధికిఁగూడఁ గారణము చెప్పుచున్నది.

లంక— ఏమని, చెప్పుము ?

అలక— ఆలకింపుము.

ఉ. ఎవ్వనిచేతిలోనఁ గల దెల్లసుపర్వులతిండి, చిత్తజుం
దెవ్వనిచేతనయ్యె మరుఁ, డెవ్వఁడు విప్రులకుం బలంబు, దా
నివ్వలి కించుకే న్గదల దెవ్వనిచే జలరాశి, కాంతులం
దెవ్వఁడుమేటి వాని నుతియింపఁగ శక్యమె వీతిహోత్రునిన్.

మఱియును-గీ. చెలియు మిత్రుండు ప్రభువు దేశికుఁడు శిష్యుఁ
డందఱును నాకు రాముఁడే యౌనుగాన
నెన్నిజన్మములెత్తిన నెన్నఁడైన
నతనిఁ బతిగాఁగఁ జేయుమో హవ్యవాహ

(లంకవంకకుఁ జూచి) పిదపటి వృత్తాంతము వజ్రహృదయులైనవారు తప్ప వినఁదగినదియుఁ జూడఁ దగినదియుఁ గూడఁ గాదు.

లంక— అన్నా!! జనకనందిని యెంతమాటన్నది ! వినినచో రావణునిభార్యల హృదయంబులు గూడఁ బగులక మానవు. గగనాంగణమునుండి వర్షములవలె బాష్పబిందువులు పడుచున్నవి. తరువాత ?

అలక— తరువాత .

ఉ. ఎంతగమండునో జ్వలనుఁ డేమియొనర్చునొ సీత రాముఁడే
వింతగనుండునో భువనవీరుఁడు లక్ష్మణుఁ డేమిచేయునో
యంతయుఁ జూతమంచు జనులందఱు విస్మయమంది చూడ నా
వంతయు సందులేక దివినంతటఁ గప్పెను దేవయానముల్.

తరువాత— గీ. వహ్నిలోఁ జొచ్చుతఱినేని వన్నె చెడని
సీత నెమ్మోము గని సురస్త్రీలు పూల
సోనఁ గుఱిసిరి వెలహెచ్చెఁజూచుచుండ
వేలుపుం జెట్లకడఁ బుష్పమాలికలకు.

తరువాత నంతర్హితలై చూచుచున్న యరుంధతీప్రభృతులగు పతివ్రతలందఱు నిట్లనిరి.

ఉ. రావణు నింట నున్నదను రట్టు తరింపఁగఁ జొచ్చుచున్న దో
పావక! సాధ్విసీత కులపావని నీపెనుమంట చల్లనై
పోవఁగదయ్య; యెచ్చటికిఁ బోయి పవిత్రుఁడ వౌదువయ్య యీ
దేవి బిసప్రకాండమృదుదేహముఁ గాల్చెదవేనిఁ జెప్పుమా.

లంక— అహో! దేవతలకుఁగూడ సీతయందలి పక్షపాతము! అందఱును గుణముల యందాసక్తులగుదురుగాని శరీరములయందుఁ గారు.

అలక— అహాహా! పతివ్రతామయం బగు తేజ మితరతేజములచేఁ దిరస్కరింపఁ దగినది కాదు. ఏలన—

గీ. శుద్ధికై, లోకులందఱుఁ జూడ, సీత
భర్తయెదుటనె వహ్నిలోఁ బడుచునుండ
మంచునకు మంటకును భేద మించుకేనిఁ
గానరాదు పతివ్రతాగౌరవమున.

అయ్యో! అయ్యో! ఎంతదయమాలినవాఁడో యీహుతాశనుఁడు.

గీ. అంద ఱగ్గింప సురలంద ఱౌననంగఁ
బుడమికానుపు చిచ్చులోఁ బడినయంత
మింటి కెగఁబ్రాఁకుచున్నట్టి మంటలందుఁ
గానఁబడకుండఁజేసె నీఖలుఁడు కంటె!

లంక— ఈదుర్మార్గుఁడు దయలేనివారిలో మొట్టమొదటివాఁడు. ఎట్టివాఁడును గాక పోయిన మారాజుగారి యశోకవన మింతలోఁ దగులఁబెట్టునా.

అలక— సఖి! లంకా! ఇట్లు కొన్ని కలకలధ్వనులు గతించిన పిదప—

గీ. పావకునికంటె హెచ్చగు భవ్యమహిమ
దనరు ననసూయ యిడినపూదండఁ గొనుచు
వెడలి చనుదెంచె జ్వలనంబుఁ బుడమికాన్పు
కాలిబొట్టనవ్రేలిపైఁ గనులు నిలిపి.

క. ధైర్యమున నగ్నిఁజొచ్చిన యార్యయగు ధరాకుమారి కాపాదశిరః
పర్యంతముఁ దప్తకనకవర్యంబగు దేహకాంతి వచ్చెం దానన్,

లంక— అగ్ని దుర్మార్గు డనుకొంటిమి గాని మంచివాఁడే. జనకతనయ యపవాద ముతోఁ గూడ శరీరమాలిన్యమును బాపెను.

అలక— సఖి, సర్వాంగ హిరణ్మయి! లంకా:

గీ. శుద్ధులగువారి కొండేల శోధకంబు
శుద్ధమగువారికేల విశుద్ధియనఁగ
వహ్ని దద్దేహలావణ్య వారిచేత
శీతమైపోయె నప్పుడా సీతయెడల

(తెరలో)— గీ. అధిగత బ్రహ్మతత్త్వుఁడై మిథిలనేలు
జనకభూపాలమౌళి కే సాధ్వి బిడ్డ

లంక— ఆమెకేమి ?

తెరలో— యగ్నిలోఁబడి పరిశుద్ధయయ్యె నామె
రామునకు భార్య రఘువంశ రాజవధువు.

ఉ. వారిధిఁగట్టి రావణుని వర్గముతోఁ దునుమాడి వహ్నిలో
దారవిశుద్ధిగైకొని యుదారత మీఱ విభీషణాదులుం
జేర విమానమెక్కి దయచేయు నయోధ్యకు రామచంద్రుఁ డా
దారిఁగలట్టి చందములు తద్దయు జానకితోడఁ జెప్పుచున్

గీ. భరతునొద్దకు ముందుగాఁ బంపినారు
హనుమ నాతఁడు లంకాసురాంగనాచ
యంబు భయమునఁ గనుఁగొన నరుగుచుండె
రామపట్టాభిషేక కార్యములు జరప

కావున నో ప్లవంగయూథపతులారా ! గోలాంగూల సేనాధినాథులారా ! అచ్ఛ భల్లచమూపాలకులారా ! మహారాజ సుగ్రీవుండు మీ కందఱకు నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు. వేగముగ సన్నద్ధపడుండు, త్రిభువనైక మంగళకలశంబగు రామచంద్రునితోఁగూడ నయోధ్యాపురంబునకుం బోవలయు.

అలక— సఖిలంకా ! మనముకూడఁ బోయి రామచంద్రదర్శనసుఖ మనుభవింతమా.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ఇది విష్కంభము.)

(పిదప సుగ్రీవవిభీషణులును సీతా త్రిజటలును రామలక్ష్మణులును విమాన మెక్కి ప్రవేశించుచున్నారు)

రాము— (సీతవంకకుఁజూచి)

చ. హరునకు మిత్త్రుఁడైన యలకాధిపునొంచి హరించె రావణా
సురుఁడిది, వానిచావున యశోధనుఁడైన విభీషణుండు చె
చ్చెర మనకిచ్చె దీనిఁ గయిసేయుము పుష్పకరాజముం దలో
దరి! మది మోద ముప్పతిల దండము పెట్టుము ముందు దీనికి—

సీత— (నమస్కరించుచున్నది)

రాము— (వెనుకకుఁ దిరిగిచూచి)

చ. రవికిరణంబు లేనగరి రాజిలు చంద్రిక వాడకుండ వే
కువ దశకంఠుభీతి నదిగో నది చూపుడు వ్రేలిచాయఁ బం
క్తివదనుఁ డేలులంక ముఖనీరజ మించుక త్రిప్పిచూడు మూ
వివరముగుండ దీనికి విభీషణుఁడే యిఁకరాజు కోమలీ.

సీత— (చూచి) మున్ను గరుత్మంతుఁడు మేరువునుండి తెచ్చిన పెద్దనేరేడు చెట్టు కొమ్మనుండి పుట్టిన దందు రీలంకాపురమేనా ?

రాము— జానకీ ! ఔను పురాణవిదులట్లు చెప్పుచున్నారు. (ఎదుటికి వ్రేలుచూపి)

చ. వ్రణములనుండి నెత్తురు లవారణఁగాఱ మహాస్త్రసాయకో
ల్బణసరణిం గచాకచి తలాతలిగాఁ గపిసేనతో రణాం
గణమున దైత్యసైనికులు గాటము పోరిరి నాఁడు చూడు మీ
రణభువి యందమున్ మనము రంజిలఁ గేతకపత్రలోచనీ

(మరియొకవైపు చూపించుచు)

మ. ఫణిపాశంబులఁ గట్టిరిచ్చట మముం బద్మాక్షి ! యిచ్చోట ల
క్ష్మణుఁడుఞ్ మూర్ఛిల వారికై హనుమయున్ సంజీవినిం దెచ్చె ల
క్ష్మణుఁ డిచ్చోటనె యింద్రజిత్తునకు స్వర్గప్రాప్తి చేకూర్చె రా
వణు కంఠంబులు ద్రుంచె నొక్కఁడిచటం బాకారి యగ్గింపఁగన్.

సీత— (నవ్వుచు) ఆ రావణుని దున్మినవారెవరో యార్యపుత్రులెఱుఁగుదురు.

రాము— (సిగ్గువడుచున్నాడు)

(అందఱును జిఱునవ్వు నవ్వుదురు)

సుగ్రీ— (జనకరాజనందని వంకకుంజూచి యుద్ధభూమిఁ జూపించుచు)

మ. జననీ చూడుము కుంభకర్ణుఁ డితఁ డీ చందంబునం గూలె నీ
తని మొండెంబిది యొండుసేతువు గతిం దార్కొన్నదీవార్థి నీ
తని ముక్కుం దెగఁగోయఁగా వఱదలై తద్రక్తముల్ పాఱగాఁ
గని గూఢంబుగ నవ్వి రెల్ల సుర లాకాశంబునన్ భీతులై.

సీత— ఆర్యపుత్రునిచే దేవతలుగూడ ప్రహసన నృత్యము చేయింపఁబడిరి.

రాము— (కొంచెము నవ్వి పుష్పకముంజూచి) ఓహో విమానరాజమా ! భూమి పైపైని నడచుట మాని కొంచెము క్రిందికిఁ జనుము. దూరమునందున్న దివ్య క్షేత్రములను జానకి చూచుటయం దభిలాష పడుచున్నది.

గీ. పుష్పకము మీఁది కెగఁబ్రాఁకి పోవుకొలఁది
నిడివిగా వి స్తరించువార్నిధులచేత
మ్రింగఁబడ్డదివోలె నీమేదినీవ
లయము గన్పట్టుచున్న దారయుము కలికి.

(సీత వంకకుం జూచి) మైథిలీ! సురచారణ విద్యాధర కిన్నర సంకులంబగు గగనంబుం దిలకింపుము

విద్యాధరుఁడొకఁడు— (ప్రవేశించి) దేవేంద్రుని యానతింజేసి రత్నశేఖరుఁడను విద్యాధరకుమారుఁడు దేవరవారి దివ్యచారిత్రమును బ్రకటించుచున్నాఁడు.

రాము— ఏమీ; దేవేంద్రునికి నాయందుంగల మహానుగ్రహము.

రత్న— (జానకిం గూర్చి) అమ్మా! జానకీ! యిటుచూడుము.

చ. జలనిధి గట్టిరంచు మది జంకక రావణుఁ డేమెకోసమై
తల లిరుసైదు క్రిందఁబడుదాఁక రణంబొనరించె నట్టిదీ
లలన యొయార మెట్టిదొ విలాసములెట్టివొ యంచు నిన్నుఁ బా
ణులు బొమముళ్ళపైనిడి గనుంగొనుచుండిరి దేవదంపతుల్.

సీత— (పక్కకుఁదిరిగి తనలో)

చ. వెలదుల నర్మవాక్యములు వీనులకింపగునట్లు వించుని
శ్చలితపయోదఖండముల చాఁటున గోడలలోపలంబలెన్.
వెలఁదులతోడి కూడికల వింట యథేచ్ఛముగాఁ జరించువే
ల్పుల యనురాగముం గనిన లోకుల కుబ్బుఘటించు టబ్రమే

రాము— ప్రియురాలా! పుడమి కాన్పు! దట్టముగనున్న మేఘవ్యూహమును గూడ రెండు తట్లకుం జీల్చుచు నీపుష్పక మెంత వేగముగాఁ బోవుచున్నదో చూడుము

గీ. మత్తదంతి యటంచు నెమ్మదిఁదలంచి
వారిదముమీఁదఁ బువుదండఁ వైచితీవు
దాన నోమత్తకాశిని దానికిపుడు
మెఱుఁగుతోఁ గూడికొనినట్టి మెఱుఁగువచ్చె.

గీ. కేళిమెయిఁ బుష్పకపుఁ గిటికీలనుండి
హారములు నీవు వైవ నో యంబుజాక్షి
ప్రతియొనర్పఁగ వోలె ధారాధరంబు
లుదక ధారలు కురియుచునుండెఁ గనుము

సీత— ఆర్యపుత్ర ! పూర్వపశ్చిమసముద్రముల నడుమఁబుడమికిం గొలదండమువోలెఁ
దెల్లనై యుత్తర దిక్కంతయు వైశాల్యముచేనాక్రమించియున్న దీనిపేరేమి ?

రత్న— అమ్మా! వైదేహీ ! దీనికై యార్యపుత్రునడుగనేల. ఈమీపాదదాసుఁడు
సిద్ధముగా నున్నాఁడు. దీనిపేరు హిమవత్పర్వతమందురు.

సీత— ఇదియేనా, నమస్తదేవతలచే నమస్కరింపఁబడు నీశ్వరుని చరణారవిందముల
ప్రతిబింబములచేఁ జిహ్నితంబయి గంగాప్రవాహపవిత్రితంబులగు నితంబ
ములతోడ గజాననుని దంతప్రహారములచేఁ జూర్ణితంబులగు చఱియలతోడను
ముక్కంటి తత్తడిడెక్కతాఁకులచే నలిగిననేలతోడను సప్తర్షులచేఁ బూజ
కయి యుపయోగింపఁబడు పువ్వులచే నివ్వటిల్లు కల్పవృక్షములతోడను గౌరీ
దేవికిఁ దండ్రియని చెప్పంబడు పర్వతము ?

రత్న— ఔను. ఆపర్వతరాజమే యిది.

చ. హరునకు మామగారు గిరులన్నిటికిం బతి మేనకామనో
హరుఁడు గజాననుం గనినయమ్మకుఁ దండ్రియు వేయునేల ని
వ్వరి వరిధాన్యముందినుచు వాసిగ స్వాశ్రమభూములం జరిం
తురు మును లిందు గేస్తులయి తోయజబాణుని యాజ్ఞచొప్పునన్,

సీత— ఆర్యపుత్ర ! హరుఁ డీపర్వతమునందే కాదా యర్ధనారీశ్వరుఁడైనాఁడు.

రత్న— ఔను. ఓవసుంధరాపుత్రి !

చ. పరిణయమాడి మేనిసగపాలొసఁగెం గిరికన్య కిందు శం
కరుఁడు మహానురాగమున గౌరియుఁ గైకొనె వేల్పులందఱుం
వరుసగ మ్రొక్కుచుండఁ బిదపం దనవామకరంబునం దదా
దరమున నొండుకేల వడిఁ దాళమువేయుచు నవ్వెఁ బక్కనన్.

రాము— ఈనీహారగిరీంద్రము సర్వాద్భుతనిధానమని వేఱ చెప్పవలయునా ?

రత్న— దేవరవారు మంచిమాట సెలవిచ్చితిరి.

చ. గిరిసుత పెండ్లి యిచ్చట భగీరథపుత్రిక పుట్టువుం గజా
సురపతిచావు నిచ్చట నజుండొక శీర్షముఁ బాసె నిచ్చటం
దురగముఖుల్ వెలందుకలతోఁ దమపిన్నటనాఁటి పార్వతీ
వరుచరితంబుఁ జెప్పుదురు బాపురె ! యీగిరి నెన్నశక్యమే.

సీత— ఈహిమవత్పర్వతమందే చంద్రశేఖరుఁడు మకరధ్వజునిం దగులబెట్టెనని మా
పెద్దలు చెప్పుచుందురు. అది యెచ్చటనో.

రత్న— మరకతమణిమరీచినిచయంబుచే నిర్మింపఁబడినదియుంబోలె గరీరవంశనీల

కాంతులచేఁ గప్పఁబడ్డదివోలె ననూరుసారథిరథతురంగమరోమపజ్క్తులచేఁ బరి
కల్పితమైనరీతి శితికంఠకంఠచ్ఛవిచే రచియింపఁబడ్డది వోలె నున్న యా
యాశ్రమమే యీశ్వరుని యాశ్రమము.

మ. ఇదియే నమ్మరొ దేవదారువన మిందే వాసవుం డంపఁగా
మదనుం డిందుకలావతంసునిపయిం బాణంబు సంధించి యా
పదకుం బాలయినాఁడు తన్నయనభూవైశ్వానరజ్వాలచే
నెదుటం బార్వతిఁ జూడఁ బ్రోవుమని దేవేంద్రాదు లగ్గింపఁగన్.

సీత— పరమేశ్వరుని శరీరమందుం బ్రయోగించి బాణతైక్ష్ణ్యంబుఁ బరీక్షించిన యా
మకరధ్వజుని యాశ్రమ మెక్కడనున్నది ?

రత్న— చ. ఇది మదనాశ్రమంబు రతియేచుమి యిచ్చటి చెట్లు వెంచె నీ
మదకలకూజితాండజసమాజము నాయమ పెంచె సర్వదా
యిది రసరాజసంభరిత మిందువసంతులు నిందునుందు రి
ప్పదమున నుండు నెల్లపుడుఁ బంచమరాగము గూడ జానకీ.

సీత— (సంతోషముతో) పుంజీకృతంబగు నార్యపుత్రుని కీర్తిరాశి ననుసరించి
ప్రోగగు ముక్కంటి యట్టహాసమునఁ బ్రళయాగ్నిచేఁ దోడుకొనిన పాల
సముద్రమనఁ బ్రకాశించు నీకొండపేరేమి ?

రాము— రుద్రనివాసం బగు కైలాసం బనుకొనియెదను.

రత్న— తాటకాతాడనులగు దేవరవారు సెలవిచ్చినట్లె—

మ. ఇది కైలాసము వెండికొండ యుమతో నిందే గిరీశుండు స
మ్మద మొప్పారఁ గుబేరునందుఁ గలప్రేమం గాఁపురం బుండు ము
న్ను దశాస్యుండు భుజావలేపమునఁ గన్నుంగాన కీయద్రినే
కదలించెం గనుపట్టు నిప్పటికిఁ బ్రక్కం దన్నఖచ్ఛేదముల్.

ఈకైలాసపర్వతమునందే యొకపట్టణముగలదు.

చ. ఇది యలకాపురం బునికి యిందెపు డాహరుసంగడీని కీ
యది వెడవింటి చెయ్యులకు నాకర. మేల బహూత్సు లుత్సవ
ప్రదలగుచుందు రిందు దశవక్త్రుఁడు చచ్చిననాఁట నుండియు
న్జదురుల నిండ్లలోన మొగసాలల వీథులఁ గాంత లందఱున్.

రాము— (ముందుఁజూచి) పర్వతటాకంబులను మించి సముద్రంబువలెఁ బ్రకాశించు
చున్న యీచెఱువు పేరేమో ?

రత్న— కలహంసలకుత్పత్తిభవనంబును గనకారవిందంబుల కాకరంబును దేవదేవు నకు విలాసదీర్ఘికయు గజాననుండు దిగికలఁచుటచేతఁ బంకిలంబై తరంగం బులఁ బాసినదియు గగనమున సంచరించు చంద్రునియందలి లేడిచేఁ ద్రాగఁ బడు జలబిందువులు కలదియుఁ దీరంబున గూండ్లువెట్టిన కుమారుని మయూ రంబుచేత మెడసాచి నీళ్ళు గొనఁబడునదియుఁ గిరిమకర గాధాశ్రవణ భయం బునంజేసి యైరావతంబుచేత సేవింపఁబడు శాద్వలోపకంఠము గలదియునై, తీరంబున హరవృషభంబును దేవదారువనాంతరంబున నాదివరాహంబును సలిల గర్భంబున నాదికమఠమత్స్యంబులును గలిగి మూఁడుకాలములయందు నరుంధతిచేఁ గోయఁబడు పత్రపుష్పములచేఁ బవిత్రితంబులగు కమలినీలతలచే మానసంబునకు సంతోషంబు ముప్పిరిగొనఁ జేయు మానససరోవరము. (సీత వంకకుం జూచి)

చ. రమణిరొ చూడు మానససర స్సిది పార్వతి దీనిలోని ప
ద్మములను గోసి యీశ్వరుపదంబులఁ బూజయొనర్చు గంగ ని
ర్గమమిట నీశ్వరోక్షఖురఘట్టన పూతములైన దీని నీ
ళ్ళమలము లంచు సప్తఋషు లాదటఁ గొందురు పర్వవేళలన్.

సీత— రత్నశేఖరా! ఎల్లపుడు మదిమిలేని వృక్షములచేఁ బ్రకాశించు నితంబంబు లును మార్తాండుని రథచక్రంబునకుం దగులుకొను శిఖరంబులును గల యీ పర్వతము పేరేమి?.

రత్న— తల్లీ జనకరాజనందనీ!

ఉ. వాసుకి త్రాడుఁ జేసి సురవైరుల వేల్పులఁ ద్రిచ్చునారిఁగాఁ
జేసి పయఃపయోధికలశిం గిరియొక్కటి పెద్దకవ్వముం
జేసి మథించె వెన్నుఁడని చెప్పుదు రంతియ కాని చూడలే
దోసతి యల్లమందరశిలోచ్చయమే యిది వేడ్కఁ జూడుమా.

(రామునివంకంజూచి) దేవా! శత్రువులపై విషముగుమ్మరించునదియు మిత్రుల పయి నమృతము చిలికించునదియు నగు నీకందోయి నిందుఁబఱపి చూడుము.

గీ. పాలమున్నీరు దీనిలోపలనె సుధయు
శశియు మొదలుగ రత్నము ల్సంభవించె
నిందువాడమిన సురతరు లిడినపూల
సరముచే లక్ష్మి వెన్ను నిచ్చట వరించె.

రామచంద్ర! యీవైపునఁ గూడఁ గనఁబడుచున్నదానిం జూడుము—

గీ. పగలు రాత్రియని వేఱుపఱుపఁ దరణి
దేనిచుట్టును నిత్యంబుఁ దిరుగుచుండు
నా కనకశైలమిదియె పాకారి సురలఁ
గలసి క్రీడించు దీని మేఖలలయందు

రామ— ఓహో పుష్పకరాజమా! యింతకంటెను గొంచెము పైకిఁ బొమ్ము. వీరందఱు దివ్యక్షేత్రదర్శనకుతూహలంబున నింకను దృప్తిపడకున్నారు.

(అందఱును విమానవేగమును నటించుచున్నారు)

సీత— మొగలిపూవుపుప్పొడివలెం బక్వఘనసార పుంజమువలె ముక్తాఫలవిశదచ్ఛాయ వలె నానందము గలుగఁజేయుచున్నది. ఇట్టివెన్నెల యెందుండి వచ్చుచున్నది?

రాము— చంద్రలోక సమీపమునకు వచ్చినామని తోఁచుచున్నది.

రత్న— ఔను. మారీచమారకుండు సెలవిచ్చినట్లె.

ఉ. చందనపంకలిప్తమగు చందము నింగికిఁ గల్గజేయునీ
యిందుని జూడుమా సురలయేనికదంతపుముక్కపోల్కిగాఁ
జందనగంధులెల్ల మరుజాబులు వేడ్కఁబఠింప దీపమై
యిం దుదయించుచుండె ఘృణులింపగు ముత్తెపుఁగోవలట్లుగన్.

(సీతవంకకుఁ జూచి)

చ. పొలఁతులమోముతోడ సరిపోల్పఁగఁ జాలినవాని దాక్షిణా
త్యల మృదుదంతకాంతులకు దాపగు కాంతులవానిఁ జూడు మో
లలనరో! పార్వతీపతివిలాసశిరోమణిఁ గామతంత్రదీ
క్షలకు గురున్మృగాంకుని వికర్తనవంశ్యుల కెల్లఁ జుట్టమున్.

(రామునివంకకుఁ జూచి) దేవా! ఇంతకుఁబైని భూము లస్మాదృశులు పోఁదగినవి కావు. అందు బహ్మలోకమున్నదని విందుము. అచ్చట బ్రహ్మర్షి పరివారముతోఁగూడి పరమేష్ఠిగరిష్ఠంబగు తపోనిష్ఠతో నుండునఁట.

రాము— (చమత్కారముగా)

చ. హరి ధరియించె తొమ్మనఁ బ్రియందన మేనిసగం బొసంగె శం
కరుఁడును భార్యకంచు మదిఁ గన్గొని పిన్నటనాఁటనుండి యీ
కరణి సరోజసంభవుఁడు కామినికిం దనమేన నైక్యముం
బొరయఁగఁ జేయఁగాఁ దలఁచి పూర్ణతపంబొనరించుచుండెడిన్.

(అందఱును నవ్వుదురు)

సీత— గంగనాంగణపుష్పమగు నో పుష్పకమా! దయయుంచి మరల నంబురాశితీరం

బునకుం దిగుము. జలనిధియానపాత్రంబును నార్యపుత్రపరితాపపరిథమ మార్గం బునగు సేతుబంధము చూడవలయునని యున్నది.

రత్న— దేవా ! రామభద్ర ! నీకు జయమగు. నేను బోవుచున్నాను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

త్రిజట— (సీతవంకంగనుంగొని) వరుణదేవునియింటి మొసలయందలి నీలమణికుట్టిమంబువలెఁ బాతాళతిమిరచక్రవాళంబునకు నిర్గమనమార్గంబునుంబోలె భువన మహామహీరుహంబున కాలవాలంబురీతి దిశావిలాసినులకు గోష్ఠిస్థానముపగిది గగనాభోగంబునకు నద్దముచాయనున్న యీ మహోదధిని బ్రియసఖి చేరలఁ గొల్వఁజాలు నేత్రంబులచే విలోకింపుఁగాక.

లక్ష్మ— వధూనికా !

గీ. త్రవ్వె సగరుండు గంగయన్ తరుణినొసఁగె
ముదమున భగీరథుండు రాముండు కట్టె
మామలయు భర్తదియు దివ్యమహిమయైన
సాగరం బిది చూడుమో చంద్రవదన.

సీత— లక్ష్మీలతాకందలికి మొదటి దుంపయు హరచూడాచంద్రున కుదయాచలంబును నైరావణంబునకుఁ గట్టుకట్టయుఁ బీయూషంబునకుఁ గలశంబు నగు భగవంతుఁడగు సుదన్వంతునకు నమస్కరించెదను.

రాము- చ. అనయముఁ దీపిబువ్వ తినునట్టి సుపర్వులకున్న నిత్యయౌ
వనము వెలందిమిన్నలకు వారుణిచేయు వికారచేష్టలున్
బ్రణయపుటల్కఁబాపి పతిపై యనురాగము పుట్టఁజేయు చం
ద్రుని గనుఁగొన్న నందఱకుఁ దోయధిసారము తేటతెల్లమౌ

లక్ష్మ— చ. అమృతములచ్చియు న్విభుఁడు నప్సరస ల్మదిరారసంబు జ
న్మము గనె నెందు. వహ్నియును మండు యదీయపయస్సమిత్తులన్
బ్రమదముమీఱ నా జలధి భర్తయనుజ్ఞ వహించె సేతుబం
ధమను మిషంబునం గిరులు తజ్జలపీఠికఁ దేలియాడఁగన్.

సుగ్రీ— దేవీ ! భగవంతుండగు భాగీరథీవల్లభుని మహిమము త్రిభువనజయపతాకమగుచున్నది చూడుము —

ఉ. కాంతల మేలుబంతి యగు గౌరికిఁ దమ్ముఁడు మంచుఁగొండకు
న్సంతతియైన పర్వతము శక్రుఁడు ఱెక్కలు ద్రుంచునంచు లో
నెంతయు భీతచిత్తమయి యీ జలరాశిమహోదరంబునన్
సంతసమొంద డాఁగెను రసాతలపంకమునందు మైథిలీ.

విభీ- చ. గజముఖుఁ డీసరస్వదుదకంబుల స్నానము చేయ దానగం
ధజమగు నీసుచేత జలజంతులు పైకొన నేకదంతుఁడుం
గజిబిజిగాఁగఁ దప్పటులు కట్టులమోఁదుచుఁ బట్టితెచ్చి య
క్కజముగ శంభునొద్దనిడఁగా విడిపించు నతండు ప్రేముడిన్.

సీత— (తిర్యగ్గమనమభినయించుచు) అఖండితాఖండలకోదండమండలప్రతిరూపంబగు
నీమండలము పేరేమియో ?

విభీ- చ. సుదతులకెందు మౌక్తికపు సొంపులు పెక్కు లభించు దేనిలో
నిది మణిభూమియైన యవనీధరరాజము కాంతలందు సొం
పుదొలఁకు నెచ్చటం గరికిపోఁచల వంటిది దానిఁ జూడుమా
యుదధియగ ద్దగాఁ జెలఁగుచున్నది సింహళదేశమంగనా.

మఱియును- గీ. అమృతము లభించు జనులవాక్యములయందు
రత్నములు పుట్టుచుండు పర్వతములందు
ముత్యములుగల్గుచుండు సముద్రమందు
ద్వీపముల సింహళముఁ బోలు దీవి గలదె.

సీత— భగవంతుఁడగునగస్త్యమహాముని యీ రోహణపర్వతముచెంతనేగదాయున్నది.

రాము— రోహణపర్వతము చెంతనున్న యిదీ లోపాముద్రాభర్తయగు నమ్మహాను
భావుని యాశ్రమము అయ్యనఘుధర్మాశ్రమపథము ముందుఁగనఁబడఁగలదు.

సుగ్రీ— దేవా ! రఘుకులతిలక ! ఇంతలోనె ——

గీ. ముత్యములుపుట్టుచుండు భూములనుదాఁటి
వచ్చినారము కాటుకవంటినలుపు
గలిగి సాంద్రతమాలవృక్షములచేత
దిగ్విభాగంబు తెలియనిదేశమునకు

రాము— (సీతవంకకుఁ జూచి)

గీ. పృథ్వికెల్లను మాల్యమై వెదురుపొదల
దట్టమగునిది మాల్యవంతంబు తరుణి
కనులుమూయుచుఁదెఱచుచు గలఁతనిద్ర
నీఁగుచుండు మతంగమునీంద్రుఁ డిందు.

సీత— ఇచ్చటనేగదా మీరు వర్షాకాలమందు నివసించినది ?

రాము— ఔను. వైదేహీ !

ఉ. చీఁకటిచెట్లదండ వికసించిన మల్లెలు నిండ హంస లం
దాఁకనెయుండఁ గేకులమనంబులు పండ వెదుళ్ళమొల్కలుం

బ్రాఁకుచు నాల్గువంకల నరణ్యము నిండఁగ నేగుదెంచె నే
నీకడ నుండ వర్షఋతు వింతిరొ ! దిక్కులుగానకుండఁగన్.

(ముందుకుఁ జూపించుచు)

గీ. ఈ మయూరకుమారుఁడో యింతి కొండ
చఱియలోనుండి మెడయెత్తి సఖియుఁ దాను
దాండవంబొనరించుచునుండెఁ జూడు
మనుపమస్నేహమయముగ మనలఁ గనుచు

సీత— ఓ మయూరపుత్రికా ! యిటురమ్మ, ఎగిరి యీ విమానశిఖరంబుపై కెక్కుము.

రాము— ఈ జానకి యతిసుప్రసన్నురాలు గదా !

సుగ్రీ— (సీతవంకఁజూచి)

గీ. తమలపుందీవగమి పూగతరుల నిండ
మిరియపుందీఁగ లెల్లెడ మెఱయఁగా మ
లయగిరీంద్రంబు తనరు నేలాలతాలి
కడలిపైఁ బ్రాఁకఁ జందనాగముల వీఁక.

సీత— కామమిథునంబునకు విచారకారణంబును గామినీమానగ్రంథి విప్పఁగలనేర్పు గలదియు నగు మలయవాయువు విసరుచున్నది.

రాము— దేవి ! బాగుగఁ దెలిసికొంటివి.

ఉ. ఉయ్యేలలందుఁ గామినుల నూఁచుచు నొజ్జల యొద్దనున్న రా
జియ్యల మేనిచెమ్మటల సేదలడంచుచుఁ దీవకల్కులం
దొయ్యనఁ జూలు నిల్పుచు రతోత్సవఖేదము వాపుచుండు నీ
పయ్యెర లీగిరీశ్వరముపైని జనించినవే తలోదరీ.

ఇంతియకాదు. మఱియు నిటుఁ జూడుము.

గీ. కాంచరత్నంబులను మౌక్తికముల ననుచుఁ
గడలిదేవేరులందెల్ల గౌరవమునఁ
దనరునది తామ్రపర్ణి యోతలిరుబోఁడి
యీగిరీంద్రము చఱియలందే జనించె.

ఈ పర్వతమునకు సౌభాగ్యకారణ మిది యొక్కటియే కాదు.

గీ. తామ్రపర్ణి జనించె ముక్తాఫలముల
కునికిపట్టగునదియునటుండ నిందుఁ

గంచెలకునైనఁ జందనాగములకంప
నారికేళరసంబుపానంబునకును.

(ముందుఁజూచి) సుందరీ! భూమినందనీ! యీపశ్చిమకుంజూచి దృష్టి
పావనముగావించుకొనుము.

శా. దంతోలూఖలు కందభక్షకులు పత్త్రిప్రాశను ల్పైనపు
ల్దాంతస్వాంతులునుం గుటీచకులునుం దత్కాలపక్వాశనుల్
చెంతంగ్రాలఁగఁ బీతవారిధితపస్వి శ్రేష్ఠుఁ డీపర్వత
ప్రాంతంబందున నుండె భార్యయగు లోపాముద్ర సేవింపఁగన్.

(చేయెత్తి)

క. పొగడ్రాగుచు నీముని నిష్ఠగఁ దప మొనరించుచుండె సప్తాశ్వనియం
దెగుఁజూపునిలిపి, నీవా గగనముపైఁ జనకు పుష్పకమ! నీడయగున్.

(కొంచెము దూరము నడిపించి) ఓదేవయానరాజమా!

గీ. శివునిమందిర మిది ప్రదక్షిణముగాఁగఁ
బోయి క్షణమాత్ర మందు నిల్వుము మునీంద్రు
లచటనున్నారు వారిపాదాబ్జములకు
వందనముసేయుగతి నుంత వంగిపొమ్ము.

సీత— ఆర్యపుత్త్ర! హుతవహునియందు హోమము చేయువారును బుణ్యశ్లోకుల
కథలు వివరించువారును వేదంబులు చదువుకొను వారును ధర్మశాస్త్రంబు
లుపదేశించువారును సమాధిమార్గంబులం జూపించువారును నతిథివర్గంబులను
సేవించువారునునై యీపర్ణశాలాంతరముననున్న జడదారులంజూచిన నస్మా
దృశులకుఁ గూడ సంసారగ్రంధి విడిపోవుచున్నది.

రాము— ఒనర్చిన నిట్టి తపమే యొనర్పవలయును. (ముందుఁ జూచి)

మ. సుమములుప్పూజకుఁ బూచె నీలతిక లిచ్చో వీరికై వ్యోమమా
ర్గమునం గోణము లారమై చిరి మృగత్రాసంబుచే వీరు వృ
క్షములం భిక్షములెత్తుచుండిరి ఫలేచ్ఛ స్వీరు కంచుండి రా
చమనార్థంబుగ రిక్తపాత్రల మృగాచాంతంబులన్ వీరొగిన్.

(అంతటనుగాంచి) తరుణీ! యీకుంభసంభవుని యాశ్రమవృక్షములం జూచి
నేత్రపారణముఁ గావించుకొనుము.

గీ. చదివిచదివి వటువులు విశ్రాంతిఁ జెంద
నిత్య మెలమి లోపాముద్ర నీరువోయ

వృద్ధిచెందిన యిచ్చటివృక్షచయము
తప్ప కతిథులకై సర్వదాఫలించు.

లక్ష్మ— ఈభూములన్నియుఁ దపస్విసంకీర్ణములే.

రాము— ఓ విమానరాజమా! ఎచ్చటనే నొకచోటనిలువుము. నే నగ్నిమారుతసంభవుండగు ముని నొకసారి చూచివచ్చెదను.

(అందఱును విమానము దిగుచున్నారు)

సుగ్రీ— } దేవా! త్వరపడుము. ఈమైత్రావరుణుఁడు ముల్లువెలఁగచెట్టుక్రింద భగవ
విభీ— } తియగులోపాముద్రతోఁగూడ మనల నెదురు చూచుచున్నాఁడు.

(పిదప అగస్త్యుఁడును లోపాముద్రయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

అగ— భగవతి! ధర్మతనయా! లోపాముద్ర!

గీ. ప్రేమమయులయి త్రిదశు లర్చింప వార్ధి
గట్టి రాత్రించరులనెల్లఁ గసిమసంగి
తరుణితోడ వైమానికత్వంబుఁగొనఁగఁ
గాంచితిమి నేఁడు సంపూర్ణకాము రాము.

రాము— (సమీపించి రెండుకాళ్ళు పట్టుకొని)—

గీ. తెల్లపూవులఁబోలు శరీరకాంతి
కలుగు మునిచంద్ర! పావకానిలకుమార!
కుంభసంభవ! భాస్కరకులుఁడు రాము
ప్రణతి కైకొమ్ము మిత్రావరుణకుమార!

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు)

అగ— గీ. దేవ! నిన్నేమి యాశీర్వదించువాఁడఁ
జల్పితివి ముజ్జగంబు నిష్కంటకమ్ముఁ
జేయవలసిన దొకటి యాశీర్వదింతుఁ
గొడుకులిర్వురిఁ గనుఁగాతఁ బుడమికాన్పు.

రాము— రఘువంశము మిగుల ననుగ్రహింపఁ బడినది.

లోపా— గీ. రారనావత్స యొద్దకు రామచంద్ర!
శిరముమూర్కొని నేను నాశీర్వదింతు
నాయనా దశకంఠు బాణంబులెట్లు
సైఁచితివి వానితలలెట్లు చదిపితీవు!

రాము— (సిగ్గుపడుచు) తల్లీ! లోపాముద్రి! మహానుభావురాలవైనను స్త్రీస్వభావ సులభంబుగ మాటలాడుచున్నావు.

లోపా— (రాముని తల మూర్కొని)

గీ. ఆనకట్టకునై కొండలన్ని త్రివ్వి
తనుచు నీయత్త కోపగించినదొ యేమొ
నాల్గువారిధు లాచమనంబుఁ జేసి
నట్టి మావారితోఁ జెప్పవైతి కుఱ్ఱ!

అగ— ఓసుతపస్వినీ! లోపాముద్రి! వసిష్ఠుఁ డుంచిన రాజ్యాభిషేకముహూర్తము సమీపించినది కావున రామునకు సెలవిమ్ము.

లోపా— వత్స రామభద్రి! సగరభగీరథులను మఱపించి రాజ్యమేలుము.

(అందఱును లేచి విమానమెక్కుట నభినయించుచున్నారు)

సీత— పుణ్యవశమున నేఁటికి మాయమ్మను జూచితిని (అని భూమివంకకుఁజూచు చున్నది)

రాము— భూమిమాత్రమే కాదు. అందు ద్రవిడదేశములోనికి వచ్చితిమి.

ఉ. ఆకులు పోఁకటం గపుర మాఱని ముస్తలు నేలకాయలున్
జోక యొనర్చు వీడియము సొంపును గల్గిన యట్టిదేశ మిం
దే కుసుమాయుధుండు వసియించును గేళిగృహంబుగాఁ జెవిం
దాఁకెడు నీదునేత్రముల ధైర్యము సార్థముగాఁగఁ జూడుమా.

మఱియును-గీ. కులుకుఁ గ్రొఁగంటిచూపులే ములికిగములు
గాఁగ ముక్కంటినైనను గాసివెట్టు
ద్రవిడకాంతల బొమముడి దర్పకునకుఁ
గాముకులనొంచు రెండవకార్ముకంబు.

సుగ్రి— (దక్షిణపువైపుఁ జూపించుచు) దేవా! సప్తగోదావరీ తీరంబున నున్న భగవంతుండగు భీమేశ్వరస్వామికి నమస్కరింపుము.

రాము— (చేతులు జోడించి)

గీ. ప్రణతి యొనరింతు మేటి సర్పములచేతఁ
జుట్టుకోఁబడి పెంపొందినట్టిధవళ
పలితకాయంబు జడలనుపల్లవములు
గలుగు హరహరిచందనక్ష్మాజమునకు.

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు.)

రాము— చ. అనుదిన మెందుఁ బేర్కొఁ దిృవిధాభినయంబుల ముద్దులొల్క వా
మనయనలెల్లఁ గేలిమెయి మన్మథనాటక మాడుచుందుృ మం
తనమునఁ జూడుమా తెలుఁగునాఁడిది గౌతమి యేడుపాయలై
వననిధిలోపలం గలసె భామిని నీకుడికంటిచాయలన్.

మఱియును-గీ. హరుని సెగకంటిచే దగ్ధమైన పంచ
శరుని బృదికింపఁజాలు నోషధులు నూవె
తెలుఁగునాఁటి నేలంతల కులుకుఁజూపు
లమలశారదపూర్ణహిమాంశువదన.

విభీ— ఉభయతటములయందును దట్టముగఁ గొబ్బెరచెట్లును బోఁకచెట్లు నలమికొని యున్న యీధునీలలామమే కావేరి.

రాము— దేవీ! కడలిదేవేరి యగు నీకావేరికి నమస్కరింపుము.

శా. కావేరీనది, వేణియై పుడమి సింగారించెఁ దాంబూలపుం
దీవల్ప్రాఁకిన పోఁకమోకగమి నిర్దేశించె నాశ్లేషవి
ద్యావై శద్యము పాృచికిన్మరలెఁ గర్ణాటీనితంబావిలం
బై విస్తారితదీయనాభిగుహలం దావర్తితంబై సఖీ

మఱియును-గీ. వలుదవలిగుబ్బచందోయి లలితజఘన
భాగములు గల్గు కర్ణాటవామనయన
లెచట దృష్టిఁబృయోగింతు రచటికేగుఁ
దుంటవింటివజీరు ముందుఁబరువెత్తి.

సుగీృ— భరతాగృజ! ఇదిగో మహారాష్ట్రదేశము.

రాము— (చూచి ఆనందించుచు సీతవంకఁ జూచి)

మ. తృదివం బేగఁగ మంచిదారి నిగమశ్రీ నవ్తమాంగంబు నై
షధఖండంబునకంటె స్వాదువు సువాచారూపనేతృంబు న
త్కవి కావ్యంబు రచింపు నెందు రసవత్కాంతంబు మాధుర్యవై
భవయుక్తంబుగ దీనినామము విదర్భంబండుృ సుభూృమణీ.

మఱియును-గీ. సురతరసౌభాగ్యవిద్యల సొగసు లెఱిఁగి
నట్టి కుంతలకాంతల కందఱకును
నిరతమును విభృమంబులు నేర్చుకొనఁగ
శిష్యుఁడై కింకరుండగుఁ జిత్తభవుఁడు.

సీత— ఈదేశమందేకదా, యస్మత్పురాణశ్వశురపత్నియగు నిందుమతీదేవి జన్మించినది?

త్రిజ- వింధ్యమహీధరంబునం బుట్టి యీదిక్కుగాఁ బ్రవహించుచున్న యీనది పేరేమో?
సీత- నర్మదానది.
త్రిజ- ఎన్నాళ్ళకుఁ జూచితి నీనర్మదానదిని?
సీత- ఆర్యసుమంత్రుండు మమ్మడవికిఁ బంపి యిచ్చటినుండియే మరలిపోయినాఁడు
రాము- (ప్రక్కకుఁ దిరిగి సీతతో)

గీ. జల్లులాటలయందు హస్తతలయంత్రి
గలితజలధార నీవయిఁ గదియకుండఁ
దరుణి గుబ్బలపైనున్న తామరాకు
గొడుగుగాఁ బట్టుకొంటివి గుర్తుగలదె?

మఱియును—

గీ. ఒకరికొక్కరు దవ్వవరుంటి మిచటి
యిసుముతిన్నెలఁ బొలయల్క నింతి మనము
కూర్చె వలిగాలి యొజ్జయై కులుకుఁ దెలుపు
కౌఁగిలింతల నిది జ్ఞాపకంబు గలదె.

విభీ- (ఎడమప్రక్కకు వేలు చూపుచు) విశ్వంభరాశిరశ్శేఖరాయమానంబగు లాట దేశంబిదియే.
రాము- (సీతతో)

ఉ. వేలుపుబాసకియ్యది నివేశము విద్యలనేర్తు రిచ్చటన్
స్త్రీలును, భాషచూడఁ బరుషీకృతవర్ణము చిన్నమాటలన్
గ్రాలెడు, మంచిప్రాకృతపుగద్య పఠించుచునుందు రిచ్చటన్.
బాలురు చూడుమా యిది యపారము లాటపదంబు కోమలీ.

మఱియును—

గీ. లాటకాంతల గురిచేసి పోటుబంటు
మరుఁడు సంధించుశరములు మరలివచ్చి
వారి సౌందర్య మరసి వివశతఁగన్న
యించువిల్కాని దన్ని వేధించుచుండు.

సుగ్రీ- ఇది యుజ్జయినీపురము. భగవంతుం డగుమహాకాలనాథుని మందిరము.
రాము- (దోసిలొగ్గి)

గీ. మరుఁడు విడిచిన కేతకమార్గణంబు
మేనిపైఁబడి వక్రమై నూన మేమ

హానుభావునితలచందుప్రిఁడనుమిషమునఁ
దనరు నాయీశ్వరుఁ దలంతు ననుదినంబు.

(సీతవంకకుం గనుంగొని)

మ. చటువాక్యంబులు కాటపాటలకుఁ జంచత్ప్రీతిఁ గ్రీగంటఁ జూ
చుటకుం జక్కనిమందయానముల మెచ్చుల్గల్కఁ గూర్చుంటకున్
జటులాంగంబుల మారసంగరమునం జంతత్వముం జూప నె
చ్చటిపోఁ్రియాంధ్రుఁను జాల రుజ్జయినిలో జన్మించుపోఁ్రియాంధ్రికున్.

మఱియును—

గీ. నిండుజాబిల్లి కాయువెన్నెలలు తినఁగఁ
దెలివియును దేటయుఁ జకోరములకె కలదు
మదనసంగరమందలి మర్మములును
దెలిపితేట లవంతికాంతలకె కలవు.

సీత— గీ. వానకాలమునం దెందు వఱలుపంట
కంటికింపగురీతిగాఁ గానిపించు ?

త్రిజ— మాలవదేశమునందు.

సీత— కనుల కానందసుఖములు గలుగఁజేయు
మాలవంబిదియేసుమి మధురవాణి.

రాము— గీ. సుజనులెల్ల శృంగారులు సొగసుకాండ్రు
గల్గునీమాళవంబునఁ గమలపాణి
వానకాలములందు డాబాలనెక్కి
కూడియుందురు స్త్రీలతోఁ గోడెగాండ్రు.

సీత— వసుంధరాపురంధ్రి జడపాయవలె, వింటనుండి ద్రవించు పంకమువలె నింద్ర నీలకంఠికవలెఁ గాలిందీనది ముందు చెలువారుచున్నది.

రాము— ఉ. కాళియపన్నగంబునకుఁ గాఁపురమైన ధునీలలామ గం
గాళి కళిందపుత్రి యమునానదిఁ గన్గొను మేఖలెవ్వియుం
బోలవు దీని, దీనికి యముం డనుజుం డరుణుండు తండ్రితోఁ
జూలగు దీనికిం గనకశోధకముల్ జనియించుతాపియున్.

సీత— (నమస్కరించుచున్నది)

లక్ష్మ— ఆర్య ! భగవతియగు నయోధ్య మిగుల దూరమునలేదు. అప్పుడే పాంచాల దేశములోనికి వచ్చినాము.

రాము— (సీతతో)

గీ. దేవి కనుఁగొమ్ము పాంచాలదేశములను
మనకుఁ బడమట గంగాయమునల నడుమ
లౌకికములగు నర్మోక్తులకునుబోలెఁ
గావ్యములకిందుఁ గనరాదు గౌరవంబు.

అదియునుంగాక—

గీ. కామకల లఱువదినాల్గుఁ గఱతురనుచు
ఖ్యాతిఁగాంచిన పాంచాలకాంతలయెడ
నస్త్రసన్న్యాస మొనరించు నంగజుండు
కులుకుఁ గ్రీఁగంటి సోగచూపులకు జడిసి.

లక్ష్మ— ఇదిగో ! మందాకినిచేఁ జుట్టువారియున్న మహోదయపురంబునకు వచ్చితిమి

రాము— గీ. ప్రబలసౌధములందము పగఱకలవి
గానికోటయుఁ గలది యీ గాధిపురము
బెళుకుబేడిసమీల శోభలు హరించు
కులుకుఁజూపులఁ జూడుమో కోమలాంగి.

అదియునుంగాక—

గీ. తాత ముత్తాతతాతలతరములందుఁ
బరమపూతములని నుతింపఁబడు రెండు
అబ్జలోచన! యీకాన్యకుబ్జపురము
హంశిరఃకృతభూషణంబగు స్రవంతి.

మఱియును—

ఉ. చీరలకట్టుఁ బల్కునడి చిత్రము విద్యలనేర్పు వేణిసిం
గారమలంకృతుల్పొగసుగా ధరియించుట యందచందము
ల్దారుణిఁ గాన్యకుబ్జపురధామల భామలయొద్ద నోసఖీ
నేరుచుకోవలె న్సకలనీరజనేత్రలు వేయు నేటికిన్.

లక్ష్మ— (విమానవేగమభినయించుచు) ఆర్య ! దివ్యనదులగు గంగాయమునల సంగ
మము నొద్దకు వచ్చితిమి.

రాము— (సీతతో)

గీ. మఱిచెట్టిది శ్యామనామంబు తరుణి
మనుజగంగ యిదే శంభుమౌళిపతిత

దీని పేరు ప్రియాగ. యిందేకలిగెను
గంగతో సూర్యపుత్రికి సంగమంబు.

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు)

లక్ష్మ— ఆర్య! ఇదియే భగవంతుండగు విశ్వనాథునకు నివాసమగు కాశి.

రాము— మ. ఇది వారాణసి యన్నపూర్ణయును విశ్వేశుండు నిందే వసిం
చుదు. రిందుంగల మానులెల్ల సుకృతుల్సూమైథిలీ! సర్వదా
హృది సేవింతురు విశ్వనాథు, మరణంబే మోక్ష మిచ్చోట య
మ్మదనద్వేషి యొసఁగు తారకమహామంత్రోపదేశంబునన్.

సీత— దశకంఠసూదనా! వారాణసీసంకీర్తనముచేత నా పుట్టిల్లగు మిథిలానగరము సామీప్యమున నున్నదని తలంచెదను.

రాము—ఓ విమానరాజమా! వేగ సీతకు జనకరాజధానియగు మిథిలాపురింగనఁబఱుచుము.

లక్ష్మ— ఇదిగో వచ్చితిమి!

సీత— భగవతి. మిథిలానగరి! గురుజనమునకును నీకునుగూడనమస్కరించుచున్నాను.

రాము- చ. జనకుని రాజధాని యిది జానకి! దాంతుడుఁ యాజ్ఞవల్క్యుఁడుం
డు నిచట సూర్యశిష్యుఁడు కనుంగొనుమా భవదీయజన్మభూ
మి నిమికులీను లేలుదురు మిన్నును మన్నును నుండుదాఁక దీ
ని, నిచటఁ బెండ్లియాడితిని నిన్నుఁ బురారిధనుర్విదారినై.

విభీ— ఇచ్చటనే క్షత్రియాంతకుండగు పరశురామునకుఁ బరాభవము కలిగినది.

సుగ్రీ— ఈభార్గవుఁడేనా——

గీ. ఫేనమును ద్రావి సంతృప్తిఁ బూనుపగిదిఁ। జంద్రికల జల్కమాడిన చందమునను
దేవికౌసల్యకనని క్షత్రియులనెల్ల । యేడుమూఁడులమార్లు జయించినాఁడు.

రాము— (సిగ్గుపడుచున్నాఁడు)

సీత— లంఘితసాగరుండగు హనుమంతునికంటె నాదృష్టికి శీఘ్రగమనముగలదు. ఇచ్చటినుండియే యయోధ్యాపట్టణముం జూచుచున్నాను.

(అంతట హనుమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

హను— (నమస్కరించి) దేవా! నావలన వృత్తాంతమంతయు విని వసిష్ఠుఁడు భరత శత్రుఘ్నులతోడను సకలప్రకృతిమండలముతోడను భవదీయ పట్టాభిషేక సంభారములంగూర్చుకొని సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

(అందఱు నాదరముతో వినుచున్నారు)

రాము— (ముందుచూచి నమస్కరించి)

గీ. అమరపురి యందమును గెలుపందఁ జాలు। రవికులీనులు పాలించు రాజధాని
చందురునిబోలు తెల్లని జలముగలుగు। సరయు వీపురిచుట్టు నెసంగుచుండె.

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు)

రాము— (ముందుచూచి) విమానరాజమా! వసిష్ఠాదులు నాకై యెదురుచూచుచున్నారు. కావున రాచనగరిలో దిగియెదము, సెలవిమ్ము.

(అందఱును విమానముం దిగుచున్నారు)

(పిదప వసిష్ఠుఁడును భరత శత్రుఘ్నులును ప్రవేశించుచున్నారు)

వసి— నాయనా, భరత! శత్రుఘ్న!

మ. శివశిష్యుం ద్రుహిణప్రపౌత్రు నితఁ డేచేట్పాటులొందించె న
య్యవి రెండుం దలపోయఁగా నగవు నత్యాశ్చర్యముం బుట్టుఁ బు
ణ్యవిశేషంబున నేఁ డెదుర్కొనుట సంప్రాప్తించె శ్రీరాము నీ
రవివంశం బిఁక శ్వేతమానమగు నిర్యన్మూర్తులం గీర్తులన్.

(అందఱును బరిక్రమించుచున్నారు)

రాము— (వినయముతో సమీపించి పాదములు స్పృశించి)

గీ. గురువులెవ్వార లిక్ష్వాకుకులమునకు వ। రిష్టులెవ్వారు దివి సప్తఋషులయందు
వారికిప్పు డరుంధతీవల్లభులకుఁ। బ్రణతియొనరించుచున్నాఁడు రాముఁడితఁడు.

వసి—" గీ. దేవ నిన్నేమియాశీర్వదించువాఁడ" (అను పూర్వోక్తపద్యముం జదువుచున్నాఁడు)

రాము— ఋషివచనములకుఁ గర్తలు వేత్తైనను నైక్యము కలుగుచుండును. ఈవసిష్ఠుండు గూడ మున్నగస్త్యుండాశీర్వదించినట్లె యాశీర్వదించెను.

సీత— (నమస్కరించుచున్నది)

వసి—జనకరాజపుత్రి! రామునియాశీర్వచనమే నీకు నాశీర్వచనము ఇదియునుంగాక.

గీ. ఇంతదను కీయరుంధతియే పతివ్ర
తావ్రతము చేయుచున్నది తరుణులందు
ఆవ్రతముచేయ నీవు నోయనుఁగుబిడ్డ
పంచుకొంటివి భాగంబు వరముపగిది.

లక్ష్మ— ఇక్ష్వాకుకులగురూ! వసిష్ఠ! లక్ష్మణుఁడు మ్రొక్కుచున్నాఁడు.

వసి— వత్స లక్ష్మణ! ఇంద్రజిత్తుని జయించిన నిన్నేమని యాశీర్వదింతును?

భర—ఆర్య! రావణవిద్రావణ! ఇదిగో సీతమ్మఁడు భరతుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాము— (చేతులుసాచి) తమ్ముఁడా యిటురమ్ము.

గీ. కట్టి నిను గౌఁగిలించితి కుతుక మొదవ
వేగ నాకిమ్ము నీవు నీకౌఁగిలింత
సోదరులమేనుసోఁకిన సోదరునకుఁ
జంద్రికయుఁగూడ నుంత వెచ్చగనె యుండు.

భర— (సీతకు నమస్కరించుచున్నాఁడు)

సీత— నీముఖారవిందము నెత్తుము. నీదృష్టి యానందమందపరిస్యందయగుఁగాక.

శత్రు— పాదసేవకుఁడు శత్రుఘ్నుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు!

రాము— (లేవఁదీసి) పుణ్యమున మారెండవ లక్ష్మణునిఁ జూచితిని.

శత్రు— (సీతకు నమస్కరించుచున్నాఁడు.)

సీత— వత్స శత్రుఘ్న! చిరకాలము జీవించుము. మీయమ్మలెచ్చటనున్నారు?

శత్రు— మంగళద్రవ్యములు చేతఁబూని యంతఃపురద్వారమున నిల్చియున్నారు

లక్ష్మ— (భరతునకు నమస్కరించుచున్నాఁడు)

భర— గీ. మించువేడుక నను గౌఁగిలించుమయ్య
లక్ష్మణా! లేచి. నీవ సలక్షణుఁడవు
ఆర్యసేవాపవిత్రము లైననీదు
గాత్రములు నన్ను సుఖపెట్టుఁగాత మిపుడు.

శత్రు— (లక్ష్మణుని గౌఁగిలించుకొని) నిర్విఘ్నముగ రామసేవచేయుట కొనసాగించుకొన్న నీయందు నాకు స్నేహము రెండింతలగుచున్నది.

రాము— భగవంతుఁడా! వసిష్ఠ! ఇతఁడు సూర్యపుత్రుఁడును గిష్కింధాపురాధిపతియునగు సుగ్రీవుఁడు. ఇతఁడు లంకాధిపతి తమ్ముండును బ్రస్తుతము లంకాపరమేశ్వరుఁడు నగు విభీషణుఁడు. వీరిరువురును నమస్కరించుచున్నారు

వసి— రామచంద్ర! భవదీయకీర్తిలత కీ యిరువురే కాయమాన స్తంభంబులు,

రాము— భరత. వీరును సీతకు మఱఁదులే కావునఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

(భరత శత్రుఘ్న సుగ్రీవ విభీషణులు పరస్పరముఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నారు)

వసి— (అందఱివంకఁగని)

మ. దశకంఠుం బరిమార్చె రాఘవుఁడు. సీతాదేవి సాధ్వీమహా
దశఁగాంచెఁ శుచియందు. లక్ష్మణుఁడు గాఢా యింద్రజిత్తుం జయిం
చె. శబాసీభరతుండు పాదుకలచేఁ జేయించె రాజ్యంబు, స
ద్యశముం బొందుట కేమిలోపమిఁక సప్తాశ్వాన్వయం బంతయున్.

(రామునివంకఁజూచి) వత్స దాశరథీ రామభద్ర ! ప్రశస్తమగు ముహూర్త మాసన్నం బైయున్నది. కావునఁ బిత్ర్యంబగు సింహాసనం బలంకరింపుము.

రాము— (అట్లుచేయుచున్నాఁడు)

(వసిష్ఠుఁడు తప్ప తక్కిన యందఱు సాష్టాంగ నమస్కృతులు చేయుచున్నారు)

(తెరలో మంగళగీతములు పాడుచున్నారు)

(ఆకాశమందు)

క. చిరకాలము ధనదుఁడు శంకరునిం బ్రీణితించి పుష్పకం బార్జించెఁ
దరణికులః నేఁటికిది నీపరమయ్యె నొసంగు మర్థపతి కదిమరలన్.

వసి— వత్స రామభద్ర ! ధన్యుండవు. సాక్షాత్కుబేరుఁడు నిన్ను యాచించుచున్నాఁడు.

రాము— విమానరాజమా ! భగవంతుం డగు కుబేరుఁడు ప్రార్థించుచున్నాఁడు. వానికి మరల నిన్నిచ్చెదను. (పైకిఁజూచి) అనినంతనే యీవిమానము కుబేరుని యొద్దకుఁబోయినదే !

వసి— రామచంద్ర ! నీకింక నేమిప్రియం బొనరించువాఁడను.

ఉ. కోపములేదు శంకరునకుం దనచాపముభగ్నమైన సం
తాపము లేదు వార్ధి కెడఁదం దనకడ్డము గట్టిరంచు ని
ర్వాపితుఁడయ్యె మన్మఁడని వారిజగర్భున కీసులేదు సం
ప్రాపితుఁడయ్యెఁ బుష్పకవిమానము నేఁటికి యక్షనాథుఁడున్.

అయినను నిట్లగుఁగాత !

ఉ. పండితు లెల్ల సంసరణబంధముఁ బాపెడు కావ్యబంధము
ల్నిండగు నర్థమున్ లలితనీతులు సూక్తులఁ గూర్చి చేయుతఁ
బండువు గాఁగ సజ్జనులు బ్రహ్మకు మాఱుగఁ గావ్యమూర్తి నె
న్నండును బాయకుండుత మనంబులఁ బండినభక్తి పెంపునన్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

— గద్య —

ఇది శ్రీకింకవీంద్రఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకళానిధి బాలసరస్వతీ
శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబగు నాంధ్ర బాల
రామాయణనాటకంబున సర్వంబును దశమాంకము.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపబడిన గ్రంథములు

—: ప్రబంధములు :—

1	శ్రవణానందము	1	8
2	పాణిగృహీత	1	8
3	లక్షణాపరిణయము	1	0
4	బుద్ధచరిత్రము	2	8
5	శ్రీనివాసవిలాసము	2	8
6	ఏలామాహాత్మ్యము	1	0
7	శివభక్తి	2	8
8	సుశీల	2	8
9	పతివ్రత	1	8
10	గోదేవి	1	8
11	పూర్వహరిశ్చంద్రచరిత్రము	2	0
12	బొబ్బిలిపట్టాభిషేకము	1	0

—: పురాణములు :—

13	దేవీభాగవతము	13	0
14	శివలీలలు	10	0

—: వెం॥ శా॥ చరిత్రలు:—

15	జాతకచర్య	1	8
16	ఇటీవలిచర్య	2	8

—: వివాదగ్రంథములు :—

17	గీరతము (4 భాగములు) (క్షమాపణవ్యాసహితము)	6	8
18	గుంటూరుసీమ (2 రంగములు) (వేమవరశతావధాన పీఠికతో)	6	8
19	చెళ్ళపిళ్ళజయంతి	1	0
20	మల్లేశ్వరవిజ్ఞప్తి	1	4

—: చాటువులు :—

21	నానారాజసందర్శనము	4	0
22	శతావధానసారము	2	0
23	కలగూరగంప	1	8

—: వచనములు :—

24	కథలు — గాథలు 1 నుండి 5 సంపుటములు	7	8
25	హర్షచరిత్రము	1	0
26	చంద్రప్రభచరిత్రము	1	8
27	విక్రమాంకదేవచరిత్రము	1	8
28	సారస్వతవిమర్శలు	2	8
29	కాశీయాత్ర	0	12
30	భారతవీరులు	0	8
31	విక్రమచెళ్ళపిళ్ళ	0	12
32	షష్టిపూర్తి	0	8
33	దివాకరాస్తమయము	0	12

—: శతకములు—స్తవములు :—

34	కాళికాదిస్తోత్రమాల	1	4
35	కామేశ్వరీశతకము	0	4
36	ఆరోగ్యకామేశ్వరి	0	4
37	ఆరోగ్యభాస్కర స్తవము	0	4
38	మృత్యుంజయ స్తవము	0	4
39	నమశ్శివాయస్తోత్రము	0	4
40	శివ స్తవము	0	8
41	సౌభాగ్యకామేశ్వరి 1 2 3 భాగములు	3	0

వలయువారు :

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి సన్సు

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియము P. O.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా. అని వ్రాయుడు